

Dumitru Suci

Evoluția ideii de Europă unită

 HISTORIA

Dumitru Suciu
EVOLUȚIA IDEII DE EUROPĂ UNITĂ

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SUCIU, DUMITRU

Evoluția ideii de Europă unită: anul 1918 în
Europa Centrală și Răsăriteană / Dumitru Suci. -
București: Historia 2007

Bibliogr.

Index

ISBN 978-973-87922-7-2

94(4-191.2+4-11)“1918”

341.217(4) UE

© Editura Historia, 2007

Piața Presei Libere nr. 1, corp C, et. 3, cam. 360, sector 1
București - 013701

Tel./fax: 021-317 90 56

e-mail: editura@historia.ro

S.C. TIPOGRUP PRESS S.A.

Tel./fax: 021-317 90 56

0238 - 717 358

e-mail: tipogrup@historia.ro

Dumitru Suciu

**EVOLUȚIA IDEII DE
EUROPĂ UNITĂ**

Editura HISTORIA
București, 2007

ISBN 973-87922-7-4
978-973-87922-7-2

Cuvântul Autorului

În urma unor îndemnuri colegiale și în vederea traducerii acestei lucrări într-o limbă de circulație internațională, ne-am hotărât să o reedităm cu note și comentarii la fiecare capitol. În această manieră am renunțat întrucâtva la forma de „eseu” sau comentariu istoric mai mult sau mai puțin teoretic, sau teoretizant, din 2002 și i-am dat, sau redat, caracterul de lucrare științifică, fără să-i schimbăm conținutul și ideile de ansamblu. Experimentul merită făcut întrucât Anul 1918 cu statele naționale din centrul și estul Europei, s-a dovedit a fi în perspectiva timpului și în posesia unor critici și rezerve nejustificate exprimate împotriva lui, întru totul benefic pentru realizarea și completarea aceluși ciclu lung al istoriei care este Europa Unită de azi și de mâine. Unitatea și diversitatea Europei Unite este exprimată de statele naționale ce o compun, de compatibilitatea constituțiilor și structurilor acestora cu constituția și instituțiile europene comune. Este și va fi inimaginabilă o Europă Unită în care „mărșăluiesc” împreună și coexistă state naționale și regate sau imperii multinaționale, state sau națiuni stăpâne sau stăpânitoare și asupritoare ale altor popoare, întrucât o asemenea structură ar fi tot atât de imposibilă ca existența minunatelor poieni din marea „pădure” europeană, unde ar trăi alături frumoasele câprioare și ciute alpine și carpatine cu ihtiozaurii și dinozaurii din vechile ere geologice. În concluzie, și în această lucrare, ne-am propus să reconstituim, așa cum o intuim noi și în linii cu totul generale, microsinteza rezultată din evoluția

istoriei moderne și contemporane a Europei. Am plecat de la premisa că Anul 1918 încheie într-un fel secolul al XIX-lea și deschide perspective, relații și raporturi interstatale și interumane complexe, câteodată complementare, alteori conflictuale de-a lungul întregului secol al XX-lea.

Europa, prin puterile și capacitățile ei maritime occidentale, s-a deschis și s-a revărsat spre lume, a răspândit credința în Iisus Christos, a creat popoare și națiuni noi, a contribuit prin capital financiar, uman și tehnologic la progresul mondial și la cunoașterea reciprocă între civilizații, etnii și religii diferite. În secolul al XIX-lea, până la 1918, Europa rămâne centru primordial de putere pe plan global, dar se deschide pe direcția Occident-Orient și spre ea însăși, încercând să-și modeleze structurile politice și mentalitățile pe baza substanței și a destinelor comune, determinate de – și din – adâncurile ființei ei, ca focar al creștinismului și mamă a democrației.

Drepturile naturale ale omului la proprietate, ca bază a libertății, la exprimare, la organizare pe interese de grup și de partid, la rezistență față de orice opresiune, modelele regimurilor parlamentare sunt câteva valențe esențiale preluate, mai mult sau mai puțin intens sau lent, dar sigur, de Europa Centrală și Răsăriteană. Între 1848-1918, în valuri succesive, revoluția industrială, tehnologică și științifică se face simțită și în acest spațiu, accelerează progresul și, fapt notabil, zeci de milioane de țărani devin proprietari, cetățeni liberi și conștienți de propriile lor interese și de cele ale națiunilor și statelor de unde provin.

Anul 1918, victoria puterilor maritime și democrate euro-atlantice, luptele proprii ale națiunilor cucerite și subjugate de secole, aduc libertatea și unitatea națională de stat a 115 milioane de locuitori din Europa Centrală și Răsăriteană, consfințită de geopolitica Sistemului de la Versailles, profund democratic și înnoitor. De-a lungul secolului al XIX-lea, cele mai cultivate minți au creat o preocupare continuă, o gândire programatică pentru ideea Europei Unite, concepută în forme diferite, dar cu

precădere pe baza statelor naționale și întotdeauna pentru pace și democrație. În viziunea unora, Europa Unită urma să-și dea mâna cu Statele Unite ale Americii iar această forță euro-atlantică, sub oblăduirea și impulsul Marelui Creator, să organizeze o viață internațională pașnică și armonioasă.

Anul 1918, prin Liga Națiunilor și Covenantul ei, tinde să concretizeze sinteza euroatlantică, să conserve o lume pentru pace și democrație, egalitate între state și statu-quo-ul stabilit în anii 1919-1920, dar acțiunea este stopată, parțial și periculos de grav pentru viitor, de boicotul Senatului. Acesta inaugurează o eră de neutralitate și de o relativă îndepărtare a Statelor Unite ale Americii de problemele Europei, fapt ce a slăbit Liga Națiunilor și, în condițiile șovăielilor și incapacității de ripostă, în timp util, a marilor puteri maritime democratice europene, statele nazist și comunist și micii lor aliați, toți revizionști, au distrus Sistemul de la Versailles între 1939-1941.

Nazismul și comunismul au instituit cele mai crâncene și mai sângeroase regimuri politice din istoria umanității și, între 1939-1941, au deeuropenizat, asiatizat și tiranizat Europa. Extinderea comunismului în Europa Centrală și Răsăriteană în perioada postbelică a continuat acest proces nociv și sinistru și în acest spațiu n-au fost naționalizați doar bancheri, moșieri, industriași, dar au fost deposedați de pământuri zeci de milioane de țărani, meseriași și comercianți mici și mijlocii, fiind proletarizați pentru a deveni toți „sclavi” ai zilelor noastre și rătăcind disperăți în întunericul roșu ce părea să nu se mai termine. Dacă este adevărat că istoria contemporană derivă din cea modernă și, deci, aceasta este „mama” celei dintâi, atunci nu este mai puțin adevărat că prin nazism și comunism istoria contemporană a devenit o „fiică” sau o „nepoată” viciată și depravată a celei moderne, chiar dacă nici „mama” n-a fost și nici n-a putut fi întotdeauna perfectă. Este de-ajuns să ne gândim la hecatombe de morți provocate de nazism și comunism, pentru a realiza că, într-adevăr, „mama” a fost cu mult

mai nevinovată sau de-a dreptul „sfântă” în comparație cu „fiecele și nepoatele” ei din secolul al XX-lea.

În Europa Occidentală, ajutată de data aceasta de Statele Unite ale Americii, supraviețuiește însă democrația și se realizează Europa Unită. Progresele înregistrate de forțele reunite euroatlantice subminează pozițiile comuniste din exterior iar regimurile roșii se epuizează încet, dar sigur, din interior și sunt combătute de acele cercuri ale societății, care nu vor să renunțe la valorile europene creștine și democrate având convingerea că tirania roșie nu le va putea șterge din „Magna Charta” a Europei. Toți acești factori conduc la dispariția comunismului, la extinderea democrației spre Est și creează astfel premisele pentru încheierea cu succes a acestui ciclu lung al istoriei care este drumul spre făurirea Europei Unite, al cărei destin va fi împlinit prin completarea ei în limitele sale naturale și firești.

CAPITOLUL I

**1918 în Europa
Centrală și Răsăriteană:
anul libertății și unității de stat
a națiunilor majoritare și al
dispariției regatelor și imperiilor
multinaționale cuceritoare**

1.1. Națiunile din Europa Centrală și Răsăriteană între Moscova și Berlin

Confruntările Primului Război Mondial și modificările de structură ce au decurs din ele în 1918, au fost deosebit de complexe și de variate și anume, tot atât de complicate și de importante, ca și seriile de forțe și de factori interesați de desfășurarea evenimentelor, dintre care unele au acționat complementar iar altele contradictoriu.

Ele au fost generate de sinteza ce a decurs din combinarea și confruntarea elementelor de geopolitică, determinate de alianțele celor mari și puternici, dar și de presiunile din adâncuri sau de departe exercitate de zeci de milioane de europeni care, bazați pe Războaiele de Eliberare și de Întregire Națională și pe principiul autodeterminării naționale, presează puternic spectrul relațiilor internaționale și impun la masa tratativilor diplomatice democratizarea și armonizarea geografiei politice din Centrul și Răsăritul Europei cu cea din Occidentul ei.

Consecințele anului 1918 sunt puternic resimțite în întreaga perioadă interbelică când învingătorii și perdanții și, colateral, prietenii și inamicii lor interesați în menținerea sau distrugerea statu-quo-ului de la Versailles se confruntă diplomatic și pe diferite planuri. Din sintezele și antitezele factorilor interni și externi, ce s-au coroborat sau s-au ciocnit într-un sens sau altul, a rezultat încărcătura care a venit din urmă și a provocat al Doilea Război Mondial cu toate urmările lui, pozitive pentru unii, negative pentru alții.

Anul 1918 are și azi un puternic impact asupra statelor și națiunilor europene de după dispariția comunismului și după decesul fostului Imperiu sovietic. Întreagă această evoluție a secolului al XX-lea, marcată de momentele cheie ale forțelor

motrice din 1918-1947-1989-1991 și de sinteza lor, a influențat și procesul în curs de desfășurare al făuririi unei Europe Unite, considerat din ce în ce mai stringent necesar.

Vom încerca să schițăm și să enunțăm câteva modeste considerații personale, dar și referitoare la comentariile, învățămintele și concluziile de tot felul elaborate de specialiștii din țară și străinătate, în legătură cu complicata sinteză tridimensională a restructurărilor fundamentale deja menționate 1918-1947-1989-1991. Ele sunt din ce în ce mai des interpretate din și prin perspectiva realizării concrete, cu perseverență și gradual, pe etape, a unei Europe Unite, scop ce trebuie atins de forțele democratice iubitoare de progres și de pace, în pofida greutăților ce mai sunt sau se vor mai ivi pe parcursul împlinirii acestui deziderat major și fundamental din istoria omenirii.

Specialiștii importanți au remarcat că destinele popoarelor mici și mijlocii din Europa Centrală și Răsăriteană au depins, o perioadă, mai ales, de relațiile dintre Germania și Rusia, cele mai puternice state din aria geopolitică euro-asiatică, care, pe parcursul a două secole, se confruntă uneori sau se aliază alături. Dar este interesant sau chiar bizar și curios la prima vedere că brusc, în 1917, confruntarea tinde să dispară și să facă loc apropierii dintre Berlin și Moscova. Se pun astfel bazele unui fenomen în mișcare geometrică în perioada interbelică, cu consecințe adânci și nebănuite – cel puțin la început – asupra popoarelor din zona central-răsăriteană.

S-a evidențiat că la începutul Primului Război Mondial, Germania Imperială a elaborat Planul de decojire sau decorticare a Portocaliei (Ruse), care a urmărit să lovească Moscova Imperială la ea acasă, prin insurecționarea celor 75 de milioane de neruși ce au alcătuit 57% din populația ce trăia sub sceptrul Romanovilor. Cancelarul Bethmann Hollweg a accentuat, încă la 9 septembrie 1914, că Rusia trebuia mult îndepărtată de frontierele Germaniei, iar dominația ei asupra popoarelor neruse urma să fie distrusă. S-a preconizat formarea unor state ce urmau în mod declarativ să fie libere și independente, dar, practic vorbind, erau destinate

să constituie un fel de „Pufferstaaten“ – state tampon sau amortizoare –, situate între Berlin și Moscova, sub un fel de protectorat sau „acoperire“ germană, prin care se spera realizarea mult doritei și des trâmbițatei Mittel-Europa. Concomitent, s-a urmărit, fără îndoială, diminuarea substanțială și, dacă se putea, înlăturarea definitivă a presiunii colosului rus spre centrul și vestul continentului. În mod concret, Planul de Decojire a Portocalei (Ruse) a pus accentul îndeosebi pe Finlanda, Polonia, Ucraina, iar prin „eliberarea“ balticilor s-a urmărit alungarea Rusiei de la Marea Baltică. Scenariul a fost minuțios reconstituit în istoriografia noastră și internațională.

În 1915, avocatul finlandez F. Wetterhoff (1878-1922) aflat în exil, a trimis Ministerului de Externe și Marelui Stat Major din Berlin un plan detaliat de declanșare a unei insurecții generale antiruse și antițariste, acceptat cu plăcere și cu entuziasm de Kaiser, de diplomați și de serviciile secrete ale armatei Imperiale germane. Fără îndoială că acest plan a inspirat statutul și acțiunile Ligii Popoarelor Neruse, înființată la Berna în 1916, unde, printre conducătorii ei de bază, îl regăsim pe F. Wetterhoff.

Printre cei ce s-au ocupat de punerea în practică a planului elaborat de juristul finlandez s-a remarcat însuși ministrul de Externe Zimmermann, prieten bun cu Wilhelm al II-lea. Baronul Bamberg, ambasadorul german în Elveția, a contactat emigrația nerusă, dar și rusă, care pretindea că vorbea și în numele popoarelor neruse, cărora le dorea sincer libertate și independență (deși în scurt timp se va adeveri realismul butădci „vai de cei eliberați de alții“). În Elveția, serviciile germane de specialitate au tratat cu radicalii și democrații ruși antițariști – singurii care erau și se vor dovedi democrați autentici în sensul real și european al noțiunii – dar și cu bolșevicii lui Lenin sau cu menșevicii. S-a stabilit cu precizie întregul mecanism al alianței germano-bolșevice cu „piesele“ lui formate din bănci, persoane de legătură și fonduri.

Bolșevicii au fost racolați și incluși în grupul „prietenilor lui Bamberg“ prin intermediul socialistului eston Alexander

Kesküla iar cei 10 maximaliști concentrați în jurul lui Lenin au acceptat, în martie 1915, să colaboreze cu Puterile Centrale pentru încheierea unei păci separate ca o premiză pentru declanșarea revoluției roșii. Reichul german a finanțat, prin depozitele lui din Reichsbank, toate acțiunile ulterioare întreprinse în acest sens, folosindu-se de firme imaginare de export-import aparținând tot unui socialist, Al. Israel Lazarevici Helpland din Copenhaga, care acționa sub pseudonimul „Parvus“ sau sub acoperirea lui Max Warburg și Nija Banks din Stockholm și Siberia Bank din Petrograd. „Parvus“ era ajutat de bolșevicul polonez Jakob Ganetzki-Fürstenberg, prieten cu Lenin, cu împărțirea fondurilor bănești. Astfel Reichul german a trecut 50 milioane mărci germane aur și ruble prin enigmaticul – la prima vedere – dar de tristă și sumbră ccelebritate Canal Roșu, care pornea de la Berlin spre o așa-zisă revoluție bolșevică – de fapt o viitoare lovitură de stat –, cu scopul de a specula și manipula contradicțiile sociale și naționale din Imperiul rus ajunse la paroxism, pentru a-l slăbi și a-l scoate din război printr-o pace separată și a-și îndrepta toate forțele și capacitățile în vederea zdrobirii Angliei, Franței, Italiei și a aliaților lor.

Până în aprilie 1917, când S.U.A. intră în război, Berlinul i-a inclus printre agenții săi antirusi de-a valma și pe menșevici și pe bolșevici, dar după ce Kerenski a anunțat clar că nu-și părăsește prietenii din Antanta și că va continua războiul contra Puterilor Centrale, s-a hotărât să sprijine intens și exclusiv grupul maximalist al lui Lenin, ce se autoprocama și internaționalist. Kaiserul a ordonat personal autorităților germane să-i aducă pe bolșevici și pe șeful lor din Elveția prin Germania, Suedia, Finlanda la Petrograd¹.

Prin intermediul lor, Berlinul imperial a reușit să încheie pacea separată mult dorită, iar rușii roșii, Lenin și Troțki, cu întreaga lor progenitură ideologică, au agreat-o în pofida unor „mofturi“ de moment, deoarece pentru ei ajutorul financiar și suportul politico-militar al germanilor a fost singura șansă de a lua puterea și a declanșa un cumplit măcel intern și, odată cu el,

să deschidă perspectiva visului revoluției universale în numele „luptei de clasă” – ce a fost mai mult o invenție sau o inovație malefică din care s-a extras însă mult capital politic – decât o realitate palpabilă și concretă. De fapt, această cumplită și în fondul ei nenaturală „copulație” (explicabilă prin interesele reciproce ce au dus atunci la producerea ei), dintre imperialiștii germani și rușii bolșevici, a fost magistral calificată ca fiind cea mai periculoasă și mai serioasă conspirație din istorie cu consecințe adânci și, la început nebănuite, în întreaga perioadă a secolului al XX-lea.

Regimul roșu din 1917, extins după 1945 sub impactul unor condiții și situații internaționale bine cunoscute, a colorat în negru viețile și destinele multor popoare din Centrul și Răsăritul Europei și a unora din afara continentului nostru. Acest regim a creat figuri sinistre de dictatori, în comparație cu care tiranii antichității apar în postura unor miei blânzi; el a reușit „performanța” ca, în numele unei ideologii malefice, să deposedeze nu numai pe moșieri, capitaliști, bancheri de pământurile, fabricile și băncile lor, dar au despărțit națiuni întregi de proprietățile lor, întrucât au privat țăranii, mai mult sau mai puțin săraci, de holdele lor, meseriași de atelierele și inventarele lor, transformând sute de milioane de oameni în „sclavi” moderni, depersonalizați, ce băjbâiau sperați prin ceața densă, ce părea să nu se mai ridice, a comunismului. Specialiști remarcabili ai istoriei comunismului de pe întregul glob pământesc, au stabilit în mod științific că, între 1917-1989, acest regim sinistru a provocat un holocaust de 100 de milioane de morți, pe lângă care pălește cel evreiesc, și pe care nu-l egalează nici numărul celor căzuți în războaie, nici celelalte victime ale nazismului, regim care, din fericire, a durat mai puțin în secolul nostru, ce a combinat bizar performanțele științifice, și succesele din spațiul cosmic, cu cele mai cumplite crime contra omului și a umanității. Țarii „albi” de la Kremlin au condamnat la moarte, pentru opiniile și activitățile lor politice, între 1825-1917, 6.300 persoane (din care doar 3.932 au fost executate)², ceea ce pentru „țarul roșu”

Lenin a constituit un „mizilic“ depășit după câteva luni de la preluarea puterii.

Per total, regimurile comuniste sau execuțiile și foametea provocate de comuniști au furnizat scolului al XX-lea o listă macabră de victime: 20 milioane de morți în, din fericire, decedată U.R.S.S., 65 milioane în China, 1 milion în Vietnam, 2 milioane în Coreea de Nord, 2 milioane în Cambodgia, 1 milion în Europa de Est, 150.000 în America Latină, 1,7 milioane în Africa, 1,5 milioane în Afganistan, alte câteva zeci de mii de morți înregistrați în mișcarea comunistă internațională și de partidele comuniste neajunse la frânele puterii de stat³. În fața acestor triste realități ne vine foarte greu să combatem acea sumbră definiție a istoriei, ca știință a nenorocirii oamenilor. Totuși, fiindcă – vorba lui Barițiu – „istoria nu stă, ci curge ca Dunărea“, tot istoria sfârșitului acestui secol însângerat a dovedit că societățile omenești și umane, prin forțele democratice, creștine, iubitoare de libertate, de pace și de progres, au fost și sunt capabile să depășească orice rău, fie el de proporții gigantice, și să deschisă pe vechile ruine perspectivele unei noi ere pentru omenire.

Oricum, informațiile arhivistice ca și cele bibliografice de specialitate, confirmate și de întreaga perspectivă și evoluție a secolului nostru, au dovedit și dovedesc și posterității că bazele răului au fost puse în 1917-1918 de germanii imperiali și de rușii roșii; însăși Pacea de la Brest-Litovsk, deși, fără îndoială, dictată de victorioșii de moment ce alcătuiau Puterile Centrale, a însemnat concomitent și a fost iminent și o pace sau o înțelegere acceptată în avans și în alb de Lenin, Troțki & Company pentru ajutorul și concursul oferit de Berlin în cucerirea puterii în Petrograd și Moscova, după care bolșevicii au putut iniția cumplitul măcel intern; apoi, după 1945, alte regimuri, croite după chipul și asemănarea celui din Moscova, au aruncat în frecvente convulsii și suferințe de tot felul popoare întregi de pe globul pământesc. Germanii sunt metodici și meticuloși prin structura lor și tot așa au pregătit și instalarea comuniștilor ruși

la putere, „realizare“ din care au tras câteva foloase de moment, în 1918, 1922 și 1939-1941, după care au tras și ei sau măcar o parte din ei – alături de alte popoare nevinovate – ponoasele regimului comunist.

Desigur, rușii bolșevici, maeștri în pescuitul în ape tulburi, au profitat și de contradicțiile multiple din țară, de dezertările din armata imperială, de revoltele țărănești, de foametea generală, de grevele muncitorești, de dispariția autorității și de anarhie, dar și de nehotărârea legaliștilor și preascrupuloșilor cadeți și menșevici de a nu împrăști țărani decât după alegerea liberă a Adunării Constituante, în acțiunea de preluare a puterii de stat și de fructificare rapidă a ajutorului imperial german. Acciași șefi bolșevici, maeștri ai disimulării, ai unci propagande perfide, deșănțate, dar utile pentru ei, au împins înainte lozinci ce exprimau formal deziderate fundamentale democratice (autodeterminarea popoarelor, pământ pentru țărani, pace fără aneмиune etc.) ca să ajungă la putere, pentru ca ulterior să procedeze exact invers și să distrugă cu cinism libertatea și independența multor națiuni, sau să treacă la exproprierea unor mase imense de oameni ce au fost harnici și productivi până și-au putut păstra proprietățile.

Încă de la începutul Primului Război Mondial, presiunea factorilor geopolitici europeni au ajutat, dar au și creat multe dileme și dispute interne, destul de serioase, între polonezi, letoni, estoni, lituanieni, finlandezi. Unii polonezi, de pildă, au considerat că Rusia a fost dușmanul nr. 1 și s-au folosit de Puterile Centrale contra Moscovei țariste, pe când alții au procedat exact invers, formând la Paris un Comitet Național și armată contra Austro-Ungariei și Germaniei. Pilsudski a luptat acasă contra Rusiei dar, nefiind dispus să fie simplu pion al Berlinului sau al Vienei, a fost după aceea internat pentru ca, după înfrângerea Centralilor, Consiliul de Regență de la Varșovia, instalat anterior de germanii și austro-ungarii învinși, să-l pună în fruntea guvernului. Parisul a încercat, în van, să impună recunoașterea ca guvern legal doar a Comitetului din

Franța condus de Dmowski, și a ezitat să trimită acasă armata condusă de generalul Haller, pe motiv că Pilsudski și Consiliul de Regență ar fi în mod exclusiv opera Centralilor învinși. Dar dacă privim lucrurile doar în această perspectivă îngustă ne putem întreba retoric: Comitetul din Paris n-a fost oare creația tot atât de exclusivă a Antantei victorioase? Adevărul a fost că ambele tactici polone – în pofida tribulațiilor și dilemelor interne – au fost justificate prin condițiile concrete ivite în război și, mai ales, prin motivația lor esențială: refacerea de către o națiune europeană catolică, cultă, civilizată, care a contribuit odată la salvarea Vienei de pericolul turec, a *statului polon* distrus la un moment dat de „recunoscătoarea” Austrie, de Prusia și de nesățioasa Rusie.

Practic vorbind, șefii politici și militari poloni de acasă și din exil au uitat vechile disensiuni pe deplin explicabile în anii anteriori, și-au unit eforturile în minunata operă națională și internațională de refacere a Poloniei. În aceste condiții, Consiliul Suprem Aliat de la Paris s-a convins că trebuie să-i respecte și pe polonezii puși de foștii adversari mari în funcții la Varșovia și l-a trimis pe Paderewski la Pilsudski pentru a forma un guvern cu adevărat național și unit, după care a sosit și armata de eliberare din Franța, acasă în Polonia; după aceea au luptat toți împreună, cu ajutorul Antantei, pentru salvarea statului⁴ amenințat rapid de Moscova Roșie, ceea ce a însemnat implicit și o contribuție la stoparea – măcar pentru un sfert de secol – a extinderii comunismului în Europa.

Ajunși aici, am dori să subliniem un fapt deosebit de important și de semnificativ. În istorie apar anumite momente esențiale – chiar dacă mai rar, sau mai târziu decât se cuvenea – când, din adâncuri, se impune o altfel de geopolitică și anume geopolitica acelor popoare mici și mijlocii, care sute de ani au căzut victime poftelor de cucerire ale marilor puteri. Dar și cei cuceriți, asupra și nesocotiți multă vreme, alcătuiesc mase mari de europeni, creștini, civilizați și îndrituiți la viață națională proprie de stat, la libertate și unitate și fără eliberarea lor nu

se putea concepe progresul și pacea pe continent. Polonezii au avut vecini chinuți ca și ei pe finlandezi, estoni, letoni, lituanieni, cehoslovaci, români etc.; dar pentru toți ceasul resuscitării a sunat în 1918, așa cum în 1989-1991 a bătut clopotul eliberării și de cea mai cumplită dictatură din istoria omenirii, dictatura roșie.

Ea a fost însoțită de renașterea multor state libere desființate în anii 1939-1940 și încadrate în fosta U.R.S.S., cu japca și cu forța și prin târguri murdare încheiate între tiranii comuniști și naziști ai Europei de atunci. Aceștia nu făceau altceva decât înnoiau în forme noi, adecvate intereselor lor din acci ani, alianțele nescrise ruso-germane din 1917-1918 sau cea scrisă la Rapallo în 1922, continuată de subminarea sistematică a Sistemului de la Versailles, urmărită și realizată cu meticulozitate și cu insistență de Moscova roșie și Berlinul brun, în perioada interbelică⁵.

Este drept că geopolitica celor mari și puternici s-a manifestat mai pregnant și o perioadă mai îndelungată de-a lungul istoriei, numai că marile state se mai ciocnesc și se mai bat și între ele, slăbindu-se reciproc și în cursul conflictelor au avut nevoie și de factorii și forțele geo-politice ale celor „mici“ sau „mijlocii“, ale căror interese au fost nevoite să le respecte; și tocmai evoluția generală spre bine și progres a secolului al XX-lea a demonstrat că acele mari puteri, care au croit acasă la ele structuri democratice devenite modele universale, în care proprietatea stă la baza libertății iar drepturile omului sunt nu numai proclamate dar și devin în practică sfinte și inviolabile ca și proprietățile, au fost silite de împrejurări ca în pofida unor greșeli, „abandonuri“ sau bâjbâieli ce au durat decenii de-a rândul, să intervină energic și metodic pe plan european pentru eliberarea sutelor de milioane de oameni căzuți pradă barbariei comuniste; aceasta – este drept – începea să cedeze și din interior, în pofida propagandei uriașe ce i-au trâmbițat „meritele“ și „superioritatea“ pe meridianele lumii.

Unii lideri letoni, la începutul Primului Război Mondial, au clasificat Germania Imperială ca prim dușman al micului lor popor și au format batalioane letone de elită în armata țarului, care au luptat contra Puterilor Centrale (cazul Goldmanis). Alți lideri letoni au acționat exact invers, din punct de vedere tactic, iar Moscova Imperială a transferat forțat spre est 350.000 de țărani letoni, de teama de a nu fi înarmați și folosiți de germani și de austro-ungari contra ei. Ulterior, bolșevicii ruși au cedat Letonia Germaniei la Brest-Litovsk, iar aceasta a dorit s-o includă alături de Estonia într-un Mare Ducat condus de Regele Prusiei – ce era și Kaisarul Reichului – unul din argumentele invocate fiind și acela că monarhii de la Berlin au fost secole de-a rândul considerați un fel de „părinți“ sau protectori ai tuturor baronilor baltici, care erau, de fapt, de etnie germană și au administrat pe plan local aceste ducate chiar și în timpul dominației imperiale ruse⁶.

Practic vorbind, până la rusificarea declanșată la sfârșitul secolului al XIX-lea, micii letoni, estoni, parțial și lituanienii au suferit un dublu jug, unul central „în limba rusă“ și altul local „în limba germană“, întrucât în această zonă ei erau administrați și exploatați, atât de autoritățile imperiale ruse cât și de instituțiile locale germane ținute în mâinile baronilor baltici care posedau pe deasupra și universități germane. Abia după desființarea autonomiilor locale și introducerea generală și generalizată a limbii ruse, au simțit pe pielea lor și baronii baltici și etnia locală germană, privilegiată până atunci, ce înseamnă și cât de grea și de periculoasă era deznaționalizarea, pe care ei înșiși au practicat-o cu destulă înverșunare și nerușinare în sens nemțesc, pe pielea balticilor negermani. Dar dubla opresiune străină n-a fost „privilegiul“ micilor letoni, estoni sau lituanieni, pentru simplu fapt că ei au fost apropiați în spațiu de alți europeni și creștini, vecini cu ei, care au avut parte de o soartă tot atât de amară și de tristă. Dacă este adevărat proverbul că până la Dumnezeu te mănâncă sfinții, atunci tot atât de adevărat a fost că pe românii din Transilvania, până să ajungă la Împăratul

din Viena, „i-au mâncat“ îndeosebi nobilii unguri și patricienii sași din comitate și scaune⁷, așa cum și frații lor din Moldova și Mutenia au fost câtcodată mai grav asupriți și mai despuiți de frații lor în credința ortodoxă – grecii – decât de sultanii musulmani, din îndepărtatul Istanbul. Tot așa, rutenii din Galiția erau supușii austriecilor din Viena, dar, concomitent, erau nevoiți să asculte și de instituțiile administrative deținute de panii și șlehticii poloni ce țineau tot de Austria iar frații acestora din urmă erau greu loviți și biciuiți de încă doi stăpâni nemiloși și nemernici, șefii lor politici ruși și prusaci din Imperiile Romanovilor și Hohenzollernilor, ceea ce dovedește că, în unele cazuri, opresiunea putea fi și triplă nu numai dublă. Deci istoria furnizează și „recorduri“ de tristă memorie în istoria popoarelor mici și mijlocii ale lumii, inclusiv în spațiul Europei Centrale și Răsăritene.

După capitularea Germaniei, rușii roșii s-au reorientat și s-au răzgândit brusc, au încercat să pună din nou mâna pe Letonia, prin contraguvernul comunist al lui Peteris Stučka, conducătorul luptelor proletare din 1905, care s-au soldat cu 2.000 de insurgenți executați. Bineînțeles că Peteris Stučka era ajutat de trupele ruse bolșevice, care doreau să înlăture guvernul legal instituit în noiembrie 1918, apărător al independenței reale, proclamată de națiunea letonă. Guvernul legal al lui Karlis Ulmanis a realizat că, atât letonii cât și vecinii lor aflați în situații asemănătoare, trebuiau să se ferească, de „independențele“ și „autodeterminările“ trecute prin filtrul mincinos al revoluției bolșevice și prin internaționalismul proletar; ele au urmărit să distrugă noțiunea și structura intrinsecă a independenței naționale și să forțeze, prin trupele străine roșii și prin instalarea unor guverne marionete de aceeași culoare, includerea teritoriilor și popoarelor neruse într-o Uniune tiranică și asupritoare dirijată de Moscova. Metodele rusești de acasă au fost extinse automat în statele atacate, unde comuniștii moscoviți și baltici executau rapid pe „dușmanii de clasă“ și pe „agenții imperia-

liști“, încercând prin teroare de masă să-și atingă scopurile și să-și extindă regimul cât mai rapid și mai departe cu putință.

Practic vorbind nici Marele Ducat (Baltikum), pus sub aripa protectoare a Berlinului imperial sau regal, n-ar fi fost un stat cu adevărat independent, ci, mai degrabă un stat „amortizor“ sau „tampon“, croit după necesitățile geopolitice ale celor mari. În anii 1918-1920 s-a manifestat și o oarecare concurență surdă între rușii bolșevici și anumite forțe militare din Germania post wilhelmiană; însă această fază quasiconflictuală a făcut repede loc unei alianțe berlino-moscovite, imediat ce cele două state mari au constatat că una n-a fost acceptată, iar altele i s-au impus condiții prea grele la Versailles. Letonii roșii, ajutați substanțial de colegii lor de ideologie ruși și de trupele Moscovei, au intrat în Riga de unde l-au alungat pe Ulmanis ce s-a refugiat la Liepaja sub protecția unui cuirastat și a 6 crucișătoare engleze. Între timp, Marele Stat Major German, care a avut meritul nepieritor de a-i zdrobi pe insurgenții germani comuniști ai lui Karl Liebknecht și Clara Zetkin și a constituit o vreme un fel de „stat în stat“ în Germania waimariană, l-au trimis, în februarie 1919, la Liepaja, pe generalul conte Rudiger von der Goltz, cu indicația de a reține teritoriul pe seama Berlinului și de a-i alunga pe ruși. În armata lui Goltz au acționat și 3.500 de soldați letoni, conduși de colonelul Ianis Balodis, care au considerat că, în acele condiții, un stat leton protejat de germanii deveniți republicani era o formulă mai acceptabilă decât un stat fantomă comunist supus Moscovei roșii, într-un fel moștenitoare imperialistă a celei albe.

Germanii au încercat, în aprilie 1919, să-l aresteze pe Ulmanis și pe toți miniștrii lui, dar aceștia au reușit să scape și să se refugieze pe vasele britanice devenite singurul refugiu și „teren“ național al unui guvern legal, simbolul adevăratei independențe de stat. Cazul leton – dar și celelalte din întregul spațiu al Europei Centrale și Răsăritene – a demonstrat destul de limpede că dintre marile puteri, cele ale Antantei învingătoare au interpretat corect și au sprijinit conținutul adevărat al

autodeterminării și al independenței naționale ale statelor succesoriale celor trei imperii: rus, german, austro-ungar. În fond, mersul evenimentelor din anii 1918-1920, desfășurate în acest spațiu european frământat de multe suferințe provocate de puterile cuceritoare din trecut, au demonstrat, ca utilă și realistă, o previziune formulată de conducătorul emigrației polone de la Paris, prințul Adam Czartoryski. Acesta a fost o vreme ministru al țarului Alexandru I și a sperat în Rusia „liberală” a lui Speranski, afirmând că o Rusie modificată structural, înspre democrație și progres, ar urma să fie o protectoare și un partener de nădejde – și nu o amenințare – pentru popoarele și statele din jurul ei. În scurt timp, însă, prințul polon, catolic și civilizat, devenit adept al unei viitoare Europe libere, federate sau confederate, a realizat că toate națiunile suferinde și lovite din Europa Centrală și Răsăriteană vor avea nevoie, când va veni momentul salvării și eliberării lor, nu de Rusia sau de Prusia, ci mai degrabă de Anglia și Franța, marile puteri democratice din vestul continentului⁸. După eșecul amar al insurecției antiruse din 1831, care a dus la dispariția Poloniei Congresului de la Viena, înzestrată, totuși cu Scim și guvern, Czartoryski avea obiceiul să-și consoleze compatrioții deznădăjduiți și amărâți, zicând și repetând frumoasa formulă: „Polonia n-a murit, Polonia doar doarme”, încercând să mențină aprinsă flacăra speranței în refacerea statului.

Militarii lui der Goltz care, în fond, erau considerați un fel de noi cotropitori, au încercat să se ascundă sub paravanul unor eliberatori, printr-un alt guvern păpușă sau mai precis „căpușă”, al germanilor, condus de pastorul filoberlinez Andrevis Niedra. Rușii roșii au fost alungați de germani din Riga, împreună cu „căpușile” bolșevice implementate acolo de Moscova și conduse de Stučka. Înaintarea germană spre Nord a fost oprită de armata estonă a lui Laidoner, care a sărit în ajutorul vecinilor letoni. Laidoner a fost ajutat și de un corp de voluntari letoni – militari de elită – în număr de 2.000 conduși de colonelul J. Zemitans. Au urmat contraatacurile și luptele grele din 19-22 iunie 1919, care i-au alungat pe germani din Riga, unde s-a reîntors guver-

nul legal Ulmanis. Dar germanii nu s-au retras de tot din țară, în speranța că situația se va schimba din nou în favoarea lor.

Constatând că situația era deosebit de complicată, Consiliul Suprem Aliat l-a numit pe generalul Hubert Gough șef al Mișunii Militare Aliate din țările baltice, iar acesta i-a ordonat lui Goltz să se retragă imediat în Prusia Orientală. Contele a încercat pe loc să trișeze, s-a autoproclamat voluntar anticomunist, și pe mulți soldați de-ai lui, germani get-beget, i-a proclamat un fel de „ruși albi“. Formal, Goltz a fost înlocuit cu un prinț caucazian aventurier, Bermond Avalov. Acesta a reintrat cu trupele germane devenite peste noapte „ruse“ albe în suburbiile sudice ale Rîgăi. Dar fenta „rusă“ nu a reușit, deoarece, în noiembrie 1919, armata națională letonă, susținută de artileria de pe vasele Antantei, i-au alungat pe germani din Riga, după care a susținut o ofensivă pe uscat și a eliberat cea mai mare parte a teritoriului țării. Însă, și acum, din regiunea Latgale, pândeau bolșevicii ruși, vulturii roșii ce sperau că vor năvăli din nou peste întreaga Letonie, o vor bolșeviza și o vor încadra într-o federație socialistă sub egida Moscovei. Balodis, devenit general, care, la începutul anului 1919, a luptat alături de germani contra rușilor comuniști, fiind tactic îndreptățit să procedeze astfel și să se alieze cu un rău mai mic contra unui rău mai mare, organizează acum și conduce o armată unită și cu adevărat națională de 33.000 de soldați letoni. Aceștia, împreună cu 20.000 de soldați polonezi ai generalului Smigly Ridz și cu 6.000 de voluntari ai colonelului britanic H.R. Alexander, i-au alungat pe ruși până la 5 ianuarie 1920⁹.

După revoluția democratică și liberală rusă, din februarie 1917, Estonia autonomă și-a ales un Parlament care a numit guvernul condus de Constantin Pats. În noiembrie 1917 s-a înscenat o lovitură de stat bolșevică, după modelul de la Petrograd, dar ea a eșuat în Estonia. În aceste condiții, Parlamentul a votat, la 28 noiembrie 1917, ruperea oricărei legături cu statul rus. Bolșevicii ruși nu se lasă și pun imediat în funcție guvernul „căpușă“ al lui Jean Anvelt, invadează țara și-și instalează prie-

tenul de ideologie și de clasă la Tallin. Parlamentul este nevoit în aceste condiții să cheme în ajutor pe germani la 28 ianuarie 1918. Dar, încă înainte de a ajunge nemții în capitală, comuniștii ruși s-au retras din Tallin, la ordinul lui Lenin și Troțki, care tratau cu Berlinul încheierea păcii, iar în oraș a reintrat guvernul legal care a proclamat formal independența statului. Însă trupele germane nu acceptă nici ele un stat eston cu adevărat independent – nici baronii baltici de aici nu-l doreau –, ci doar un stat-marionetă al Berlinului, așa că intră în capitală, îl execută pe Iuri Vilmus, îi arestează pe Pats și alți lideri estoni iar cei ce au scăpat s-au retras în exil. După Brest-Litovsk, unii estoni s-au supus scenariului german, și-au trimis deputații la un Landesrat în Riga unde, împreună cu estonii, au cerut Kaiserului ca, în calitatea sa de Rege al Prusiei, să-i ia sub scutul său protector.

Însă, imediat după capitularea Germaniei, Pats și-a reasumat funcția și responsabilitatea de prim-ministru și a reactivat și revitalizat independența statului. Bolșevicii ruși, neimpresionați de nimeni și de nimic, redeschid ostilitățile și reinvadează Estonia. Guvernul eston, curajos, deși reprezenta un popor mic, proclamă rezistența și mobilizarea generală antirusă și anti-bolșevică și este ajutat cu arme, muniții și voluntari de finlandezi și de englezi, care-și trimit un mic escadron în capitală pentru a încuraja moral poporul eston în lupta sa dreaptă pentru independență. Pe de altă parte, generalul britanic Sinclair oferă generalului eston Johann Laidoner concurs și asistență maritimă, astfel că, la 24 februarie, țara este eliberată. Dar Laidoner, comandantul șef al Armatei, a fost nevoit să respingă și după această dată contratacurile bolșevicilor ruse și, în plus, să-i ajute și pe letonii ce încercau să reziste când împotriva germanilor, când împotriva rușilor. La 2 februarie 1920, Tratatul de Pace sovieto-eston, semnat la Tartu, a prevăzut că Rusia a renunțat „în mod voluntar și pentru totdeauna“ la „Drepturile sale suverane“ asupra teritoriului și poporului din Estonia¹⁰.

Scenarii mai mult sau mai puțin asemănătoare au trăit și au parcurs și lituanienii, în anii Primului Război Mondial. Cu per-

misiunea Centralilor, ei și-au ales un Congres Național de 200 membri și un Consiliu Lituanian de 20 de membri, ce a funcționat ca organ executiv. Congresul s-a decis pentru proclamarea unui stat independent etnic, cu capitala la Vilnius. Dar, spre sfârșitul războiului, polonezii cvasimajoritari în oraș și în hinterlandul lui s-au opus și au propus reactivarea vechii uniuni pe baze egale. La 16 februarie 1918, Consiliul a proclamat independența statului față de oricare alt stat, chiar în prezența armatelor Centralilor. Germania Imperială a acceptat situația, solicitând în schimb, o alianță externă perpetuă a Lituaniei cu Berlinul. Imediat după capitularea Germaniei, rușii atacă prompt și ocupă Vilnius, unde-și instalează un guvern marionetă condus de Mickevicius-Kapsukas și de unde fuge guvernul legal Volde-maras ce se refugiază la Kaunas în ianuarie 1919. Bolșevicii îl urmăresc însă și-l alungă și din acest oraș¹¹. Țara a fost eliberată în timpul războiului polono-rus de armatele lui Pilsudski. Acesta propune împreună cu Antanta un stat lituanian etnic independent, fără Vilnius, sau unul cu Vilnius, dar în uniune federală cu Polonia. Lituanienii au refuzat oferta, au respins orice legătură federală cu Varșovia și-au apărât independența, însă, au rămas fără Vilnius care a fost ocupat de polonezii ce i-au alungat din oraș cu acordul secret al lui Pilsudski și în pofida unor înțelegeri prealabile și a instrucțiunilor Consiliului Suprem Aliat. Lituanienii frustrați vor căuta alianța diplomatică până și cu U.R.S.S.-ul pentru recuperarea zonei Vilnius, fără să realizeze că, umblând după paleative de moment, își pregătesc o zi de mare primejdie într-un viitor ce s-a dovedit a fi – din păcate pentru ei și alte popoare din Europa Centrală și Răsăriteană – nu prea îndepărtat.

Consiliul Național din Finlanda, format din 6 social-democrați și 6 burghezo-democrați – aceeași structură o va avea și Consiliul Național Român Central de la Arad – a convocat Parlamentul care, la 6 decembrie 1917 a proclamat, împreună cu un Senat executiv, independența țării. Aceasta a fost recunoscută de statele scandinave, de Franța și de alte state,

inclusiv de Rusia roșie care a declarat că independența finlandeză a fost conformă cu politica ei. Numai că bolșevicii moscoviți nu s-au abținut nici în acest caz să îndrume „ușor“ această independență, s-o canalizeze spre un stat socialist cu o structură totalitară după chipul și asemănarea lor, astfel că ei și-au trimis trupe de voluntari care să-i sprijine pe comuniștii finlandezi din interior, să pună mâna pe Helsinki și pe puterea de stat. Dezideratele, manevrele și scopurile Moscovei – dacă ar fi fost atinse – ar fi dus, fără dubii, la distrugerea independenței naționale reale. Ea a fost însă apărată de armata națională, condusă de bravul baron Carl Gustav Emil Mannerheim, ajutată și de militarii germani ai contelui Rudiger von der Goltz, care, în numai 4 luni, au alungat trupele ruse bolșevice și i-a reprimat pe comuniștii din interior.

Prin Pacea de la Tartu (Dorpat), semnată de Rusia și de Finlanda, la 14 octombrie 1920, s-a reafirmat independența țării care a devenit – ca și alte state din zonă – membră a Ligii Națiunilor¹². Iar în 1939-1940, Mannerheim și soldații lui au făcut minuni de vitejie luptând împotriva trupelor staliniste, ucigând sute de mii de invadatori. Rezistența eroică a Micii Finlande n-a putut evita totuși cedarea unor teritorii sudice nesățioasei mari puteri roșii de la Moscova, veșnic flămândă în consumul de pământuri și popoare sau ramuri de popoare străine. Atacarea Micii Finlande de către și așa uriașa U.R.S.S. a constituit a doua crimă împotriva păcii, după sinistrul Pact Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939, care a contribuit direct la izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial.

Se poate ușor observa că în perioada cuprinsă între Pacea de la Brest-Litovsk și capitularea Germaniei (martie-noiembrie 1918), bolșevicii ruși s-au abținut să atace țările baltice, oferite în avans Kaiserului ca preț al ajutorului consistent oferit lui Lenin pentru a accede la putere. În aceste luni, fericite pentru Puterile Centrale, statele din zonă erau într-un fel sau altul cuprinse în sistemul „Pufferstaten“, conceput de geopolitica germană. Dar, după 11 noiembrie 1918, mașina roșie rusă intră

din nou în acțiune și atacă multe state, încercând ca, sub lozinca revoluției universale, a luptei de clasă ce se ascute pe zi ce trece, a internaționalismului proletar, să recupereze multe teritorii ce aparținuseră imperiului țarist alb. De aceea, politica agresivă bolșevică a acționat împotriva procesului de democratizare a arhitecturii politice din Europa Centrală și Răsăriteană în anii 1918-1920. Din fericire, această politică nu a reușit atunci, atât grație rezistenței statelor și națiunilor atacate, cât și datorită forței și prestigiului Anglici, Franței, S.U.A., marile puteri democratice învingătoare în război, care au apărat formula reală și adevărată a autodeterminării și independenței naționale a popoarelor, ce suferiseră înainte de 1918 secole de suferințe și de umilințe, impuse de asupritorii străini¹³. În Europa Răsăriteană, Moscova anxionistă n-a reușit să recupereze decât Ucraina, însă Lenin și echipa lui și-au luat revanșa în Caucaz și în alte zone asiatice, unde au reușit să distrugă independența Armenici, Georgici, Azerbaidjanului și a altor state, cucerirea lor fiind însoțită peste tot de teroare, de noi masacre în masă și de inducerea unei cumplite tiranii.

Șefii bolșevici s-au dovedit a fi mari maeștri ai disimulărilor, de tot felul, și autori ai celor mai mari falsificări de principii și de declarații, ce sunau bine și foarte bine pe planul propagandei generale, sau arătau bine pe hârtie, în timp ce în practică evenimentele se desfășurau exact invers. După ce au recunoscut, în declarații pompoase și în decrete speciale, dreptul popoarelor la pace fără anexiuni, la autodeterminare și independență, conducătorii de la Kremlin au atacat România, Polonia, Letonia, Estonia, Lituania, Azerbaidjanul, Georgia, Armenia, Finlanda, pentru a distruge statele naționale refăcute sau unificate și completate în 1918. Dacă ar fi putut distruge Polonia, România, Statele Baltice, Moscova roșie s-ar fi îndreptat spre Berlin, pentru a-și ajuta noii prieteni germani. Kaiserul fusese alungat. De data aceasta nu numai pentru hoție de teritorii, dar și din rațiuni ideologice: voiau să-i ajute pe comuniștii din gruparea Spartacus din Berlin, condusă de Karl Leibknecht și

Clara Zetkin. Faptele au dovedit că enunțarea formală a principiului autodeterminării naționale, aplicat și trecut prin filtrul mincinos al revoluției socialiste și al internaționalismului proletar, a însemnat desființarea lui în practică prin fixarea dinainte a statului cu care erai obligat să te unești, sau în care trebuia să te „autodetermini“.

După ce a distrus independența Georgiei, Armeniei etc., ajunse pe mâna comuniștilor¹⁴ ce i-au masacrat pe social-democrați și pe alți democrați partizani și păstrători ai adevăratei independențe statale, acestea au fost încadrate în scurt timp într-o așa-zisă Uniune roșie de republici „egal îndreptățite“, pe baza unei constituții mincinoase. În practică, erau dirijate tiranic de un singur partid și mai apoi de un singur conducător sau „faraon“ roșu și dintr-un singur loc, Moscova bolșevică. Ulterior, prin Comintern, șefii de la Kremlin au falsificat pe scară largă noțiunea de autodeterminare reală, aplicabilă de și la majoritățile etnice și au transferat-o la minorități, pentru a distruge Sistemul de la Versailles și unele state naționale unitare recunoscute de acesta. Lenin a fost destul de cinic să afirme, la vremea aceea că Armata Roșie va opera afilierea Georgiei la Rusia bolșevică, chiar dacă va fi nevoită să lupte până la ultimul gruzin. Moscova împreună cu Turcia, au invadat și au împărțit Armenia, operație ce a fost însoțită de masacrarea multor armeni¹⁵. Iar Molotov și Stalin s-au autofelicitat când, împreună cu Hitler, au distrus „copilul monstruos“ al Tratatului de la Versailles, care a fost Polonia¹⁶, altă formulă cinică și falsificatoare, care răstoarnă cele mai mari și mai clare adevăruri cu fundul în sus și prezintă victimele ca asasini și hoți și invers, pe adevărații criminali și bandiți ca salvatori, pacificatori, recuperatori sau rectificatori „benefici“ de frontiere.

Nu putem să analizăm sau să explicăm aici de ce statele anti-Versailles au reușit să distrugă Sistemul de la Versailles în 20 de ani. Ar trebui un studiu special. Ne rezumăm doar să subliniem, că pe lângă factorii adiacenți, care au fost nerealismul, neglijențele, bâjbâielile și slăbiciunile bine cunoscuților concilia-

tori englezi și francezi din anii 1936-1938, completate „arm-nios“ de absenteismul americano-neutralist de pe continentul european, declanșat de neratificarea de către Senatul S.U.A. a Preambulului (Covenantul) Tratatelor de la Versailles și de naderarea la Liga Națiunilor, alianțele scrise și nescrise dintre rușii roșii și germanii weimareni și mai apoi brunii au constituit, de fapt, factorii de putere decisivă care au distrus statu-quo-ul teritorial al anilor 1918-1920 din Europa Centrală și Răsăriteană. Acest lucru a coincis cu distrugerea sau mutilarea unor state din aceasta zonă în anii 1938-1940.

În perioada interbelică s-a început cu Tratatul de la Rapallo din 1922 până s-a ajuns la Pactul Ribbentrop-Molotov¹⁷ prin care – în 1939-1940 cel puțin – s-a operat alianța dintre cele mai dictatoriale și abominabile regimuri politice din istoria omenirii, cu scopul de a cuceri sau, mai precis, de a recuceri teritoriile. Astfel s-a reactivat, de fapt, din punct de vedere geopolitic, forța celor două state anexioniste, redevenite poluri puternice vis-à-vis de marile puteri occidentale democratice, dar slabe și lașe, care au dorit să impună o nouă ordine europeană bazată pe supremația Reichului, sau să întărească și să extindă în sferele estice regimul comunist. În acești ani, Rusia Roșie și Germania brună au colorat în negru istoria majorității popoarelor din Europa Centrală și Răsăriteană. Dacă în 1919-1921 trupele lui Lenin sunt alungate din Basarabia, Polonia, Statele Baltice, cele ale lui Bela Kun din Transilvania și Slovacia, în 1939-1940, Stalin, la fel de vinovat ca Hitler în declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial, contribuie la a 4-a distrugere a Poloniei, la mutilarea Finlandei și a României și reîncorporează Letonia, Estonia și Lituania. În aceste condiții, U.R.S.S. este exclusă din Liga Națiunilor încă din 1939, când a fost recunoscută și calificată ca stat agresor după atacarea Micii Finlande¹⁸. Germania a început cu anexiunile încă din 1938, prin Anschluss-ul austriac, încorporarea regiunii sudete, apoi în 1939 a ceea ce mai rămăsese din Cehia transformată în Protectoratul Boemiei și Moraviei, plus ocuparea celei mai mari părți din sângerânda Polonie iar

micile state aliate și revizioniste, Ungaria și Bulgaria, s-au împărțit și ele în 1938-1941 cu teritoriile din Cehoslovacia și România, Grecia, Iugoslavia iar Italia anexează în 1939, Albania, după ce înainte ocupase Abisinia în Africa.

De fapt, Lenin, pe cât de malefic pe atât de realist și inteligent, a intuit că autodeterminarea națională reală și apariția sau completarea unor state mici și mijlocii în Europa Centrală și Răsăriteană, ca și noua ordine general-europeană, stabilită la Versailles, va nemulțumi în scurt timp Germania, indiferent de regimul ei politic interior, și o va apropia în mod fatal de Rusia bolșevică, ambele puteri fiind una învinsă și alta exclusă de la Paris. Tot el a realizat că între S.U.A. și Antanta, care au susținut fenomenul democratizării și armonizării geografiei politice europene și Germania și viitorii ei aliați, vor reizbucni conflictele vechi în forme noi, de care bolșevicii ruși vor putea beneficia pe diverse planuri. Dictatorii roșii s-au simțit în siguranță, mai ales când apele erau tulburi, când puteau pescui mai ușor o serie de avantaje în folosul lor. Lenin a fost convins că existența regimului instaurat sub directă lui conducere depinde, în primul rând, de perpetuarea unei sciziuni radicale în câmpul imperia-liștilor (citește albi, deoarece el era roșu) și apoi de faptul că victoria Antantei și Pacea de la Versailles nu vor fi acceptate de Germania, oricare ar fi regimul ei politic. Chiar dacă guvernele bugheze germane urau implacabil pe bolșevicii ruși, Lenin era convins că interesele rezultate din situația internațională le împingeau, inevitabil și în pofida propriilor lor voințe, să se apropie de Rusia Sovietică¹⁹

Într-adevăr, previziunea sau intuiția lui Lenin a fost confirmată, spre sfârșitul vieții lui, prin Tratatul Sovieto-German de la Rapallo – care l-a costat însă viața pe Walter Rathenau, ce a fost asasinat de germanii de dreapta – și, mai apoi, în timpul celui alt „tătuc“, Stalin. Pe vastul teritoriu al U.R.S.S.-ului, nemții și-au putut fabrica și testa tancuri și avioane în întreprinderi construite de ei sau sub supravegherea lor. Aceste practici nazisto-bolșevice s-au desfășurat în surdina sau la sub-

teran²⁰, pe când la suprafața lucrurilor și relațiilor diplomatice, Moscova filtra cu puterile occidentale sau – mai precis –, în ultimă instanță, s-a dovedit că mai mult mima dorința unei eventuale alianțe cu ele împotriva Berlinului. Ministerele de Externe de la Londra și Paris au fost zadarnic prevenite, prin rapoarte subtile și secrete, scrise de experți în spionaj internațional încă în 1938, să nu se lase înșelate de propunerile de alianță venite din partea lui Stalin și Molotov, deoarece ei doreau ca, împreună cu Hitler, să distrugă Polonia și să submineze Sistemul de la Versailles, cu scopul de a recupera teritoriile europene pierdute în 1918 ce au aparținut țărilor albi. Practic vorbind, țării roșii nu doreau să rămână în urma țărilor albi în ceea ce privea întinderea teritorială a unicului stat socialist care, în urma unor nefericite evenimente și alte bâjbâieli internaționale ale celor mari, n-a mai rămas unic, ci și-a întins tentaculele mortificatoare pe jumătate din Europa, dar și în unele state dinafara ei.

Probabil că Moscova a încercat marea cu degetul dorind să afle dacă nu cumva Anglia și Franța n-ar fi dispuse să consimtă la alipirea unor teritorii europene, în schimbul unei alianțe sau neutralități binevoitoare. Dar conciliatorii englezi și francezi au consimțit doar la anexarea unor teritorii de către Reich, sperând să îndrepte tăiușul acestuia spre Est. Oricare ar fi fost alternativele și jocurile de interese, era greu de conceput ca Moscova să obțină consimțământul Londrei și Parisului pentru distrugerea Poloniei. O asemenea operă monsturoasă s-a putut realiza numai de tandemul Berlin-Moscova, iar când fapta s-a produs totuși, conciliatorii occidentali au declarat război Germaniei. Londra și Parisul au schițat unele încercări de a ajuta și Finlanda în lupta ei dreaptă cu uriașa U.R.S.S., dar, din păcate, acestea n-au reușit din mai multe motive, ce țineau nu numai de slăbiciunile și moleșcala occidentalilor, dar și de refuzul altor state din vest de a permite survolarea sau traversarea forțelor anglo-franceze pe teritoriul lor, în vederea înaintării spre est și a

efectuării joncțiunii cu armatele croice ale lui Mannerheim. Oricum, în măsura în care occidentalii au sperat sincer sau au crezut că Hitler va ataca U.R.S.S.-ul, ca preț al vechilor concesiilor, (deși și ei tratau cu Moscova o alianță antigermană, probabil fiindcă au realizat că varianta nu era prea sigură), în aceeași măsură Stalin și Molotov le-au tras o cacialma genială prin Tratatul sovieto-german, din 23 august 1939, care a conservat U.R.S.S.-ul, pe moment cel puțin, împotriva unui atac german și, asigurând spatele estic al Germaniei, astfel pregătind, de fapt, terenul să atace Vestul. Dacă lucrurile s-au desfășurat așa sau aproape așa, atunci occidentalilor li se poate aplica înțeleaptă zicală „cine sapă groapa altuia, cade singur în ea“. Dar, și de data aceasta, primii sacrificați și loviți au fost națiunile mici și mijlocii din Europa Centrală și Răsăriteană.

Înainte de 22 iunie 1941, când Stalin își pierde prietenul brun de la Berlin, devenit – spre marea lui dezamăgire și surprindere – atacator, conducătorii de la Kremlin i-au privit și i-au tratat pe polonezi, în general, ca pe niște membri ai unei națiuni dușmane. La fel și pe cei din Ucraina și Bielorusia, care trăiau în regiunile autonome, Iulian Marchlewski și Feliks Dzerjinski și care formau un fel de „Polonie sovietică“. Toți polonezii, ce ocupau funcții în N.K.V.D. sau cei ce formau elita conducătoare a Partidului Comunist Polonez, au fost declarați spioni ai Organizației Militare Poloneze, fondată de Pilsudski, arestați, deportați și, în bună parte, executați în regiunile amintite, care au fost lichidate după 1935. Necazul a fost că n-au fost lichidați doar securiștii polonezi și 46 membrii și 24 supleanți ai Comitetului Central, ci și muncitori și țărani polonezi nevinovați (între 50.000 și 67.000 de victime)²¹. În martie, s-a decis executarea ofițerilor, subofițerilor, jandarmilor polonezi prizonieri și hotărârea a fost aplicată în aprilie-iunie 1940, după cum urmează: 4.404 la Katyn, 3.896 la Harkov, 6.287 la Kalinin (Tver), la care s-a mai adăugat un supliment de funcționari, în număr de 7.305²². În 1940, sovieticii au început deportările din Basarabia, Statele Baltice, părțile orientale ale Bielorusiei și

Ucrainei spre Kazahstan și Siberia, de unde unii nu s-au mai întors niciodată acasă. În afară de cei împușcați, unii au decedat în lagărele de concentrare sau în timpul transporturilor din convoaiele feroviare²³.

Este bine cunoscut că apelurile lui Woodrow Wilson, privind adoptarea Doctrinei Monroe de către toate statele lumii, repetate întrucâtva și în cele 14 puncte, au fost de mare ecou și au trezit mari speranțe. Președintele a sperat că, prin extinderea Doctrinei pe plan mondial, se va crea un climat general de colaborare și de siguranță, de coexistență dirijată și controlată, în care nici o națiune să nu încerce să-și extindă politica sa asupra oricărui alt popor sau altă națiune. Să se evite, pentru totdeauna, posibilitatea și eventualitatea ca statele să contracteze alianțe complexe și puternice, care să le conducă sau să le antreneze în competiții de putere, ce pot duce la războaie și nenorociri²⁴. Desigur, ca întodeauna în istorie, principiile, cuvintele, noțiunile pot fi minunate și frumoase în declarații și acte solemne, dar măsura valorii lor reale este dată doar de rezultatele aplicării lor în practică, de modul în care prind sau nu prind viață într-un timp și spațiu bine determinate. Și în acest caz lucrurile au depins și de *putința*, nu numai de *voința*, generosului propunător, Președintele S.U.A., de a-și vedea aplicate ideile pe scară largă, dar și de cunoașterea sau ignorarea unor situații politice și concrete de pe anumite meridiane ale lumii, îndepărtate geografic de Casa Albă.

Am văzut că în unele cazuri, ambasadorii S.U.A. din câteva state europene, mai mici sau mijlocii, cunoșteau mai bine, mai la obiect și la concret, situațiile zonale decât Secretarul de Stat sau Președintele din Washington, chiar dacă erau personalități mai modeste²⁵ (cazul Vopicka, ambasadorul S.U.A. la București – și nu numai – care a realizat, *de la început* și, deci, nu după ezitări și bâjbâieli sau escamotări, justetea desăvârșirii unității de stat a românilor). Pe de altă parte, constituția S.U.A. prevedea clar că, în materie de politică externă Președintele depindea și de Senat și, în acest mare și puternic stat democratic,

nu te puteai juca cu legile, nici nu era posibil să nu respecti întocmai principiul separării puterilor în stat, indiferent de funcția ocupată în executiv, legislativ și aparatul judecătoresc, care, chiar dacă erau separate, erau și respectate fiecare în parte și se condiționau sau discutau unele cu altele în asemenea manieră încât se armonizau de fapt într-un tot unitar și asigurau forța și funcționalitatea națiunii americane și a aleșilor ei în interior și exterior. Câteodată reprezentanții executivului erau mai realiști și vedeau mai înainte decât deputații și senatorii Congresului sau invers. De pildă, când s-a cumpărat Alaska de la ruși, diplomații din executiv au insistat asupra necesității încheierii afacerii – ce s-a dovedit deosebit de rentabilă cu timpul –, pe când Congresul, mai reclacitrant, s-a opus la început, fiind convins cu greu să cedeze și să voteze până la urmă cumpărarea teritoriului. Deși n-a fost, de asemenea, clar pentru Woodrow Wilson și Secretarul lui de Stat, Robert Lansing, raportul dintre nobilele 14 puncte și aplicarea lor concretă în practică, în toate locurile, sau în viața tuturor națiunilor europene, situația a fost depășită și rezolvată cu soluții juste și democratice. La început, Washingtonul a optat doar pentru formula acordării unor drepturi naționale colective națiunilor nemaghiare și negermane din Austro-Ungaria, prin autonomizare și federalizare și abia după ce Anglia și Franța și-au spus ultimul cuvânt în materie și și-au impus voința, S.U.A. a acceptat destrămarea Monarhiei și formarea unor state independente noi sau desăvârșirea unității de stat acolo unde era cazul. Excepție a făcut Polonia, a cărei reconstituire ca stat independent a fost proclamată de către americani fără ezitări și de la bun început²⁶. Pe de altă parte, „experții“ americani de la Conferința de Pace de la Paris, au propus anumite soluții neadecvate, respinse de francezi și mai apoi și de englezi, ca, de pildă, rămânerea orașelor Arad, Oradea, Satu Mare, Carei la Ungaria²⁷, pe motiv că aici ungurii erau etnicii majoritari. Numai că fiecare oraș nu se hrănea de unul singur, avea hinterlandul său rural unde românii erau majoritari, ca și în restul

Transilvaniei (exceptând secuimea situată la marginea ei răsăriteană), așa că americanii s-au lăsat convinși, au acceptat și în acest caz argumentele Parisului, Londrei și Bucureștiului.

S.U.A. a recunoscut deocamdată, la 4 iunie 1920, pe plan executiv, prin ambasadorul americani de la Paris, Hugh Campbell Wallace, Unirea Transilvaniei cu România, în frontierele stabilite la Trianon. Bekesul și Csanádul cu gurile Mureșului au rămas Ungarici. Inițial, la 9 decembrie 1919, tot pe plan executiv, S.U.A., prin Polk, adjunctul lui Lansing, Henry White și generalul Bliss, a recunoscut Unirea Bucovinei cu România prin Tratatul de la Saint-Germain, semnat cu Austria²⁸, după care imediat, supărați dintr-o serie de alte motive pe francezi și englezi, s-au îndreptat spre Le Hâvre și s-au întors acasă, lăsându-l pe Hugh Campbell Wallace să-i reprezinte la masa tratativelor Conferinței. Comisia americană (Inquiry) a eșuat și în propunerea sa ca România, stat cobeligerant, apoi aliat și învingător, să cedeze Bulgariei teritoriul primit în 1913²⁹.

1.2. Statele Unite ale Americii, principiul autodeterminării și națiunile din Europa Centrală și Răsăriteană

S-a scris mult și bine despre Wilson eliberatorul și protectorul națiunilor mici și mijlocii din Europa Centrală și Răsăriteană³⁰. Dar cei mai realiști istorici au remarcat, pe bună dreptate, că la început lucrurile nu numai că n-au stat așa, ci stăteau exact invers și că abia în urma unor evoluții pe faze a evenimentelor, a cunoașterii obiective a situației și dezideratelor fundamentale, susținute de popoarele din acest spațiu, Washingtonul a devenit, realmente, bine documentat și informat iar Președintele și-a meritat, într-adevăr, frumoasele epitete și adjective cu care a fost gratulat și aclamat de mulțimile europene emancipate. La

început distanțele geografice uriașe între S.U.A. și Europa Centrală și Răsăriteană, s-au reflectat tot ca distanțe și prăpăstii mari, între ceea ce doreau realmente națiunile negermane și nemaghiare din Austro-Ungaria și ceea ce le ofereau guvernării din S.U.A., de pildă, în perioada neutralității Washingtonului și chiar în primele luni de la intrarea lui în Primul Război Mondial alături de Antanta³¹.

Desigur și în anii neutralității, principiile Wilsoniene erau benefice și frumoase când vorbeau despre securitatea mondială, pacea lumii, asociația universală a națiunilor mari și mici, dar ele erau în disonanță cu afirmația că Austro-Ungaria era răspânditoarea unor idei generoase iar națiunile mici de aici ar fi purtătoarele lor de cuvânt (!?). Erau democratice și eliberatoare și principiile de autodeterminare națională a popoarelor lumii, dar dorința inițială a S.U.A de a păstra, chiar într-o formă îmbunătățită sau modificată Austro-Ungaria, le nega esența și mecanismul lor intim și fundamental. Wilson, ca și Lenin, a vorbit despre pace fără anexiuni, pace fără victorioși și învinși prin încetarea războiului, curmarea suferințelor cumplite ale popoarelor și așezarea la masa tratativelor, dar nimeni nu știa când, unde, cum – și realiștii se întrebau și pe seama cui – se vor realiza în viața practică asemenea propuneri și idei. În timp ce Wilson și-a oferit bunele medieri între beligeranți pentru încheierea păcii fără victorioși, acestea eșuează tocmai fiindcă europenii, în 1916 și începutul lui 1917, angajați puternic în război, doreau pace victorioasă, deci tocmai invers decât le recomandau americanii încă neutri.

Anglo-francezii l-au prevenit însă pe neutralistul, mediativul și mediatorul Wilson, că nici o pace nu se va putea încheia fără ca Franța să primească Alsacia și Lorena, România Transilvania, Bucovina, Banatul, Italia Trentino, Serbia teritoriile slave din Austro-Ungaria și fără reconstituirea Poloniei ca stat independent. Londra și Parisul, în nota-răspuns către Washingtonul împăciuitoare, au subliniat că nimeni nu-și poate permite să dea greș în aceste acțiuni, deoarece eșecul ar

însemna distrugerea marilor idei novatoare, care vor trebui să constituie chiar baza viitoarelor relații internaționale, juste și echitabile, de care atât de des pomenea Wilson în discursurile sale publice, susținute la Liga pentru Întărirea Păcii sau în Congres. Acest răspuns al Antantei către Wilson a fost înaintat lui William G. Sharp, ambasadorul S.U.A. la Paris, prin intermediul lui Aristide Briand, la 10 ianuarie 1917, după care a fost publicat în presă, într-o formă concentrată. Imediat, Czernin, înfuriat, trimite și el o notă Washingtonului, în care denunță și acuză Antanta că dorește cu orice preț spolierea, anihilarea și distrugerea Austro-Ungariei, după care obține de la cluburile parlamentare cehe, iugoslave, italiene, rutene și române, declarații de fidelitate către Monarhie și, implicit, de condamnare a notei Antantei către S.U.A. Liderii nemaghiari și negermani, din exil, combat declarațiile de loialitate ale conaționalilor lor, le declară nule și neavenite, pe motiv că au fost elaborate sub presiune, erau nesincere și constituiau rezultatele semnăturilor unor persoane neavizate și neautorizate. Prinși între două note ale beligeranților europeni, șefii de la Washington devin mai bine informați și mai realiști în unele privințe și mai puțin în altele.

Wilson și Edward Mandel House apără teoretic dreptul la proclamarea principiului autodeterminării naționale și la hotărârea popoarelor nelibere sub care guvern vor să trăiască în viitor, îl proclamă ca fiind fundamental³², dar, la început, îl văd aplicat numai în anumite cazuri, ceea ce, în practica politică și a sistemului de constituire a viitoarelor frontiere europene de stat, ar fi echivalent – dacă lucrurile nu s-ar fi clarificat, reparaț și reparat în timp util pe parcursul desfășurării evenimentelor – cu a susține, concomitent, independența și unitatea de stat a unor națiuni din Europa Centrală și Răsăriteană și dependența și supunerea în fața opresiunii străine a altora³³. Faptul ar fi generat, fără îndoială, numeroase confuzii și convulsii incompatibile cu mult dorita pace generală și echitabilă. Șefii de la Washington precizează unde înțelegeau să aplice dreptul

fundamental al aplicării principiului autodeterminării naționale, sau al refacerii unor state ocupate, și anume, când afirmau că restaurarea Poloniei era tot atât de indiscutabilă ca și restaurarea Serbiei și Belgiei, sau ca necesitatea obiectivă a dezmembrării Imperiului Otoman – prin care se eliberau multe popoare oprimare –, dar tăceau chitic relativ la obiectivitatea distrugerii Austro-Ungarici, deși, și acest fenomen ar fi dus, sau ar fi condus, tot la emanciparea multor națiuni asuprite.

În Adresa sa către Senat, din 22 ianuarie 1917, Woodrow Wilson rezumă principiile autodeterminării naționale, a libertății mărilor, limitarea armamentelor, înființarea unei Ligi Mondiale pentru Pace și face referiri concrete la emanciparea unor popoare. Dar, din nou, în această Adresă, intitulată semnificativ, pentru ideile teoretice și teoretizante ce-l chinuiau pe Președinte, „Pace fără Victorie”³⁴, nu se afirmă nimic palpabil, concret și la obiect despre emanciparea celorlalte națiuni din Europa Centrală și Răsăriteană. De pildă, în mod concret, în elaboratele prezidențiale, inclusiv în celebrele Puncte, a figurat mereu reconstituirea Poloniei ca stat independent, deci, inclusiv intrarea în componența statului revitalizat a teritoriului încadrat în Austro-Ungaria, dar destinele celorlalte națiuni erau reduse la asigurări vagi despre o oarecare dezvoltare autonomă, formulă depășită și în flagrantă contradicție cu dorințele reale ale acestor popoare.

Unii comentatori idealiști nu s-au lăsat descurajați de formulele evazive din actele Wilsoniene și au afirmat, cu prea mult optimism, că puterea cu care era invocat, susținut și proclamat principiul autodeterminării naționale va duce inevitabil la generalizarea lui, fără să fie capabili să explice cum și când se va produce evenimentul. Idealistii au susținut că, teoretic vorbind, în Adresele lui Wilson existau, de fapt, multe elemente comune cu Nota Antantei și că în ambele se regăseau armonios principii legate de distrugerea Austro-Ungarici. Chiar și Beneș credea că „într-un oarecare sens” Wilson și Nota Antantei convergeau spre dispariția Monarhiei Habsburgice.

Dar realiștii au susținut, că ei nu găseau formule sau formulări clare în acest sens din partea americanilor. Se știe că Paderewski era prieten cu House, care-l admira, și că, personal și prin intermediul lui, eminentul artist și om politic polonez l-a influențat direct și la obiect pe Wilson să includă în proclamațiile sale, textual și fără echivocuri, restabilirea Poloniei. S-a susținut că, în acea perioadă, nici o altă personalitate din Europa Centrală și Răsăriteană nu putea rivaliza cu Paderewski în influențarea Washingtonului.

Dar, întâmplarea sau relațiile personale – ca să nu zicem „pilele” – chiar dacă serveau o cauză bună și aveau un anumit rol în istorie, acest rol era oricum modest, atunci când era vorba de tranșarea unor probleme și interese fundamentale ale „forțelor din adâncuri”, identice cu „forțele morale” ce defineau și reprezentau aproape o sută de milioane de europeni. Ultimii factori trebuiau și au fost, în ultimă instanță, decisivi în geopolitica europeană, dar și în morala națională și internațională, deoarece era și o chestiune de bun simț ca nu numai polonezul, dar și balticii, românii, alți slavi catolici sau ortodocși să fie liberi și independenți în frontierele statelor lor. În caz contrar, dacă doar o națiune sau două națiuni urmau să devină libere sau să aibă acces la state unitare, se punca și se impunea automat un răspuns la frumoasa, înțeleapta și biblica întrebare: „Si hi et hae potuerunt quare, non tu, Augustinae?”. Întrebarea putea fi sau a părut a fi retorică, dar răspunsul trebuia să fie concret și la obiect, inclusiv din partea celor destinați de soartă și de victorie să croiască noua geopolitică europeană. De aceea, guvernării americani care erau încă doar pe cale de a face din S.U.A. puterea gigantică de mai târziu, au acumulat, repede și în timp util, informații noi și mai numeroase, provenite din mai multe surse, și-au depășit confuziile și greșelile regretabile și maligne de la început, și au acceptat, și de iure și de facto, aplicarea finală a realci autodeterminări naționale. bazată pe voința majorităților cu respectul minorităților etnice din noile state, succesoarele marilor imperii destrămate și distruse pe drept și cu dreptate.

În fond, o bună perioadă de timp, Wilson și apropiații săi au urmărit să determine Austro-Ungaria să părăsească Germania Imperială și să încheie pace separată cu Antanta. O cerere în acest sens a venit chiar din partea lui Ottokar Czernin, care a dorit ca Wilson personal să smulgă de la Antanta acordul pentru o pace separată cu Austro-Ungaria și renunțarea la destrămarea ei. Această propunere convenea, sau se potrivea cu visele lui Wilson care, în acea fază vorbea de pace fără victorioși și deci fără înfrânți, de aranjamente la masa tratativelor etc. (deși nimeni nu știa cât vor dura și cum se vor desfășura asemenea inovații apărute în diplomația internațională). Wilson acceptă ideea și-i cere ambasadorului său de la Londra, Page, să tatoneze dacă nu cumva Antanta este dispusă să renunțe la dezintegrarea Austro-Ungariei, în care caz, ambasadorul american Penfield va media în numele Președintelui semnarea unei păci separate cu această Monarhie, după care se spera că și Germania va înceta războiul. În concluzie, în această fază, S.U.A. s-a bazat, sau mai bine zis a respectat mai mult dreptul la existență a marilor state cuceritoare și împilatoare și nu principiul autodeterminării națiunilor asupra și cucerite, deși acesta a fost proclamat formal și teoretic chiar de șeful executivului de la Casa Albă. Nici măcar Lloyd George nu s-a antrenat imediat în acțiune și i-a răspuns lui Page că *deocamdată* lucrurile nu erau favorabile pentru încheierea unei păci separate cu Austro-Ungaria, fapt ce ar implica protestele Italiei împotriva Antantei, care nu-și permitea acest lucru. Premierul britanic, care era puțin și cinic, a replicat apoi că Austro-Ungaria era o grea povară pentru Germania și nu un ajutor, cum se credea, așa că era mai bine să fie lăsată cum e și să continue ca aliată să încurce Germania și în viitorul apropiat. Londra nu avea nimic împotriva ca Austro-Ungaria să-și conserve Ungaria și Boemia. Dar ea nu-și va părăsi – spunea Lloyd George – prietenii ei europeni, mai ales că era legată de Tratatul de la Londra cu Italia, de la București cu România și

de Aide-memoarul Serbiei³⁵. Din răspunsul lui Lloyd George se distinge faptul că guvernul regal britanic puna acum mai mult accent pe tratatele încheiate până atunci cu partenerii europeni, decât pe Nota Antantei din 10 ianuarie 1917 care nu mai este amintită. Londra l-a înștiințat pe Page că guvernul englez primește în aceste condiții o ofertă de pace separată din partea Austro-Ungarei, după care Penfield încearcă să obțină de la Czernin desolidarizarea de Germania prin pacea separată a Austro-Ungariei cu Antanta și abandonarea teoriei războiului submarin total. Ambasadorul american la Viena n-a acționat singur în acest sens, ci a respectat dispozițiile lui Lansing, șeful diplomației guvernamentale, care, la sfârșitul neutralității statului său, a fost surprins că Ministrul de Externe al Austro-Ungariei n-a acceptat oferta. Însă acesta, văzând că americanii nu i-au convins pe englezi asupra necesității conservării Austro-Ungariei, nu mai avea nici un interes pentru pace separată și însuși Împăratul Rege Carol nu vrea s-o rupă cu prietenul său de la Berlin, chiar dacă este atenționat că S.U.A. va intra în curând în Primul Război Mondial de partea Antantei. În replica sa către Penfield, Czernin precizează acum că Austro-Ungaria va intra în tratative de pace generală, dar nu separată și că ea va pune în afara oricărei discuții separarea de prieteni și aliați³⁶. Cu toate acestea, Czernin a mai făcut în culise sau prin culise demersuri în acest sens, ceea ce dovedește că era cam greu – până la frângerea pâinii și la stabilirea învingătorilor sau învișilor – să stabilești care era ultimul cuvânt sau atitudinea serioasă în diplomație. De fapt, în diplomația clasică, noțiunea de „ultimul cuvânt“ a fost aproape imposibil de atins.

Se știe că Wilson și adepții săi considerau malefică politica și diplomația europeană și blamau Congresul de la Viena din 1815 sau alte evenimente și tratate ulterioare, inclusiv tratatele secrete sau alianțele ce au dus la declanșarea Primului Război Mondial. Dar dacă ar fi să comparăm anumite tratate secrete

încheiate de marile puteri europene cu cele mici – prin care li se recunoșteau acestora din urmă dreptul la unitate națională statală pe ruinele marilor imperii multinaționale din tabăra adversă – cu atitudinea neutrei S.U.A. care dorea conservarea integrității acestora, atunci putem afirma cu certitudine că, în această fază, atitudinea marilor puteri europene era salvatoare și acestea reprezentau adevărații îngeri eliberatori iar Washingtonul groparul legitimelor speranțe de unitate și libertate națională a celor mai multe popoare din Europa Centrală și Răsăriteană. În această fază de desfășurare a lucrurilor, dar și în cele imediat următoare intrării S.U.A. în Primul Război Mondial, Wilson seamănă întrucâtva cu Lenin, deoarece amândoi au proclamat dreptul națiunilor la autodeterminare până la despărțirea de statele vechi împilatoare, dar de aplicat, la concret și la obiect, nu l-au aplicat încă, ceea ce a însemnat că între declarațiile verbale sau scrise pe hârtii, cu conținut public și diplomatic, și practică n-a existat nici o concordanță sau vreo armonie între cuvânt și faptă. Norocul a fost că structura democratică internă a statului american a permis repararea răului și a dus la armonizarea cu structurile democratice internaționale europene, pe când dictatura malefică internă comunistă de la Moscova a lucrat și va lucra pentru o viață și o geopolitică europeană de tip vechi, prin aneuri și jafuri sistematice și amputări de popoare, teritorii și state vecine mici sau mijlocii. Dar toate aceste acțiuni și operațiuni erau, printr-o propagandă deșănțată, colorate în roșul bolșevic și trecute prin filtrul internaționalismului proletar, al întăririi forței primului stat socialist, garantul celorlalte sau al „eliberării“ claselor muncitoare și popoarelor de sub jugul imperialismului etc.

Nu este deci de mirare că în aprilie 1917, când Wilson cerea aprobarea Congresului pentru intrarea în război, el precizează că se declara acest război numai și numai împotriva Germaniei³⁷, pentru a apăra cel mai sfânt drept al americanilor, care consta în libertatea mărilor, ceea ce presupunea un

parteneriat cu națiunile democratice europene împotriva guvernului imperial german autocratic, deoarece lumea trebuia salvată și conservată pentru democrație. Dar dacă Wilson deschidea un fel de cruciadă pentru democrație, el trebuia să declare război și Austro-Ungariei și Imperiului Otoman, deoarece o asemenea „cruciadă“ trebuia să includă și eliberarea slavilor, românilor, italienilor din primul stat și al arabilor, kurzilor și armenilor din al doilea. Pe de altă parte, declararea unilaterală a războiului, doar împotriva unei mari puteri a Centralilor, constituia și o practică rar întâlnită, dacă nu chiar o excepție, în viața internațională. Dar, după părerea lui Wilson, aliații Germaniei n-au purtat război împotriva americanilor, ceea ce a demonstrat că S.U.A. a intrat în război deocamdată să apere interese în primul rând americane, și abia în al doilea rând să conserve lumea pentru democrație și libertate. Guvernul american s-a mulțumit ca, după ce austro-ungarii s-au raliat la războiul submarin total, proclamat de nemți, să nu-l primească pe contele Tarnowski, ambasadorul Austro-Ungariei la Washington și nimic mai mult. Practic vorbind, Președintele a manevrat ca să rămână, și după aprilie 1917, un fel de arbitru între Antantă și aliații Germaniei, să determine îndeosebi Austro-Ungaria să încheie pace separată, lucru dorit în continuare și de colonelul House și tocmai de aceea, credem noi, Wilson urmărea discret să se disocieze în multe privințe de Antantă, specificând că S.U.A. este asociata și nu aliata ei prin vreun tratat special. Acest lucru i-ar fi asigurat Washingtonului libertatea de acțiune în sensul dorit de șefii americani, întrucât ei ar fi rămas într-un anumit grad cu mâinile libere și față de Antantă. Oricum, Congresul, încă fidel Președintelui, a votat la 6 aprilie 1917 război doar împotriva Germaniei, după care, la 9 și 20 aprilie, Austro-Ungaria și Imperiul Otoman au informat Departamentul de Stat că au rupt relațiile diplomatice cu S.U.A. În schimb, în ciuda ostilităților dintre Germania și S.U.A., Bulgaria, aliata Berlinului și-a menținut reprezentantul diplomatic la Washington și vice-versa, alt lucru curios și rar în viața internațională.

În cercuri restrânse și intime din jurul lui, Wilson afirmă că el și S.U.A. nu aveau sau nu nutreau aceleași scopuri în Primul Război Mondial ca francezii și englezii, dar că aceștia, având nevoie de dolarii americani ca de aer, îi vor primi, dar, rămânând îndatorați, vor rămâne și la discreția Washingtonului, când se va ajunge la frângerea pâinii și la fixarea condițiilor de pace. Dar laudele și socotelile de acasă nu s-au putut potrivi cu târgul mondial de la Versailles, deoarece nici Președintele și nici alți oameni de stat mai mici nu l-au putut influența în toate problemele pe „tigrul“ de la Paris, durul Clemenceau și, în ultimă instanță, nici pe Lloyd George, deși, la început, acesta a acționat pe sub mână în acord cu Wilson, în multe probleme și manevre de culise. Pe de altă parte, Masaryk a intuit cu nemulțumire că diplomația americană bâjbâie, nu cunoaște nimic sau aproape nimic din realitățile și dorințele majorităților etnice din Europa Centrală și Răsăriteană incluse în Austro-Ungaria și, concomitent, vede clar că bolșevicii ruși mint, că nu recunosc autodeterminarea națiunilor decât formal, pe hârtie, pe când în practică susțin punctul de vedere german, privind importanța prioritară a statelor și nu a națiunilor în viața internațională. Era nepermis – preciza șeful necontestat al emigrației cehe – să susții, așa cum făceau rușii roșii, dar și unii menșevici și germani, autonomia Dobrogei, a Bosniei și Herțegovinei, unde trăiau 1 milion de musulmani maximum-maximorum și să nu te interesezi deloc de destinul a 10 milioane de cehi, slovaci, români, italieni, slavi de sud din Austro-Ungaria, pe care dorești s-o conserve ca stat în detrimentul acestor majorități etnice. Masaryk a ținut și l-a respectat doar pe Miliukov, care a spus, fără echivoc, că Austro-Ungaria trebuia destrămată.

Unul din motivele pentru care la început Wilson, Lansing și colonelul House au dorit menținerea Austro-Ungaricii a fost, probabil, ideea că aceasta va deveni o mare Elvețic și se va federaliza și sperau că și din interior cercurile liberale vienezce,

conduse de profesorul Lammasch și Hoditz, îl vor determina pe noul Împărat-Rege Carol să treacă la acțiune în acest sens. Desigur, această dorință era dublată și de speranța fermă că o asemenea Austro-Ungarie se va despărți de Germania și va semna pace separată cu Antanta. Dar oricâte tratative de culise au fost duse între diplomații austro-ungari și americani, încă și în iulie 1918, Czernin, deși promite din interior democratizarea Monarhiei, nu admite nici o ingerință exterioară în această privință și declară că solidarizarea Austro-Ungariei cu Germania va rămâne neclintită, solicitând nu pace separată, ci pace generală între beligeranți.

În vara anului 1917, deși intrată în război ca asociata Antantei, S.U.A., precaută în poziția ei față de Austro-Ungaria cu care trata pe ascuns așa-zisa pace separată, îi primește bine pe diplomații Regatului Serbiei pe care-l ajută financiar, dar nu vrea să-i primească oficial pe supușii iugoslavi ai Vienei și ai Budapestei, cu care Washingtonul nu era în război. Guvernul sârb aflat în exil insistă însă pentru unirea cu slavii din Monarhie și pentru destrămarea acesteia în virtutea Declarației de la Corfu, pe care n-o acceptau în întregime, însă nici italienii, deoarece doreau anexarea litoralului răsăritean al Adriaticii pentru ei și nu pentru viitoarea și prezumtiva „Iugoslavie“ (de fapt Regatul Sârbo-Croato-Sloven). De asemenea, Regele Ferdinand I, retras cu guvernul la Iași, i-a scris lui Wilson să sprijine unirea Transilvaniei, Banatului și Bucovinei cu Regatul României. Dar, timp de aproape un an de zile, Washingtonul nu a răspuns afirmativ la această legitimă și democratică revendicare, parte integrantă a „lumii salvată pentru democrație“ dorită atât de mult și sincer, de altfel, de Președinte care a dat doar asigurări că Regatul României Mici va fi refăcut, ajutat financiar în război și în timp de pace și astfel independența și integritatea lui – dar nu și unitatea și integritatea tuturor românilor – vor fi restabilite la viitoarea pace.

La insistențele ambasadorului francez, Jusserand, la Washington, care n-a dat relații amănunțite despre originea

membrilor delegației, Lansing acceptă, la 2 iulie 1917, să primească în audiență oficială câțiva români, în frunte cu Vasile Lucaciu, crezând că sunt originari din Regatul României. Miczul discursului susținut de Lucaciu a fost necesitatea unirii Transilvaniei, Banatului și Bucovinei cu România, protopopul unit susținând, pe bună dreptate, că ele corespundeau întru totul principiilor generale Wilsoniene privind necesitatea eliberării națiunilor asuprite și, pe baza ei, instituirea unor relații echitabile de egalitate între popoarele Europei. Lansing tace chitic sau „diplomatic“ în legătură cu făurirea unității naționale de stat a românilor, dar, în schimb, laudă rezistența eroică a Armatei Regale Române în Moldova. Numai în timpul discuțiilor Lansing realizează că Lucaciu și însoțitorii lui nu proveneau din Regatul României, ci erau supuși ai statului ungar, asociat cu cel austriac, primul deținând Transilvania, al doilea Bucovina.

Secretarul de stat regretă că i-a primit, din cauza aceluiași motiv și anume că S.U.A., nefiind în război cu Austro-Ungaria, nu putea trata cu supușii ei care „complotau“ pentru destrămarea Monarhiei. Neputând să-i facă reproșuri sau să se certe cu asociatul său, în războiul dus de Washington doar contra Berlinului, Jusserand, secretarul de stat, își varsă năduful pe subalternul său, Andrews, care ar fi avut obligația de serviciu să-l înștiințeze exact de unde veneau și de unde proveneau membrii delegației române și, deci, să-l prevină, pentru a nu cădea în „păcatul“ de a face o gafă diplomatică. Andrews, care nu știa nici el prea multe despre românii din Austro-Ungaria, dar nici despre alte națiuni negermane și nemaghiare de aici, își liniștește superiorul în sensul că nu trebuia să-și facă griji, întrucât nu toți românii transilvăneni doresc unirea cu România, așa cum pretindea Lucaciu, despre care afirma că nu era un om onest și de încredere, că ar fi imoral și ca preot catolic, deoarece avea un copil din flori, deci un fiu natural, ceea ce i-ar fi interzis de canoanele bisericii sale. Diplomatul american nu știa deci mai nimic despre confesiunile și durerile românilor din Transilvania

și nici despre închisorile ungurești „vizitate“, ani de-a rândul, de Lucaciu înainte de război. Lucaciu era preot catolic de rit grec, deci se putea căsători ca și preoții ortodocși, nu era nici imoral și nici păcătos și, din punct de vedere național, reprezenta adevăratele dorințe ale tuturor românilor din Austro-Ungaria. Întrucâtva, Andrews semăna ca două picături de apă cu ambasadorul S.U.A din Elveția, Pleasant A. Stowall, fost coleg de școală cu Președintele și considerat în timpul războiului „ochii și urechile“ lui Wilson pentru toate țările inamice Antantei. Însă colegul lui Stowall avea deocamdată „un singur inamic“ în zonă, Germania. Atât Andrews, cât și Stowall, cunoșteau tot atât de multe lucruri despre starea de fapt, dorințele și sentimentele reale ale națiunilor din zonă câte știau despre zulușii sau alte triburi din Africa. Din Berna, Stowall trimitea informații fanteziste la Washington, printre care s-a numărat și „asigurarea“ că toate popoarele, națiunile din Europa Centrală și Răsăriteană sunt „dușmani încarnați“ ai S.U.A., punându-i în aceeași oală pe unguri, germani, austrieci, polonezi, cehi, iugoslavi și români. Dacă este adevărat că Andrews a făcut mult rău românilor din Transilvania și Bucovina, deoarece Washingtonul a recunoscut necesitatea și obiectivitatea unirii lor cu Regatul României, doar după ce a ratificat uniriile iugoslavilor și cehoslovacilor, nu este mai puțin adevărat că, până ce diplomația americană avea în zonă „urechi și ochi“ ca cele ale lui Andrews și Stowall, S.U.A. n-avea cum să cunoască, la obiect și în mod concret, situația din această frământată, și pentru ea, și mult prea îndepărtată zonă a Europei.

Dar, dacă iugoslavii și cehoslovacii i-au întrecut pe români în acțiunea justă a recunoașterii emancipării și unității lor naționale de către diplomația S.U.A., nu înseamnă deloc că, în fazele anterioare, acești slavi, fie sudici, centrali, catolici, protestanți sau ortodocși, n-au avut parte ei înșiși de eșcurile și dezamăgirile lor în această chestiune. Un exemplu tipic în acest sens îl reprezintă slovacul Stefanik, vicepreședintele Consiliului Național Slovac de la Paris și maior în armata

franceză. În iunie 1917, când sosește în S.U.A., este convins că va fi primit de oficialitățile americane în prima lui calitate, deși ar fi trebuit să fie mai sceptic, deoarece se știa că Washingtonul n-a declarat război Austro-Ungariei³⁸. Stefanik era optimist în privința atitudinii guvernanților americani, întrucât presupunea că aceștia știau și cunoșteau deja de câțiva ani dorințele reale ale cehilor și slovacilor, făcute public și de el și de Masaryk sau de Beneš în lumea largă, dar și de cehii și slovacii din Cleveland care, încă în 27 octombrie 1915, au subliniat că cehii și slovacii trebuiau să se unească într-o uniune federală, de două state perfect egale unul cu celălalt, fapt ce presupunea destrămarea și distrugerea statelor istorice cuceritoare asociate în structura Austro-Ungariei. De fapt, cehii și slovacii din S.U.A. și-au avut un birou de presă chiar la Washington, ce era condus de Pergler și, deci, nu se putea spune că oficialii de la Casa Albă nu puteau să afle – dacă doreau – care erau dorințele cehoslovacilor, exprimate chiar în aceeași localitate sub ochii și în urechile lor. În 1917, senatorii Adolph Sabath³⁹ – originar din Boemia – și William H. King s-au pronunțat în Senat – și să nu uităm că și acest for legislativ avea un cuvânt de spus în diplomația americană – pentru independența unui stat ceho-slovac. În 1917, unele personalități americane, printre care s-au numărat și cei ce proveneau din zonele cehe sau slovace, i-au cerut lui Lansing să recunoască independența Cehoslovaciei și să-l primească pe Stefanik ca vicepreședinte al Consiliului Național Cehoslovac din Paris, interpretat ca un fel de guvern în exil al viitorului stat.

Lansing tace chitic și diplomatic în această privință. În schimb laudă fidelitatea și loialitatea manifestată de suplicați față de S.U.A. Secretarul de Stat nu-l primește deloc pe Stefanik iar adjunctul său, Polk, îl acceptă ca interlocutor doar în calitatea lui de ofițer francez aliat, sau mai precis asociat cu armata americană în războiul contra Germaniei. Liderul slovac s-a considerat probabil jignit de această atitudine și a fost atât de cătrănit și ne necăjit încât l-a considerat pe Wilson un mare

șarlatan care se joacă cu cuvinte, idei și noțiuni mari și frumoase ca autodeterminarea națiunilor, doar pentru a impresiona și a amăgi lumea. Stefanik a întrecut însă într-atâta măsura cu supărarea și dezamăgirea sa încât, nici după ce toată lumea diplomatică și întreaga opinie publică internă și internațională interesată a realizat că șefii de la Washington, odată informați, în mod obiectiv, au acceptat și au promovat ei înșiși necesitatea destrămării și distrugerii Austro-Ungariei, n-a mai crezut nici în aceste momente finale, înălțătoare și hotărâtoare în sinceritatea guvernanților americani. Atitudinea lui a fost complet greșită, deoarece inadvertențele de început ale Washingtonului s-au datorat, în special, necunoașterii situației reale și obiective de pe terenul îndepărtat al Europei Centrale și Răsăritene și unor manevre diplomatice de moment și trecătoare ce tindeau să despartă Austro-Ungaria de Germania. Acești factori au determinat adoptarea unei politici și atitudini greșite față de români și slavi (excepție polonezii) în aceste faze, dar neinformarea și bâjbâiala în întuneric nu se puteau confunda cu o gândire sau cu o voință rea și reacționară da capo al fine, singurele care puteau fi realmente condamnate sau condamnabile. Stefanik, ajuns general, și-a manifestat rezerve nejustificate față de americani, până și la Conferința de Pace, când i-a influențat și i-a atârnat mereu pe francezi să-i combată în multe privințe. Fără îndoială că atitudinea slovacului era exagerată și subiectivă, întrucât ar fi fost just să se bucure de îndreptarea „păcătosului“ față de națiunea lui, și față de celelalte națiuni asuprite din Europa Centrală și Răsăriteană, și să nu ațâțe sau să facă intrigi între marile puteri europene ale Antantei și S.U.A., care, și fără de ele, trebuiau să rezolve multe și numeroase diferende interne, plus să pună pe picioare tratatele cu statele învinse⁴⁰.

Slovacul Stefanik și românul Stoica, dezamăgiți de democrații aflați la putere, tratează cu republicanii din opoziția americană și primul lor succes a venit din partea unei figuri de primă mărime a politicii S.U.A. și anume fostul Președinte

Theodore Roosevelt. Deși crezuse și el în așa-numita misiune civilizatoare a Imperiului Habsburgic, în noile condiții afirmă clar că Austro-Ungaria asupra națiunilor negermane și nemaghiare de pe cuprinsul ei, că va susține fără rezerve autodeterminarea lor, militând deschis atât pentru distrugerea Austro-Ungariei la sfârșitul războiului, cât și pentru declararea imediată de către Washington a războiului contra ei⁴¹ și a Imperiului Otoman sau a aliaților lor mai mici. Roosevelt se pronunță și pentru eliberarea națiunilor asuprite din Imperiul Otoman, concomitent cu cele din Austro-Ungaria, deoarece, fără emanciparea celor asupriți și fără distrugerea celor două imperii asupritoare, nu se putea făuri o lume salvată și conservată pentru democrație. Deci, autodeterminarea națiunilor trebuia aplicată concret și la obiect, nu numai pe hârtie sau în declarații verbale, oricât de solemne erau sau părea să fie ele, dacă se dorea realmente ca frumoasa și multpromițătoarea lume făurită de și pentru democrație să nu fie și să nu rămână o simplă minciună. Practic vorbind, Theodore Roosevelt nu făcea altceva în acest caz decât să-l constrângă pe Wilson să-și depășească limitele și greșelile, să extindă și să generalizeze autodeterminarea națională la toate națiunile asuprite din imperiile multinaționale concentrate în Puterile Centrale și să unească vorba cu fapta. Posibil ca și asemenea luări de atitudine, critici sau „scărmănături“ republicane să fi accelerat adoptarea unor soluții raționale și democratice de către democrații de la Casa Albă în aceste chestiuni. Pe de altă parte, lui Theodore Roosevelt i se părea ciudat că S.U.A. declarase război numai Germaniei dar nu și aliaților ei.

Cât despre informațiile furnizate înainte de 1917, sau chiar și în primele luni ale lui 1918 de către Stowall și anume că toate națiunile din Europa Centrală și Răsăriteană erau dușmane ale americanilor, ele nu erau în întregime valabile nici măcar pentru unguri, austrieci și germani, lucru de care s-a putut convinge el însuși destul de repede. Conteul Károlyi era ungar, dar filoantantist și, după aprilie 1917, automat și filoamerican.

Iar în noiembrie același an vine în Elveția devenită terenul unor tratative subterane și o vreme ultrasecrete pentru scoaterea Austro-Ugariei din război printr-o pace separată. La Berna, Stowall a avut ocazia să discute nu numai cu el dar și cu contele Colloredo-Mansfeld și a raportat încântat la Washington că din Austro-Ungaria veneau semnale „serioase” și prețioase că ea ar fi gata, în schimbul unor garanții, s-o rupă cu Germania și să încheie pace cu Atanta și cu S.U.A, adică exact ce-și dorea atunci și fostul său coleg de școală și-acum superiorul său, Președintele Woodrow Wilson.

Károlyi, om de stânga, în discuțiile de culise cu diplomații americani, se laudă prematur că va ajunge în scurt timp la putere, va dicta politica externă a Austro-Ugariei și va contribui la încheierea războiului, dar dorea să știe en avance care vor fi termenii sau condițiile de pace oferite de americani și de Antantiști în asemenea situație. Cât despre pacea separată dorită de echipa de la Washington, Károlyi n-o dorea, deoarece se pare că se temea de puterea punitivă a Germaniei, dar se oferea ca, printr-o manevră subtilă, să o atragă la tratative de pace generală. Aici, în mod brusc, și printr-o mișcare de „volt face”, delegația austro-ungară ar fi izolat-o și ar fi părăsit-o pe cea germană și ar fi trecut în tabăra delegațiilor antantistă și americană, în tranșarea unor probleme esențiale, de la părăsirea teritoriilor ocupate de Centrali – și trebuie să recunoaștem că erau foarte întinse și variate, începând de la cele belgiene, franceze, italiene, până la cele sârbe, românești și ruse – până la rezolvarea revendicărilor italiene, franceze, poloneze etc. Probabil, contele maghiar se gândea că nu pierde, nici el, nici patria lui, prea mult, dacă, de pildă, Austria ceda Galiția și Germania Pomerania și Poznania viitoarei Polonii sau Alsacia și Lorena Franței etc. În schimb, americanii și Antantiștii trebuiau să garanteze, îndeosebi, integritatea statului ungar și, cu câteva excepții, și pe aceea a celui austriac, contele ungar solicitând și cerând garanții pentru ca Austro-Ungaria să nu fie penalizată grav din punct de vedere teritorial și, în plus, să

primească ajutoare financiare serioase pentru a-și reface economia zdruncinată de război. Din punct de vedere diplomatic, contele Károlyi a manevrat ca toată responsabilitatea declanșării războiului să cadă pe germani în primul rând și pe austrieci, în al doilea, iar ungurii și Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan să rămână curați și nevinovați⁴².

Desigur, trebuie să recunoaștem că, din punct de vedere maghiar, schema de gândire politică și diplomatică era deosebit de subtilă și de utilă pentru Budapesta cuceritoare, numai că, și în acest caz, socoteala de acasă, chiar combinată cu „tractările și pertractările“ de departe de casă, nu s-au potrivit cu realitățile din târg, determinate de evoluția lucrurilor din Europa Centrală și Răsăriteană și din afara ei. Contele Károlyi a ajuns într-adevăr la putere, dar nu imediat sau foarte repede, ci după un an de zile, în urma revoluției de la sfârșitul lunii octombrie 1918, provocată și de el, tocmai fiindcă, în prealabil, nu și-a putut convinge Regele să retragă Austro-Ungaria din război iar el să-și aducă acasă în timp util trupele de pe front pentru a-și apăra integritatea de stat a Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan, amenințată de mișcările iredentiste ale slavilor și românilor. La sfârșitul anului 1918, când, vorba poetului, „era târziu și era toamnă“, era foarte târziu și pentru Károlyi să joace cartea americană în favoarea sa și a Ungariei, deoarece S.U.A. intrase deja demult în război și contra Austro-Ungariei, iar echipa democraților de la Casa Albă a recunoscut deja de facto dreptul cehoslovacilor și iugoslavilor și necesitatea unirii românilor cu state naționale independente și unitare.

Alte încercări, de a despărți Austro-Ungaria de Germania și de a o determina să încheie pace separată cu S.U.A. și cu Antanta, au venit de la bavarezul Foerster, care, deși german, detesta pe prusaci. El a purtat discuții în acest sens cu Împăratul-Rege Carol, unde a fost introdus de cercurile concentrate în jurul lui Poltzer-Hoditz. Bavarezul era entuziasmat de unele proiecte ale liberalilor austrieci⁴³ și personal milita, de altfel sincer și cu convingere, pentru distru-

gera frontierelor istorice ale statelor cuceritoare și formarea unei mari Confederații de state, unde să intre și iugoslavii ca stat distinct sau, dacă doreau, împreună cu Serbia, Ungaria să-i dea României teritoriile etnice românești și să intre alături de România întregită în Confederație, să se respecte interesele Poloniei, ale Boemiei în cadrul ei etc. Această Confederație urma să pună la punct și să insuflă respect și teamă Berlinului prusac în viitor, cu care Viena – spera Foerster – va rupe orice relație amicală sau de alianță. Plecat în Elveția să-și discute proiectele și cu americanul Herron, bavarezul se pare că a strecurat unele din ideile proprii în cuvintele și opțiunile Împăratului-Rege, probabil pentru a accelera tratativele de împăcare și de pace separată cu Austro-Ungaria și pentru a obține izolarea și înfrângerea Germaniei Imperiale.

Dar frumoasele idei, principii și propuneri, avansate de Foerster, sunau bine și plăcut dar nu corespundeau cu realitatea și practica politică sau diplomatică a celor implicați. Chiar dacă n-a fost exclus ca dublul Monarh, de la Viena și de la Budapesta, să fi reflectat de câteva ori la posibilitatea de a se desprinde de Germania, el n-a îndrăznit și, în ultimă instanță, nici n-a făcut nimic concret în acest sens, și era exclus ca Ungaria, de bună voie și nesilită de nimeni, să cedeze Transilvania și Banatul României, pentru ca împreună cu ea să intre în Confederația preconizată de bavarez. Monarhul de la Viena a avansat, în ultimul ceas, un program federativ și nu o Confederație și până și această federație, din 16 octombrie 1918, excludea Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan, deoarece conducătorii ei nici nu doreau să audă de ea⁴⁴. Practica a dovedit că asemenea sisteme de gândire și de structurare, sau de restructurare a testurilor de stat din Europa Centrală și Răsăriteană de atunci, în condițiile desfășurării Primului Război Mondial și al nerezolvării în practica internă și internațională, și nu prin vorbe și în culise, a doleanțelor națiunilor, cucerite și asuprite, de eliberare și emancipare statală de sub tutela cuceritorilor, rămâneau simple himere fără efecte benefice în viețile a zeci de milioane de europeni.

Nu știm dacă liderii cehoslovaci, iugoslavi și români, care au fost primiți de guvernanții americani, au intuit sau nu, că aceștia duceau tratative cu Austro-Ungaria pentru pace separată, deși, după unele declarații publice sau adrese către Congres, puteau bănui acest lucru, mai ales în perioada în care Washingtonul nu declarase război Monarhiei Bicefale. Ceea ce este și mai curios și mai bizar este faptul că, deși în decembrie 1917, Wilson a declarat, în sfârșit, război și Austro-Ungariei – dar nu și Bulgariei și Turciei –, el subliniază, tot atunci, că S.U.A. nu se amestecă în treburile interne de natură economică sau politică din Monarhie, iar punctele sale avansau ideea, vagă pentru națiunile de aici, că se va asigura oportunitatea pentru făurirea unei vicți autonome, formulă care n-avea cum să mulțumească pe cei interesați.

Se pare că diplomatul nr. 1 al lui Pašić, Vesnić, fiind om de meserie⁴⁵, știa două lucruri și anume că Wilson trata pe sub mână cu Viena și că nu dorea încă unitatea iugoslavă nici în primele luni ale anului 1918. Tocmai de aceea, când se adresează Congresului, în ianuarie 1918, el trece sub tăcere Acordul de la Corfu – spre marea dezamăgire a iugoslavilor din S.U.A. ce proveneau din Austro-Ungaria – și pune accentul pe refacerea și întărirea Regatului Serbia. Dar diplomatul sârb nu se putea adresa Congresului și națiunii americane, peste capul Președintelui, lucru pe care iugoslavii, impaciențați și scandalizați de tăcerea lui Vesnić, nu-l înțelegeau și probabil nici nu puteau să-l înțeleagă, neștiind aproape nimic despre formulele, adesea complicate și complexe, ale rigorilor diplomatice. Numai că Vesnić, în discuțiile private cu colonelul House, inspiratorul în multe privințe al lui Wilson, se pronunța pentru unitatea iugoslavă și îi atrage atenția că, până ce nu se vor forma state independente pe ruinele Austro-Ungariei, nu va putea fi vorba de pace în Europa Centrală și Răsăriteană, întrucât toți nemaghiarii și negermanii vor continua lupta împotriva supremației Vienei și Budapestei. Practic vorbind, diplomatul

sârb l-a invitat pe House să înceteze orice tratative de pace separată cu Austro-Ungaria.

Au fost câteva momente în care diplomația americană i-a antrenat în tratativele cu Austro-Ungaria și pe Lloyd George sau pe Balfour și, mai rar și destul de greu, și pe oamenii de stat francezi sau pe cei italieni care, după Caporetto, se simțeau mai slabi și erau atât de speriați, încât au refuzat să mai încerce orice ofensivă împotriva Centralilor, rămânând strâns atașați de tranșeele lor până spre sfârșitul conflictelor. Astfel, generalul bur Jan C. Smuts⁴⁶, fost adversar al britanicilor între 1899-1902, acum prieten al Londrei și admirator sincer și entuziasmat al federalismului Imperiului Britanic, este trimis la Geneva pentru discuții cu contele Albert Mensdorff-Pouilly, fost ambasador al Austro-Ungariei la Londra. Dar, de la bun început, acțiunea diplomatică era un făt născut mort, deoarece olandezul african putea discuta exclusiv despre o pace separată, pe când contele austriac era împuternicit să trateze doar în numele unei păci generale, ceea ce demonstrează că Austro-Ungaria sau nu îndrăznea sau nu dorea să părăsească Germania. Smuts insistă ca Austro-Ungaria să părăsească Germania, să încheie pace separată cu Antanta, să ia locul Rusiei ca un viitor bastion împotriva Berlinului. Dacă toate aceste condiții vor fi îndeplinite, Antanta și S.U.A. vor acorda asistența și toată simpatia lor Austro-Ungariei. Smuts a sugerat ca Monarhia Habsburgică să ia exemplu de la Imperiul Britanic, să acorde autogovernare națiunilor de pe cuprinsul ei iar într-o asemenea structură de stat democratizată substanțial ar putea intra ca într-o mare Confederație Polonia, România, Serbia și alte state din zonă.

Nici din aceste „pourparles“ n-a rezultat nimic concret. Alte încercări de acest gen au fost și între diplomatul austriac Revertera și contele francez Abel Armand, ofițer de informații și anume, tot în Elveția, la Fribourg, în locuința prințesei Sarsina, bună prietenă cu mama Zittei, Împărăteasa-Regină a Austro-Ungariei. Ulterior, francezii au afirmat că totul a început din inițiativa austrieccilor și invers, aceștia au susținut că francezii

i-au invitat la tratative. Francezul ar fi promis că Parisul va respecta în mare integritatea Austro-Ungariei dacă părăsește Germania, în care caz Austria va primi Silezia, dar era necesar ca Italiei să i se acorde Trentino iar Fiume să devină oraș liber. Austro-Ungaria urma să se federalizeze, să se alieze atât cu Polonia catolică, refăcută în frontierele din 1772, cât și cu Bavaria catolică, pentru a rezista împreună refacerii puterii Berlinului prusac și protestant și, probabil, împotriva Moscovei bolșevice. Dar, ca și în celelalte situații, Revertera era împuternicit să trateze despre o pace generală, care implica și Germania, iar Armand doar despre o pace separată, care urmărea izolarea și înfrângerea Germaniei și totul s-a înregistrat la capitolul unui nou fiasco.

Dacă ar fi să ne închipuim sau să ne „construim“ în imaginație un „laborator“ de diplomație pe timp de război, am putea să constatăm la același nivel al imaginarului și al posibilului, că, din nou – dacă – americanii, englezii și întrucâtva și francezii ar fi semnat pacea separată cu Austro-Ungaria, Londra și Parisul și-ar fi încălcat singure tratatele secrete cu România și Serbia și fără presiunea americanilor sau fără „defecțiunea“ micului aliat de la București și teritoriile române și slave din această Monarhie, chiar federalizată, ea ar fi rămas în fruntariile ei. Dar istoria nu s-a făcut și nici nu se va face cu varianta „dacă“ și cu „poate“, ci toate evenimentele trebuiesc reconstituite așa cum au fost și, eventual, explicate de ce s-au petrecut așa și nu altfel.

Desfășurarea concretă a lucrurilor a dovedit că nimeni și nimic n-a putut despărți Austro-Ungaria de Germania, că pacea fără victorii și fără victorioși și cea pe bază negociată s-au dovedit a fi simple himere, iar războiul s-a desfășurat în stil european, cu învinși și învingători și s-a încheiat în stil clasic sau tradițional, prin impunerea condițiilor de pace celor înfrânți, de către cei ce au câștigat. Retic, și din punct de vedere pur moral, ne-am putea pune în față alternativa sau dilema următoare: dacă englezii și francezii i-au pedepsit pe

români, că au semnat pacea separată de la Buftea-București și au negat valabilitatea Tratatului din 1916, de ce nu și-au făcut procese de conștiință pentru faptul că ei înșiși au purtat tratative în acest sens, sau tot din acest motiv să ierte Bucureștiul pentru „păcatul“ de la Buftea-București. Dar nici asemenea „probe“ de laborator, teoretice, teoretizante și „moralizatoare“ n-au nici un rost în practica diplomatică și istoriografică din mai multe puncte de vedere pragmatice și, deci, foarte reale, palpabile și verificate în viața și în raporturile de forțe ale factorilor implicați în desfășurarea Marelui Război, cum a mai fost numit Primul Război Mondial.

Indiferent de nemulțumirile și reproșurile celor mici sau mijlocii, deci a națiunilor asuprite și a statelor din Europa Centrală și Răsăriteană, adresate marilor state prietene din Antanta, ele ar fi rămas ca și în deceniile anterioare, doar cu visele de eliberare, emancipare sau unitate națională, dacă n-ar fi fost factorii majori de putere ai statelor apusene maritime și democratice, care au contribuit mult mai substanțial decât celelalte la înfrângerea Puterilor Centrale. Apoi, englezii și francezii au renunțat la tratatele secrete încheiate cu statele mici (România, Serbia) sau mai „mari“ (Italia), mai mult de formă decât în conținut, și doar pentru a da o anumită satisfacție mai mult morală decât reală sau materială marelui asociat american. Chiar și acest lucru a fost acceptat și executat numai în măsura care convenea Londrei și Parisului la sfârșitul Primului Război Mondial. Astfel, presiunea Washingtonului privind anularea Tratatelor secrete, a convenit diplomației engleze și franceze în anularea Tratatului de la București, cel puțin din două motive. Acolo granița Banatului fusese extinsă la limitele lui etnice românești, dar din punct de vedere strategic, granița română ar fi fost prea aproape de Belgrad, care nu putea accepta acest lucru. Apoi Bucureștiul, părăsit și lăsat singur într-o poziție geopolitică și geomilitară imposibilă, a semnat o pace separată, iar Regele, guvernul regal și armata sârbă, deși rămași fără teritoriu, au fost duși și protejați de vasele Antantei în Insula

Corfu și n-au fost puși în situația de a ceda în fața Centralilor și de a semna păci separate cu ei.

Pe de altă parte, însă, tot diplomația Antantei a mediat între București și Belgrad – și n-a permis nici extinderea nemotivată a pretențiilor sârbești în Banatul rămas României. Unele rectificări juste și benefice au fost făcute și la granița vestică a României cu Ungaria, fiindcă aceasta n-avea ce căuta în pustă până aproape de Debrețin sau în alte zone mici unde locuitorii erau în majoritate maghiari. Însă, nici o minte sănătoasă nu poate nega că în cea mai mare parte, dacă nu chiar în esența lui, Tratatul din 1916, deși declarat caduc și deci „mort“ și nul, a fost metamorfozat ca fiind totuși viu și valabil și aplicat în geopolitica nouă din Europa Centrală și Răsăriteană, prin faptul că s-au recunoscut în dreptul și practica internațională Unirile Bucovinei, Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. Este drept, însă, că, în toate cazurile, principiul autodeterminării naționale, avansat de Wilson, s-a potrivit foarte bine, lucru pe care-l știau și guvernanții din Paris și Londra, care n-aveau nimic de pierdut nici din acest punct de vedere și nici prea mult din prevederile Tratatului din 1916, ajustat teritorial doar în câteva cazuri minore, care n-au afectat în esență realizarea procesului desăvârșirii unității naționale românești. Doar în cazul Bucovinei de Nord, diplomații români puteau face apel și la dreptul istoric, adică la faptul că întreaga provincie a fost smulsă Moldovei în 1775 și deci era drept să revină României anului 1918. Lucrul a fost necesar, deoarece în nord autoritățile habsburgice au colonizat o mulțime de slavi care i-au întrecut numeric pe românii de aici. Galiția Răsăriteană a constituit un măr al discordiei între Ucraina, pentru moment independentă și Polonia, și Consiliul Suprem Aliat s-a gândit s-o treacă sub mandatul viitoarei Ligi a Națiunilor după modelul Danzigului și al Memelului. Dar, după ce bolșevicii ocupă Ucraina, toată Galiția Răsăriteană este dată Poloniei și Antanta acceptă ca fapt împlinit votul românilor de Unire a Bucovinei cu România, exprimat la 15/28 noiembrie

1918, renunțând la proiectul de a ceda Nordul unei Ucraine independente. Și în cazul anulării Tratatului de la Londra cu Italia, s-a reușit evitarea încorporării coastei răsăritene adriatice de către Regatul italian, fapt ce ar fi dus la conflicte grave și prelungite cu Regatul Sârbo-Croato-Sloven, dar, în alte puncte, el a fost aplicat în noua geopolitică europeană.

Diplomația Antantei, ajutată și de cea americană, a încercat să-l determine pe Masaryk să implice celebra Legiune Cehă atât în lupta alături de Armata Regală Română, împotriva Centralilor, tocmai pentru a evita semnarea de către București a unei păci separate cu aceștia, cât și împotriva trupelor bolșevice. Dar, ceea ce-l interesa pe Masaryk era să scotă Legiunea din Răsărit și, mai ales, din marasmul sau cloaca rusă, pentru ca aceasta să străbată Siberia și să se întoarcă acasă. Wilson, în general, reticent la ideea de a trimite trupe în Rusia, a operat și a acceptat să expedieze un mic corp la Vladivostok, dar nu numai pentru a ajuta reușita expediției de tip „Anabasis”⁴⁷ a cehilor, ci și pentru a controla ce fac acolo japonezii care-și făceau simțită influența în Asia, într-un ritm îngrijorător chiar pentru aliații lor occidentali.

După ce Masaryk părăsește Rusia și sosește în S.U.A.⁴⁸, aici găsește o constelație pe cale de a se schimba radical în cercurile guvernamentale de la Casa Albă, care părăsesc decisiv vechile păreri despre menținerea Austro-Ungariei și chiar prin Wilson și Lansing promovează cu hotărâre principiul autodeterminării tuturor națiunilor de pe cuprinsul ei și formarea unor state independente și unitare care să formeze, în viitor, un cordon sanitar în jurul Rusiei Bolșevice, dar și o contrapondere împotriva unei viitoare Germanii revanșarde. Practic vorbind, în ceea ce privește necesitatea distrugerii și destrămării Austro-Ungariei, între democrații de la putere și republicanii din opoziție, lucrurile au evoluat spre consens, întrucât Theodore Roosevelt repeta și preciza că Austro-Ungaria - dar și Imperiul Otoman - nu sunt națiuni, ci mai degrabă reprezintă un fel de tiranii rasiale personificate de caste naționale care, în toate

cazurile și în toate teritoriile în dispută, formau simple minorități în raport cu populațiile locale. Era clar că doar dispariția acestor genuri de state putea duce la salvarea civilizației și democrației, iar popoarelor asuprite de germani, unguri și turci trebuia să li se facă dreptate și să fie eliberate.

De fapt, după Congresul națiunilor nemaghiare și negermane din Austro-Ungaria, ținut la Roma⁴⁹, în primăvara lui 1918, responsabilii de la Casa Albă, la 29 mai, își exprimă public, dar pe un ton moderat, solidaritatea cu popoarele asuprite din acest spațiu al Europei Centrale și Răsăritene⁵⁰; lucru care nu s-a datorat numai influenței lui Masaryk asupra lui Wilson sau americanului Putney – care cunoștea realitățile etnice și naționale din Imperiul Bicefal – asupra lui Lansing – ci întregului context diplomatic și informativ ce ajunge la Washington din Europa și, de aici, se reîntoarce pe continent, prin luări de atitudine și decizii juste, care realizează o sinteză fericită între procesul de emancipare politico-statală a popoarelor asuprite și conservarea lumii pentru civilizație și democrație. Însă, acest lucru nu înseamnă deloc că marii lideri politici ai națiunilor asuprite central-răsăritene n-au ocupat un anumit loc, sau n-au avut un anumit rol, chiar dacă nu determinant, în realizarea sintezei. Nu trebuie să uităm că un anumit rol l-au jucat imigranții și cetățenii americani originari sau aparținători din punct de vedere nativ de națiunile asuprite, chiar dacă acțiunile lor sunt și vor fi contracarate de imigranții și cetățenii americani proveniți din națiunile cuceritoare (austrieci, unguri).

Desigur, Masaryk a fost bine primit de Wilson și Lansing, dar tot atât de călduros a fost acceptat și chiar ovaționat de cehii și slovacii din S.U.A., de polonezi, de români, sârbi etc. La Pittsburgh⁵¹, Masaryk a semnat celebra Convenție cu cehii și cu slovacii, pe care unii au interpretat-o, în mod exagerat, ca actul de naștere al viitorului stat. Actele de naștere au fost elaborate și redactate acasă, și nu pe teritorii străine, ele fiind apoi codificate și de dreptul internațional la viitoarele Tratat

de Pace. De fapt, imigranții cehi și slovaci și-au instituit trei organizații: Alianța Națională Boemă, Federația Cehilor Catolici, Liga Slovacă din America, care, întrunite la mitingul din Pittsburgh, s-au întâlnit pe cale privată cu Masaryk și au semnat o rezoluție a acestei întruniri publice, privind organizarea viitoarei Cehoslovacii. Este drept că slovacii și-au exprimat teama că, fiind mai puțini și mai săraci decât cehii, vor fi nedreptățiți sau chiar asimilați. Masaryk i-a asigurat că Slovacia va avea o administrație și Curți de Justiție proprii, limba slovacă va fi oficială aici, iar Cehoslovacia va fi o republică democratică. Însă regulamentele legislative și administrative erau de competența deputaților aleși acasă de cehii și slovacii ce vor fi eliberați de sub jugul austriac și ungar. La insistențele lui Albert Mamatey, în convenție s-a inserat și dorința acestuia ca Slovacia să beneficieze și de o Dietă locală pentru afacerile proprii. Indiferent de controversele survenite ulterior și chiar în pofida faptului că, la 14 noiembrie 1918⁵², Masaryk, aflat încă în S.U.A. și ales acasă, exact în acea zi, Președintele Cehoslovaciei, a semnat o copie caligrafică a Convenției de la Pittsburgh, ceea ce l-a interesat, în luna mai a aceluiași an, n-a fost viitoarea organizare a statului, ci, în primul rând, elaborarea unor hotărâri și acte guvernamentale americane, concrete și palpabile, care să materializeze declarațiile publice sau ziaristice ale diferitelor personalități de la Casa Albă, privind recunoașterea necesității instituirii statului nou și independent.

Este interesant că în Memorandul către Lansing, din 31 august 1918, Masaryk nu pedalează atât pe principiul autode-terminării care, oricum, fusese elaborat de Wilson, și acum aplicarea lui era extinsă și în spațiul ce-l interesa, cât pe o combinație între drepturile istorice ale Coroanei Sfântului Venceslav cu teoriile contractului social și al dreptului și datoriei la rezistență față de opresiune, exprimat prin revoluție, atât de dragi americanilor și devenite deja clasice, dar mereu la zi în evoluția ideologiei lor. Masaryk a argumentat revendicarea

independenței complete a statului pe dreptul istoric, în sensul că cehii i-au ales pe Habsburgi pe tronul Boemiei, și pe teoria contractului social, în sensul că aceștia au încălcat contractul de-a lungul secolelor prin politica lor anticehă. Dacă dinastia a încălcat înțelegerea mutuală sau contractul, dreptul imprescriptibil al națiunii era să insurecționeze și să-l distrugă, pentru a deveni liberă și independentă într-un stat propriu. Întrucât Slovacia nu era parte a Regatului Sfântului Venceslav, ci a Regatului Ungarici Coroanei Sfântului Ștefan, Masaryk a făcut din nou apel la dreptul istoric, afirmând că ea, ca parte sudică a națiunii, a fost cucerită de unguri tot de la Regatul Moraviei și Boemiei, așa că și cei cucerți au dreptul la insurecție împotriva cuceritorilor și la libertatea națională⁵³. Fără să negăm valabilitatea argumentației lui Masaryk, dorim doar să subliniem ideea că, dacă eminentul lider ceh a folosit un drept istoric din secolul al X-lea, combinat cu cel etnic, atunci și alți conducători, ca, de pildă, românii, ar fi putut teoretic folosi la nevoie și ei pe lângă dreptul etnic și pe cel istoric, din moment ce Bucovina a fost smulsă Moldovei, în 1775, de austrieci și Basarabia, la 1812, de ruși. Un alt argument folosit de Masaryk în Memorand a fost că Habsburgii au provocat Primul Război Mondial și că Imperiul lor era, de fapt, un obstacol serios în calea unei dezvoltări serioase și echilibrate a Europei.

Liderul ceh a respins „en avance” acele argumente care pretindeau că în noul stat – dacă va fi înființat – ar fi amenințată existența și supraviețuirea minorității germane. Era un fel de întoarcere a situațiilor cu fundul în sus – spunea Masaryk – o înțelegere ciudată și stranie a unor lucruri, ce se puteau întâmpla sau se vor întâmpla, și o neînțelegere crasă a evenimentelor și fenomenelor reale, așa cum se prezentau ele și existau în practica vieții a zeci de milioane de oameni din Europa Centrală și Răsăriteană. Oare faptul că națiuni întregi din acest spațiu – cu mult mai numeroase decât minoritățile – se întreba Masaryk – erau asuprite de germani și unguri, să nu însemne nimic, sau să însemne prea puțin, în judecarea situațiilor și

luarea deciziilor? El era convins că problema minorităților era serioasă, dar necesitatea emancipării majorităților era și mai serioasă și mai importantă în raport cu ea, și reprezenta, de fapt, cheia rezolvării tuturor chestiunilor fundamentale legate de croirea unei noi geopolitici, bazate pe dispariția imperiilor și regatelor cuceritoare, sau formate prin vechi alianțe dinastice și făurirea statelor naționale unitare și independente.

Masaryk a intuit, că la viitoarea Conferință de Pace, problema minorităților va fi și ea la ordinea zilei, și acest for va dori sau va recomanda, ca acestea să fie cât mai mici în frontierele noilor state. Oricum, peste aceste previziuni, ce se vor dovedi realiste în scurt timp, Președintele Consiliului Național Cehoslovac a afirmat, clar și răspicat pentru a auzi nu numai S.U.A. dar și lumea întreagă, că până ce vor exista aceste minorități în frontierele noilor state, în mod permanent se va impune aplicarea îndreptățită și punerea în practica organizării vieții de stat a regulii democratice a guvernării prin și de majorități, deoarece și democrația națională, ca și cea electorală, sau de alt gen se baza tot pe voturile majorităților. Oare era mai drept sau mai bine – se întreba retoric Masaryk – ca zece milioane de cehi și de slovaci să rămână în și să fie asupriți de Austro-Ungaria sau ca germanii din Boemia și din Moravia, deci din viitorul stat independent, numărând doar trei milioane, să posede libertate națională garantată constituțional⁵⁴. Conform acestui raționament, ce avea o valoare de aplicare generală în spațiul central-răsăritean al Europei, rezulta clar că, de dragul minorităților, nimeni nu mai putea pretinde menținerea vechilor state multinaționale opresoare, și era just și democratic ca minoritățile să nu fie și să nici nu devină, în nici un fel, un obstacol în calca făuririi noilor state naționale independente și unitare, ci să fie încadrate armonios în componentele și frontierele acestora. Pentru a-l convinge pe Lansing despre justetea făuririi statului cehoslovac, Masaryk a făcut apel și la principiile Declarației de Independență, pe baza cărora guvernele americane au recunoscut oficial diferite mișcări revoluțio-

nare, fapt ce trebuia aplicat și în cazul cehoslovacilor în lupta lor împotriva Habsburgilor. Problema cehoslovacă era demnă deci de a fi pusă, ridicată și dezbătută în fața forumului politic mondial, iar America și Europa trebuiau să aleagă între eliberarea a șapte națiuni asuprite și Dinastia medievală și degradată a Habsburgilor, care-și acoperea crimele cu pretenția vecină cu sacrilegiul, că era un instrument ales de Dumnezeu. Având și un simț pronunțat al umorului, Masaryk răspundea retoric: „Nu, Dumnezeu nu este austriac“⁵⁵.

În afară de Memorandul din 31 august, Lansing a lecturat și pe cel din 28 august 1918, referitor la situația din Rusia, în general, și din Siberia, în special, unde se afla Legiunea cehă, și a avut convorbiri directe cu Masaryk care, paralel, a purtat discuții și cu Wilson și și-a prezentat punctele de vedere și doleanțele în Congres. Secretarul de Stat american era convins că și S.U.A. urma să ia exemplul Angliei, Franței, Italiei și să recunoască după modelul lor „independența“ Cehoslovaciei. Ceea ce n-a știut de la bun început Lansing era că nu era vorba de a recunoaște independența – acest lucru era numai de competența viitorului Congres de Pace – ci, mai ales, de a recunoaște beligeranța Consiliului Național Cehoslovac și a Legiunii Cehe, ceea ce echivala cu a face un pas concret, a proclama *de facto* aceste forțe civile și militare ca aliatale în război, și a pregăti pe această cale proclamarea *de iure* a independenței lor, în viitorul apropiat. Dar, chiar și recunoașterea britanicilor a fost elaborată tot pe baza acceptării beligeranței Cehoslovaciei, lucru pe care Lansing nu l-a intuit de la bun început. Neștiind acest lucru, și crezând că era vorba de recunoașterea independenței, el își face scrupule de ordin moral sau interpretativ, care nu se potriveau cu practica desfășurării lucrurilor în evoluția lor naturală și firească. Astfel, s-a temut că dacă S.U.A. recunoaște independența Cehoslovaciei, Puterile Centrale vor răspunde automat prin promovarea independenței Irlandei, Egiptului și Indiei⁵⁶, fapt ce nu corespundea realităților de atunci.

Cele trei cazuri, menționate de Secretarul de Stat american,

priveau aliata sau mai precis asociata Marea Britanie și nu erau de competența Washingtonului. Oricum, Parlamentul Britanic votase deja legea Home Rule, ce era tot un pas important spre independența Irlandei, dar pe care n-o putea aplica în plin război și, începând cu 1868, Londra își democratiza Imperiul, formând state și națiuni moderne în Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud-Africană. Desigur, pe această direcție mai rămâneau multe de făcut și opera de făurire a Commonwealth-ului va continua și după Al Doilea Război Mondial, cu multă moderație și înțelepciune, de fapt⁵⁷. Oricum, britanicii erau mai vechi și mai pricepuți în arta democrației ca americanii, dar Lansing, uitând de propriile sale bâjbâieli și zigzaguri de început, referitoare la situația reală a națiunilor negermane și nemaghiare din Austro-Ungaria, filosofeză acum că din moment ce S.U.A. recunoaște independența Cehoslovaciei, i se va cere același lucru și din alte părți și dacă va refuza și nu va fi principială în câteva cazuri, își va câștiga reputația, de neinvidiat, că avea o regulă pentru ea însăși și alta pentru alte națiuni, după modelul Marii Britanii. Fără să-și bată capul cu atâtea teorii, unii consilieri americani, ca de pildă, Woolsey, lasă independența în grija altor foruri și pun accentul pe recunoașterea beligeranței Cehoslovaciei, ca pas concret spre țelul final solicitat și dorit, de altfel, de toți aliații. În acest sens, Woosley amintește că S.U.A. a recunoscut beligeranța revoluționarilor din America Latină, iar Grant pe aceea a cubanezilor insurecționați tot împotriva Spaniei, fără complicații, după care lucrurile au evoluat spre independența de stat a insurgenților⁵⁸.

După ce lucrurile s-au limpezit din punct de vedere teoretic și practic, Lansing discută problemele de fond cu Wilson – căruia nu i-a mai înmănat Memorandul din 30 august – și, la 2 septembrie 1918, actul de recunoaștere a beligeranței Cehoslovaciei, aprobat de Președinte, devine, oficial, parte componentă a diplomației americane, este trimis misiunilor diplomatice și, la 3 septembrie, o copie a acestuia îi este înmănată de Lansing personal lui Masaryk. În act, guvernul

american constată că ceho-slovacii și-au organizat corpuri de armată pe frontul de război, conduse de ofițeri de naționalitatea lor, care luptau împotriva Germaniei și a Austro-Ungariei și, urmărind să obțină independența, au conferit autoritatea politică supremă Consiliului Național Cehoslovac. Ca atare, guvernul S.U.A. recunoaște că există o stare de beligeranță între ceho-slovacii astfel organizați și Germania și Austro-Ungaria considerând Consiliul Național Ceho-Slovac guvern beligerant *de facto*, înzestrat cu autoritate proprie, care-l îndreptățește să conducă afacerile militare și politice ale ceho-slovacilor⁵⁹. În concluzie, guvernul S.U.A. declară că este gata să intre oficial și formal în relații cu acest guvern *de facto*, de acum recunoscut, cu scopul de a continua războiul împotriva inamicilor comuni, Austro-Ungaria și Germania.

În acest act oficial n-a fost vorba de întinderi teritoriale, de majorități cehe sau slovace sau de minorități germane sau maghiare, dar el a reprezentat un suport pentru obținerea independenței la viitoarea Conferința de Pace, și a contribuit și la dizolvarea Austro-Ungarici, în contextul în care Anglia, Franța, Italia acționau în același sens. Restul problemelor menționate intrau normal în competențele aceluiași for politic mondial, tot atât de mult așteptat pe cât era așteptat și dorit sfârșitul Primului Război Mondial. Analiza fină, subtilă, dar obiectivă și îndreptățită, făcută de Masaryk, la 28 august 1918, în legătură cu raportul numeric între majorități și minorități – în general de 5 la 1 – și, de aici concluzia logică și realistă, că nimeni și nimic nu mai putea opri emanciparea politică a națiunilor majoritare și oprimate până atunci, a fost de o importanță fundamentală și esențială pentru destinul popoarelor din Europa Centrală și Răsăriteană. Caracterul profund democratic al geopoliticii din acest spațiu european, recunoscut de și prin Sistemul de la Versailles, a constat și s-a bazat tocmai pe acest factor primordial, adică pe dreptul celor mulți, cuceriiți și asuprași secole de-a rândul, de a deveni, în sfârșit, liberi, în 1918 și de a-și făuri state naționale unitare și

independente sau, după caz, de a le reface și a-și desăvârși sau completa unitatea națională de stat, până atunci incompletă sau embrionară. Dreptul, dar și datoria popoarelor asuprite de a insurecționa și a se revolta împotriva asupritorilor și opresorilor de veacuri, a evoluat logic spre rezolvarea cu succes a acestor eforturi, materializat prin statele noi sau completate în mod democratic, proces amplu și complex, care a fost recunoscut pe plan internațional de tabăra marilor puteri democratice și maritime euro-atlantice.

De fapt, acest factor esențial definește caracterul profund democratic – ce într-o perspectivă a evoluției vieții internaționale la fel de democratică ar fi trebuit să fie și să rămână și ireversibil – al Sistemului de la Versailles în Europa Centrală și Răsăriteană⁶⁰. Numai într-un context deosebit de ostil și de periculos, în care Europa era de fapt dezeuropeanizată, asiatică, tiranizată, lovită și descompusă în ceea ce avea mai bun, adică în esența ei creștină și democratică, de către cele mai cumplite dictaturi din istoria umanității, cea nazistă și cea comunistă, a fost posibil ca acest Sistem și geopolitica lui să fie distruse între 1939-1941. Doar Moscova roșie și Berlinul brun, prin caracterul nociv al regimurilor lor anticreștine și antidemocratice, au putut ca, în numele unor minorități, să distrugă statele naționale ale majorităților sau să le mutileze, invocând în plus și vechile tare și frontiere istorice de tristă amintire, care au creat geopolitici pe bază de sabie, de cuceriri sistematice de teritorii și popoare străine, bazate pe o setă nemăsurată și despotică de supremație și dominație zonală europeană sau euroasiatică. La această dezumanizare, ateizare și mutilare a Europei democratice s-a ajuns și datorită neîntrării și neimplicării S.U.A. în Liga Națiunilor și în apărarea serioasă a statu-quo-ului teritorial din 1918-1920.

O neconcordanță, ce a dus în scurt timp la grave neînțelegeri privind interpretarea unor probleme internaționale, inclusiv europene, între republicanii din opoziție și democrații de la putere, își va pune amprenta grea asupra evoluției lucrurilor în

perioada interbelică. Dacă la început tocmai republicanii au văzut clar și limpede că era necesară emanciparea națiunilor asuprite din Europa Centrală și Răsăriteană criticându-l pe Wilson pentru paleativele propuse în această fază, s-a ajuns, în scurt timp ca Președintele și echipa sa să realizeze sintezele de informații necesare și să adopte poziții realiste, obiective și democratice privind distrugerea Austro-Ungariei și formarea statelor independente și să se apropie până la identitate în această chestiune de republicanii din opoziție. Dar, după ce opțiunile au fost făcute și zarurile au fost aruncate, Wilson a dorit să facă mult mai mult și anume să implice, obiectiv și concret, S.U.A. în Liga Națiunilor, și prin ea, în apărarea păcii mondiale, prin punerea la punct a agresorilor de tot felul, și de oriunde ar lovi aceștia, în apărarea și a statu-quo-ului stabilit la Versailles.

Tocmai în această problemă, de importanță crucială pentru evoluția viitoare a relațiilor internaționale, intervin în sens negativ republicanii, care pun o piedică serioasă lui Wilson, zădărniciindu-i toate eforturile depuse în acest sens la Washington sau la Paris. Această inadvertență, sau eroare, a avut cauzele ei și a fost generată de unele elemente din tradiție, sau de interese concrete și la zi ale societății americane de la sfârșitul Primului Război Mondial. În perspectiva evoluției lucrurilor pe plan internațional și european, s-a transformat în scurt timp într-un element dezastruos pentru multe națiuni și popoare. Asupra cauzelor, ce au generat eroarea ce va deveni un dezastru vom mai reveni. Evoluția, sau mai precis involuția, lucrurilor a dovedit un mare adevăr de la sfârșitul Primului Război Mondial: anume că americanii nu realizau că democrația nu se putea apăra la Washington, că nici acolo nu era în siguranță, dacă pe plan internațional mari puteri totalitare sau dictatoriale desființau sau mutilau state și geopolitici juste, amenințând să radă de pe față pământului sistemele democratice în chiar leagănul lor european. Omenirea s-a zbătut în multe convulsii până când Washingtonul a realizat că democrația trebuia apărată peste tot în lume, unde standardurile de civilizație și de

structură erau compatibile cu valențele ei creatoare, protectoare, deschise spre universalism.

1.3. S.U.A., Antanta, strategia europeană și rolul lor în interpretarea și aplicarea principiului naționalităților

În perioadele când regimul imperial german se credea puternic, inclusiv până în vara lui 1918, potențații de la Berlin au disprețuit propunerile de pace venite de la Washington și au răspuns categoric și impertinent, în cel mai autentic stil prusac că, de pildă, nici nu putea fi vorba de retrocedarea Alsaciei și Lorenei ca o condiție prealabilă a semnării păcii, insistând pe acceptarea statu-quo-ului din 1914, lucru inadmisibil pentru americani și asociații lor din Antanta. Când a devenit limpede că Războiul este pierdut, opinia publică germană a îmbrățișat principiile wilsoniene ce nu permiteau luarea unor teritorii etnice germane – cum ar fi dorit francezii – și, mai mult, exprimând o dorință și o speranță generală, la 30 octombrie, „Frankfurter Zeitung” scria că în virtutea dreptului de autodeterminare, sau de liberă dispunere a popoarelor, semnat de Președintele S.U.A., 6 milioane de austrieci și 3 milioane de germani sudeți din Boemia și Moravia se vor uni cu Germania. Acum germanii începeau să pedaleze pe „pacea lui Wilson”, împotriva „păcii lui Clemenceau”⁶¹. După cum bine știm, atât austriecii cât și germanii sudeți au optat pentru unirea lor cu Germania – lucru care, dacă se realiza, ar fi încântat și pe cetățenii americani de origine germană –, dar lucrurile n-au depins numai de ei, sau numai de cei de la Casa Albă. Franța, care a suferit pierderi enorme în război⁶², a respins categoric aplicarea principiului autodeterminării în favoarea adversarului principal din război, din motive strategice, de siguranță internă

și internațională. Acest lucru a fost acceptat și de Anglia, deoarece ambele puteri europene maritime și democratice nu puteau admite ca Germania să redevină brusc, după Primul Război Mondial, aproape la fel de puternică și de mare, din punct de vedere al numărului locuitorilor, mai puțin al teritoriului ca la 1914. Era clar că Austria și Regiunea Sudetă puteau compensa, în bună măsură, teritoriile și locuitorii Alsaciei, Lorenei sau chiar și pe cele poloneze pierdute. Washingtonul nu era în măsură să forțeze mâna Parisului și a Londrei în această problemă, dar, așa cum vom vedea în continuare, a reușit să împiedice destrămarea statului german și a contribuit ca Schleswigul central și sudic să rămână german, sau ca în unele zone ale Poznanici și Sileziei Superioare să se facă plebiscite ce au dat câștig de cauză tot Germaniei.

După cum bine știm în Tratatul de la Versailles s-au dat asigurări și dezvoltării libere a minorităților naționale⁶³ din noile state apărute pe harta politică a Europei Centrale și Răsăritene. Nu dorim să intrăm în detalii în această problemă, și nici să pretindem că situația naționalităților de aici a fost roză în perioada interbelică, dar suntem convinși că ea n-a fost deloc albastră, dacă o comparăm cu aceea din perioada postbelică, când, atât minoritățile cât și majoritățile, cad sub jugul tiraniei roșii. Stalin, devenit aliatul tehnic al marelui democrat Roosevelt, rămâne cu toate teritoriile răsluite din Europa Centrală și Răsăriteană de pe vremea când era prieten cu Hitler, plus altele luate în 1945-1947, în acest spațiu⁶⁴ sau în Extremul Orient, iar Anglia și Franța, „nașii“ Versailles-ului din 1918-1920, slăbesc ca mari puteri, alături și împreună cu Europa decimată de război. Al doilea „Sistem“ de la Paris, din 1947, a recunoscut refacerea unor state din primul Sistem, ajustate în favoarea Moscovei, dar, în perioada postbelică, apar fenomene cu totul noi și anume, aproape 10 milioane de germani⁶⁵, sudeții, sunt mutați spre vest și unele teritorii, foarte avansate economic și urbanistic, sunt date de Moscova roșie Poloniei ce se „înroșea“ și ea în stil comunist și le recupera pentru cele luate

în 1939. Iar ceea ce nu s-a putut întâmpla cu Germania după Primul Război Mondial, adică dezmembrarea ei, se întâmplă în Al Doilea Război Mondial, divizarea ei fiind, de altfel, expresia vic a împărțirii Europei în două. Asupra acestor fenomene profund anticuropene vom reveni însă în capitolele următoare.

În 1918, precedentul recunoașterii americane a beligeranței cehice și a Consiliului Național Cehoslovac nu s-a putut răsfrânge în aceeași măsură și formă și asupra iugoslavilor⁶⁶, întrucât Pašić ținea ca orbul de bătă de marea idee sârbă iar slavii de sud, catolici croați și sloveni, insistau pe acordarea unui statut egal cu Serbia în structurile noului stat. Certurile dintre ei erau cunoscute de diplomația americană. Se pare că în această chestiune au jucat un anumit rol și diplomații italieni nemulțumiți de pretențiile iugoslave asupra coastei răsăritene a Adriaticii. Dar, după cum bine se știe, aceste lucruri vor rămâne în competența viitoarei Conferințe de Pace și se vor rezolva în cadrul ei. Pašić n-a suflat o vorbă despre contribuția iugoslavilor habsburgi, deci a unităților lor militare de voluntari în lupta alături de Aliați împotriva Puterilor Centrale și a evidențiat meritu doar efortul de război al Serbiei, remarcabil și lăudabil de altfel – dar nu singurul în discuție⁶⁷.

Oricum, la 15 septembrie 1918, în marele meeting de la Carnegie-Hall, din New York, s-a dat o replică prietenească Congresului de la Roma, sub formula și simbolul „Dorința popoarelor din Austro-Ungaria“, unde acestea și-au exprimat public o dublă solidaritate și anume: între ele și americani și invers. Aceștia din urmă s-au pronunțat în sprijinul primilor. Cehoslovacii erau reprezentați de Masaryk, polonezii de Paderewsky, italienii iredentiști de Beviere, iugoslavii de Hinković (federalist și republican), românii transilvăneni de Stoica și rutenii din Ungaria de Kardos. Cei mai buni oratori și mai audiați au fost Paderewsky și Masaryk, dar polonezul n-a vorbit atât de cauza Poloniei – care fusese clară încă de la bun început –, cât mai mult a sprijinit cauza cehoslovacă și a făcut apologia personalității lui Masaryk. Lucrul a surprins, inclusiv

pe Masaryk, care, pe lângă că se exprimă clar și categoric pentru distrugerea Austro-Ungariei, s-a solidarizat cu polonezii și cu celelalte națiuni reprezentate la meeting și l-a admirat pe Paderewsky, în personalitatea căruia s-au îmbinat calitățile artei, culturii și civilizației cu cele de om politic. În fond, acest meeting a fost un mare „spectacol al armoniei”⁶⁸, dar nu numai între cei doi oameni mari, ci între toate națiunile din Austro-Ungaria și între acestea și americanii prezenți acolo. La viitoarea Conferință de Pace, însă, alți oameni politici, mai cinici și cu un anumit simț mai special al umorului, i-au spus lui Paderewsky că era o degradare pentru un mare pianist și artist ca el să devină un „simplu” om de stat și un „banal” prim-ministru. La marele meeting de la Carnegie-Hall, profesorul Herbertt A. Miller de la Oberlin College și-a exprimat în numele americanilor mulțumirea pentru solidarizarea națiunilor asuprite din Austro-Ungaria cu S.U.A. și cu Aliații, exprimată cu convingere atât pe pământ european cât și american. Eminentul profesor american a afirmat că trebuie urgentate și aplicate reconstituirea unei Polonii democratice, unitare și independente, dizolvarea Austro-Ungariei și organizarea liberă de stat a națiunilor asuprite conform propriei lor voințe⁶⁹.

În 16 septembrie, șefii politici care au dat tonul și au organizat meetingul de la Carnegie Hall s-au întrunit la Hotelul Baltimore, au elaborat și au semnat o Rezoluție, delegându-l pe Masaryk s-o înainteze Președintelui S.U.A. El a fost împuternicit să vorbească în numele tuturor națiunilor negermane și nemaghiare din Austro-Ungaria și a fost numit șeful Delegației acestora, care a fost primită de Woodrow Wilson, la 20 septembrie 1918. După un scurt, dar concentrat și plin de substanță, speech, susținut de Masaryk și după citirea Rezoluției de către Președinte, acesta a spus că Austro-Ungaria era o cocioabă putredă, susținută pe toate laturile sau părțile ei de proptele care trebuiesc înlăturate, pentru ca întreaga clădire să fie demolată. Wilson a insistat asupra ideii că dezmembrarea Monarhiei bicefale a devenit o necesitate și o urgență, atât pe

plan intern cât și extern. În aceste condiții, Delegația a hotărât instituirea unei Uniuni Democratice a Europei de Mijloc (sau Mijlocii), condusă de profesorul Miller⁷⁰, care a acționat energic pe plan propagandistic pentru noua geopolitică în Europa Centrală și Răsăriteană. Concomitent, Președintele a părăsit definitiv orice idee sau propunere de pace fără victorie, a declarat-o în afara oricăror discuții și a afirmat, în mod solemn, că va lupta pentru o victorie decisivă pe calca armelor.

Oricum, insistăm asupra faptului că, paralel cu Consiliile naționale ce acționau în străinătate, s-a desfășurat o intensă activitate și acasă, în Europa Centrală și Răsăriteană, chiar sub nasul miniștrilor austrieci și unguri, de către Consiliile și Comitetele Naționale din Cehia, Slovacia, cele iugoslave din Croația și Slovenia, române din Transilvania și Bucovina⁷¹, inclusiv de Cluburile deputaților naționali din Parlamentele din Budapesta și Viena, care-și exprimau din ce în ce mai deschis și cu curaj opțiunile pentru instituirea unor state noi pe ruinele Monarhiei. Asupra acestor aspecte, deși determinante și esențiale, nu putem insista în lucrarea de față, care urmărește să realizeze cu precădere o schiță generală între direcțiile trasate de mișcările de eliberare și unitate națională și viață internațională în timpul Primului Război Mondial, între geopolitica dorită de națiunile negermane și nemaghiare din Europa Centrală și Răsăriteană și geopolitica instituită de marile puteri euroatlantice, care, atunci, au făcut de fapt „casă bună, împreună“, în pofida unor mici inadvertențe sau neconcordanțe despre care am vorbit la începutul lucrării.

Până și americanul Herron din Elveția i-a scris lui Wilson, în termeni profetici și biblici – după cum îi era stilul și obiceiul –, să ducă la îndeplinire în mod ireversibil ultimele hotărâri, să nu mai trateze cu Austro-Ungaria, să-și îndeplinească numele și rolul de eliberator al ceho-slavacilor, iugoslavilor, italienilor; și a românilor din Transilvania și Bucovina, care urmau să facă parte și să devină cetățeni ai Regatului România. Nu trebuia tratat nici cu Germania pacea fără victorie, ci ea trebuia bătută

pe câmpul de luptă, deoarece altfel S.U.A. ar acționa pentru o retragere politică și morală, ceea ce nu era permis. Era imposibil ca americanii să transforme sau să efectueze o transmutație a înfrângerii militare a Germaniei într-o pace victorioasă germană, întrucât acest lucru echivala cu un mare pericol pentru multe state și națiuni, inclusiv pentru S.U.A.⁷².

În acest condiții generale, notele de pace ale lui Burian, ministrul de Externe al Austro-Ungariei, care oferea, în septembrie-octombrie, lui Wilson „șansa“ sau posibilitatea de a încheia cu ea și cu aliații ei un armistițiu, și să intre imediat în negocieri de pace pe baza celor 14 Puncte și ale altor declarații americane – în special adresa din 12 februarie 1918 – privind condițiile puse Germaniei atunci – au rămas fără nici un efect practic. Tot în octombrie, este trimis în Elveția contele Iuliu Andrásy-junior, dar nu este primit nici de diplomații britanici nici de cei francezi, decât dacă ar fi venit nu în calitate de negociator ci de capitulard fără condiții. La fel a pățit-o și contele Tarnowski, pe care nu l-a primit diplomatul american Stowall și, paralel, au eșuat și încercările austriece și germane de a se ajunge la armistițiu și la pace, negociate prin canalele diplomatice ale Vaticanului⁷³.

Manifestul din 16 octombrie 1918 al Împăratului-Rege Carol – bine cunoscut și mult mediatizat în istoriografia internațională – a urmărit nu numai să-i apropie de tron pe italieni, românii din Bucovina, iugoslavi, cehi, polonezi „habsburgi“ prin formula federalizării, dar, mai ales, să-l determine pe Wilson să accepte propunerile de armistițiu și de pace negociată trimise de Burian în numele Monarhului.

De fapt, popoarele din partea austriacă n-au fost impresionate de Manifest și l-au prevenit politicos pe Monarh, încă înainte cu 4 zile de publicarea lui, că propunerile și soluțiile lui erau depășite de timp și de evenimente. Polonezii i-au vorbit respectuos Monarhului, dar au accentuat ideea că punctul 13 i-a eliberat de orice obligație față de Austro-Ungaria și că se vor uni cu statul polonez independent care a și fost

proclamat de Consiliul de Regență din Varșovia, la 7 octombrie 1918. De asemenea, italienii se îndreptau spre Regatul Italiei, potrivit punctului 9, românii din Bucovina doreau să acționeze împreună, nu separat de frații lor din Transilvania și Banat, cu care așteptau să-și coordoneze dorințele și eforturile în drumul lor comun de unire cu Regatul României iar cehii și iugoslavii „habsburgi“ au privit cu scepticism și răceală propunerile Monarhului, întrucât, oameni practici și bine informați fiind, își puncau speranțele în viitoarea Conferință de Pace, nu în Viena și guvernele ei.

La 15 octombrie 1918, ministrul-președinte al Ungariei, Wekerle Sándor, l-a criticat aspru la Viena pe Carol pentru Manifestul pregătit spre publicare în ziua următoare, care submina dualismul și structurile lui și i-a reamintit jurământul depus pe legile și continuitatea de drept a ungarilor, pentru care principiile federaliste erau inacceptabile. În jurământul de încoronare ca Rege al Ungarici, Monarhul s-a angajat să sprijine, nu să slăbească, „constituția“ și „existența“ continuă a Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan. Wekerle i-a spus clar Monarhului că nu-i acceptă Manifestul și dacă l-ar fi extins asupra Ungariei⁷⁴, el l-ar fi declarat hul și neavenit și ar fi stopat imediat orice aprovizionare cu cereale și hrană a Vienei, lăsând-o să moară de foame. Numai că Împăratul-Rege și-a cunoscut bine miniștrii din Budapesta, care și anterior i-au respins anumite propuneri de reforme democratice, așa că n-a inclus Ungaria în Manifest, unde s-au recunoscut și aspirațiile polone și italiene incluse în Punctele lui Wilson. Și Monarhul, precum și oricare om de stat austriac sau de oriunde, dar de bun simț, erau conștienți și destul de realiști, să vadă înainte, că o Monarhie, jumătate centralizată, jumătate federalizată, nu putea funcționa, fiindcă era inimaginabil ca în partea vestică să existe și să funcționeze state naționale corelate în noile structuri iar, în cea orientală, slavii și românii să continue să fie simpli hiloți politici ai ungarilor dominatori și suprematizatori.

Un asemenea stat ar fi fost, într-adevăr, identic cu o

monstruozitate ce nu putea fi pusă în lucrare sau în ființă. Tocmai de aceea, credem și împărtășim și noi opinia că, publicarea Manifestului, a însemnat nu atât un ultim apel al Monarhului către popoarele sale „loiale“ din Austria, cât mai ales o ultimă încercare a diplomației imperiale austriece de a-l determina pe Wilson, considerat de unii prea exaltați „Arbitrul Suprem“ al situației, să accepte armistițiul și tratativele de pace pe bazele propuse, dar depășite și anacronice deja, atât în interiorul Monarhiei cât și în afara ei. Practic vorbind, Viena tătona și încerca să vadă dacă putea să mai pescuiască sau să păstreze ceva „pești“ în apele tulburi și involburate ale timpurilor și evenimentelor de la sfârșitul Primului Război Mondial. Însă, trebuie să subliniem cu tărie faptul că Împăratul-Rege și unii dintre miniștrii lui austrieci de la Viena au fost oameni politici de bun simț iar Monarhul și om de onoare, deoarece, după ce au realizat că Imperiul este pierdut, au lichidat pașnic întreaga afacere, au evitat conflictele interne iar Carol i-a dezlegat pe toți ofițerii de jurământul depus față de el, i-a scutit de orice probleme de conștiință sau onoare, pentru a fi liberi să depună noi jurăminte față de națiunile și Consiliile lor Naționale; și, în plus, le-a plătit soldele până la ultima coroană pentru serviciile prestate până atunci în Armata Cezaro-Regală. De fapt, cabinetul Lammasch, din 26 octombrie 1918, a rămas în istorie ca un guvern al lichidării Imperiului iar șeful lui, liberal, om de prestigiu și de bun simț, a urmărit ca drumul spre noua ordine și noua geopolitică din Europa Centrală și Răsăriteană să se desfășoare în ordine și fără noi vărsări de sânge cu totul inutile. Însă Lammasch a dorit, ca și alți austrieci, să se unească cu Germania.

Toate evenimentele legate de Manifestul din 16 octombrie 1918 au fost cunoscute de cercurile ceho-slovace, iugoslave și române, dirijate de Masaryk, Hinković, Stoica, deoarece aceștia erau bine informați și puși la punct cu tot ce se întâmpla în Europa prin americanii Phillips și Putney. Acești lideri au protestat contra încercărilor de a menține, într-o formă sau alta,

Monarhia bicefală, au combătut principiile Manifestului ca și Memorandul publicistului austriac Dr. Frederich Hertz care dorea același lucru și se aseamnă cu planul federativ al bavarezului Foester. Acțiunile cehoslovace, iugoslave și române, întreprinse pe teritoriul S.U.A., au fost sprijinite de diplomația americană iar la Paris, Beneș, cu acordul lui Masaryk și al lui Clemenceau, a trimis, la 14 octombrie, Puterilor Aliate o notă informativă în care le anunța transformarea Consiliului Național Cehoslovac în Guvern Provizoriu Cehoslovac, ca semn al mersului hotărât spre independență și al negării competenței vieneze de a vorbi în numele cehoslovacilor înăuntru sau în afară. Nota s-a sprijinit pe împuternicirea rostită public de Staněk în Reichsrat, la 2 octombrie, prin care Consiliul Național de la Paris era mandatat ca singurul for îndreptățit să reprezinte poporul ceh în fața Aliaților, lucru confirmat și de retragerea deputaților cehi din Parlamentul de la Viena 7 zile mai târziu. Francezii și apoi și ceilalți Aliați au sprijinit inițiativa și au recunoscut transformarea operată de cehi. Pe de altă parte, Masaryk a redactat o Declarație de Independență a Cehoslovaciei, tradusă și discutată cu profesorul Miller și avocatul Robert Calfee din Cleveland, care a și fost publicată în ziarele mari americane, odată cu Manifestul Împăratului, pe care-l combătea, la 19 octombrie 1918. Cehii de acasă n-au știut prea multe despre acest act și nici despre conținutul lui și l-au interpretat ca pe o simplă Declarație de la Washington. Dar ca a fost trimisă la Casa Albă, la Departamentul (Secretariatul) de Stat, la Paris și, la 18 octombrie, a fost semnată nu numai de Masaryk dar și de Beneș și de Stefanik⁷⁵. Exact atunci, Alexandru Vaida Voievod nega în Parlamentul de la Budapesta dreptul și competența guvernului ungar de a-i reprezenta pe românii din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, la viitoarea Conferință de Pace, deoarece își luau soarta în propriile mâini, conform principiilor wilsoniene iar în 19 octombrie același lucru l-a rostit, în același loc, slovacul Ferdiș Iuriga negând afirmațiile unor miniștri unguri că slovacii nu

doresc unirea cu cehii ci vor să rămână în Ungaria.

Wilson a subliniat și el, în mod categoric, că la viitoarea Conferință de Pace nici un guvern străin nu va vorbi în numele națiunilor negermane și nemaghiare din Europa Centrală și Răsăriteană, vor fi considerate și aplicate doar dorințele lor liber exprimate și deja recunoscute de Casa Albă și Aliați. Wilson a avertizat și canalele Vaticanului prin adresa către Cardinalul Gibbons că, din moment ce guvernul american i-a recunoscut pe cehoslovaci și pe iugoslavi, el s-a angajat să-i sprijine în obținerea unei vieți de stat proprii, libere și independente și și-a creat obligații de onoare față de ei, realități care au modificat ireversibil cele 14 Puncte. În răspunsul său către Austria, expediat la 18 octombrie 1918, Wilson a precizat că, din moment ce S.U.A. a recunoscut Consiliul Național Cehoslovac ca guvern beligerant de facto și, de asemenea, și-a dat acordul față de aspirațiile spre libertate ale iugoslavilor, cele 14 Puncte nu mai corespundeau noii evoluții a lucrurilor și nu mai putea fi vorba de autonomiile popoarelor din Austro-Ungaria ca bază a păcii. Președintele se simte obligat și onorat să insiste că aici nu el ci aceste popoare erau îndreptățite să-și exprime ele însele aspirațiile și propriile concepții despre drepturile și destinele lor, ca membri liberi ai familiei națiunilor.

Răspunsul a fost deosebit de clar și unii germani l-au interpretat ca pe un document terifiant, care a depășit cele mai sumbre așteptări sau a fost o lovitură dată drept în inima Imperiului. Totuși, dovedind și oarecare umor în aceste clipe, fără îndoială, grele pentru mulți oameni de stat austrieci, unele cercuri vieneze realiste, sesizând că Monarhia e pe ducă, au afirmat că, acum, Austria are un prim-ministru al cărui sediu este la Washington și se numește Woodrow Wilson iar executorul voinței lui este baronul Hussarek, care l-a precedat ca prim-ministru pe profesorul Lammasch⁷⁶. Cu alte cuvinte, aceste cercuri vieneze au fost convinse că nu mai era nimic de făcut, că Wilson și Aliații vor fi goparii Monarhiei și nimeni nu se mai putea opune lor. Era clar că Austro-Ungaria trebuia să

ceară armistițiu separat de Germania și că orice rezistență era inutilă. Chiar și germanii austrieci din Reichsrath, printre care și Otto Bauer și social-democrații lui, au declarat, la 21 octombrie, statul lor etnic ca fiind german-austriac, și din 31 octombrie și independent, dar toți au sperat într-o viitoare și apropiată unire a lui cu Germania. La 18 octombrie 1918, Comitetul Național Ceh de la Praga a declarat că, în acea zi, statul independent cehoslovac a intrat în ființă și, printr-un manifest, a îndemnat poporul ceh să păstreze legea și ordinea și, prin tot ce face, să se arate demn de eliberatorii lor Masaryk și Wilson. Două zile mai târziu, Consiliul Național Slovac de la Turčiansky Svätý Martin a declarat că națiunea slovacă este parte a națiunii ceho-slovace, unită prin limbă, istorie și cultură iar, la 29 octombrie 1918, Dieta Croației de la Zagreb proclamă ruperea oricăror legături și relații constituționale cu Regatul Ungaric și Imperiul Austriac. La 27 octombrie 1918, românii din Bucovina⁷⁷ și-au unit destinele cu frații lor din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, aflați toți în drumul lor spre o apropiată unire cu Regatul România.

Toate aceste mărețe și profunde transformări s-au derulat, spre cinstea tuturor părților implicate și interesate în procesul desfășurării evenimentelor, fără vărsări de sânge inutile, ceea ce dovedește atât maturitatea politică a națiunilor de aici, cât și a lui Hussarek, Lammasch și a miniștrilor lor. Lammasch a fost nu numai realist, dar și înțelegător și tolerant și, de fapt, prin personalitatea și gândirea lui politică a inspirat întotdeauna un anumit respect printre slavii din fosta Monarhie. Dar, dacă în fosta Austrie istorică lucrurile s-au rezolvat pe cale pașnică, n-a fost cazul în Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan, unde s-a ajuns la violențe, prelungite și în 1919, fapt ce dovedește că partea occidentală a fostei Monarhii a avut totuși o altă atmosferă, structură și mentalitate decât partea ei orientală. Așa se explică de ce și relațiile dintre noua Austrie și statele succesoriale au fost mult mai calme, sau cel puțin mult mai puțin încordate, decât cu Ungaria etnică în 1918-1919. Dar

S.U.A. era prea departe și nici nu era competentă singură să decidă semnarea Armistițiului cu Austro-Ungaria, ci doar împreună cu Aliații, care aveau întâietate în materie. De fapt, generalul von Arz, care le-a replicat ironic civililor din guvern, că drumul până la Wilson era prea lung și bolșevicii ar putea profita de timpul încetșat și de apele tulburi de atunci, și-a trimis reprezentantul direct în liniile italiene pentru încheierea Armistițiului. În acest spațiu european, S.U.A. n-avea, de fapt, nici un soldat (exceptând un regiment în Italia), dar prestigiul ei moral este destul de puternic, mai ales după ce Casa Albă și-a corectat greșelile și șovăielile vechi și s-a apropiat până la identificare cu cauza libertății și unității naționale de stat a popoarelor din Austro-Ungaria.

La 31 octombrie 1918, Consiliul Suprem de Război de la Paris, din care făcea parte și S.U.A., a aprobat și a înaintat termenii Armistițiului cerut de militarii austrieci și i-a ordonat generalului Diaz să-i comunice plenipotențiarilor austrieci. La 3 noiembrie 1918, la Villa Giusti, lângă Padova, generalul Victor Weber, din partea Armatei Cezaro-Regale (sau Austro-Ungare) și generalul Pietro Badoglio, din partea Aliaților au semnat Armistițiul care intra în vigoare peste 24 ore. Din punct de vedere politic și diplomatic, era un act curios, dacă nu chiar găunos, deoarece Austro-Ungaria nu mai exista și nici armata ei comună nu mai funcționa. El a avut însă mai mult un caracter tehnic, pentru ca militarii unguri, austrieci și aliați să-și reglementeze și să-și coordoneze pe etape mișcările pe teren și să rezolve anumite probleme curente, toate chestiunile majore rămânând în competența Conferinței de Pace. De fapt și ministrul-președinte Károlyi a fost scutit de jurământul de loialitate către Monarh, la 1 noiembrie⁷⁸, când a încetat și uniunea dintre Austria și Ungaria.

La 12 noiembrie 1918, deci la 24 de ore după ce Carol a plecat în Elveția, Adunarea Națională din Viena a votat pentru Republică și pentru unirea ei cu Republica Germană. Anunțându-l pe „Arbitrul Suprem“ despre decizia lor, Adunarea

i-a solicitat și ajutorul în opera de unificare germană, aducându-i aminte că i-a sprijinit și pe polonezi, italieni și iugoslavi să se unească cu statele lor naționale din afara Austriei. Deputații austrieci și-au exprimat convingerea că Președintele va concede același drept pentru poporul german din Austria. Numai că Președintele nu era singur și chiar atât de „suprem” sau atât de mare „Arbitru” pe cât îl credeau austriecii sau neaustriecii din Europa Centrală și Răsăriteană, ci era, mai degrabă, unul din cei 4 „Arbitrii Supremi” iar unul înseamnă de obicei mai puțin decât 3, nu numai în aritmetică dar și în diplomatic. A fost greu dar de fapt imposibil să-l convingi, de justetea sau necesitatea unirii austriecilor și germanilor sudeți cu Germania, care putea afecta încă atunci și pe loc echilibrul european, pe acel „Le Père de la Victoire”, cum a mai fost numit Clemenceau care, deși de 78 de ani, avea un spirit combativ și proaspăt garnisit și cu o experiență de 50 de ani în politica europeană. În Consiliul celor 4, Clemenceau a insistat ca austriecii să rămână independenți, să nu intre într-un stat sau bloc mare german și să nu participe astfel la nici un fel de plan de revanșă germană⁷⁹.

David Lloyd George, om politic realist, ironic, plin de umor dar și de imaginație, credea la început în principiile wilsoniene, în Societatea Națiunilor, dar cu S.U.A. printre fondatorii și conducătorii ei și era convins și de necesitatea implicării economice și politice a Casei Albe în toată evoluția viitoare a Europei. În acest context, premierul britanic era primul dispus să-l sprijine pe Wilson în foarte multe probleme, inclusiv în cea austriacă. Premierul britanic bine informat știa însă că senatorii republicani de acasă îi vor pune o „talpă” serioasă, îl vor deborda pe Președinte care nu-i va putea sprijini nici pe el, nici pe alții în noile condiții, așa că și-a păstrat o alternativă, și anume, în locul unei alianțe forte anglo-americană, din ce în ce mai puțin probabilă, a optat și pentru o colaborare franco-britanică la Conferința de Pace și după aceea. Lloyd George a văzut clar că Wilson, în pofida popularității imense ce o avea și

în ciuda prestigiului moral de care se bucura, nu va putea să-și păstreze continuitatea în politica externă, din cauza boicotului Senatului, unde republicanii erau mai puternici decât democrații. De la această convingere nu l-au abătut nici primirile entuziaste făcute Președintelui la Londra, Milano, Torino, nici măcar faptul că Wilson apela direct la masele europene și de acasă în sprijinul Covenantului. Din acest motiv premierul britanic, fiind sau sceptic sau realist sau amândouă la un loc, a intuit că, în primul rând, înșiși americanii vor dezavua multe idei wilsoniene și odată cu abandonul lor se vor retrage din afacerile europene⁸⁰.

În acest caz era limpede că Anglia avea nevoie de Franța și n-o putea brusca nici în problema austriacă și nici în altele. Orlando nu admitea nici el unirea Austriei cu Germania, deoarece prefera ca la Brenner Italia să se învecineze cu un stat austriac mic și slab și nu cu un stat german mare și puternic. El credea în geopolitica clasică, în vechiul sistem de securitate și de echilibru de putere a statelor, în consolidarea frontierelor italicene și era sceptic și neîncrezător în garanțiile privind păstrarea statu-quo-ului și a păcii prin Societatea Națiunilor lui Wilson. În fond, atât Wilson cât și Lloyd George au cedat în fața argumentelor franco-italiene, dar Președintele a subliniat un lucru important și anume că el interzice orice anexiune a Austriei de către Germania, dar nu poate să interzică unui stat să se unească cu altul, dacă dorește și dacă această voință este exprimată legal prin organele legislative alese în mod democratic. Din ciocnirile de vedere ale celor „mari“ a rezultat formula că Austria se va putea uni cu Germania dacă va obține consimțământul Societății Națiunilor iar Germania recunoaște și respectă independența Austriei care este și va fi inalienabilă, cu excepția unei decizii aprobate de Societatea Națiunilor⁸¹. Iată că în condițiile unei evoluții pașnice, creștine și democratice a Germaniei și a Europei, și dacă Societatea Națiunilor ar fi fost puternică și eficace pentru a putea apăra pacea și proteja această evoluție, n-ar fi fost exclusă unirea Austriei cu

Germania sub control și cu aprobare internațională.

Numai că în perioada interbelică democrația sau s-a estompat sau a amuțit în unele state iar în Germania nazistă, care a distrus Republica de la Weimar și spiritul ei și în Rusia bolșevică, a murit de tot, cele două mari state instituind regimuri represive în interior și agresive în exterior. Tocmai pentru a avea mână liberă, Berlinul brun a ieșit singur din Societatea Națiunilor iar Moscova roșie a fost exclusă mai târziu din cauza agresivității sale. În cazul germanilor sudeți, chemați de regii Boemiei în secolul al XIII-lea să ridice din punct de vedere economic regiunile muntoase și care aveau în spate 7 secole de continuitate în zonă, cererile au fost respinse de Consiliul celor 4. În 1918, germanii sudeți, deși nu respingeau deloc ideea unei uniri cu Republica Austriei – au fost alături de cea imperială și au fost guvernați de Viena din 1526 încoace –, ei preferau totuși să intre într-o mare Republică formată din Germania și Austria și solicită în acest scop organizarea unui plebiscit. Cehii i-au contraatacat cu dreptul istoric, cu argumentele strategice și cu accesul la bogățiile solului iar Comisia Aliată s-a pronunțat fără rezerve pentru cehi⁸².

Oricum, așa cum am evidențiat anterior și o vom sublinia și în capitolele următoare, anumite diferende de idei survenite între cei mari au fost benefice, deoarece au înlăturat anumite soluții neconforme cu realitățile etnice și geografice din 1918. Astfel, Tardieu, care organizase excelent aprovizionarea Armatei Franceze cu materiale de război din S.U.A. în timpul Primului Război Mondial, pretinde, în 1919, ca Sarre să revină Franței, întrucât în 1790 Sarrelouis și Landau ar fi trecut de bunăvoie la francezi. Aceeași pretenție o ridică și asupra zonei Sarrebrück care s-a alăturat Franței în 1793 și împreună cu celelalte două au rămas între frontierele ei până în 1815. Lloyd George l-a ironizat pe Tardieu, i-a respins argumentele pe motiv că dreptul istoric invocat de el era și dubios și desuet, întrucât sentimentele locuitorilor din anii 1790 nu se puteau compara cu cele ale locuitorilor din 1919. Britanicul le dă și o lecție de

istorie francezilor și îi întreabă dacă nu le-a fost de ajuns și dacă mai au nevoie de încă o „Alsacie-Lorenă“⁸³, de data aceasta luată de ei de la germani sub denumirea și metamorfoza zonei Sarre. În fața acestei obstrucții Parisul a dat înapoi.

De fapt, noi bănuim că înșiși francezii au realizat că „argumentele“ lor istorice era cusute cu ață albă și ei au încercat marea cu degetul doar pentru a vedea dacă nu cumva pot intra „pour toujours“ în proprietatea cărbunelui din regiunea solicitată. Zona Sarre⁸⁴, cu 650.000 locuitori, a fost administrată de Societatea Națiunilor pe o perioadă propusă să dureze 15 ani, iar locuitorii ei urmau să se pronunțe prin plebiscit asupra destinului lor. Franța a solicitat zadarnic să i se confere ei mandatul de administrare, fiind respinsă categoric în această pretenție de însuși Wilson. Mandatul a durat 15 ani iar în ianuarie 1935, când s-a organizat plebiscitul, peste 80% din votanți s-au exprimat pentru unirea lor cu Reichul, ceea ce a demonstrat că Lloyd George și Wilson au avut dreptate în această chestiune. De asemenea, tot Lloyd George, secondat de Wilson, au zădărnicit pretenția exagerată a mareșalului Foch ca teritoriile germane de pe malul stâng al Rinului să fie anexate de Franța și Belgia, deși Franklin Bouillon n-a cerut decât demilitarizarea acestei zone. Lloyd George îi repetă lui Foch lecția pe care i-a ținut-o lui Tardieu că, dacă germanii au comis greșeala din 1871, anexând Alsacia-Lorana și creând de fapt o nouă sursă de război, francezii să nu-i copieze sau să-i imite în 1918 cu zona renană formând și ei alte izvoare de război pentru viitor. Clemeneceau nu vrea anexare ca Foch, dar propune foarte „șmecherește“ și cu un scop ascuns o soluție în care nu credea probabil nici el, dar prin care urmărea să obțină cu totul altceva de la Wilson și de la Lloyd George. El cere ruperea malului stâng al Rinului de Germania și metamorfozarea acestui teritoriu într-un mic dar liber stat german pus sub controlul Societății Națiunilor.

Președintele și premierul au replicat logic și democratic, de altfel, că nici nu se poate pune problema ca 7 milioane de

germani să fie despărțiți de statul lor național⁸⁵; la care „întrebarea“ lui Clemenceau a fost nu o simplă interogație și nici măcar o întrebare în sine, ci o pretenție limpede și directă și anume a pretins că dacă zona renană nu poate deveni stat liber, atunci S.U.A. și Anglia să acorde Franței garanții comune și concomitente privind o asistență militară promptă contra unui viitor atac german. De fapt, Clemenceau a dorit de la bun început să obțină garanțiile anglo-americane și nu înființarea unui stat nou german controlat de Societatea Națiunilor. Însă acest lucru dovedește că nici bătrânul Clemenceau nu credea întru-totul în eficacitatea Ligii privind păstrarea păcii și a statu-quo-ului, mai ales dacă nu dispunea de armată proprie, și recurge și el la metodele alianțelor clasice interstatale în încercarea de a preveni un nou atac german în viitor. Într-adevăr „tigrlul“ francez obține promisiunea că S.U.A. și Anglia vor asista militar și prompt Parisul dacă Germania, neprovocată fiind, va ataca⁸⁶.

Dar, din această frumoasă „parolă“ sau promisiune n-a rămas decât praf și scrum odată cu dezangajarea S.U.A. de problemele Europei și în amintirea ei i se poate aplica cel mult un subtil proverb francez: „promettez c'est noble, tenir c'est bourgeois“, cu precizarea că acel „tenir“ a devenit imposibil de realizat în practica interbelică. Totuși, ceva concret a obținut Clemenceau și anume demilitarizarea malului stâng și a unei zone de 50 km. pe malul drept al Rinului cu o ocupație pe timp de 15 ani cu posibilitatea reducerii termenului. După cum bine se știe, în 1925, când s-a semnat Tratatul de la Locarno, și în anul următor, cea mai mare parte a Rhinenlandului a fost părăsită de trupele franceze, în atmosfera creată de Stresseman și Aristide Briand, care doreau s-o rupă cu trecutul și să apropie cele două state unul de celălalt, în cadrele unor regimuri democratice și în atmosfera generală a Ligii Națiunilor, care acționa pentru pace în Europa și pe glob. Cei doi oameni politici, unul german, altul francez, vor constitui o pildă și un exemplu demn de urmat în

stabilirea unui climat de toleranță, înțelegere și colaborare între statele democratice și creștine din viitoarea Europă Unită militar, economic și politic în lupta contra pericolului bolșevic.

Să nu uităm faptul că Aliații și, îndeosebi, anglo-americanii i-au domolit și pe polonezi, deoarece, când Dmowski de pildă cere 85.000 km² de la Germania, i se răspunde că nu poate primi mai mult de 58.600 km². Tot Lloyd George specifică faptul că Polonia va primi teritorii poloneze răpite și rămase etnic poloneze, dar nu va avea acces la teritorii care din punct de vedere istoric și etnic sunt germane⁸⁷. Considerăm că este impropriu să se susțină că Germania a „pierdut“ Schleswig-ul de Nord, din moment ce populația majoritară de aici era daneză și Articolul 5 al Tratatului de la Praga, din 1866, a stipulat clar că Prusia promite Danemarcei retrocedarea Schleswig-ului de Nord dacă locuitorii lui își vor exprima în viitor această dorință. Prin plebiscit, Schleswig-ul de Nord a revenit Danemarcei iar cel Central și de Sud, au rămas Germaniei. De asemenea, în iulie 1920, în Prusia Orientală, în zona Allenstein, 363.209 de votanți s-au pronunțat pentru Germania și 7.980 pentru Polonia, în zona Marienwerder 96.923 pentru Germania și 8.018 pentru Polonia, în condițiile în care autoritățile germane au trimis în regiune 202.700 de „emigranți“ care au participat la plebiscit și au constituit aproape jumătate din participanții la vot iar 40% dintre rezidenții calificați pentru vot s-au abținut. Dar nimeni n-a contestat plebiscitul ce a fost pierdut de Polonia și câștigat de Germania. Ariile de manifestare a plebiscitului au fost 1.036 mile pătrate cu 174.000 locuitori în Marienwerder (Kwidzn) și 4.800 mile pătrate cu 565.000 locuitori în Allenstein (Oisztyn).

Aria plebiscitului din Silezia Superioară a fost de 4.250 mile pătrate cu 1.942.000 locuitori. La Conferința de Pace s-a făcut o propunere deosebit de înțeleaptă pentru această zonă, menită să evite viitoare conflicte și anume ca viitoarea arondare a teritoriului în discuție sau în dispută să se facă în acord cu dorințele locuitorilor exprimate de comunele urbane și rurale din Silezia Superioară. În martie 1921, pentru Germania s-au

exprimat 706.820 votanți rezidenți, 182.288 votanți emigranți și 479.414 pentru Polonia iar pe comune 682 au votat pentru Polonia și 792 pentru Germania. Dacă s-ar fi respectat prevederile Conferinței, împărțirea trebuia să se facă respectând în teritoriu cheia votului pe comune. Numai că polonezii, deși minoritari pe ansamblu față de germani, în votul pe comune erau preponderenți în partea sud-estică a ariei plebiscitului, care era foarte bogată și evoluată economic. Germanii, bazându-se pe majoritatea voturilor locuitorilor și comunelor, nesocotesc prevederile Conferinței care-i defavoriza economic în zonele avansate menționate ce urmau a fi luate de polonezi, și pretind toată Silezia Superioară iar liderul polonezilor silezieni, Wojciech Korfanty, sărind și el peste cal, împarte teritoriile după cum îi convenea lui cerând ca 59% din aria plebiscitului să-i revină Polonici, deoarece, în procentajul teritorial solicitat de el, 673 de comune au votat pentru Varșovia și doar 230 pentru Germania.

Comisia Inter-Aliată nu ia o atitudine clară pe care s-o prezinte spre aprobare Consiliului Suprem Aliat, unde englezii și italienii, văzând că prevederile Conferinței nu mai au valoare practică în zonă, propun ca Poloniei să nu i se dea decât două districte agricole din Sud, Rybnik și Pszczyna (Pless) iar francezii, fără să-l sprijine total pe Korfanty, insistă ca zona industrială de bază să-i revină Poloniei. În aceste condiții tulburi, între polonezi și germani izbucnesc lupte sângeroase care sunt stopate de Aliați abia după șase săptămâni iar problema este trecută în competența Consiliului Ligii Națiunilor care a decis ca din 4.250 de mile pătrate Polonia să primească 1.241 cu o populație de 996.000 din 1.942.000 dar unde Varșoviei îi revenea 76% din producția de cărbunc, 22 din 37 de furnale, 9 din 14 oțelării. Chiar dacă economic, germanii au pierdut mai multe poziții, în teritoriul cedat Poloniei polonezii erau etnic majoritari, iar din întreaga suprafață în discuție 2/3 au revenit totuși Germaniei⁸⁸. Deci, Consiliul Ligii Națiunilor s-a dovedit a fi capabil să rezolve probleme fierbinți fără războaie mari sau generalizate, practică ce ar fi trebuit continuată și întărită și nu abandonată.

1.4. Cehoslovacii, iugoslavii, românii și diplomația americană la sfârșitul Anului 1918

Practic vorbind nu se poate spune că în Europa Germaniei i s-au impus cedări de teritoriu, ci, mai degrabă și mai corectă este afirmația că i s-a interzis extensiunea teritoriului. Cât despre cele 27.188 de mii pătrate europene, cu 7.000.000 de locuitori, nu se poate spune decât tehnic că au fost „pierdute“ de Germania. Mai degrabă este corect să se afirme că au fost recuperate și eliberate de Polonia și Franța, de unde au fost anexate forțat de Prusia la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în 1871. Deci, în Alsacia, Lorena, Pomerania, Posnania, a fost vorba de dreptate în favoarea celor cucerțiți și umiliți și a urmașilor lor și nu de o „pierdere“ germană, deoarece era absolut just să vină timpul ca hoțul sau cuceritorul să fie pus în situația de a restitui noilor generații de proprietari ceea ce a „furat“ sau, mai precis, a anexat de la cei din vechimea mai mult sau mai puțin apropiată sau mai mult sau mai puțin îndepărtată.

De aceea, noi nu înțelegem deloc de ce foarte mulți „interpreți“ în materie de istorie și de istoriografie „plâng“ pe umerii Germaniei învinse sau admit că a fost pedepsită prea aspru și varsă lacrimi și „argumente“ care, adunate într-o albie, ar da un fluviu mai mare decât Rinul, Guadalquivirul, Sena, Padul, Dunărea la un loc, pentru că Berlinului i s-au impus condiții neapărat nedrepte și grele. Berlinul a primit ceea ce a meritat, „a căpătat după ce a umblat“, după cum se spune, deoarece a contribuit mai mult ca alții prin grandoarea lui agresivă la declanșarea unui conflict mondial sângeros și fără precedent. Acesta s-a dovedit a fi însă benefic în privința tăierii nodului gordian pentru eliberarea națiunilor europene asuprite din Europa Centrală și Răsăriteană, dar numai în condițiile

înfrângerii Puterilor Centrale. Războiul a provocat într-adevăr pierderi umane și materiale deosebit de grave și de grele, dar mai ales pe teritoriul altor state, unde s-au desfășurat luptele ani de-a rândul și nu pe hinterlandul Germaniei Imperiale, care n-a fost practic afectat pe timp îndelungat de distrugerii de proporții în timpul Primului Război Mondial, care să fie comparabile cu cele suferite de pildă de Franța, Italia, România sau de Belgia. Chiar dacă reparațiile de război fixate Germaniei au fost prea mari și au provocat ocupații intempensive în 1923 pentru plata lor, și pierderile unor state ale Antantei au fost tot atât de mari și învinșii au trebuit să plătească deoarece ei le-au provocat. În fond, în climatul democratic și pașnic de după 1924 toate crizele au fost girate pașnic, au fost depășite, planurile Young și Dawes au contribuit la redresarea mărcii și economiei germane iar exagerările legate de plata reparațiilor au fost stopate și abandonate.

În concluzie, noi ne întrebăm, tot teoretic și retoric doar, dacă „interpreții” și „interpretativii” comentatori care mai plâng încă pe umerii Germaniei Imperiale și ai aliaților acesteia învinși în Primul Război Mondial și susțin că au fost pedepsiți prea aspru sau poate chiar pe nedrept, nu-și fac procese de conștiință și nu realizează că prin asemenea raționamente dau apă revanșarzilor, cuceritorilor de generație nouă, agresorilor interbelici de tot felul, naziști, hortiști, bolșevici etc. Regimurile lor interne represive și acțiunile lor externe abuzive și mângâtoare de teritorii și ființe naționale străine și opuse lor nu pot fi scuzate de nimeni, în nici un fel sau modalitate. Iar cei ce întreprind acțiuni în acest sens, comit nu numai o crimă morală, dar, conștient sau inconștient, alimentează și astăzi nostalgii cuceritoare, dăunătoare și păgubitoare pentru pacea, securitatea și democrația europeană. Nu este permis să se opereze cu „dacă și cu poate”, să se filosofeze prin prisma că dacă Germania sau poate și Austro-Ungaria nu erau pedepsite atât de grav sau nu dispăreau întru-totul, nu mai izbucnea Al Doilea Război Mondial. Acest fapt echivalează cu a întoarce

lumea pe dos, a inversa scurgerea timpului, mersul și rațiunea de desfășurare a lucrurilor. Anul 1918 nu trebuie privit, interpretat și judecat prin prisma anilor 1939-1945, a evenimentelor generate și desfășurate atunci. Anul 1918 n-avea cum să cunoască anii, așa-zisele nevoi, învolburări și interogații ale generațiilor următoare.

Nu trebuie uitat niciodată că națiunile majoritare eliberate l-au binecuvântat și, chiar dacă statele cuceritoare limitrofe l-au blestemat, în fața istoriei popoarelor, a perspectivei progresului democrației europene și universale, pedepsirea Germaniei postimperiale, dispariția Austro-Ungariei, au fost, sunt și vor rămâne fenomene binevenite, benefice și pozitive pentru evoluția umanității. Tot atât de profund democratice au fost și vor rămâne, în perspectiva timpurilor prezente și viitoare, caracterul, substanța și structura Sistemului de la Versailles în Europa Centrală și Răsăriteană, indiferent de loviturile ce i s-au aplicat ulterior, sau chiar în pofida unor comentarii contemporane, ce încearcă să-i diminueze și să-i mistifice meritele și marile realizări, pedalând din interes doar pe anumite limite sau deficiențe inerente poate unui gen de problematici complexe, vaste și universale, ca cele ce au stat pe ordinea de zi a Conferinței de Pace de la Paris din anii 1919-1920. De fapt, asemenea comentatori care nu recunosc ca juste frontierele din 1918 sau încă mai cred că, de dragul unor interese, de altfel greșit înțelese, ale minorităților, pot teroriza și distruge încă majoritățile și statele lor, pot fi calificați ca Ribbentropii și Molotovii zilelor noastre, indiferent de etnia, confesiunea sau statele de unde provin.

Desigur, aici nu discutăm despre aplicarea în zilele noastre a principiului și dreptului de autodeterminare ce-și trage seva și sorgintea tot din 1918, de către unele națiuni nemulțumite de felul cum au fost tratate și care, majoritare fiind pe teritoriile lor, s-au desprins de vechile state și și-au proclamat independența în state proprii (slovacii catolici și protestanți, croații și slovenii catolici după anii 1990), fie pe cale pașnică, fie prin

război, după cum părțile implicate sau interesate au dovedit înțelegere față de nevoile lor – cazul cehilor democrați – sau lipsă de înțelegere, cazul sârbilor ortodocși și intoleranți care nu doreau să renunțe la ideea de Serbia mare.

După cum vom dovedi în continuare, tăria exemplului Anului 1918 este dovedită și de distrugerea Pactului Ribentrop-Molotov, operată după 1990, când reapar statele independente Letonia, Lituania, Estonia, anexate în 1940 de U.R.S.S. Distrugerea acestui Pact s-a operat logic, prin revenirea la geopolitica baltică interbelică, structurată pe independența acestor state de dinaintea cuceririi lor. Mai puțin logică ni se pare modalitatea de a „distruge“ Pactul, găsită și aplicată de românii dintre Prut și Nistru. În 1940, Basarabia era partea răsăriteană a României și adevărata distrugere a Pactului ar fi fost definită și binevenită prin votul revenirii la situația dinaintea anexării. Letonii, estonii, lituanienii au revenit logic și legic la independența lor de stat, dar românii basarabeni n-au fost independenți în momentul în care au fost răpiți și duși în U.R.S.S. Independența votată de ei înseamnă doar o distrugere parțială a Pactului prin *desprinderea* de statul străin, dar totuși în comunitate cu el. Această independență înseamnă concomitent și *separare* de România și prin acest aspect deranjant, ilogic și neadecvat al *separării* se conservă, de fapt, până în zilele noastre o parte din spiritul Pactului damnat nazisto-comunist care nu are ce căuta în Europa Unită de azi și de mâine. Iar dacă unii oameni de stat din București n-au contribuit cu nimic la înlăturarea acestei regretabile confuzii, sau chiar au recunoscut frontiera pe Prut cu puțin înainte de dispariția Imperiului roșu, comițând astfel un act de trădare națională, ei intră în aceeași categorie a „Ribbentropilor“ și „Molotovilor“ zilelor noastre, chiar dacă nu sunt conștienți de acest lucru. Tot aici intră oricare om de stat din Europa care nu consimte să distrugă și cea mai mică urmă a Pactului de pe harta Europei.

În 1918 mersul implacabil spre democrația națională și parlamentară s-a desfășurat cu intensitatea și tăria celor ce au

așteptat mult după dreptate, au luptat fără preget secole de-a rândul pentru libertate și state proprii, secondăți însă acum și de înțelegerea și sprijinul marilor puteri maritime euro-atlantice, unde regimurile democratice impuneau respect în interior și în afară și aveau deja o vechime respectabilă. Statele noi s-au format deci în această ambianță universală favorabilă și prin colaborarea Comitetelor de acasă cu cele din străinătate. De pildă, la 13 noiembrie 1918, Comitetul Național Ceh de la Praga, cu aprobarea Guvernului Provizoriu de la Paris a adoptat o constituție care institua o Republică parlamentară. Hotărârea a fost luată doar după ce cele două foruri s-au consultat și și-au armonizat punctele de vedere și principiile de organizare ale statului în cursul unei consfătuiri comune la Geneva.

Trebuie să subliniem faptul că Lammasch, poate realist, înțelegător, binevoitor sau toate la un loc, a aprobat, în 25 octombrie 1918, plecarea în Elveția a unei Delegații conduse de Kramář. Delegația și-a exprimat în numele națiunii mulțumirea pentru întreaga activitate depusă de liderii din exil pentru obținerea independenței și i-a împuternicit prin mandat să reprezinte Cehoslovacia înaintea Alianților la viitoare Conferință de Pace. Din și prin fuzionarea forurilor din Praga și din Paris a rezultat un guvern reprezentativ și capabil să impună respect și să acționeze în mod realist și util. Masaryk era Președintele Republicii, aflat încă pe teritoriul S.U.A., Kramář, ca prim ministru, s-a întors acasă pentru rezolvarea pașnică a problemelor curente și încadrarea Slovaci în noul stat, Beneš s-a întors la Paris ca ministru de Externe, pentru a fi prezent în timpul tratativelor ce se desfășurau acolo, iar Stefanik a devenit ministru de Război, dar și el era departe, în Siberia, unde se ocupa de Legiunea cehă și de întoarcerea ei acasă. Colaborarea cehilor de acasă și din exil, i-a impresionat și pe străinii care știau că, de fapt, Kramář și Masaryk nu s-au agreat și au avut dese altercații în problemele politice. Acum însă îi admirau pentru hotărârea cu care și-au înlăturat rivalitățile și geloziiile personale⁸⁹. Dar, și mai mult au fost apreciate spiritul practic,

capacitatea, abilitatea și utilitatea cu care au acționat toți liderii pentru cauza comună, și anume obținerea independenței și a recunoașterii ei pe plan internațional.

Din acest punct de vedere este semnificativă remarcă americanului Herron care, la Geneva, s-a întâlnit și a discutat mult cu Kramář și Beneš, că cehii au o asemenea capacitate și spirit practic în politică încât nu pot fi „încadrați“ sau nu aparțin nici unei alte familii de popoare decât anglo-saxonilor. Cu tonalitatea și limbajul extravagant, specific lui, Herron, dovedind însă un spirit practic mai mic decât al cehilor și lăsându-se pradă unui optimism exagerat în privința viitorului, afirma, în mod romantic, că prin tot ce au realizat cehoslovacii pot constitui un fel de rocă sau stâncă puternică pe care Președintele S.U.A. și Aliații americanilor își pot baza toate speranțele lor spre o dezvoltare liberă, pașnică și în deplină ordine a Europei Centrale și Răsăritene. Herron credea că cehoslovacii pot recupera locul de lider al Rusiei, iremediabil pierdută pentru Europa prin lovitura dată de bolșevici, care doreau să reducă și Germania la nimic, prin haosul ce urmăreau să-l creeze și aici și că vor fi capabili să respingă nebunia bolșevică. Americanul meditativ și retras în calmul Elveției, unde trăia de mai mulți ani, mărturisea că era stăpânit de convingerea profundă sau chiar de viziunea că „zeii“ noilor destine ale Europei au căutat și au aflat sediul sau „templul“ lor, localizându-l la Praga⁹⁰.

Numai că „zeii“ noilor destine europene și-au localizat „templele“ sau sediile lor nu numai la Praga, dar și la București, Varșovia, Tallin, Riga sau alte capitale, dar ei nu erau și „zmei“, adică, fiind de statură mică și mijlocie, nu erau atât de puternici încât să garanteze sau să păstreze numai ei înșiși noile destine europene, care puteau fi apărate și conservate doar prin colaborarea zeilor mari, și care erau și „zmei“, adică a anglo-france-americanilor și sub cupola Societății Națiunilor dirijată și controlată de aceștia din urmă. Herron a întors puțin lucrurile cu fundul în sus când a susținut că Antanta și Wilson aveau nevoie

și urmau să se sprijine pe „stânca“ de la Praga, deoarece „stânca“ sau „stâncile“ de la Praga, București, Varșovia erau mici și „de gresie“ nu de „granit“ ca cele ale marilor puteri maritime și democratice. Nu marile puteri aveau atâta nevoie de sprijinul națiunilor mici și mijlocii în și din Europa Centrală și Răsăriteană, cât invers, pentru acestea era vital sprijinul S.U.A., al Antantei și al Societății Națiunilor în păstrarea păcii, a statu-quo-ului teritorial, în asistența la o evoluție democratică a constelației europene și în conservarea lumii pentru democrație și civilizație, după rețeta anunțată de Woodrow Wilson. În fond, numai și numai prin colaborarea generală dintre statele mari, puternice și democrate și cele mici și mijlocii se putea feri Europa de noi anxii și rapturi teritoriale, de infestarea atmosferei europene prin regimurile de extremă stângă și dreaptă cu consecințe grave pentru multe alte popoare.

Nu este însă mai puțin adevărat faptul că prin colaborarea incipientă și eficientă a cehoslovacilor, aceștia și-au creat lor înșiși, dar, prin recul, și altor națiuni negermane și nemaghiare, o situație și atmosferă favorabilă scopurilor urmărite și de aceea se poate spune că ei au pășit cu dreptul pragul Conferinței de Pace de la Paris. La 14 noiembrie Acordul de la Geneva intră în funcțiune și Adunarea Națională Revoluționară, formată de fapt din foștii deputați cehi din Reichsrat-ul din Viena și din deputații Dietei Boemiei, l-a ales Președinte al Cehoslovaciei pe Masaryk și a investit pe cale legislativă noul guvern cu putere executivă. În Adunarea de la Praga au fost cooptați ulterior și 55 de deputați slovaci, numărul total ridicându-se după această operațiune la 270 membri⁹¹. Masaryk și-a luat rămas bun de la Președintele Wilson în termeni foarte cordiali și amândoi au ajuns la concluzia că nu și-au înșelat speranțele puse și investite unul în altul, în sensul că proaspătul șef european de stat a justificat întru totul încrederea acordată lui de Casa Albă și de americani în general, iar Wilson a satisfăcut în ultimă instanță și în mod plenar speranțele cehoslovacilor. După cum bine se știe, Cehoslovacia a primit la Trianon 61.633

km² cu o populație de 3.517.568 de locuitori⁹², majoritatea slavi (slovacii numărau aici peste 1.900.000 de suflete, majoritatea slavă de aici fiind întărită și de numărul celor cca 500.000 ruteni). Minoritatea cnică cea mai importantă de aici era cea maghiară, de 700.000 de suflete, urmată de germani, evrei, polonezi, țigani. Toate încercările anterioare ale unor slovaci ultraautonomiști de a obține direct de la Conferința de Pace o autonomie puternică sau chiar un plebiscit separat pentru Slovacia au eșuat. În acest sens au acționat Părintele Hlinka și Părintele Jehlička, la Paris, în 1919, dar, la cererea Delegației Cehoslovaciei, cei doi au fost arestați de poliția franceză și expulzați din țară⁹³. Nici croatul Radič n-a putut câștiga Conferința pentru formula unei Croații independente⁹⁴. Oricum, asemenea opțiuni nu au existat între polonezi și români. Cehoslovacia a primit la Saint-Germain-en Laye Boemia și Moravia care, în 1910, aveau o populație de 9.396.581 de suflete⁹⁵, din care trei milioane erau germani. Regiunea sudetă a fost luată pe baza dreptului istoric și cu argumente strategice și economice, Beneš promițând Aliaților că intenția guvernului cehoslovac era să transforme Republica Cehoslovacă într-un fel de Elveție, tocmai pentru a-i mulțumi și a-i liniști pe germani⁹⁶. Beneš a luat și Rutenia promițându-i un statut autonom. Zatkovič, liderul rutenilor din S.U.A, a semnat un acord pe aceleași baze cu Masaryk și, în octombrie 1918, sosește cu copia lui la Paris⁹⁷, de unde pleacă în Rutenia pentru a obține și acordul liderilor de aici pentru această soluție. La Trianon, România a obținut 103.093 km² cu 5.257.462 locuitori, din care peste 1.600.000 erau unguri iar Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor 42.541 km² cu 2.621.554 de suflete⁹⁸. România primește la Saint-Germain-en Laye Bucovina⁹⁹ iar Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor o parte din Carniola, Bosnia, Herțegovina și Slovenia, sudul Carintiei, dar plebiscitul s-a pronunțat ca și în cazul Klagenfurtului pentru Austria¹⁰⁰ unde a rămas și Nordul ei. Austria a primit de la unguri 4.020 km² cu

291.618 locuitori¹⁰¹, dar prin plebiscitul din 1921, Sopronul a revenit Ungariei, restul fiind organizat de Viena în Burgenland¹⁰². În general s-a apreciat că toate statele noi sau unificate, intrate în geopolitica europeană la 1918-1921, numărau 115 milioane de locuitori, din care 24 milioane erau minoritari¹⁰³. În toată aria, media minoritarilor era de 1 la 5 majoritari. În Polonia și Cehoslovacia erau 1 la 3 (iar în România 1 la 4)¹⁰⁴.

Nimeni nu poate nega faptul că Masaryk a ales cartea bună și anume cea a alianței cu Occidentul pentru a obține și a avea acces la independență, dar n-a fost singurul care a făcut acest lucru sau a urmat această cale, dacă ne gândim numai la Regele Ferdinand și la Ionel Brătianu care, respingând orientările către Puterile Centrale din interior, s-au aliat în exterior tot puterilor occidentale ale Antantei cu care s-a asociat și S.U.A. un an mai târziu. Tot cartea cea bună a fost aleasă și „jucată“ de liderii naționali poloni, letoni, estoni, lituanieni, ce și-au pus speranțele cu precădere pe puterile Antantei și pe Consiliul Suprem Aliat de la Paris care, în anii 1918-1921, s-au dovedit capabili să apere și să protejeze națiunile mici și mijlocii din Europa Centrală și Răsăriteană contra pericolului rus bolșevic și al celui german în unele cazuri, cu concursul militar și politic al acestora din urmă. Sinteza realizată a fost binevenită pentru cauza păcii și democrației.

Am afirmat anterior că reușita diplomatică și propagandistică cehoslovacă s-a răsfrânt benefic și a creat o atmosferă generală favorabilă și pentru scopurile urmărite de celelalte națiuni din zona central-răsăriteană europeană. Afirmatia este veridică și deci rămâne în picioare, doar cu amendamentul că intensitatea, cu care s-a răsfrânt exemplul cehoslovac asupra acestora din urmă a fost în unele cazuri mult mai slabă și mai mică. Desigur, acest fapt nu s-a datorat nici cehilor, nici franco-anglo-americanilor aliați sau asociați, ci, mai ales, au fost cauzate de fricțiunile interne dintre anumite națiuni. Cazul specific este dat de conflictele survenite între guvernul sârb și Consiliul

Național Iugoslav de la Zagreb, condus de Dr. Korošek. Dacă cehii și slovacii au reușit, în 1918, să evite – de fapt să amâne – conflictele între ei pentru mai târziu, nu același lucru se poate spune despre sârbii ortodocși și croații și slovenii catolici care se suspectează unii pe alții și se ceartă și înainte de 1918. La 3 noiembrie 1918, Korošek investeste Comitetul Iugoslav de la Londra – și nu guvernul sârb ortodox – să-i reprezinte pe iugoslavii din fosta Monarhie în fața aliaților¹⁰⁵. Acest mandat l-a înfuriat pe Pașič și urmărea să întărească rolul și poziția croatului Trumbič în viitorul stat și la tratativele de pace.

În fond, aici a fost vorba de o luptă acerbă pentru putere în viitorul stat, susținută de Pașič în favoarea unui monopol al Belgradului și de liderii croați și sloveni pentru ca Zagrebul și Liubliana să fie respectate și să ocupe o poziție egală cu Belgradul în federația iugoslavă. Problemele au fost agravate și de conflictele survenite între iugoslavii „habsburgi” și Italia, dar acestea au fost de natură să diminueze intensitatea diferendelor dintre sârbii ortodocși și croații și slovenii catolici, dintre care unii, lăsându-se pătrunși de o frică mai mare în fața pretențiilor formulate de Roma decât de accentele centraliste ale Belgradului, se vor apropia și se vor uni cu Regatul Serbiei și vor recunoaște ca fiind comună și legală Dinastia Karagheorghevici în noul regat Sârbo-Croato-Sloven. Pașič a dorit să obțină de la Aliați dreptul exclusiv de a-i elibera și de a-i reprezenta pe iugoslavii din fosta Austro-Ungarie, pe care, în sinca lui, îi considera tot ca pe un fel de slavi sau de „sârbi”, dar de mâna a doua, etichetându-i în surdină ca pe niște „colaboraționiști” și „complici” ai Habsburgilor, ungarilor și austriecilor, ceea ce era, în mod evident, o croare și o exagerare.

Oricum, croatul Trumbič l-a bănuț pe Pașič că, dorind și urmărind să obțină de la francezi, englezi și americani dreptul de a-i elibera singur pe iugoslavii „habsburgi”, țintea de fapt la dreptul de a-i domina de unul singur în numele Serbiei ortodoxe. Trumbič era experimentat în probleme politice și în lupta sa îndelungată parlamentară și națională și l-a combătut

destul de dur și de deschis pe Pașič în cursul unei întâlniri de la Paris, când l-a prevenit că iugoslavii „habsburgi“ nu sunt simple „obiecte“ ce urmau să fie eliberate de alții. Ei constituie subiecte ce susțin și poartă în ei înșiși conștiința unor drepturi politice, proprii ce trebuiesc respectate de alții. Iugoslavii „habsburgi“ se vor elibera ei înșiși pe baza dreptului la autodeterminare și vor intra într-o uniune liberă cu Serbia, dar ca parteneri egali, așa cum prevedea în spiritul ei și Declarația de la Corfu, sau, mai precis, cum o interpreta liderul croat. Pașič, care avea uneori și mai ales când simțea și „mirosea“ că este puternic, că victoria era aproape sigură, un comportament de „pașă“ însoțit și de brutalitatea balcanică, i-a replicat tot atât de dur și de deschis, dar pe un ton amenințător lui Trumbič, că sârbii intenționează să-i elibereze și prezumtiv să-i și domine pe iugoslavii din Monarhie¹⁰⁶.

Din acest moment, lucrurile s-au clarificat, în sensul că Pașič dorea de la conducătorii Franței să i se recunoască dreptul exclusiv de a-i elibera și a-i anexa pe iugoslavii din Austro-Ungaria iar Trumbič urmărea ca Parisul să recunoască oficial Comitetul Iugoslav de la Londra ca singur for îndreptățit să-i reprezinte. Această recunoaștere de sine și pentru sine i-ar fi ajutat pe croați și sloveni să trateze cu mai multe șanse de reușită făurirea unei uniuni libere și egale cu Serbia. Oamenii de stat francezi au fost puși în fața unei dileme stânjenitoare și grele, deoarece nu puteau brusca lucrurile nici într-o parte nici în alta. Dacă ar fi recunoscut pretențiile lui Pașič, Parisul nemulțumea pe iugoslavi și invers, așa că oamenii de stat francezi au refuzat ambele părți care nu se puteau înțelege una cu alta și nu găseau ele însele o soluție de compromis ce le-ar fi putut apropia una de alta. Deci, pentru acest refuz politic pe care l-au regretat înșiși francezii, vinovați nu erau aceștia, ci, în primul rând, Pașič, deoarece, dacă prim-ministrul Serbiei ar fi fost mai puțin centralist, mai conciliant și mai tolerant cu iugoslavii, se putea ajunge la o înțelegere între ei sau cu ei, sigur agreată de guvernul francez.

Conducătorii Franței doreau o Iugoslavie puternică și unită, ca parte componentă a sistemului lor de alianțe în Europa Centrală și Răsăriteană sau a ceea ce ei numeau „barrière à l’est“, dar, deși acasă la ei structura de stat era centralistă, suntem convinși că miniștrii francezi erau informați și știau că Iugoslavia nu putea fi și nici nu era capabilă să rămână un stat puternic, dacă nu se puneau bazele unei federații reale și sănătoase, formate din parteneri egali și mulțumiți unii de alții. Când ministrul de Externe ale Franței, Pichon, este strâns cu ușa, desigur din punct de vedere moral, de Trumbiș, recunoaște că este de acord cu toate motivațiile și tezele lui, dar îi cere și el interlocutorului său croat să-l înțeleagă, că nu atât Franța cât Serbia nu vrea să-i accepte opțiunile și punctele de vedere iar el și colegii lui de cabinet nu puteau face nimic împotriva unui Aliat, care este și a fost un stat, un guvern și un popor aflat alături de Franța din 1914 încoace¹⁰⁷. Practic vorbind, sârbii ortodocși și iugoslavii catolici, mai mult s-au concurat decât au colaborat în această perioadă .

Prim ministrul Serbiei, refuzat la Paris, ia drumul Londrei, dar în această direcție a pășit cu stângul, deoarece a încercat să-l câștige de partea ideii și soluției „Serbici mari“ pe prestigiosul Wickham Steed care era, de fapt, un mare prieten și protector al Comitetului Iugoslav de la Londra. Pașiș il credea însă greșit informat și influențat negativ de slavii catolici și de aceea dorea să-l „lumineze“, să-i explice despre marile eforturi depuse de Regatul Serbici și despre suferințele îndurate de-a lungul Primului Război Mondial – care, de altfel, erau reale și nu erau contestate de nimeni – pentru a-l convinge despre dreptul exclusiv de a-i clibera și a-i reprezenta pe iugoslavii „habsburgici“, și mai ales, de a unifica în jurul Belgradului întreaga Iugoslavie, ce se va numi atunci Regatul Sârbo-Croato-Sloven. Această titulatură a fost și s-a dovedit a fi din păcate mai mult o concesie formală făcută Zagrebului și Liubianci, întrucât, în anii următori, s-a văzut clar că Belgradul acționa pe calca unui centralism excesiv și îi jignea pe frații iugoslavi

occidentali și catolici. Oricum, convorbirea dintre Pașič și Steed, desfășurată la 8 octombrie 1918, la Hotelul Claridge, a fost o adevărată furtună, ale cărei valuri se pare că le-a auzit, printr-un raport ulterior și Președintele Woodrow Wilson.

Wickham Steed, democrat subtil și convins, nu numai că a refuzat să se lase „cliberat“ de așa-numitele influențe și informații rele și neadevărate, dar, de la bun început, i-a reproșat lui Pașič că umblă pe căi greșite și periculoase și l-a provocat sincer și direct de altfel, să-și corecteze pe loc declarațiile oficiale și rațiunile susținute de el, care nu vor duce la întărirea ci la slăbirea viitorului stat.

Neașteptându-se probabil să fie combătut astfel de la bun început, prim-ministrul sârb se lasă cuprins de furie și diminuează, până la ridicol, mișcarea antidualistă a iugoslavilor din Austro-Ungaria, afirmând că și Comitetul Iugoslav a fost creatura lui iar Declarația de la Corfu era o publicitate simplă menită să facă impresie bună în opinia publică europeană sau, altfel spus, tot ce s-a făcut bun până atunci s-a datorat numai și numai Serbici și sârbilor ortodocși. Pașič nu acceptă ca Aliții să recunoască Comitetul Iugoslav și reafirmă dreptul exclusiv al Serbiei de a-i elibera sub egida și controlul ei pe toți iugoslavii. Steed nu s-a sfiit să-i atragă atenția omului de stat sârb că vorbește ca un sultan, și să-l avertizeze că popoarele aliate, civilizate și democrate nu-i mai respectă de multe vreme pe sultani. Britanicul și-a exprimat admirația și gratitudinea pentru Serbia și armata sa, pentru comportamentul eroic în război, dar a respins categoric orice ambiții egoiste și dominatoare, care nu erau la locul lor și nu aveau cu nimic de-a face cu primul aspect al problemei. Sub influența lui Steed, ministrul de Externe al Marii Britanii, Balfour, a respins atât pretențiile lui Pașič, cât și cererea lui Trumbič¹⁰⁸.

Arthur Balfour era un om de stat realist, prestigios și cu autoritate personală, impunând respect și prin trecutul lui politic de fost prim-ministru al Marii Britanii. Inteligent și sceptic, el bănuia că fără o Ligă a Națiunilor puternică și fără

americani, noile state mici și mijlocii nu puteau juca un rol mare în Europa și se îndoia, de pildă, că Polonia va fi un tampon eficace, de una singură, între Rusia și Germania¹⁰⁹. Churchill, ca și Curzon, presimțind că Europa și noul echilibru va putea fi amenințat nu numai de Germania, dar și de Rusia bolșevică, au propus zadarnic ca Aliatții, deși istoviți de război, să facă un ultim efort serios și să scape Rusia și Europa de bolșevici¹¹⁰. Oricum, Londra, cu specificul ei și în pofida unor cinisme și puncte de vedere și intuiții proprii, a contribuit alături de Franța și S.U.A. la făurirea noii geopolitici a Europei întregi, până la limitele ei cu Rusia roșie.

În 14 octombrie 1918, nota lui Pașič este înaintată și Departamentului de Stat iar Trumbič, după ce se adresează ambasadelor S.U.A. din Paris și Londra, pentru recunoașterea Comitetului Iugoslav din Anglia, sosește în noiembrie 1918 pe teritoriul american. Președintele Wilson i-a cerut lui Lansing să-l informeze pe Trumbič că subiectul memorandumului său va constitui un lucru important ce va fi luat în considerare la viitoarea Conferință de Pace. Departamentul de Stat, la 28 octombrie 1918, răspunde oficial guvernului sârb – care ceruse pentru el dreptul exclusiv de a-i elibera pe iugoslavii „habsburgi“ – că S.U.A. sprijină în continuare lupta pentru libertate a iugoslavilor dar, pentru moment, declină orice demers sau declarație în plus, întrucât, în mod manifest, aici era vorba de o politică ce depindea de dreptul la autodeterminarea popoarelor în cauză implicate direct în soluționarea problemei. Răspunsul către Serbia susținea tezele lui Trumbič în mod indirect, fără să recunoască implicit Comitetul Iugoslav de la Londra, deoarece, dacă recunoștea, guvernul S.U.A. s-ar fi detașat de pozițiile franceze și engleze, ceea ce nu putea să facă. S-a susținut, poate pe bună dreptate, că Trumbič trebuia să fi venit mai devreme în S.U.A. și să se asocieze cu Masaryk pentru a obține recunoașterea oficială a Comitetului Iugoslav după modelul Consiliului Cehoslovac¹¹¹. Oricum, singurul guvern care a reușit, cel puțin pentru moment și parțial, să-l

determine pe Pașič să recunoască oficial că nu numai el, dar și iugoslavii „habsburgi“ erau parte interesată și reprezentativă în făurirea noului stat, a fost cel francez. Acest lucru a fost necesar, deoarece italienii au intrat în Dalmația și pretindeau mai mult decât li se oferise prin Tratatul de la Londra, fapt ce-i amenința direct pe iugoslavii catolici care, având cuțitul italian la gât, s-au apropiat de sârbi.

De fapt aceste fricțiuni dintre Belgrad, Zagreb și Liubliana s-au dovedit a fi de rău augur pentru destinele Iugoslaviei și ele au provocat o bătaie à la longue în durata timpului, ce s-a răsfrânt și s-a rezolvat abia în zilele noastre, după anii 1990. În pofida succeselor înregistrate la Conferința de Pace, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor a pășit cu stângul în noua geopolitică europeană și, deși în perioada interbelică au existat și oameni de stat înțelepți și moderați ce doreau satisfacerea intereselor și de o parte și de alta, ei n-au putut stăpâni situația și au fost, de fiecare dată, devansați de extremiștii dintr-o parte sau alta, ca și de furia ce o provoca sângele vărsat în cadrul luptelor din stradă, din munți și chiar din Skupscină (Parlament), desfășurate între sârbii ortodocși centraliști și croații catolici și federaliști, dar care se vor orienta din ce în ce mai mult și mai tare spre independență (cu excepția croatului Macek care a obținut de la Prințul Paul acel Sporazum, care a făcut din Croația într-adevăr un stat autonom și puternic, dar inovația a venit prea târziu, abia în preajma izbucnirii celui de Al Doilea Război Mondial care a schimbat complet situația)¹¹². Iugoslavia s-a dovedit a fi „istoria șanselor pierdute“ din punct de vedere al făuririi unei federații reale și durabile.

Italia nu s-a mulțumit cu ceea ce i s-a promis la Tratatul de la Londra, din 26 aprilie 1915, adică cu Trentino, Tirolul până la Brenner, Trieste, Gorița, Istria și Dalmația până la Capul Planka. Ea acționează pentru a anexa toată Dalmația și Fiume și pentru a i se recunoaște protectoratul asupra Albaniei. Wilson a combătut direct politica italiană, n-a recunoscut valabilitatea și validitatea Tratatului de la Londra și s-a adresat direct

poporului italian invitându-l să evite orice politică expansionistă, fapt ce a provocat retragerea momentană a lui Orlando de la Conferință. În 1919, Italia obține frontiera strategică până la Brenner, incluzând o modestă majoritate etnică germană, dar doar în Trentino și Alto Adige, de peste 200.000 de locuitori. Italia ia Trieste, Venezia, Giulia și o parte din Istria cu 250.000 de slavi dar nu i se recunoaște Fiume și Dalmația, ocupate de d'Annunzio și de armata italiană care intră și în Albania¹¹³. Tensiunea creată a fost deosebit de puternică și italienii și iugoslavii își aruncă invective și se jignesc unii pe alții. Italienii și-au exprimat nemulțumirea și disprețul față de activitatea Comitetelor Iugoslave din țară și străinătate, apărute peste noapte, și care, din supuși loiali ai Habsburgilor, au avut nerușinarea să se metamorfozeze în postura de aliați ai Antantei. Iugoslavilor li se atrage atenția că fără contribuția Italiei la înfrângerea Austriei, ei nici n-ar fi putut visa la libertate națională. Iugoslavii, înfuriați că italienii vor unele teritorii locuite în mod majoritar de ei, se întrebau ce se alege din principiile autodeterminării naționale pe care le-au predicat puterile Antantei, inclusiv Italia, ce-și revendica „Italia ireidenta“ de la austrieci și, în virtutea aceluiași principiu, nu numai prin tratate. Ei n-au zdrobit jugul Austriei pentru a deveni sclavi ai Italiei și ai italienilor care erau niște lași, deoarece toate victoriile lor din 1859, 1866 și 1918 au fost repurtate, în primul rând, de aliații lor și nu de ei înșiși. Italienii au fost preveniți că iugoslavii posedă armată și flotă proprie și se pot apăra singuri împotriva oricărui invadator¹¹⁴.

Intuind intensitatea conflictului italo-iugoslav ce se apropia cu pași repezi, Trumbiș, Wickham Steed, Sir Arthur Evans au apelat la Masaryk, Paderewski și la Consiliul Național Iugoslav de la Washington, ca să obțină asentimentul Departamentului de Stat și al Președintelui, pentru ca punctele cheie din Dalmația, Istria, Carniola și Croația-Slavonia să fie ocupate de americani care, ca neutrii, ar fi bine primiți în zonă, mai ales că nu erau legați de Tratatul de la Londra, așa cum erau francezii

și englezii. Important era ca nici italienii nici sârbii să nu intre în zonă iar Conferința de Pace va reglementa lucrurile pe cale pașnică și democratică. Masaryk și Paderewski, având probleme proprii de rezolvat, nu au dat curs cererii, Gršković și Hinković au fost primiți de Phillips care a înaintat telegrama, însoțită de un Memorand explicativ, lui Lansing. Se pare că telegrama a făcut impresie la Departamentul de Stat, dar Lansing, bun diplomat și profesionist, nu i-a dat nici un curs. El știa că Consiliul Suprem Aliat de Război, din care făcea parte și S.U.A. a investit Italia să încheie Armistițiul cu Austro-Ungaria, în numele lui, că House a fost de acord cu termenii Armistițiului, așa că nu mai era nimic de făcut și în aceste teritorii urmau să intre italienii. Pe de altă parte, Lansing se îndoia că Wilson va consimți să trimită soldați americani pe rol de polițiști în aceste zone și era sigur că Baker va refuza cererea¹¹⁵. Wilson ducea o luptă diplomatică și de principii cu Italia, dar nu dorea noi conflicte.

Predarea flotei austro-ungare a creat fricțiuni în plus, întrucât Armistițiul prevedea ca aceasta să fie preluată la Veneția de Aliați, reprezentați în primul rând de Italia. Dar, înaintea Armistițiului din 3 noiembrie, Împăratul-Rege Carol a predat întreaga flotă în mâinile iugoslavilor, la 30 octombrie 1918. Motivele acestui gest au fost mult discutate, s-au emis diverse bănuicli și supoziții, dar pe noi nu ne interesează deoarece înclinăm să credem tot în realismul, toleranța și dorința de a evita noi vărsări de sânge dovedite de Monarh și de miniștrii austreici de la Viena în aceste situații, care se încadrau în acțiunile guvernului de lichidare a Imperiului. În fond, majoritatea marinarilor și ofițerilor din flotă erau croați și sloveni și, practic vorbind, flota era oricum în mâinile lor. Orice om de stat realist și de bun simț, chiar dacă era practic perdant, era conștient că trebuia să accepte situația de pe teren sau de pe apă – în acest caz – și să rezolve problema pe cale pașnică. Nu era exclus ca miniștrii austrieci să fi crezut că iugoslavii puteau realmente deține și salva flota, deoarece bănuiau că ei erau în

contact cu Aliatții prin Comitetul Iugoslav de la Londra, care acționa în același sens.

La 31 octombrie 1918, amiralul Horthy Miklós a semnat Convenția de Predare a bazei navale, a flotei și arsenalelor către Consiliul Național Iugoslav de la Zagreb, prin intermediul forului local subordonat lui, Comitetul Național Iugoslav de la Pola, reprezentat de Dr. Ante Tresic-Pavčić, Vilim Bugšeg și Ivan Čok. Iugoslavii din Pola, fiind desigur foarte mândri și mulțumiți de achiziție, i-au expediat o radiogramă direct lui Wilson, invitându-l să trimită o divizie navală americană, sau a unei alte puteri aliate, care să nu fie interesată în problemele lor naționale. Italia fiind exclusă din invitație, ofițerii și marinarii de la Pola l-au asigurat pe Președintele S.U.A. că navele ce vor sosi vor fi salutate ca un prieten și aliat. Oamenii de stat de la Paris n-au auzit multe lucruri despre membrii Comitetului din Pola și cer lămuriri croatului Trumbić și diplomatului sârb Vesnić, care amândoi pledează sincer în fața Consiliului Aliat de Război să recunoască flota iugoslavă ca forță aliată navală, dar fără succes. Clemenceau i-a felicitat pe iugoslavi pentru că ar fi înfăptuit un act de război, dar insistă ca flota să fie predată forțelor reunite ale Antantei. El nu este mulțumit că iugoslavii s-au adresat lui Wilson care era departe, nu cunoștea Adriatica și problemele ei și nu era în poziția de a da instrucțiuni acolo unde se aflau forțele Antantei¹¹⁶.

Aici „tigru” francez a pus accentul pe „i”, a subliniat un lucru practic și un adevăr, ce părea disimulat și n-a fost intuit de prea mulți, și anume, că cei ce vor avea ultimul cuvânt și cel mai greu în Europa Centrală și Răsăriteană de atunci vor fi acele puteri ale Antantei Europene care aveau interese și și-au trimis trupe în zone, afirmație ce a rămas în picioare și la Conferința de Pace, în pofida prestigiului moral intens și incontestabil de care se bucura Wilson. În general, în Europa Centrală și Răsăriteană, Franța a ocupat locul întâi în privința reglementării situațiilor statelor succesoriale pe teren. Termenii Armistițiului cu Austro-Ungaria au fost modificați, în sensul că

flota iugoslavă nu va fi preluată de italieni și membrii Comitetului de la Pola o vor preda, sub steag alb, Comandantului șef al Forței Navale Aliate din Mediterana. Măsura a fost necesară, deoarece italienii au scufundat nava Viribus Unitis, mândria fostei flote austro-ungare, ucigând pe căpitanul Ianko Vuković și mulți marinari croați, pentru a demonstra cine era stăpân în Adriatică. Desigur, vice-amiralul francez Gachet, Comandantul-șef al Flotei navale, nutrea alte sentimente față de iugoslavi decât italienii, însă le-a spus clar că flota trebuia predată Aliatilor și nu putea fi păstrată de iugoslavi. Aceștia au consimțit s-o predea, cu condiția că ultimul cuvânt privind viitorul ei proprietar va fi rostit la Conferința de Pace, sperând, desigur, că de ea va dispune viitorul stat iugoslav. Însă navele au fost împărțite între aliați, în pofida faptului că italienii le-au revendicat doar pentru ei.

Italianii au intrat și în Pola și, fără să-l consulte pe Pershing, comandantul celor peste 1.900.000 de soldați americani staționați în Franța, au împărțit regimentul american din Italia în batalioane care i-au însoțit pe militarii italieni în ocuparea porturilor Fiume (Rjeka) și Cattaro (Kotor). Pershing a propus ca soldații lui și ai Antantei să înainteze până la Berlin pentru a deveni evident că Armata Imperială Germană era realmente învinsă. Dacă acest lucru s-ar fi întâmplat, nimeni nu putea pretinde mai târziu că militarii germani ar fi fost „înfrânți” sau „trădați” de civilii lor și nu de militarii americani și antantiști. Soldații lui Pershing erau mai proaspeți, mai odihniți decât cei ai Antantei sau cei germani învinși și obosiți și nu era exclus ca planul să reușească dacă era sprijinit de Foch, comandantul suprem și de Consiliul Militar Aliat. Deși numărul soldaților americani din Italia era infim și simbolic, italienii au reușit să-i folosească pentru scopul și propaganda lor, lucru pe care l-au ratat iugoslavii. Oricât de modest era gestul participării militare americane la aceste acțiuni, el constituia o contradicție în termeni, din moment ce Președintele S.U.A. tuna și fulgera contra tratatelor secrete și combătea pe fața Italia, Tratatul de la

Londra sau alte pretenții de extindere a puterii Regatului Italiei în zonă. Oricum însă aici se aflau și trupele franceze ale lui Franchet d'Esperey și cele sârbești iar Franța avea obligații și față de Regatul Serbiei nu numai față de Regatul Italiei. Văzând că ordinul Secretarului de Război Baker, ca soldații americani din Dalmația să plece în Franța, sub comanda lui Pershing, nu este executat imediat, din vina intervențiilor și confuziilor provocate de House, generalul Bliss intervine la Președinte și obține ordinul acestuia ca militarii americani să fie scoși imediat de sub comanda italiană și să plece în Franța¹¹⁷. Conflictul italo-iugoslav s-a aplanat treptat după ce Italia a renunțat, în 1920, la Dalmația, cu excepția portului Zara, ca primind și insulele Lagosta și Pelagosa. La un moment dat cele două Regate au recunoscut și „independența“ orașului Fiume, o formulă lipsită de vitalitate și, în 1924, Italia ia Fiume iar Iugoslavia primește suburbia Susak. Albania, ocupată și ea de italieni, a fost apoi eliberată, sub presiune iugoslavă, dar, lucru ciudat, țara rămâne sub protecția și influența italiană și după 1924.

Am afirmat anterior că pericolul italian i-a apropiat întrucâtva pe sârbii ortodocși centraliști și pe iugoslavii catolici federaliști, într-atâta încât, până și prim-ministrul Pašić, sub presiunea evenimentelor și poate și a Franței prietene cu ambele părți, a consimțit să semneze în străinătate înțelegeri echitabile cu iugoslavii „habsburgi“ și tot în Elveția. Afirmatia însă este numai pe jumătate valabilă, deoarece ocupația militară italiană efectivă i-a speriat sau i-a supărat atât de tare pe unii iugoslavi și pe sârbii de acasă, încât, în focul emoțiilor și ale evenimentelor și poate neștiind imediat de aranjamentele externe, chiar și unii iugoslavi, înșelați sau nu de sârbi, au optat pentru formule ad hoc centraliste, unitare și mai puțin echitabile, cu scopul de scăpa mai ușor și mai repede de italieni. La Geneva, Pašić a recunoscut, în 9 noiembrie 1918, că Consiliul Național Iugoslav de la Zagreb reprezintă autoritatea supremă în statul organizat de slovenii, croații și sârbii din Monarhie. Statul proclamat la Zagreb urma să proclame Unirea

cu Serbia, dar trebuia ca fiecare stat să-și exercite suveranitatea pe propriul ei teritoriu și să se instituie o administrație unificată pentru afacerile comune ce se vor stabili în viitor. Un mesaj cu conținut asemănător a fost trimis Muntenegrului iar participanții la Conferința de la Geneva au plecat la Paris cu intenția de a forma un guvern comun sârbo-croato-sloven ce ar fi solicitat recunoașterea diplomatică a marilor puteri Antantiste¹¹⁸. Deci, în fond, s-a lucrat tot în sensul acțiunilor întreprinse de cehoslovaci, dar, așa cum am afirmat anterior, fără succes practic sau diplomatic de aceeași anvergură ca și aceștia, care au fost recunoscuți înainte de Conferința de Pace.

Părțile interesate de acasă au aflat de acest acord extern abia în 20 noiembrie, însă, între timp, italienii au ocupat Istria și Dalmația iar trupele regale sârbe și cele franceze au ocupat imediat Zagrebul. Prințul-Regent Alexandru l-a urgentat pe sârbul Pribičević, liderul sârbilor din vechea Monarhie, care făcea, de altfel, parte integrantă din Consiliul de la Zagreb în calitatea lui de vice-președinte al acestuia, să trateze ca o necesitate imediată de ordin politic unirea cu Regatul. La 24 noiembrie 1918, în absența croatului Korošek și sub conducerea sârbului Pribičević, Consiliul de la Zagreb a dezavuat, de fapt, Acordul de la Geneva și s-a pronunțat pentru formula unui stat unitar, formulă ce se va dovedi fatală în perspectiva timpului pentru soarta statului iugoslav. De la Zagreb s-a deplasat la Belgrad o Delegație înzestrată cu puteri depline să realizeze această formulă unitară, fapt consumat la 1 Decembrie când ea a predat suveranitatea statului iugoslav în mâinile Prințului-Regent care a proclamat unirea Serbiei și a Statului Iugoslav într-un singur Regat al Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Casa Albă a recunoscut guvernul condus de Pašić, în care Trumbić era ministru de Externe iar Wilson l-a sprijinit la Paris în multe chestiuni controversate cu Italia¹¹⁹.

Acțiunea de unificare a românilor din Austro-Ungaria cu Regatul România n-a cunoscut asemenea meandre. S-a afirmat că după Buftea-București, românii din Transilvania și Bucovina

au fost deziluzionați de inabilitatea regatului de a-i mai ajuta, deoarece acesta ar fi părăsit cauza Antantei și atunci s-au hotărât să se ajute ei înșiși, după exemplul oferit de cehoslovaci și iugoslavi și să ceară libertate în calitate de națiune asuprită în virtutea principiului autodeterminării naționale. Nici aceste afirmații nu sunt pe deplin valabile, deoarece Bucureștiul regal, intrat în Primul Război Mondial în 1916 pentru românii „habsburgici” din Transilvania și Bucovina, n-a părăsit în fond nici pe Aliați, nici pe ei. Ei au cedat momentan în fața forței, deoarece au rămas singuri și izolați în fața unor inamici ce-i înconjurau de toate părțile. Însă România Mică, deși înfrântă și mutilată, și-a păstrat Dinastia legală și Armata Regală Română, existența ei ca stat; și, odată cu aceste pârghii sau instituții fundamentale, au conservat și speranța că, în condiții generale modificate, adică înfrângerea Centralilor de Antanta și de asociata ei S.U.A., se va realiza unitatea de stat a tuturor românilor, ceea ce a fost identic cu transformarea României Mici în România Mare¹²⁰.

De fapt, bucureșteanul Take Ionescu, ce făcuse parte din fostul cabinet Brătianu, s-a strecurat discret de la Iași la Paris pentru a prelua Președinția Consiliului Național al Unității române, ceea ce însemna că procesul desăvârșirii unității de stat a tuturor românilor se desfășura tot sub egida sau în jurul Bucureștiului, așa cum a început în 1916, dar, deocamdată, intensitatea acțiunii s-a deplasat și s-a desfășurat în afară, în Occidentul European, acolo unde ea a fost posibilă în acele luni grele pentru românii aflați cu cuțitele Centralilor și bolșevicilor la gât, dar și pentru Antanta care trebuia să suporte și să respingă puhoiul atacurilor dezlănțuite de germani. Astfel, Comitetul Național al Românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, format în iunie 1918 la Paris, a devenit armonios și fără probleme Consiliu Național al Unității române iar Președintele bucureștean era ajutat de doi vicepreședinți transilvăneni, Vasile Lucaciu și Octavian Goga iar, la 5 iulie 1918, Vasile Stoica a format peste Ocean Liga Națională

Română din America. În concluzie, în afară, personalitățile politice din București, chiar dacă nu mai erau oameni de stat, lucrau discret în numele Regelui Eliberator și Unificator, care n-a ratificat Pacea de la Buftea-București și refăceau în miniatură, dar împreună cu liderii românilor din Transilvania și Bucovina, aflați la Paris și Washington, alianța din 1916 a României cu Antanta și acum cu Asociata ei, S.U.A. Stoica a acționat energic la meetingul de la Carnegie Hall, a întreținut mereu legătura cu Departamentul de Stat, deci cu Lansing, Phillips și alți diplomați de acolo, a lucrat împreună cu slavii „habsburgi“ în cadrul Uniunii Democratice a Europei Mijlocii (sau de Mijloc) și a fost unul din delegații ei la Președinte. Stoica a tratat, în 19 octombrie 1918, și cu Secretarul de la Interne, Franklin Lane, care i-a promis că va ridica problema românească în discuția Cabinetului¹²¹. Paralel, Lahovary, însărcinatul cu Afacerile României i-a cerut lui Lansing să sprijine drepturile României asupra Transilvaniei și Bucovinei, dar, la această dată, nu s-a obținut nici o aprobare expresă în acest sens.

În nota Președintelui Wilson, din 19 octombrie 1918, către Austro-Ungaria, românii n-au fost amintiți alături de cehoslovaci și iugoslavi, deși Vopicka telegrafia de la Iași că era rugat zilnic de români ca S.U.A să intervină și să recunoască dreptul guvernului regal asupra românilor din Austro-Ungaria și a teritoriilor unde erau majoritari. Unii dintre ei credeau că viitorul unității românești stătea doar în mâinile americanilor iar vechii miniștri liberali, care au băgat România în Primul Război Mondial alături de Antanta în 1916, considerau, și în 1918, că problema Transilvaniei era o chestiune de viață și de moarte pentru ei înșiși și pentru România. Stoica și românii din S.U.A. trimiteau telegrame, memorii, hărți și statistici Departamentului de Stat, pentru a convinge oficialitățile americane despre justetea Unirii Bucovinei și Transilvaniei cu România și combăteau pe acci senatori americani care, în intervențiile lor privind necesitatea

cliberării națiunilor nemaghiare și negermane din Europa Centrală și Răsăriteană, îi omiteau pe români¹²².

Lansing era pentru unificarea română pe care a sprijinit-o în memorandumul către Wilson, încă din 24 iunie, dar a așteptat să primească „întăriri“ chiar de la românii din Transilvania și Bucovina – și nu numai din S.U.A. – în sensul ca ei înșiși să-și exprime dorința lor de autodeterminare care însemna implicit Unire cu România. Washingtonul a primit o strălucită confirmare în acest sens, la 1 noiembrie 1918, când a fost înștiințat de la Iași și de la Stockholm că, în 18 octombrie, în Parlamentul de la Budapesta, Alexandru Vaida Voevod a dat o expresie autentică principiului de autodeterminare națională, care a fost explicată imediat și de Vasile Stoica într-o altă audiență la Departamentul de Stat. La 4 noiembrie 1918, William C. Bullitt l-a informat pe Vasile Stoica că guvernul american era pregătit să recunoască principiul unității naționale române fără alte precizări. Bullitt a pregătit un act oficial care a fost aprobat de Președintele Woodrow Wilson în ședința Cabinetului din 5 noiembrie 1918. Actul a fost transmis telegrafic la Iași și oficial lui Lahovary și apoi înaintat presei americane.

În Declarația guvernului american privind unificarea națională română, se specifică faptul că cei de la Casa Albă nu sunt nepăsători față de aspirațiile poporului român din Regat și din afară, că a fost martoră a luptelor, suferințelor și sacrificiilor îndurate în lupta contra inamicilor și opresorilor lui. Guvernul american simpatiza hotărât cu aspirațiile și spiritul unității naționale ale românilor de pretutindeni și nu va pregeta ca, la timpul potrivit, să-și exercite toată influența pentru ca drepturile politice și teritoriale juste ale poporului român să fie obținute și să-i ofere siguranță împotriva oricărei agresiuni străine. Mesajul american a ajuns la Guvernul Regal la Iași, exact când se pregătea reintrarea României în război alături de Antantă și -- după cum era și firesc -- a provocat o mare bucurie iar Regele Eliberator și Unificator Ferdinand I cel Loial i-a mulțumit personal Președintelui Woodrow Wilson pentru acest

gest prietenesc, l-a destituit pe Marghiloman¹²³ și l-a numit prim-ministru pe generalul Constantin Coandă, la 8 noiembrie, după care generalul Zadic este trimis la Cernăuți de unde veneau apeluri disperate de la românii amenințați de ucrainieni, repetându-se într-un fel marșul generalului Broșteanu în Basarabia, unde românii erau persecutați și uciși de bolșevicii ruși. Ambele pericole au fost pentru moment înlăturate.

1.5. Un paradox: Wilson înfrânt de americani, consecințele retragerii lui de la Paris și ale boicotării de către Senat a Covenântului Ligii Națiunilor. Rolul determinant al statelor și diplomației europene în stabilirea noii geopolitici și în stoparea extinderii comunismului

Desigur este pe deplin de înțeles de ce apelurile anterioare la Președinte și la Guvernul american au fost insistente și erau adresate ca la o ultimă „Curte de Apel“ sau unii români aveau impresia că soarta lor se afla doar în mâinile americanilor și a frumosului principiu al autodeterminării popoarelor, lansat și lărgit de Woodrow Wilson și asupra lor. În realitate, lucrurile nu stăteau chiar așa, nici într-un sens nici într-altul. În primul rând, pe teren, prima vioară a fost Franța, nu S.U.A. și în al doilea rând factorul hotărâtor și de primă importanță în făurirea României Mari a fost nu atât principiul autodeterminării naționale sau voturile din 27 Martie/9 Aprilie, 15/28 Noiembrie și 1 Decembrie 1918, cât, mai ales, faptul că Regatul României, redevenit stat aliat și victorios, a fost capabil să se manifeste în teritoriu ca protector al românilor din Basarabia, Bucovina și Transilvania, aceștia atacați în 1919 de hoardele bolșevice ruse și ungurești, specializate în masacre de masă, care urmăreau să-i

ucidă și pe români și să le scoată din cap sau să-i „vindece“ de ideea României Mari, iar ei să-și recupereze teritoriile pierdute în 1918. Conferința de Pace a recunoscut realitatea de pe teren, înfăptuită de guvernul și Armata Regală Română, deci de un stat aliat, creștin și democrat, care, pe deasupra, a avut și marele merit de a stinge aproape singur regimul bolșevic de la Budapesta, știut fiind faptul că Bela Kun a avut instrucțiuni de la Moscova să acționeze ca agent al revoluției roșii universale, să destabilizeze România și Cehoslovacia și – dacă putea – ar fi trebuit să impună dictatura roșie și la Viena.

Bănuim că de-a lungul timpului s-a format în istoriografie un fel de imagine liturgică asupra Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, a voturilor Sfatului Țării din Chișinău sau ale Dietei Bucovinei de la Cernăuți și s-a susținut că acestea, și numai acestea, au făcut și au desfăcut totul, că ele singure au fost determinante și definitorii în procesul constituirii statului național român unitar. Desigur, noi nu dorim să le diminuăm importanța, deoarece ele au fost într-adevăr frumoase, democratice și unificatoare, au completat procesul de jos în sus și au fost apreciate ca atare de opinia publică democratică internațională și de statele euro-atlantice maritime victorioase și purtătoare ale regimurilor democratice în lume. Dar nu trebuie să ne închipuim că peste tot sau toți au amuțit de admirație și de respect în fața lor, sau că ungurii, ucrainenii și rușii s-au lăsat impresionați de mulțimile și voturile române, au regretat că i-au cucerit, ucis sau prigonit pe strămoșii lor sau că, uimiți sau „furați“ de frumusețea și substanța democratică a principiilor wilsoniene, au recunoscut pentru românii contemporani dreptul lor la libertate și unitate națională. Istoria a văzut și a demonstrat că multe popoare, chiar la 1918, au murit cu dreptatea în mână și și-au pierdut și libertatea sau unitatea națională și independența de stat. Asemenea soartă a fost pregătită și pentru români și pentru voturile și adunările lor din 1918, dar Guvernul și Armata Regală Română a respins în 1919 atacurile roșii de la est și de

la vest și acesta a fost factorul determinant, și deci numărul 1, în păstrarea ființei lor pe teren, iar Adunările Naționale și voturile românilor din Basarabia, Bucovina și Transilvania au constituit al doilea factor ca importanță în făurirea României Mari. Frontierele acesteia au fost trasate prin Tratat de pace, semnate de Regatul României, de puterile euro-atlantice maritime, democratice, toate victorioase și de statele învinse, Austria și Ungaria, fenomenul intrând în dreptul și viața internațională ca o realitate inclusă armonios în noua geopolitică a Europei Centrale și Răsăritene.

Tratatul de la Saint-Germain și Trianon au fost pregătite și elaborate în stilul diplomației clasice europene, fără să fie nevoie să se facă referiri exprese la principiile de autodeterminare națională și la expresiile lor din 1918, întrucât spiritul acestora era inclus practic în limbajul de drept internațional și în modalitatea clasică de reglementare a raporturilor dintre statele victorioase și învinse în Primul Război Mondial. Regatul României a fost axul fundamental în jurul căruia s-a făurit statul național unitar român sau al tuturor românilor, Bucureștiul a declanșat procesul în 1916 și, în 1919, a luat, într-un fel, la mijloc și a protejat voturile din 1918 de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia. Este clar că, din punct de vedere practic și privind fenomenele în planul evoluției lor interne și internaționale, România Mare s-a făcut în jurul Bucureștiului, factor și centru decisiv și nu în jurul Blajului, Sibiului, Aradului, Cernăuților, Chișinăului sau Albei Iulii. Acești factori și-au avut, fără îndoială, importanța lor, dar mai mult morală, ideologică sau principială din punct de vedere democratic, decât practic; și întrucât românii asupriți, încadrați în state și oștiri străine, n-au avut și nici nu puteau să dispună de armate și diplomații proprii, ei au ocupat doar al doilea loc în spectrul general al fenomenului și s-au integrat prin și în jurul Regelui Eliberator și Unificator, în forțele militare, politice și umane unificate ale Marelui Regat¹²⁴. Cu riscul de a ne repeta, vom reveni asupra acestor afirmații, deoarece, dacă

privim fenomenele din punct de vedere comparativ, nimeni nu poate afirma că expresiile sau modalitățile de afirmare ale dorințelor de autodeterminare exprimate de ucrainieni, armeni, georgieni, azerbadjieni etc. n-au fost la fel de îndreptățite sau de democratice ca cele ale polonezilor, finlandezilor, românilor și balticilor. Dar „tătuca“ roșu, Lenin, și cu Tata Turcilor au masacrat o mulțime de armeni, armatele bolșevice ale primului au stins independența legal și democratic exprimată de statele caucaziene care, ca și Ucraina, nu și-au mai putut-o revitaliza decât după dispariția imperiului roșu în zilele noastre. De obicei, invaziile bolșevice în Caucaz sau în alte zone erau însoțite de teroare sau execuții în masă.

În noiembrie 1918, ungurii au manevrat pentru a apărea în fața americanilor și Antantei ca fiind nevinovați pentru Primul Război Mondial – vină care în concepția lor ar fi aparținut germanilor și austriecilor – iar Károlyi, continuând acțiunile din Elveția, efectuate în anul precedent, a apelat la sentimentele Președintelui S.U.A. pentru a asista și a ajuta tânăra democrație maghiară. Károlyi n-a recunoscut Armistițiul de la Padova, deși acesta n-a afectat direct Ungaria, ci, mai ales Austria istorică și fusese menit să apere mai ales interesele italiene în zonă. Contele ungar a intrat în tratative directe cu Franchet d'Esperey, încercând că conserve măcar Transilvania și Slovacia pentru Ungaria și a semnat Armistițiul separat de la Belgrad, din 13 noiembrie 1918. Acest armistițiu a fost însă un act militar și tehnic și n-a afectat cu nimic competențele viitoare și exclusive ale Conferinței de Pace de a stabili frontierele și noua geopolitică europeană. Dar generalul francez, după ce și-a consultat aliații sârbi, a completat lipsurile de la Padova și a plasat Ungaria sub controlul militar al Aliaților victorioși, lucru foarte important pentru anihilarea viitoarelor mașinații bolșevice întreprinse de Bela Kun. Controlul Armatei Regale Române și a militarilor Antantei în zonă, chiar mai puțin numeroși, s-a extins treptat în limitele viitoarelor frontiere etnice în general și aceasta în pofida

vremelnicele linii de demarcație trasate la Belgrad, cărora li s-a dat o importanță mai mare în anumite scrieri istorice decât au avut-o în realitate¹²⁵. De fapt și românii din Transilvania, ca și cei din Basarabia și Bucovina, după ce au văzut că ungurii trec la represiuni și ucideau români în anumite localități, au apelat tot la Rege, la Guvernul și Armata Regală Română¹²⁶ care a trecut Carpații, acum în calitatea lor de cobeligeranți, a doua oară, în noiembrie 1918, pentru a le asigura securitatea vieții și a proprietății și libertatea de mișcare și de exprimare, fără să ajungă încă la Alba Iulia în 1 Decembrie. Statul român, redevenit aliat în ianuarie 1919 – dar nu egal cu puterile prietene ca în Tratatul din 1916 – i-a apărat în continuare.

Károlyi, care din 1917 s-a apropiat în surdină de Antanta și de asociata ei S.U.A. și pe față în 1918, a fost atât de dezamăgit că marile puteri nu „l-au înțeles“ sau nu i-au întins mâna încât, se pare că împreună cu unii conaționali au crezut pe moment că democrația fără integritatea Ungariei istorice nu face doi bani și s-au îndreptat spre comunism, ca ultimă soluție pentru recuperarea măcar parțială a teritoriilor cucerite sau anexate de Coroana Ungariei în vremurile medievale. De fapt, Ungaria este singurul stat succesoral care a recurs la această soluție roșie și războinică în timp ce Austria, al doilea stat succesoral învins, a renunțat fără lupte la teritoriile cucerite de strămoși și s-a ferit de bolșevism. În fond, în timpul discuțiilor cu d'Esperey, contele ungar s-a dovedit a fi ca acel „le plus pire sourd est celui qui ne veut pas entendre“, deoarece, neconvenindu-i anumite replici ale francezului le-a trecut sub tăcere sau s-a făcut că nu le aude. Generalul l-a respectat personal pe Károlyi, i-a reamintit de ajutorul dat de Franța rebelilor unguri ai lui Francisc Rákóczi al II-lea contra Habsburgilor, dar i-a reproșat amarnic faptul că ungurii au fost complici ai germanilor, vină de care n-avea cum să-i scape ministrul-președinte al Ungariei republicane, ce moștenea ca stat succesoral Ungaria veche și cuceritoare de pe vremuri, dar acum învinsă. D'Esperey i-a spus deschis lui Károlyi că ungurii au mărșăluit în război alături de

germani și vor fi pedepsiți împreună cu ei, că maghiarii au ofensat Franța și francezii nu vor uita acest lucru. De asemenea, generalul francez i-a spus lui Károlyi că ungurii, oprind națiunile nemaghiare, și le-au făcut inamici iar la numai un cuvânt al său acestea i-ar putea distruge¹²⁷. Un alt democrat maghiar, Jászi Oszkár, a afirmat că poporul ungar „umilit” – probabil de Antanta, de asociata ei S.U.A. și de ceilalți aliați mai mici ai acestora – a întors spatele cu ură și cu dezgust „ipocriziilor” wilsoniene și a văzut în Lenin singura speranță a viitorului său. Socialistul Garbai, indignat de Nota Vyx, din 20 martie 1919, a declarat și el că ungurii și-au pus speranțele în intențiile Antantei de a institui o pace justă (pentru cuceritori și asupritori!?), dar că aceste speranțe au fost distruse de „noul ucaz”, prezentat de colonelul francez. Din moment ce Antanta – afirma Garbai, într-un limbaj leninist – s-a antrenat în acțiunea de instituire a unei păci „imperialiste”, noua geopolitică maghiară trebuia să se îndrepte și să obțină de la Răsăritul – ce era roșu – ceea ce Occidentul i-a negat, deci teritoriile din Ungaria albă pe care doreau să le păstreze în 1919, în pofida modificărilor survenite în 1918¹²⁸. Desigur, Guvernul și Armata Regală Română, înlăturând regimul roșu, chiar acasă la el, în Budapesta, a contribuit și la revenirea albilor lui Horthy la putere, sprijiniți și de Franța, ceea ce a însemnat pe moment distrugerea revizionismului roșu, dar, în perspectivă a ajutat, fără să intenționeze, la dezvoltarea unui fel de embrion al revizionismului alb maghiar, ce se va alimenta și va crește direct proporțional cu revizionismele german și sovietic sau cu cel al Italiei lui Mussolini.

Repetăm, sistemul de la Versailles, elaborând păci juste pentru cei mulți, asupriți și cucerți în Europa Centrală și Răsăriteană și „nejuste” sau „imperialiste” pentru minoritarii cuceritori, asupritori, oprimatori și nostalgici după statele lor multinaționale. croite cu sabia sau prin alianțele medievale, se putea menține doar prin conservarea democrației pe continent și prin activitatea unei Ligi a Națiunilor, puternică și dirijată de

puterile euro-atlantice maritime și democratice, S.U.A., Franța, Marea Britanic – inclusiv Canada, Uniunea Sud-Africană, Australia, India –, care deveniseră subiect de drept internațional și semnaseră Tratatul de la Paris în 1919-1920. Părăsirea Ligii și a Europei de către S.U.A. a însemnat și a deschis, în ultimă instanță, un fel de drum spre transformarea Europei într-o simplă „parohie“ locală, lăsată pradă convulsiilor și slăbiciunilor ei proprii, bântuită de furtuni și ape tulburi, din care extremismii și revizionistii de toate soiurile au știut să tragă foloase serioase. S-a susținut că și fără S.U.A. s-ar fi putut menține statu-quo-ul teritorial și Sistemul de la Versailles, dacă cei 115 milioane de europeni eliberați s-ar fi asociat și s-ar fi aliat spontan, în care caz, împreună cu francezii și englezii – sprijiniți și de statele din Commonwealthul aflat în plin proces de creație – ar fi reușit să-i țină în șah pe sovieticii și naziștii revizionisti sau pe aliații mici ai acestora, care doreau și ei să profite de „noile ordini“ ordonate și operate în Europa de Moscova și Berlin. Dar și aceste imagini erau întrucâtva liturgice, deoarece n-au corespuns și nici nu puteau corespunde situației și evoluției reale de pe teren, în condițiile geloziilor survenite între englezi și francezi, a unui proces evolutiv de slăbire, de cedare, de lipsă de realism și de un oarecare ramoliment al diplomațiilor și politicii europene împăciuitoare și conciliante până la umilire, susținută și dovedită de guvernele de la Londra și Paris între 1935-1939. Era începutul sfârșitului Europei ca centru de putere mondială și, parțial, și ca leagăn al democrației, care va dura încă multe decenii și din postura căreia nu va scăpa și nu-și va redresa total poziția și prestigiul în lume, până nu va realiza extinderea în limitele ei naturale, organice și firești a Europei Unite de astăzi.

Pe de altă parte, era greu să realizezi spontan sau „fulgerător“ alianța mulțimilor europene eliberate și unificate politic în centrul și estul continentului, deoarece opinia publică din noile state nu putea bănuși, nici măsura dinainte, gradul periculos ajuns și atins de slăbirea și ramolimentul, în care vor

cădea marile puteri prietene și nici rapiditatea cu care se vor regenera proporțional și în proporție geometrică pericolele rus și german. Nu este însă mai puțin adevărat că interesele generale și un anumit instinct de conservare ar fi trebuit să influențeze noile state intrate și incluse în geopolitica Versailles-ului în a renunța sau a se abține de la anumite conflicte sângeroase, survenite chiar după 1919, ce au provocat rachiune și efecte negative în toată perioada interbelică. Cehii atacă și ocupă cea mai bogată și cea mai mare parte din regiunea Teșin, exact când Polonia este invadată și de bolșevicii lui Lenin, Stalin și Tuhacevshi, generalul polon Zeligowski ocupă Vilnius, spre disperarea lituanienilor, după care orașul este preluat de Liga Națiunilor, dar, în 1922 este reocupat de polonezi și încorporat țării lor¹²⁹. Deși românii au dispute cu sârbii în privința Banatului, nu se ajunge la nici un conflict „cald“, deci la lupte, dimpotrivă, Bucureștiul, Belgradul, Praga formează Mica Antantă, sprijinită de Franța, ceea ce demonstrează că totuși, oamenii de stat de atunci erau conștienți de pericolul revizionist și căutau soluții zonale pentru prevenirea lui. Varșovia, sub pretextul că nu vrea să supere Budapesta, nu recunoaște Trianonul, spre nemulțumirea Bucureștiului, deși Polonia trebuia să se agate și cu dinții și cu picioarele de orice părțică din Sistemul de la Versailles, care a revitalizat-o, pe când distrugerea lui de către naziști și comuniști a desființat-o și a împărțit-o a patra oară în istoria universală modernă și contemporană.

În perioada interbelică alți gânditori și oameni politici au reflectat la păstrarea păcii europene și mondiale, elaborând proiecte de realizare a Europei Unite care urma, ca în colaborare cu Liga, să lucreze eficient pentru păstrarea statu-quo-ului, să definească și să prevină agresiunile și agresorii etc. Un partizan convins al Ligii a fost și Jan Cristian Smuts, al cărui Memorand intitulat *The League of Nations: A Practical Suggestion*¹³⁰ a fost viu apreciat de Lloyd George și Woodrow Wilson. Cât despre „ipocrizia“ lui Wilson, înfierată, pentru moment, de altfel, de

Jászi Oszkár, ea n-a existat în realitate, deoarece Wilson era sincer cu el însuși, cu ideile și principiile lui și le dorea aplicate în practica mondială, în privința păstrării păcii și a reprimării agresorilor și agresiunilor. Tocmai de aceea, se bănuiește că Wilson a fost intransigent și poate și puțin fanatic în legătură cu Articolul X al Covenantului, care – deși în condiții anevoioase – prevedea, totuși, reprimarea tulburătorilor de pace și a atacatorilor și n-a dorit să accepte amendamentul republican al Senatului, care pretindea că și o asemenea acțiune externă trebuia să aibe acceptul Congresului. Oricum, experiențele și ideile lui Wilson și ale lui Smuts au fost fructificate și binevenite pentru înființarea și funcționarea viitoarei O.N.U., iar ultimul a participat personal și la aceste inițiative și realizări postbelice. De fapt, Jászi și-a schimbat opiniile și a căutat adăpost în democratica S.U.A. și nu în țara dictaturii roșii a U.R.S.S.-ului unde, probabil, n-ar fi supraviețuit.

Potrivit unor informații ce nu au fost și nu pot fi verificate pe deplin, între Wilson, adeptul unei diplomații novatoare și a organizării pe baze noi a instituțiilor și relațiilor internaționale, și bătrânul om de stat european, George Clemenceau, s-au purtat discuții deosebit de interesante privind destinele Ligii Națiunilor. După ce Wilson i-ar fi declarat că singurul scop ce-l urmărea în promovarea Ligii era prevenirea războaielor viitoare, prim-ministrul francez l-ar fi prevenit că ele nu vor putea fi evitate, prin nici un fel de scheme sau de organizații, până când nu se îndeplineau și nu prindeau viață trei principii fundamentale. Primul era declararea și impunerea pe plan global a egalității rasiale, Japonia tocmai făcuse o propunere Conferinței de Pace în acest sens, cerând să fie inclusă în Covenant. Întrebat dacă acceptă acest amendament, Wilson a recunoscut, cu teamă și cu regret, că era imposibil să-l susțină, motivând că problema rasială era foarte emoțională și sensibilă în S.U.A. și anumiți senatori americani ar înfrânge și ar respinge orice tratat ce conținea o asemenea clauză. Al doilea principiu fundamental, ce ar fi trebuit pus în practica

internațională, în concepția lui Clemenceau era stabilirea și generalizarea libertății de imigrare, în sensul ca nici un stat să nu poată să-și închidă granițele în fața străinilor care vor să intre și să trăiască acolo. Wilson ar fi dat și aici un răspuns negativ, recunoscând că țara lui dorea să-i excludă pe orientali de la dreptul de intrare în mod absolut, iar Congresul reflecta tocmai atunci să adopte restricții și pentru imigrarea europeană. Clemenceau, în al treilea rând, i-a propus instituirea unui comerț liber pe plan global. Wilson i-ar fi răspuns că personal este de acord cu acest lucru, că partidul democrat a micșorat tarifele americane, dar că el nu va fi capabil să obțină agreementul Congresului pentru stabilirea unei uniuni vamale între S.U.A., Europa, Asia și Africa. În fața acestor răspunsuri negative și puțin promițătoare, prim-ministrul francez a tras concluzia că singura modalitate de a menține pacea era ca puterile mari învingătoare să rămână cele însele foarte puternice și să păstreze inamicii vechi și pe cei potențiali într-o stare de slăbiciune, din moment ce orice Ligă a Națiunilor imaginabilă nu putea conserva pacea în condițiile arătate și demonstrate¹³¹. Am redat și noi acest prezumtiv dialog între cei doi oameni de stat de renume mondial, doar cu intenția de a sublinia contextul dificil, complex și complicat în care Președintele S.U.A. și-a înaintat planul său de constituire și de funcționare a Ligii Națiunilor și de a explica măcar parțial înfrângerea lui în această privință sau pe acest teren, provocată de boicotul Senatului, cu majoritate republicană. Respingerea Covenantului de către Senat a însemnat implicit și un fel de dezavuare a Președintelui de către propriul său popor, fapt care i-a slăbit puterea și prestigiul și în țară și în afara ei.

Printre micile eșecuri și inadvertențe diplomatice americane s-a numărat și eșecul „experților” din Inquiry de a determina Antanta și România să cedeze în 1919 Dobrogea de Sud, Bulgariei învinse. Dar diplomația Washingtonului nu a recunoscut niciodată Unirea Basarabiei cu România. În 1919 americanii au pus condiția că numai în cazul în care un viitor

guvern rus – pe care-l sperau „sancta naivitas“, respectabil și democratic – acceptă acest lucru, ei vor ratifica automat faptul.

Nerealismul diplomației americane a fost clar și evident, deoarece un hoț internațional de genul sau de talia Rusiei Albe și Rusiei roșii sau al unei Ucraine Albe sau Roșii, puteri autocratice sau totalitare și pe atunci puțin civilizate, n-aveau cum să recunoască, de bunăvoie, că era necesar și corect să restituie ceea ce strămoșii lor apropiați au furat de la alții. Pe de altă parte, democrația americană, ce se baza pe puterea și respectul electoratului și legislativului, bine partajată cu cea a executivului și judiciarului, n-a ținut îndeajuns seama că în Basarabia categoriile profesionale de diferite etnii și confesiuni și-au ales un Parlament – Sfatul Țării –, în numele căruia Consiliul Directorilor a preluat administrația de stat a Basarabiei. Iar votul din 27 martie/9 aprilie 1918 a fost democratic din toate punctele de vedere, întrucât și democrația națională – ca și cea electorală și parlamentară – s-a bazat tot pe majoritatea ce și-a spus cuvântul în Sfatul Țării, unde câțiva deputați ai minorităților s-au abținut sau au votat contra. Drepturile minorităților au fost proclamate solemn și oficial, iar în 1920, alte mari puteri au ratificat Uniunea Basarabiei cu România¹³².

Considerăm că și în complicatele chestiuni legate de problema națională sau a minorităților, de formarea statelor în istorie, de aranjare a teritoriilor în mod echitabil în state naturale și firești, doar structurile democratice adânci și veridice ale unor state sau grupuri de state au fost, sunt și vor fi chemate să le rezolve în mod echitabil pe plan intern și internațional. Un exemplu timpuriu în acest sens este dat de regimul monarhic parlamentar din Suedia, țară bogată și civilizată, ce a fost și încă este model în materie de regim democratic în Europa și în lume. Suedia a inițiat în 1905 Referendumul din Norvegia și i-a acceptat benevol rezultatul, adică desprinderea de Stockholm și formarea altui regat monarhic parlamentar, vecin și prieten, cu care a întreținut relații amicale și complementare în timp de pace și de

neutralitate în timp de război. Chiar dacă în Basarabia nu s-au putut organiza în timp de război alegeri generale sau referendum, voința a 65% din populație ce era românească s-a impus legal și democratic prin deputații aleși de categoriile profesionale, de soldați, țărani, muncitori – să nu uităm că și rușii au avut asemenea organisme, numite soviete – învățători, preoți etc. care și-au exprimat opțiunea pe cale parlamentară prin 88 de voturi contra a 33 de abțineri și 3 voturi împotriva.

În afară de suedezi, până la Primul Război Mondial, britanicii – părinții regimurilor monarhice parlamentare – au creat deja alte regimuri democratice asemănătoare, în Canada, Noua Zeelandă, Australia, Uniunea Sud-Africană (unde generalul Botha, care a ucis mulți soldați englezi între 1899-1902, ajunge prim-ministru în 1910) iar în perspectiva secolului al XX-lea au pus bazele Commonwealthului, model de organizare democratică a unui segment important din viața internațională, unde Londra nu este nici măcar „primus inter pares”. În 1918-1920 n-a fost posibil ca asemenea atitudini sau evenimente să fie aplicabile la ruși sau ucrainieni, în nici un sens, adică aceștia n-au acceptat *de facto*, nu numai despărțirea sau mai precis eliberarea altor popoare de sub dominația lor, dar Moscova a refuzat orice independență reală a Kievului, încadrat în Federație și mai apoi în Uniune, alături de Georgia, Armenia, Azerbaidjan și alte state până în 1922.

Respingerea de către Senat a Tratatului de la Versailles a lăsat S.U.A. din punct de vedere tehnic în război cu Germania. Această hotărâre l-a sâderat pe Wilson care s-a opus Rezoluției Comune a Congresului din 21 mai 1920, de a declara că războiul cu Germania și cu Austro-Ungaria – care nu mai exista de doi ani – a luat sfârșit doar atunci și numai tehnic, pe motiv că reprezentanții executivului american au semnat deja păcile cu Germania, Austria și cea cu Ungaria era în curs de definitivare. Președintele considera că războiul s-a sfârșit și pentru americani – ca pentru toată lumea implicată – în 1918 și asemenea formulări contradictorii și pline de reproș din partea

Congresului, care marcau inadvertențele grave survenite între puterile de stat americane, ar plasa o rușine de neșters pe onoarea și galanteria S.U.A. Ulterior, însă, un Act al Congresului, care prin Senat era factor competent în diplomatie alături de Președinte, din 3 martie 1921, a hotărât că în acea zi a expirat orice legislație sau stare de război din toate punctele de vedere, deci și legislativ și atât pe plan intern cât și extern. La 2 iulie 1921, noua administrație republicană, care a câștigat alegerile și i-a învins pe democrații lui Wilson a acceptat această rezoluție revitalizată și comună a Congresului prin Președintele Harding. Tratatul cu Germania, Austria, Ungaria au fost negociate pe bazele vechi, deci acceptate de noul executiv, minus introducerea referitoare la Covenantul Națiunilor care figura la fiecare tratat în parte, ceea ce a însemnat că s-a dat o nouă lovitură acestei inițiative a lui Woodrow Wilson care prin Liga sau Societatea Națiunilor a dorit să prevină alte conflagrații mondiale.

În sfârșit, la 18 octombrie 1921, aceste tratate – minus Covenantul – au fost aprobate de Senatul S.U.A., ratificate și proclamate oficial în săptămânile următoare. Practic vorbind, cu excepția amintită, în 1921, S.U.A. s-a declarat parte responsabilă și și-a rezervat toate drepturile cu care fusese investită între 1919-1920 prin Tratatul de la Versailles, Saint-Germain și Trianon, care, cu acordul ei, au fost trecute, publicate și incluse în Protocolul Ligii Națiunilor, chiar dacă statul american nu era membru al Covenantului. Aceasta a însemnat că în privința geopoliticii din Europa Centrală și Răsăriteană, S.U.A., alături de celelalte puteri ale Antantei, s-a integrat Sistemului de la Versailles recunoscând clar și explicit apartenența Transilvaniei și Bucovinei la România, a Cehiei, Moraviei, Sileziei și Slovaciei, plus o parte a Ruteniei la Cehoslovacia și a Croației, Sloveniei, Dalmației, Vojevodinei, Bosniei și Herțegovinei la Regatul Sârbo-Croato-Sloven¹³³.

Motivele pentru care Senatul s-a opus sau a avut rezerve mari față de Liga Națiunilor și Statutul (Covenantul) ei, ca și

definitiv la neutralitatea ei interbelică, să-și plătească cu dolari și sânge neintervențiile vechi, dar și neintrarea în Societatea Națiunilor concepută ca păstrătoare a păcii mondiale, și să intre în al Doilea Război Mondial atât în Extremul Orient, cât și în Europa.

La fel de greu au plătit și Franța și Anglia neintervenția din 1936 și cedările din 1938, deoarece istoria cere nota de plată și marilor puteri pentru propriile lor ezitări și greșeli. S-au făcut auzite unele voci de pe ambele părți ale Canalului Mânecii, care au afirmat că sângele unui soldat francez sau britanic valorează mai mult decât sângele a 20 de militari cchi. În scurt timp soldații francezi mureau sau fugeau ca iepurii în și din fața blindatelor germane, țara a fost umilită și s-a metamorfozat în dubletul de la Vichy și de la Londra, iar Anglia, odată trezită la conștiința propriei demnități ce o lega strâns și de necesitatea apărării democrației în Europa și în lume, a luptat până la urmă croic și aproape până la epuizarea financiară și economică pentru victoria împotriva Puterilor Axei. Mai mult, deși cehii au fost abandonați, ei și-au format, alături de alte națiuni din Europa Centrală și Răsăriteană sau din nord-vestul continentului, ocupate toate de mașina de război nazistă, guverne în exil. Iar pământul Angliei a devenit prin ele un fel de nucleu și simbol al unei Europe aliate și unite. Iar prin spiritul ei de Commonwealth, pe cale de afirmare se putea acționa în sensul și în speranța nu numai a obținerii victoriei antifasciste, dar – dacă condițiile ar fi fost favorabile după impunerea păcii – această asociație de națiuni dornice de libertate, pace și democrație ar fi putut evolua spre fondarea unei Europe Unite¹³⁷ la nivelul întregului ei spațiu, ca parte nu oponentă ci componentă și de prestigiu a unei organizații mondiale.

Nu toți americanii au sprijinit neangajarea totală sau neutralitatea în spectrul relațiilor internaționale și nici nu au fost adepții Senatului ce l-a boicotat pe Wilson în ceea ce privea aderarea și adoptarea Covenantului. Unii au propus alte soluții și au insistat asupra necesității de a asigura cu prioritate pacea

mondială prin diferite modalități, inclusiv de către sau cu concursul S.U.A. J.T. Shotwell, fost membru al Delegației S.U.A. la Conferința de Pace de la Paris din 1919, profesor la Columbia University și Director al Secției de Politică Economică și Istorie de la Carnegie Endowment for Peace, a fost partizanul convins al principiilor Protocolului de la Geneva din 1924, care veneau de fapt în întâmpinarea propriilor lui păreri privind prevenirea unui nou război mondial. Beneș a fost unul din autorii principali ai Protocolului, care urmărea să supună toate disputele internaționale unui control al Curții Internaționale de Justiție și să le treacă prin filtrul procedului unui arbitraj obligatoriu, cu posibilitatea ca și alte foruri de arbitraj mandatate să aplice aceleași metode în cadrul Ligii Națiunilor sau în afara ei. În asemenea foruri de arbitraj agresorii riscau să devină subiecți ai sancțiunilor, nu numai financiare și economice, dar și militare. Shotwell credea că progresul general al democrației în lume, ca și siguranța viitoare a societății umane, va depinde din ce în ce mai mult de impunerea unei păci mondiale prin înlăturarea riscului de război și a războiului în sine și acest scop nobil putea fi atins și prin Liga Națiunilor. Dumitru Drăghicescu era sincer convins că era, în care a intrat omenirea, a fost caracterizată de un proces de unificare graduală a tuturor națiunilor, proces simbolizat chiar de Liga Națiunilor ce trebuia consolidată și extinsă. Dumitru Drăghicescu milita din tot sufletul pentru triumful spiritului ce anima Liga Națiunilor și Geneva, pe care-l compara cu impunerea unei benefice Pax Romana instituită de puterea și înțelepciunea lui Caius Iulius Caesar. În schimb, românul Dumitru Drăghicescu și-a exprimat și profunda îngrijorare în cazul că spiritul internațional pașnic al Ligii va eșua. Atunci, spunea el, în lume se va declanșa un lanț de războaie iar națiunile vor sucomba unele după altele, intrând într-un colaps lent dar ireversibil¹³⁸.

Se știe că influențată și de tradiție, diplomația americană a negat valabilitatea și validitatea tratatelor secrete încheiate în

Primul Război Mondial unde s-a implicat în 1917 și a dorit să contribuie la instaurarea unui climat internațional pașnic, prin păci cât mai bine intenționate, drepte și adecvate acestui scop major mondial. Desigur, în cazul unor mari puteri, care luptau pentru a ocupa strâmțori și poziții strategice de primă mână sau pentru împărțirea și reîmpărțirea lumii, soluția anulării tratatelor secrete era justă. Oricum, în competiția cu alte mari puteri, S.U.A., având dolarul, pătrundea ușor peste tot, prin valoarea lui intrinsecă ce-i deschidea multe porți pe glob, iar interesele și investițiile americane, inclusiv cele strategice de primă mână, puteau fi protejate de forța statului în mod eficient. Au existat însă și tratate „secrete“ a căror semnare a fost necesară, obiectivă și justă, deoarece au ținut la eliberarea unor teritorii și unificarea lor cu statul național liber. De fapt, secretă a fost pregătirea Tratatului cu Antanta și nici nu se putea proceda altfel, deoarece dacă ar fi „transpirat“ intențiile Bucureștiului, armatele Puterilor Centrale puteau ocupa Micul Regat în mod preventiv. Desigur, odată declanșat Războiul de Eliberare și de Întregire Națională, zarurile au fost aruncate, tratatul nu mai avea secrete pentru nimeni, nici pentru aliați, nici pentru inamici, deoarece era clar că cele patru mari puteri ale Antantei au recunoscut drepturile imprescriptibile ale Bucureștiului asupra Transilvaniei, Bucovinei și Banatului. Tratatul pentru Tratatul cu Antanta, ca și semnarea și conținutul Tratatului în sine, au fost purtate și operate în ansamblu lor, tot în tradiția și stilul european, care ignora niște inițiative îndepărtate, ce veneau sau urmau să vină de peste mări și țări, pentru a înnoi sau transforma bătrâna și rafinată diplomatie europeană.

Piemontul și Camillo Benso di Cavour, au purtat tratative secrete și au semnat tot în surdină, în 1858, înțelegerea de la Plombières, cu Napoleon al III-lea și Franța, care au pregătit alianța și războiul cald și deschis din 1859 cu Imperiul Habsburgic. Acesta a dus la eliberarea Lombardiei și la unificarea ei cu statul național, completat prin plebiscite sau

insurecții între 1859-1861 cu Parma, Modena, Toscana, Neapole. Iar Regatul Italiei, în 1866, semnează un alt tratat de alianță cu puternica Prusie a lui Bismark și Moltke care declanșează războiul italo-prusac contra Imperiului Habsburgic. Din punct de vedere italian și acest război ca și cel franco-piemontez, declanșat tot contra austrieilor, erau doar două faze ale aceluiași Război de Eliberare și de Întregire Națională, prin care istoria italicenilor sau italiană devenea Istoria Italiei ca stat național modern și unitar, sau pe cale de a deveni unitar. Deși italienii au fost bătuți măr de austrieci, pe uscat și pe mare, la Custozza și Insula Lissa, ei câștigă și eliberează Veneția, întrucât aliații prusaci zdrobesc armata imperială habsburgică la Königgrätz (Sadova).

Așa cum războaiele amintite au fost pregătite prin tratative și tratate și schimbările sau modificările teritoriale au fost stipulate tot de tratate în care cel învins ceda și învingătorul prelua respectivul teritoriu, potrivit procedurii diplomatice europene, ce nu avea nevoie și nici nu primea lecții de diplomatie extracuropeană în acea perioadă. De fapt, același stil a prevalat și în Sistemul de la Versailles (1919-1920). Tratatul de la Zürich, din 1859, dădea Lombardia Franței ce o ceda Piemontului iar Tratatul de la Praga din 1866 acorda Veneția Italiei¹³⁹. Prin Tratatul de la Viena, din 1864, Danemarca ceda lumii germane Holstein, Schleswig, Landerdorf iar prin cel din 1866 Austria era exclusă din ea.

În cadrul procesului de unificare națională a germanilor, care a transformat istoria lor sau germană în Istoria Germaniei Imperiale¹⁴⁰, ca stat modern cu diplomatie, armată, economic și monedă națională, unitare și puternice, dar, conservând anumite structuri autonome de state locale, concentrate însă toate în jurul guvernului Imperial Central, puternica Prusie a procedat la fel, declanșând binecunoscutele războaie cu Danemarca, Austria și Franța între 1864-1871. Acest proces a fost operat tot prin războaie, deci, unificările teritoriale au fost stipulate prin tratate în care învinșii cedează și învingătorul

preia de data aceasta nu numai provinciile strict germane dar și franceze, Alsacia și Lorena fiind încadrate și ele în cel de-al doilea Reich. Iar dacă procesul de făurire a statului național german - realizat numai de sus prin diplomație și război – a fost just (ca și crearea celui italian, realizat și de sus în jos și viceversa), mai puțin justă a fost încorporarea Alsaciei și Lorenei, care a lăsat deschisă pentru viitor și rezolvarea acestui punct fierbinte european. Pacea de la Frankfurt ab Main, din 1871, a fost necruțătoare cu Franța învinsă și, pe lângă Alsacia și Lorena, ea a mai dat Germaniei învingătoare 5 miliarde de franci aur.

Desigur, Tratatul cu Antanta din 1916, semnat de Guvernul Regal Român, a devenit caduc nu atât din cauza punctului de vedere american în privința tratatelor „secrete“, cât mai ales grație poziției clare a Franței, Angliei și Italiei privind aplicarea clauzei care interzicea părților contractante semnarea unei păci separate, iar dacă survenea un asemenea caz venea automat și anulara tratatului. Și acest mic incident a demonstrat că în unele probleme deciziile erau luate mai ales de europenii învingători și nu atât de prietenii lor americani, chiar dacă în această chestiune „mică“ lucrurile convergeau. Clauza în cauză, anume, ca nici unul din parteneri să nu încheie pace separată, a fost propusă chiar de Brătianu, care, la momentul respectiv, n-avea cum să știe că inițiativa se va întoarce ca un bumerang împotriva lui¹⁴¹. Precauția lui Brătianu a fost însă motivată, deoarece bănuiala lui că Anglia și Franța ar putea ele însele să antameze tratative secrete cu Austro-Ungaria pentru încheierea unei păci separate – reușita însemnând posibilitatea de a nu se putea elibera Transilvania, Banatul, Bucovina – s-a adevărat, chiar dacă la momentul respectiv ele se desfășurau tot în secret și erau subterane, estompate (fapt normal în timpul unei conflagrații războinice de asemenea proporții, în care puteau surveni situații complicate, grave, ce nu se puteau depăși într-o situație sau alta sau la un anumit moment dat al desfășurării forțelor și evenimentelor).

România, rămasă singură în fața Puterilor Centrale și având în spate un nou inamic în Rusia bolșevică, deci aflându-se practic vorbind cu cuțitul la gât, n-a avut de ales – Antanta era departe – și a fost nevoită să semneze Armistițiul de la Focșani și Pacea de la Buftea-București, fără să obțină pentru ideea aceasta acordul prealabil al Puterilor Antantei. Ele au preferat ca România să comită „păcatul” singură, pentru ca mai apoi să-i acorde gradual „iertarea” și „absolvirea de păcat”, să-i ofere statutul de cobeligerant și, în fine, cel de stat aliat învingător cu care a intrat în tratativele de pace. Oricâte încercări a făcut Brătianu pentru recunoașterea și revalidarea Tratatului din 1916, care, teoretic l-ar fi plasat pe un picior de egalitate cu cei mari, el a cșuat, așa că și prim-ministrul român, supărat și din alte motive, de exemplu, pe problema statutului minorităților etnice impus de cei mari, a plecat acasă de la Paris unde a fost înlocuit cu alți oameni de stat din București. Tot așa de supărați, dar din alte motive, au plecat acasă Sonino și Orlando, dar după două săptămâni s-au întors la Conferința părăsită și de Delegația americană, care a navigat spre casă lăsând ambasadorul S.U.A. de la Paris să continue tratativele de pace și să semneze Tratatul.

Totuși am văzut că Delegația americană a reușit în anumite situații să tempereze pe francezi și să-i facă să renunțe la declararea zonei Rhinenlandului și a Saarului, ca stat tampon între Paris și Berlin, fără să reușescă să-i domolească în problema reparațiilor de război, ce urmau să fie plătite de Germania. Totodată, ca a jucat un anumit rol temperator și față de pretențiile lui Brătianu în Banat, prim-ministrul român dorind aplicarea prevederilor teritoriale din Tratatul din 1916 (în care caz se putea trage cu tunul de la frontiera românească până la Belgrad), blocând și încercările lui de a extinde – în virtutea aceluiași Tratat – în anumite puncte și mai la vest frontiera cu Ungaria. Desigur, în aceste chestiuni, americanii au conclucrat în armonie cu francezii și englezii.

Deși Tratatul din 1916 a devenit caduc și anumite exagerări ale lui au fost înlăturate, în cea mai mare parte spiritul sau principiile lui esențiale legate de necesitatea eliberării Transilvaniei, Banatului și Bucovinei și de Unirile lor cu România au fost reluate și revalidate prin voturile liber exprimate pe cale electorală, parlamentară și plebiscitară din 27 Martie / 9 Aprilie, 15/28 Noiembrie și 1 Decembrie 1918. Desigur, a fost important că s-au aplicat cele mai democratice metode europene în luarea acestor decizii, importante în cazul românilor, dar și al altor națiuni cucerite și asuprite din Europa Centrală și Răsăriteană, însă acești factori n-au fost decisivi sau n-au devenit decisivi decât în momentul când, tot forțe de sus ca – guverne, armată, diplomatie, războaie de eliberare sau de întregire națională – au fost capabile să le impună pe teren și să le pună să funcționeze efectiv în viața a zeci de milioane de europeni din zonă.

Nu trebuie deci uitat că procesul realizării Statului tuturor românilor a fost declanșat în 1916, de sus în jos sau pentru cei de jos – milioanele de români asupriți din statele străine – de către Dinastia, Guvernul și Armata Regală Română. Iar după ce bolșevicii unguri și ruși s-au prăvălit asupra Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei, a fost *din nou* nevoie ca tot aceiași factori de sus să intervină în 1919 cu forța armelor pentru a menține în viață și a apăra pe teren voturile din 1918 prin respingerea invadatorilor, pe unii peste Nistru iar pe alții până în capitala lor, Budapesta. În acest caz, Armata Regală Română a contribuit esențial la extirparea unui regim bolșevic și la zădărnicierea extinderii lui mai departe. În concepția noastră Războiul de Eliberare și de Întregire Națională dintre 1916-1919 este un fenomen „șuvoi“ unic ce nu trebuie „tăiat“ și interpretat în și pe bucăți, pe luni, pe zile etc. Chiar dacă Dinastia, Armata Regală și Regatul Mic au fost îngenunchiați sau au îngenuncheat la Buftea-București sau, ulterior, Tratatetele din 1916 au devenit caduce, totul a fost depășit, Micul Regat se ridică în picioare, refăce spiritul din 1916, redevine aliat și-i

protejează din nou pe românii din Transilvania, Bucovina și Basarabia, realizându-și destinul de a deveni Marele Regat al tuturor românilor. Acesta s-a realizat de și în jurul Bucureștiului în primul rând și doar în al doilea rând de Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia care au fost factori adiacenți, adjuvanți și nu determinanți. Alexandru Vaida Voievod a spus clar că românii din Transilvania au ajuns la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia mai mult cu ajutorul altor factori (deci Regatul Românie și puterile euroatlantice), decât prin puterile lor și de aceea respinge un „extrawurst“ de autonomie puternică și pe durată lungă. Unii prieteni, ca, de pildă, șefii misiunilor aliate italiană și engleză, colonelii Romanelli și Cunningham, au dorit să evite intrarea Armatei Regale Române în Budapesta, susținând în mod bizar și nerealist că nu diviziile regale române l-au învins pe dictatorul roșu Bela Kun, ci numai tratativele inițiate de diplomații Antantei, stabiliți temporar la Viena, l-ar fi determinat pe bolșevic să se recunoască bătut și să se retragă tot la Viena (pentru ca apoi să se stabilească în patria lui Lenin unde, după câțiva ani, va fi lichidat de Stalin și echipa lui). Mai mult, italianul Romanelli, care n-a părăsit Budapesta nici sub Kun, le-a cerut românilor să se retragă pe loc din Ungaria. Ridicolul afirmației celor doi coloneli privind înfrângerea lui Kun prin tratative și nu prin armatele române, a fost sesizat de un comentator dintr-o altă țară mare din Antanta, care a comparat judecata lui Romanelli și a lui Cunningham cu mintea cocoșilor ce erau convinși că numai cântecul lor determină soarele să răsară în fiecare zi¹⁴².

Accastă „concurență“ a fost însă benefică, deoarece a condus nu numai la distrugerea unui regim bolșevic dar și la salvarea și consolidarea statului național român unitar, făurit și rezultat al procesului mai larg și european de democratizare și armonizare a geografiei politice care a dus și la refacerea Poloniei și la independența Finlandei, a Statelor Baltice, la formarea Regatului Sârbo-Croato-Sloven și a Cehoslovaciei. Așa cum am văzut, toate aceste state și națiuni au luptat, alături

de Antanta, atât pentru salvarea structurilor lor politice proprii, dar – lucru remarcabil și foarte important – au acționat contra extinderii regimului comunist în Europa – încercat de Lenin și Bela Kun în acești ani tumultuoși de la începutul perioadei interbelice¹⁴³. Ironia destinului sau a istoriei care, în anumite momente ale ei se definește ca suma tuturor erorilor și greșelilor comise atunci (ca, de exemplu, slăbiciunea și lașitatea unor mari puteri în apărarea Păcii și a statu-quo-ului teritorial al Sistemului de la Versailles și încurajarea prin asemenea atitudini a puterilor revanșarde și revizioniste) a dorit ca tocmai aceste națiuni să cadă pradă în primii ani de după Al Doilea Război Mondial comunismului, adus și instalat la putere de tancurile sovietice. Pe de altă parte, nu trebuie uitat faptul că deși Antanta nu mai putea trimite trupe numeroase în Europa Centrală și Răsăriteană în anii 1918-1921, fiind epuizată ea însăși de război, totuși, esențialul a fost atins tocmai prin ea sau de ea în primul rând în anii Primului Război Mondial când, prin uriașele eforturi și desfășurările masive de forțe operate în dispozitivele de luptă a realizat performanța distrugerii redutabilei Armate Imperiale Germane și a aliaților ei austro-ungari, bulgari și turci.

În consecință, prezența și acțiunile întreprinse de armatele Antantei în anii 1918-1921 în Europa Centrală și Răsăriteană au susținut prin prestigiul lor imens de învingători – atât moral cât și material – statele și națiunile din zonă în momentele eliberării sau realizării unității lor naționale, a conservării și păstrării lor imediate și concrete pe teren în fața atacurilor puterilor perdante și bolșevice. Militarii Antantei au ținut de Comisia Interaliată condusă de generalul Niessel care numai în Europa Centrală și Răsăriteană a avut atașați 2.000 de ofițeri. Ei au colaborat și s-au aflat în contact cu generalul Charpy de la Constantinopol. Chiar și în Siberia a acționat misiunea generalului Janin și a colonelului Paris, atașat pe lângă celebrul corp ceh al Legiunii¹⁴⁴. Acesta, după ce i-a combătut pe bolșevicii ruși, a făcut înconjurul lumii pentru a ajunge acasă ca

să apere tânărul stat cehoslovac și implicit, prin acțiunea lor, au contribuit la menținerea geo-politicii stabilite în 1918.

Trecerea Dunării, în noiembrie 1918, de către ostașii lui Franchet d'Esperey, ca și mesajul lui Clemenceau către Brătianu, adus de la Salonic la Iași de Victor Ionescu: „Fiți gata, Berthelot sosește“, a revitalizat spiritul și alianța din 1916 și a insuflat curaj în acțiunile Armatei Regale Române. Regele Ferdinand I cel Loial, Întregitorul României, Eliberatorul Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei, prin garantarea reușitei Unirii cu Bucureștiul și-a chemat din nou ostașii pentru ca alături de Aliații din Antanta, să alunge dușmanul din țară și să aducă liniște, libertate și unitate românilor prizonieri: „Regele vostru vă cheamă din nou la luptă, ca să înfăptuiți visul nostru de atâtea veacuri: Unirea tuturor românilor, pentru care în 1916-1917 ați luptat cu atâta vitejie. Sufletele celor căzuți pe câmpul de onoare vă binecuvântează pentru această ultimă sfortare. Privirile credincioșilor noștri aliați sunt îndreptate cu dragoste și încredere spre țara noastră și fiii ei. Camarazii voștri de arme din biruitoarele armate franceză și engleză, *care vin în ajutorul nostru* [n.n.] cunosc vitejia voastră de la Oituz, Mărășești și Mărăști. Arătați-le că timpul de așteptare n-a putut să slăbească brațul ostașului român. Frații noștri din Bucovina și din Ardeal vă cheamă pentru această ultimă luptă, ca, prin avântul vostru să le aduceți eliberarea de sub jugul străin. Biruința este a noastră și viitorul va asigura întregului neam românesc viață pașnică și fericită: Înainte, deci cu vitejia strămoșască. Dumnezeu este cu noi“. Un afiș pus pe zidurile Iașului, reprezentând un soldat francez ce îmbrățișa un ostaș român și explica și scuza oarecum defectiunea din mai 1918, purta pe frontispiciul său textul: „Deșteaptă-te, române, tu nu mai ești singur. Adu-ți aminte de Mărășești“. Se poate spune într-un fel că și pe aripile sufletelor ostașilor căzuți aici s-a creat climatul favorabil pentru Marca Adunare din 1 Decembrie 1918¹⁴⁵.

N-au mai fost singuri nici polonezii, finlandezii, balticii, sârbo-croato-slovenii, cehoslovacii, care, alături și împreună cu

Antanta și cu militarii ei – chiar dacă au fost puțin numeroși în 1918-1921 în zonă – au contribuit efectiv la blocarea extinderii bolșevismului în Europa și la salvarea ființei lor de stat prin impunerea pe teren și respectarea noii geopolitici pe plan intern și internațional. Nu trebuie uitat că Antanta a trimis armament și muniții, plus echipamente, că ofițerii ei au instruit armatele din aceste țări, au pus pe picioare prin experți școlile lor de ofițeri. În afară de cei 6.000 de militari francezi ce au apărat, alături de cei 200.000 de soldați ai lui Pilsudski, Varșovia¹⁴⁶, alte zeci de mii de militari ai Antantei au ajutat nu numai pe baltici dar și pe cehoslovaci să scoată afară din Slovacia – inclusiv prin manevrele întreprinse de Armata Regală Română – trupele comunistului Bela Kun. Iar când Comisia Interaliată a constatat că, la un moment dat, generalul italian Piccione nu era prea hotărât în combaterea ungarilor bolșevici ce au invadat Slovacia, l-a înlocuit prompt cu generalul francez Pélle care a condus și a dus operațiunile la bun sfârșit.

În Polonia generalul Weygand a fost precedat de generalul Henrys care s-a înțeles atât de bine cu ofițerii, soldații și șefii naționali ai polonezilor încât a fost poreclit Henrys „Polonezul“ și i s-a reproșat că era prea bun prieten cu Pilsudski, așa cum li s-au imputat și lui Pélle „Cehoslovacul“ că era prea prieten cu Beneș sau lui Berthelot „Românul“ că era prea mare prieten cu Regele Ferdinand și Regina Maria. Uneori, Clemenceau le-a reîmprospătat memoria și lui Berthelot și diplomatului Saint-Aulaire spunându-le, mai în glumă, mai în serios, că sunt francezi și fac politica Parisului nu a Bucureștiului, la Dunărea de Jos. În anumite cazuri, ofițerii și soldații Antantei au privit neputincioși la luptele dintre prietenii lor polonezi și cehoslovaci, dar au adoptat o atitudine de strictă neutralitate în disputele lor teritoriale pentru regiunea Teșinului. Alteori, doar 10.000 de soldați francezi și 5.000 de britanici și italieni aflați în Silezia Superioară au impus respect celor 60.000 de polonezi și 40.000 de germani, înarmați toți până-n dinți și gata să se înfrunte și să transforme zona într-un mic focar fierbinte de

război¹⁴⁷. De fapt, aici și în alte regiuni mici, puterile învingătoare au ordonat organizarea unor plebiscite care în 1920 au dat câștig de cauză în unele cazuri germanilor învinși.

Ceea ce a fost însă esențial în 1918-1920 a fost faptul că „întâlnirea“ sau întrepătrunderea dintre forțele militare, politice, diplomatice din Europa Occidentală cu cele din Europa Centrală și Răsăriteană, apropierea dintre structurile lor esențiale, au fost benefice și de natură a permite renașterea unor state-națiuni sau unificarea națională a altora prin care s-a armonizat geo-politica întregului continent, deoarece, dacă de sute de ani francezii, englezii, spaniolii, portughezii etc. trăiau în aceleași state proprii (de unde odată concentrându-și forțele umane și materiale s-au putut revărsa peste mări și oceane formând cu timpul noi națiuni creștine), a bătut ceasul pentru ca și europenii din centru și din răsărit să aibă acces și să-și făurească state naționale, unitare și independente. Sistemul de la Versailles – chiar dacă n-a fost perfect în anumite privințe – a fost perfect și drept în această chestiune fundamentală legată de libertatea națională și statală a tuturor popoarelor europene iar distrugerea acestei mari realizări în 1939-1941, sau, parțial, în 1945-1947, va fi mereu înregistrată de istoria omenirii ca un fapt negativ, ca un atentat împotriva dreptului popoarelor la libertate și unitate națională.

Accastă tristă realitate ce a lăsat urme până în zilele noastre și-a avut desigur cauzele și explicațiile ei geopolitice și militare legate mai ales de faptul că, în mod forțat, campioana mondială a democrației, S.U.A., a ajuns în aceeași oală cu U.R.S.S.-ul și cu marii „bandiți“ internaționali, dictatorul roșu Stalin și Molotov, începând cu 1941, după care, atât americanii cât și britanicii au recunoscut aproape toate hoțiile comise de Moscova roșie, în perioada ei de amicitie cu Berlinul brun. Este clar însă că situația amară, rezultată din Al Doilea Război Mondial, pentru unele state și națiuni europene nu va putea șterge niciodată, din memoria lor și din paginile unei istorii

regionale și universale obiective, marile realizări din 1918-1921 legate de democratizarea și armonizarea geo-politicii întregii Europe; acest fapt esențial va rămâne nu numai peren în conștiința istoriei, dar demonstrează clar că alianța cu Antanta victorioasă, ajutată de S.U.A. a prevalat categoric ca importanță și realizări și a redus la cote mici, lipsite de orice relevanță, conflictele dintre unii șefi de state din Europa Răsăriteană și Centrală și „cei mari“ de la Conferința de Pace de la Paris (cazul Brătianu și alții)¹⁴⁸. Oricum am lua lucrurile și indiferent că le-am privi de jos în sus, sau de sus în jos, pe germani și austro-ungari i-au bătut în primul rând Lloyd George, George Clemenceau și abia în al treilea, al patrulea sau al cincilea rând Brătianu, Pašić, Paderewski, Masaryk etc.

În istoriografia internațională, unele raționamente și mentalități interesate în anumite sensuri și direcții, au vărsat sau au revărsat multe lacrimi după vechile state sau au făcut multe reproșuri legate de situația minorităților etnice care, după 1918, au fost cuprinse și constrânse să trăiască în statele successorale marilor imperii sau regate, deci în state „străine“ și „ostile“. Desigur, din punctul de vedere al acestor minorități, care, înainte de 1918, au ocupat pozițiile călăreților, lucrurile n-au fost prea roze, nostalgiile au fost mari și adânci¹⁴⁹ și ele n-au putut sau n-au dorit să se mulțumească doar cu garantarea proprietăților, libertăților și abilităților politice cetățenești individuale oferite de cele mai multe constituții ale statelor postbelice din Europa Centrală și Răsăriteană. Oricum, având în vedere raporturile numerice dintre minoritarii „oprimați“ și majoritarii „oprimatori“, estimate în general la „1 pentru 5“, dar în alte cazuri 1 la 3 sau 1 la 4, nici o minte sănătoasă nu putea și nici nu poate pretinde ca, de dragul primilor, majoritățile cucerite și realmente oprite secole de-a rândul să nu aibă acces la dreptul de autodeterminare sau la libertatea și unitatea națională de stat. Era de datoria și de competența celor cuceritori să distrugă statele cuceritorilor și împilatorilor străini și doar după democratizarea și armonizarea geografiei politice de pe întregul

continent apărea posibilitatea sau eventualitatea de a se deschide o perspectivă mai adecvată pentru făurirea unei Europe Unite din toate statele și națiunile ei componente. Desigur, în aceste state și minoritățile urmau să-și găsească un statut care să le garanteze naționalitatea, cultura materială și spirituală, proprii și specifice lor. Practic vorbind, Polonia trebuia să renască, chiar dacă din 27.200.0000 de locuitori „doar“ 21.000.000 erau polonezi, a fost obiectivă și necesară și făurirea României Mari, chiar dacă din 17.540.424 de locuitori „numai“ 72% erau români iar în Cehoslovacia din 13.600.000 de locuitori doar 9.000.0000 erau slavi¹⁵⁰ etc.

Note

¹ Teodor, Pavel, *Romanian-Russian relationships between 1917-1918 and the Right of Central and Eastern European peoples to self-determination*, în „La fin de la Première Guerre mondiale et la nouvelle architecture géopolitique européenne“. Sous la direction de George Cipaianu et Vasile Vesa, Presse Universitaires de Cluj, 2000, p. 31-37 (în continuare „La fin ...“); impactul mai vechi și din perioada războiului al presiunilor exercitate de Moscova (sau Sankt Petersburg) și Berlin asupra destinelor românilor și ale unor națiuni mici și mijlocii din spațiul central-estic european este foarte bine reconstituit în aspectele lui complexe și variate tot de prof. dr. Teodor Pavel, *Între Rusia țarilor și Germania wilhelmiană*, Cluj-Napoca, 1996; Idem, *România, Rusia Sovietelor și Puterile Centrale la finele anului 1917 și începutul lui 1918. Un proiect controversat de insurecționare a românilor*, în „Studii istorice. Omagiu Profesorului Camil Mureșanu la împlinirea vârstei de 70 de ani“, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998, p. 411-421; Idem, *Între Berlin și Sankt Petersburg I. Românii în relațiile germano-ruse din secolul al XIX-lea*, Presa Universitară Clujeană, 2000; Idem, *Românii și rivalitatea germano-rusă. 1905-1918. Documente*, Cluj-Napoca, 2003; vezi și Pipes, Richard, *The formation of Soviet Union: communism and nationalism 1917-1923*, New York, 1968; Michel Heller, Aleksander Nekrich, *L'Utopie au pouvoir. Histoire de l'U.R.S.S. de 1917 à nos jours*, Paris, 1985. Alte aspecte ale politicii nocive bolșevice ruse și ungare, dar și despre situația României în decembrie 1917 – mai 1918 și apoi redobândirea cobeligeranței,

a statutului de stat aliat și despre semnificațiile reale și nu închipuite ale Armistițiului de la Belgrad la Gheorghe Iancu, George Cipăianu, *La consolidation de l'union de la Transylvanie et de la Roumanie (1918-1919)*, Bucarest, 1990; Ch. Vilain, *Les quatre armistices de 1918*, Paris, 1968; *România și Conferința de Pace de la Paris. 1918-1919*, Cluj-Napoca, 1983; Glen E. Torrey, *General Berthelot and Romania. Mémoires et correspondance. 1916-1919*, New York, 1987.

² Stéphane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Panné, Andrzej Paczkowski, Karel Bartosek, Jean-Louis Margolin, cu colaborarea lui Rémi Kauffer, Pierre Rigoulot, Pascal Fontaine, Yves Santamaria și Sylvain Boulougne, *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune*, București, 1998, p. 20 și anume între 1825-1905 – 191, între 1906-1910 – 3741, cifra fiind depășită de Lenin în 120 de zile, de la preluarea puterii (În continuare *Cartea neagră ...*); versiunea franceză *Le livre noir du communisme. Crimes, terreur et répression*, Paris, 1997.

³ *Cartea neagră...*, p. 11 cu unele detalieri pe ani și țări la p. 16; la p. 21 se specifică faptul că națizii au provocat 25 de milioane de morți.

⁴ Problema tratată în context european în studiile bine documentate cu informații de arhivă și cu o bibliografie la zi de Tomasz Schramm, *La France et La Pologne ressuscitée - prémices des relations*, în „La fin ...”, p. 75-95 și de Frédéric Guelton, *L'armée française et la nouvelle architecture politique et militaire de l'Europe. 1919-1921*, în „La fin ...”, p. 309-320; aspecte de ansamblu la Alexandre Gieysztor, Ștefan Kieniewicz, Emanuel Rostoworski, Janus Tazbir, Henryk Wereszycki, *Histoire de Pologne*, Warszawa, 1972

⁵ Carr, E. H., *German-Soviet Relations between Two World Wars, 1919-1939*, Baltimore; Roberts, Geoffrey, *The unholy alliance: Stalin's pact with Hitler*, London, 1989.

⁶ Pentru letoni, dar și pentru celelalte state baltice, vezi *The Baltic States in peace and war. 1917-1945*, vol. I, The Pennsylvania State University, 1978; pentru Letonia, anumite cifre și situații, în *Encyclopedia Britannica*, vol. 13, Chicago, London, Toronto, 1960, p. 760-763; istoria balticilor la David Smith, Artis Pabriks, Aldis Pursand and Thomas Lanc, *The Baltic States – Estonia, Latvia and Lithuania*, London and New York, 2002.

⁷ Dumitru Suci, *From the Union of the Principalities to the Creation of Greater Romania. 1859-1918*. Cluj-Napoca, 1993; Idem, *Monarhia și făurirea României Mari*, București, 1997; Idem, *Antecedentele dualismului austro-ungar și lupta națională a românilor din Transilvania. 1848-1867*, București, 2000; Idem, *Mișcarea antidualistă a românilor din Austro-Ungaria și Ilie Măcelariu. 1867-1891*, București, 2002.

⁸ M. Kukiel, *Czartoryski and European Unity. 1770-1861*, Princetown, 1955.

⁹ *Encyclopedia Britanica*, 13, p. 762-763; situația și contribuția balticilor la lupta antibolșevică amintită succint și de D. Suci, *Contribuția elitelor românești la democratizarea și armonizarea geografiei politice europene (II)*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca“, XXXIII, 1994, p. 55-59; *Baltic States ...*, 2002, p. 1-18 la sfârșitul Capitolului *A Historical Introduction to Modern Latvia* și la începutul Capitolului *The Republic of Latvia, 1918-1940*

¹⁰ *Istoria țării* la Toivo V. Raun, *Estonia and Estonians*, Stanford, California, 1987; *Encyclopedia Britanica*, 8, p. 739-741; Suci, *Contribuția ...*, p. 57-59; *Baltic States ...*, p. 11-14 la Capitolul *War and Revolution*. Numerotarea paginilor se face separat pentru Estonia (p. 1-196), pentru Letonia (p. 1+168) și pentru Lituania (p. 1-246).

¹¹ *Encyclopedia Britanica*, 14, p. 216-217; Suci, *Contribuția...*, p. 55; *Baltic States...*, p. 1-7 la *Capitolele Independent Lithuania between the wars și Defence of Lithuania against external attack*.

¹² *Istoria generală a țării* Iutikkala Eino, Prinen Kauko, *Historie de la Finlande*, Traduit du finnois par Claude Sylvain, Neuchatel, 1978; *Encyclopedia Britanica*, 9, p. 251-252.

¹³ Ideea dovedită clar și de Teodor Pavel, *Romanian-Russian relationship between 1918-1918 ...*, în „La fin ...“, p. 37-44 la capitolul b) *The Right to Self-Determination between Means of Diversion and Legitimate Aspiration*; Suci, *Contribuția elitelor ...*, (II), în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca“, XXXIV, p. 220-222; Idem, *Monarhia și fărâșirea României Mari ...*, p. 193-195; 199-200; 206-209; 211-217.

¹⁴ Despre distrugerea independenței unor state din Caucaz și Asia Centrală vezi Michel Heller, Alexandr Nekrich, *op. cit.*, p. 93-95; detalii despre metodele folosite în zonă, dar și în Crimeea, Ucraina etc. în *Cartea neagră ...*, p. 92-135; represiunile s-au îndreptat și împotriva mișcărilor țărănești de peste tot vezi și R. Pipes, *Russia under the Bolshevich Regime*, Londra, 1994. Lenin și Stalin au folosit principiul „autodeterminării“ după bunul plac și potrivit ideologiei lor doctrinare ce le permitea să-și conserve o putere absolută. Dacă o „autodeterminare“ sau alta nu le convenea – deoarece erau reale și permiteau menținerea independenței statelor – le etichetau ca produse ale burgheziei reacționare și acționau pentru demantelarea lor. Autodeterminările burgheze – spuneau șefii bolșevici – deghizau în haine naționale lupta cu puterea maselor muncitoare. Imediat tiranii roșii au stabilit că autodeterminarea nu era un drept al burgheziei, ci doar al maselor muncitoare și ea trebuia să fie folosită exclusiv ca un instrument în lupta pentru socialism. Practic vorbind, Lenin, ajuns la putere, a făcut presiuni puternice ca națiunile neruse să renunțe la dreptul de a se separa în favoarea dreptului de a se uni (sau mai bine spus de a se supune) – cu el și partidul său maximalist.

Lenin și Stalin s-au folosit și de comuniștii neruși din aceste state, care țineau mai mult de ideologia și partidul comunist decât la independența națiunii din care proveneau. Prin asemenea principii falsificate și procedee subversive Moscova roșie și-a pregătit terenul pentru distrugerea independenței multor state neruse; vezi Paul Johnson, *A History of the Modern World from 1917 to the 1990s, Revised and Updated*, London, 1990; la Capitolul *The first Despotism Utopias*, p. 77. Potrivit unei legende, când Confucius a fost întrebat cum ar guverna, a răspuns că ar începe cu a da cuvintelor sensul lor real. S-a afirmat just că Lenin, când a început să guverneze, a privat cuvintele și ideea autodeterminării - și nu numai - de conținutul ei adevărat, vezi Heller, Nekrick, *op. cit.*, p. 64.

¹⁵ Fréderik Macler, *La nation arménienne, son passé, ses malheurs*, Paris, 1924, p. 62-90; V. Mestugean, *Istoria armenilor, II, De la căderea regatului până în zilele noastre*, București, 1926, p. 163-166 la Capitolul *Atacul turco-bolșevic contra Republicii Armene*.

¹⁶ Heller, Nekrick, *op. cit.*, p. 287.

¹⁷ Heller, Nekrick, *op. cit.*, p. 258-263 (*Vers la guerre*); p. 270-294 (*L'axe Moscova-Berlin*) unde sunt reconstituite atât premisele cât și consecințele nefastului Pact sovieto-nazist bine definit ca „expresia naturii convergente a sistemelor totalitare“, vezi *Cartea neagră ...*, p. 280.

¹⁸ Atacul imperiului diavolului roșu rus contra Finlandei la Oleg Sarin, Lev Dvoretzky, *Agresiunile Uniunii Sovietice împotriva lumii: 1919-1989*. Traducerea Mihnea Columbeanu, 1997, p. 38-60. Stalin și-a creat un guvern satelit imediat ce a atacat Finlanda, proclamându-l pe comunistul Kuusinen, ce trăia de 20 de ani în exil în U.R.S.S., șef al unei Republici Democratice a Finlandei. După ce Roosevelt și Liga Națiunilor cer retragerea trupelor și încetarea atacului contra Finlandei, Stalin și Molotov, în cel mai autentic stil comunist de mistificare a lucrurilor, au afirmat că U.R.S.S.-ul nu este în război cu Finlanda ci, dimpotrivă, tocmai a stabilit o înțelegere deplină cu guvernul „legitim“ al acestei țări. Când li s-a atras atenția că trebuiau să trateze pacea cu guvernul real și nu închipuit al Finlandei, șefii roșii de la Kremlin n-au mai dat nici un răspuns ofertelor americane și celor avansate de Ligă, atitudine ce corespunde cu același comportament nesincer și malefic al Moscovei bolșevice. Până și statele din îndepărtata Americă Latină au fost indignate de mârșăvia rusă și au cerut excluderea ei din Liga Națiunilor, fapt realizat la 14 decembrie 1939 în virtutea Articolului 16 al Covenântului. Despre condițiile în care s-a votat și s-a luat această decizie justă vezi F.D. Walters, *A History of the League of Nations*, vol. II, London, New York, Toronto, 1952, p. 804-809. Liga Națiunilor a condamnat U.R.S.S. ca stat agresor, ca fiind a patra în șirul statelor stigmatizate pe merit astfel și anume: Japonia militaristă și expansionistă, Italia fascistă și Germania nazistă. Bri-

tanicii și francezii au reflectat asupra posibilității de a trimite în Finlanda 50.000 de ostași; dar guvernul de la Helsinki n-a dorit ca țara să fie teatru de război internațional, așa cum a fost Spania între 1936-1939 și a încheiat pacea cu agresorul rus în condițiile puse de acesta. Oricum, sovieticii au pierdut 200.000 de morți contra 25.000 de finlandezi. Vezi Heller, Nekrick, *op. cit.*, p. 280.

¹⁹ Afirmația a fost evidențiată prin colaborarea germano-sovietică și după Conferința de Pace de la Versailles care se desfășoară pe plan militar și diplomatic în ultimii ani de viață ai lui Lenin, dar și după 1924. Vezi Johnson, *op. cit.*, p. 76.

²⁰ În 1923, firma „Junkers“ începea să construiască avioane la Fili, lângă Moscova iar în 1924 piloții germani posedau un centru de antrenament la Lipetsk. Chimistii ruși și germani fabricau și testau împreună produse toxice iar trustul Krupp avea uzine de tunuri în Asia Centrală. Deci armata, refăcută o vreme de von Seeckt, a putut fi modernizată cu armament produs în U.R.S.S. Pe de altă parte, 2.000 de ingineri germani au contribuit la modernizarea tehnologiei sovietice în materie industrială iar ofițerii sovietici au efectuat stagii de specializare în Germania (mulți au fost apoi lichidați de Stalin, așa că cel puțin aceștia n-au mai putut contribui la fortificarea Armatei Roșii), vezi Heller, Nekrick, *op. cit.*, p. 173. Dar pentru a câștiga profituri uriașe în Rusia Sovietică a acționat – sprijinit chiar de Lenin – și capitalistul american Armand Hammer, după care și Henry Ford încheie un acord cu guvernul bolșevic. Englezii, americanii și francezii au furnizat armament Armatei Roșii (mitraliere grele și ușoare, tunuri, tancuri Renault asamblate cu ajutor german etc.), Idem, *op. cit.*, p. 176. În măsura în care acest armament occidental a supraviețuit, a folosit măcar după 1941, contra Germaniei naziste.

²¹ *Cartea neagră ...*, p. 339-340; Heller, Nekrick, *op. cit.*, p. 340-344.

²² *Cartea neagră ...*, p. 342-343. Executarea prizonierilor a fost hotărâtă la 5 martie de Biroul Politic al P.C.U.S., la propunerea lui Beria aprobată de Stalin, Molotov, Voroșilov și Mikoian. Tristul eveniment comentat de Allen Paul, *Katyn: The Untold Story of the Stalin's Polish Massacre*, New York, 1991; Grister S. Garrett, Stephen A. Garret, *Death and Politics: The Katyn Forest Massacre and American Foreign Policy*, „East European Quarterly“, volume XX, Winter 1988, Number 4, p. 429-446.

²³ *Cartea neagră ...*, p. 343-345.

²⁴ Despre proiectul lui Wilson pentru făurirea Ligii Națiunilor, dar și referitor la Sistemul de la Versailles în general, vezi o apariție destul de recentă Margaret MacMillan, *Peacemakers. The Paris Conference of 1919 and Its Attempt to End War*, London, 2002, p. 92-106 la Capitolul *The League of Nations* cu toată bibliografia aferentă. Lucrări clasice de bază despre Război și Sistemul de la Versailles Pierre Renouvin, *Le Traité de Versailles*, Paris,

1969; Idem, *La crise européenne et la Première Guerre Mondiale* 5e ed., Paris, 1969; alte aspecte la Duroselle J.B., *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*. 3e ed., Paris, 1962; despre atitudinea S.U.A. Idem, *De Wilson à Roosevelt. Politique extérieure des Etats Unis. 1913-1945*, Paris, 1960; Erik D. Goldstein, *New Diplomacy and the New Europe at the Paris Conference of 1919*, în „East European Quarterly”, volume XXI, Winter 1987, Number 4, p. 393-400.

²⁵ Bernard Cook, *The United States and Romania during World War I and The Peace Settlement: Divided Counsels*, în „La fin ...”, p. 45-61.

²⁶ Gerson, Louis L., *Woodrow Wilson and the rebirth of Poland. 1914-1920*, Yale, 1972.

²⁷ Bernard Cook, *op. cit.*, p. 55-56. A căzut și propunerea americană ca baziul râului Ceremuș să nu fie acordat, concomitent cu Bucovina, României.

²⁸ Idem, *op. cit.*, p. 61.

²⁹ Idem, *op. cit.*, p. 51-54. În toate cazurile -- minus Basarabia -- S.U.A. a cedat în fața Angliei, Franței, Italiei și a ratificat noile frontiere ale României pe etape, până în 1921, când Congresul ratifică Tratatul din 1919-1920 (minus Covenanțul). Despre influența conflictelor dintre executivul și legislativul american asupra Tratatelor Sistemului de la Versailles în general, vezi și Pratt, Julius W., *A History of United States Foreign Policy*, New York, 1965; despre influența americană și antantistă la Conferință vezi și Dumitru Suci, *Transilvania în procesul democratizării principiilor de stabilire a frontierelor de stat în Europa Centrală și Răsăriteană și Sistemul de la Versailles*, în mss. la „Centrul de Studii Transilvane”, Cluj.

³⁰ Vesa, Vasile, *La reception du wilsonisme en Europe Centrale. Le cas de la Transylvanie*, în „La fin ...”, p. 133-140; Idem, *Interferențe spirituale româno-americane în conținutul actelor fundamentale ale Marii Uniri din 1918*, în „Civilizație medievală și modernă românească”, p. 288-295; influența lui Wilson pe plan european și mondial la MacMillan, *op. cit.*, p. 11-25 și în cadrul Consiliului celor 4, p. 281-288. Poziția S.U.A. în Primul Război Mondial și la Conferința de Pace la Samuel Eliot Morison, *The Oxford History of the American People*, New York, 1965, p. 861-887; Armin Rappaport, *Essays in American Diplomacy*, London, 1969, p. 200-214 la Capitolul *Wilson the Diplomatist* de Arthur S. Link cu bibliografia aferentă.

³¹ Vezi pe larg despre atitudinea Casei Albe în perioada neutralității ei la Duroselle, *De Wilson ...*, p. 63-80 la Capitolul *La troisième phase: le durcissement à l'égard de l'Entente (décembre 1915 -- janvier 1917)*; foarte importantă, de asemenea, atât pentru neutralitate, cât și pentru intrarea S.U.A. în război și atitudinea ei față de națiunile din spațiul central-oriental european, inclusiv la Conferința de Pace: Mamatey Victor S., *The United States and East Central Europe: 1914-1918. A Study in Wilsonian Diplomacy and Pro-*

paganda, Princeton, 1957. Duroselle considera ca lucrare esențială Thomas A. Bailey, *Wilson and the Peace Makers* I. *Woodrow Wilson and the Lost Peace*, New York, 1947. II. *Woodrow Wilson and the Great Betrayal*, New York, 1947.

³² Mamatey, *op. cit.*, p. 45-51.

³³ Criticile și dezamăgirile au început înainte de Cele 14 Puncte, dar s-au întetit după aceea. În noiembrie 1917, Wilson s-a declarat de acord doar cu refacerea Regatului României Mici, cu ajutorul economic și financiar ce i se va acorda după război iar în ianuarie 1918, deși Constantin Angelescu face aluzie și la cei 4 milioane de români din Austro-Ungaria, nu găsește nici o audiență în acest sens la șeful executivului american. Lansing, într-o notă către Jusserand, ambasadorul francez la Washington, l-a informat că Wopicka va fi somat să-și retragă asigurările date Bucureștiului (mutat la Iași) privind sprijinul S.U.A. pentru eliberarea și unirea lor cu România. Oficialii de la Casa Albă au susținut formal că nu știau nimic oficial despre tratatele dintre România și Aliați (1916 care prevedeau *expressis verbis* eliberarea și unirea acestor teritorii cu Regatul), deși Președintele a văzut o copie a Tratatului de la București; Departamentul de Stat n-a primit oficial Tratatul dar știa despre existența și prevederile lui de la Balfour și Memorandumul său, vezi Mamatey, *op. cit.*, p. 202-209. Cele 14 puncte, și mai ales punctul 10, nu i-au liniștit deloc nici pe guvernamentalii sârbi, retrași în Corfu; dacă nu se eliberau toate națiunile din Austro-Ungaria – spunea Pašić - Primul Război Mondial nu va fi „un război pentru a termina toate războaiele“ – cum visau americanii – ci va lăsa loc altuia până Monarhia întreagă va fi destrămată. Deși Pašić și Vesnić au insistat îndeosebi asupra iugoslavilor, afirmațiile lor erau valabile prin extrapolare – pentru toate națiunile negermane și nemaghiare din Europa Centrală și Răsăriteană: Idem, *op. cit.*, p. 209-213. Susținând că un tată bun trebuia să-și elibereze toți fiii dintr-o dată și nu pe etape sau faze, Pašić și Vesnić făceau presiuni asupra lui Wilson să-și modifice atitudinea exprimată în punctul 10, lucru greu de atins până când S.U.A. trata în secret cu Austro-Ungaria semnarea unei eventuale păci separate. Observând că și Lloyd George este înclinat să-l asculte pe Wilson și să renunțe la eliberarea până la independență a acestor națiuni (și a lui însuși) în favoarea autonomiei ei și a federalizării, Eduard Beneš i-a criticat pe amândoi pe baza principiului că nu exista o furie mai mare pentru oameni decât când se simțeau „trădați de profetul lor“. Masaryk, aflat la Kiev, și-a exprimat rezervele față de punctul 10 într-o scrisoare adresată direct lui Wilson, Idem, *op. cit.*, p. 213-215.

³⁴ „Pacea fără victorie“, propusă sau dorită de Wilson, a mai fost denumită și „pacea între egali“ care după părerea Președintelui încă neutru era singura care putea dura, vezi Duroselle, *De Wilson* p. 68; vezi și Morison, *op. cit.*, p. 857. Făcând o comparație între Nota Antantei din 10 ianuarie 1917 și

Programul lui Wilson din ianuarie 1918, cehul Mirko Božinov l-a calificat ca un „eșec moral“ plus o „greșală diplomatică și militară“, Mamatey, *op. cit.*, p. 214. Dar S.U.A. și-a schimbat atitudinea după ce a cunoscut situația reală din arealul central-oriental al Europei, fapt la care a contribuit și trimiterea de emisari la Washington de către națiunile în cauză, ai căror lideri nu s-au lăsat descurajați de greșelile incipiente ale diplomației americane care au șocat „legenda Wilsoniană“ fără s-o distrugă.

³⁵ Mamatey, *op. cit.*, p. 56-60.

³⁶ Poziția sau atitudinea Vienei cu unele fluctuații privind pacea generală și nu separată s-a repetat de câteva ori, fiind confirmată și de Împăratul-Rege Carol în mesaje secrete către Wilson. Profesorul Lammasch se pare că ar fi dorit sincer o pace separată și desprinderea de Germania în timp util, Idem, *op. cit.*, p. 219-227; Czernin i-a spus lui Penfield încă în februarie 1917 (dar și după aprilie) că Austro-Ungaria vrea pace generală și nu separată cum propune S.U.A., Idem, *op. cit.*, p. 60-65.

³⁷ Congresul a aprobat războiul contra Germaniei cu 373 voturi contra 56 în Cameră și 86 contra 6 în Senat. Wilson a explicat că n-a fost nevoie și de declarația de război contra Austro-Ungariei deoarece în 1914 Războiul a fost declanșat de „stăpânii militari“ ai Germaniei care erau concomitent și stăpânii Austro-Ungariei; deci singurul responsabil era Berlinul prusaco-imperial și nu Viena, care ar fi atacat Serbia, tot la ordinul Germaniei militariste, vezi Duroselle, *De Wilson ...*, p. 85; Însă după Caporetto, S.U.A. a declarat război și Austro-Ungariei. Mamatey, *op. cit.*, p. 68-71.

³⁸ Idem, *op. cit.*, p. 72-152,

³⁹ Potrivit unor informații, acest senator ar fi jucat la început un rol important în a-l determina pe Wilson să renunțe la sprijinirea Austro-Ungariei și implicit la tratativele zadarnice purtate cu ea în vederea păcii separate și să sprijine voința spre independență a națiunilor negermane și nemaghiare de pe cuprinsul ei, vezi Mamatey, *op. cit.*, p. 262. Despre atitudinea oficială a Casei Albe față de români, slovaci, iugoslavi, polonezi, ca și față de războiul european înainte de aprilie 1917, vezi Idem, *op. cit.*, p. 150-200. Dar un rol major l-a avut și Putney care, în 9 mai 1918, a înaintat un Memorand bine documentat lui Lansing, Idem, *op. cit.*, p. 252: Oricum, la început, Casa Albă și-a exprimat mai degrabă „simpatia“ față de cehi și iugoslavi și a trebuit să mai treacă câteva luni până când a fost tăiat „nodul gordian“ în favoarea democrației.

⁴⁰ Vezi pe larg implicațiile diplomatice asupra românilor și slavilor aflați în S.U.A. la Mamatey, *op. cit.*, p. 72-152 și Stoica, Vasile, *În America pentru cauza românească*, București, 1926; Neamțu, Gelu, *În America pentru Unirea Transilvaniei cu România*, Cluj-Napoca, 1997.

⁴¹ Duroselle, *De Wilson ...*, p. 60, 86. Roosevelt era pentru intrarea în război contra Puterilor Centrale în ansamblul lor încă în anii neutralității americane și afirma că războiul acesta „este războiul nostru, războiul Americii”. Pe de altă parte, Lansing credea că „pacea și civilizația depind de stabilirea instituțiilor democratice în lume și acest lucru ar fi imposibil dacă, după război, militarismul prusac ar controla Germania”, Idem, *op. cit.*, p. 83; pentru Roosevelt vezi și Mamatey, *op. cit.*, p. 153-160. Dacă nu se contribuia la distrugerea Austro-Ungariei și a Imperiului Otoman – spunea el – acea lume salvată pentru pace și democrație va fi o simplă minciună.

⁴² Despre tratativele lui Károlyi, dar și cele purtate de unii diplomați antantiști pentru încheierea unei păci separate vezi Mamatey, *op. cit.*, p. 149-152.

⁴³ Foerster avea proiecte asemănătoare - sau cel puțin așa se credea – cu austriacul Lammasch care l-ar fi putut influența pe Împăratul-Rege Carol. Discuțiile dintre Foerster, Lammasch și americanul Herron la Idem, *op. cit.*, p. 100-140; 219-229. Tot în Elveția s-au derulat și tratativele franco-austriece dintre Armand și Revertera, vezi Edward P. Keleher, *Emperor Karol and the Sixtus Affair. Politico-Nationalist Repercussions in the Reich German and Austro-German camps and the Disintegration of Habsburg Austria. 1916-1918*, in *East European Quarterly*, volume XXVI, Summer 1992, Number 2, p. 163-184, Prince Sixte de Bourbon, *L'offre de paix séparée de l'Autriche (5 décembre 1916 – 12 octobre 1917)*, Paris, 1920.

⁴⁴ Idem, *op. cit.*, p. 334-337.

⁴⁵ Vesnić i-a spus lui Wilson că el este pentru dezmembrarea Austro-Ungariei la începutul lunii ianuarie 1918, dar Președintele, la punctul 10 din cele 14, nu a acceptat formula, vezi Duroselle, *De Wilson ...*, p. 94. Unii români aflați la Paris i-au telegrafiat lui Wilson că autonomia propusă de el însemna de fapt dominarea prin forță exercitată de minoritatea de 19 milioane de austrieci și unguri asupra majorității de 30 de milioane, Mamatey, *op. cit.*, p. 215.

⁴⁶ Mamatey, *op. cit.*, p. 152-153; 230.

⁴⁷ Idem, *op. cit.*, p. 215-219.

⁴⁸ Idem, *op. cit.*, p. 261-269. Despre formarea Cehoslovaciei, Masaryk Thomas, *La resurrection d'un Etat. Souvenir et reflections. 1914-1918*. Paris, 1930; Opocenski, Jan, *The Collapse of the Austrian-Hungarian Monarchy and the Rise of the Csekoslovak State*, Prague, 1928.

⁴⁹ Mamatey, *op. cit.*, p. 239-245. Henry Wickham Steed a sprijinit la Congres dorința de independență a națiunilor negermane și nemaghiare din Austro-Ungaria. Citându-l pe britanicul Steed și acceptându-i argumentele, diplomatul american pe lângă Consiliul Suprem de Război, Arthur H. Frazier a telegrafiat la Washington ca, pe baza hotărârilor de la Roma, S.U.A. să-i sprijine pe cei 31 de milioane de prieteni din Austro.-Ungaria și nu pe cele

cca 20 de milioane de dușmani unguri și austrieci. Este clar că Frazier a făcut presiuni asupra Casei Albe să accepte că prietenii Antantei, deci națiunile negermane și nemaghiare din Austro-Ungaria, trebuiau să devină și prietenii americanilor.

⁵⁰ După ce s-au sintetizat informațiile la Casa Albă, plus anumite presiuni morale, Lansing a insistat ca în loc de „simpatie“ în actele oficiale americane să apară termenul de „suport“ sau sprijin pentru națiunile nemaghiare și negermane din Austro-Ungaria. Chiar în ziua de 29 mai 1918 diplomatul sârb Mihailović, amintind de lupta plină de abnegație a Serbiei contra Puterilor Centrale, care a preferat să lupte contra acestora și în exil, refuzând orice propunere de pace separată și a dovedit un atașament solid față de Antantă, a insistat ca S.U.A. să-și clarifice odată pentru totdeauna atitudinea și să acționeze deschis și hotărât pentru dezmembrarea Austro-Ungariei și pentru instituirea unității libere iugoslave, a Cehoslovaciei și Poloniei; altfel s-ar putea ca slavii „habsburgi“ sau „austrieci“ să părăsească Antanta și S.U.A. și să-și caute aranjamente cu Puterile Centrale. Până la urmă Lansing a lansat Declarația din 29 mai 1918 în următoarea formulă: „Secretariatul de Stat dorește să anunțe că lucrările Congresului Raselor (Națiunilor – n.n.) Asuprite din Austro-Ungaria, care s-a ținut la Roma în aprilie, au fost urmărite cu mare interes de guvernul S.U.A. și aspirațiile naționale ale Ceho-Slovacilor și Iugo-Slavilor spre libertate au câștigat simpatia acestui guvern“, Mamatey, *op. cit.*, p. 257-261. Deci este clar că pe măsură ce se informau sau erau mai bine informați, oamenii de stat americani evoluau, își corectau pozițiile, deveneau mai realiști; dar la această corectură au contribuit și eșecurile repetate de a obține consimțământul Austro-Ungariei de a încheia pacea separată și nu numai întrevederile instructive cu liderii națiunilor asuprite. Oricum, credem că este semnificativă afirmația lui Beneš relativ la discuțiile avute cu americanul Sharp la Paris. Beneš a fost surprins să constate că diplomatul american nu știa practic nimic despre Europa Centrală și despre afacerile cehilor iar noțiunile folosite de el erau întrutotul naive pentru zonă; mai târziu, după ce a fost însă bine informat, Sharp a devenit un bun prieten al cehilor; însă despre el s-a afirmat pe bune și cu mult umor că la început nu era capabil să facă deosebirea dintre un calmuc și un cehoslovac, Idem, *op. cit.*, p. 268. Francezii și englezii (aprilie-mai 1918) au recunoscut în principiu Consiliul Cehoslovac cu câteva luni înaintea americanilor, Idem, *op. cit.*, p. 30.

⁵¹ Idem, *op. cit.*, p. 281-284.

⁵² Idem, *op. cit.*, p. 282-283.

⁵³ Idem, *op. cit.*, p. 305-306.

⁵⁴ Idem, *op. cit.*, p. 305-306.

⁵⁵ Idem, *op. cit.*, p. 307.

⁵⁶ Idem, *op. cit.*, p. 304.

⁵⁷ Mansberg, N., *The multiracial Commonwealth*, London, 1953.

⁵⁸ Mamatey, *op. cit.*, p. 305.

⁵⁹ Idem, *op. cit.*, p. 309; vezi și David Kelly, *Woodrow Wilson and the Creation of Czechoslovakia*, în „East European Quarterly“, Volume XXVII, Summer 1992, Number 2, p. 185-207. Opinia publică americană prin „New York Times“ din 4 septembrie 1918 și-a exprimat astfel satisfacția față de acest eveniment, într-un articol intitulat *Recunoașterea cehoslovacilor*: „Este o politică a înțelepciunii, este drept; putem adăuga că este o politică generoasă dacă nu chiar simțim că este înainte de toate un act de justiție“. Potrivit unor informații, la viitoarea conferință de Pace de la Paris, Delegația americană a propus o frontieră etnică pentru Cehoslovacia, dar House, folosindu-se de absența lui Woodrow Wilson care era bolnav, a acceptat cererea Franței ca noului stat să i se recunoască frontierele istorice, Mamatey, *op. cit.*, p. 310. După recunoașterea Consiliului și a Legiunii cehe, Masaryk a devenit pentru americani „simbolul popoarelor mici și asuprite“.

⁶⁰ Toate statele din zonă aveau majorități etnice de naționalitatea lor. De pildă în 1921 în Polonia, dintr-un total de 27.176.717 de oameni, 18.814.239 erau polonezi, (69,2%), 3.898.431 ucrainieni și ruteni (14,3%), 2.110.448 evrei (7,8%) 1.060.237 bicloruși (3,9%), 1.059.194 germani (3,9%) etc., cifrele la Joseph Rothschild, *East Central Europe between the Two World Wars*, Seattle and London, p. 36. În Cehoslovacia, în 1921, dintr-un total de 13.613.172 de oameni, 8.760.937 erau cehoslovaci (65,51%), 461.849 ruteni (3,45%), 3.123.568 germani (23,36%), 745.431 unguri (5,57%) și alții, Idem, *op. cit.*, p. 89. Ungaria istorică, formată prin cuceriri sau alianțe dinastice în vremurile evului mediu, devine Ungaria etnică cu 7.615.117 de locuitori din care 6.730.996 erau unguri; abia acum ea este stat național. În unele statistici – elaborate fără Croația-Slavonia – se afirmă că la capitolul „pierderi totale“, în comparație cu 1910, Ungaria a pierdut 189.907 km² din 282.870 km² și o populație de 10.649.416 de oameni în 1920 din 18.264.533. Poate că din punct de vedere unghuresc feudal, bazat pe sabia cuceritoare, ele pot fi considerate „pierderi“, dar din punct de vedere al democratizării geografiei politice europene ele sunt – cel puțin din punctul nostru de vedere – eliberări naționale teritoriale totale. Era imposibil ca de dragul celor 1.661.805 de unguri din Transilvania să nu fie eliberați și uniți cu Țara cea cca. 2.830.040 de români iar Ungaria să nu „piardă“ cei 103.093 km² (aici, în afară de români și unguri, mai trăiau și germani, evrei și alții, per total Transilvania număra, în 1920, 5.257.467 de oameni). Era tot atât de imposibil ca pentru cei 1.066.685 de unguri să nu se elibereze 3.517.568 de slavi iar Ungaria să nu „piardă“ 61.633 km² în favoarea Cehoslovaciei și 20.551 km² în favoarea Iugoslaviei în care au intrat la Trianon 1.509.295 de slavi versus doar 452.265

de unguri, Idem, *op.cit.*, p. 155. Nu trebuie deci să uităm că din cei 10.649.416 de locuitori „pierduți“ de Budapesta, 7.435.785 erau nemaghiari, îndreptățiți să se elibereze de ea și să se unească cu statele unde etnia lor era majoritară. Dacă punem în calcul și unirea Croato-Sloveniei cu Iugoslavia, prin ea s-au desprins 2.621.954 de oameni de Ungaria, plus 105.948 de unguri din zonă, după statisticile din 1910. Pentru populația întregii Iugoslavii în 1921 vezi Idem, *op. cit.*, p. 203. Sârbo-croații erau 74,36%, slovenii 8,51%, germanii 4,22%, maghiarii 3,9%, românii 1,93% etc.

⁶¹ Renouvin, Pierre, *Le Traité de Versailles*, Paris, 1969, p. 23-24. Despre Tratatul cu Germania, MacMillan, *op. cit.*, p. 167-214, la Capitolul IV *The German Issue*, unde sunt analizate temeinic atât atitudinea S.U.A., cât și a Antantei față de această problemă; succint, dar precis, la Bernard Boilyn, Robert Dallek, David Brion Davies, David Herbert Donald, John L. Thomas, Gordon S. Wood, *The Great Republic. A History of the American People*, Third Edition, vol. 2, Lexington Massachusetts, Toronto, 1985, p. 688-693, care tratează *The Ordeal of Woodrow Wilson*, cu chestiunile de bază *Problems with the Fourteen Points, Problems in Paris, The League of Nations, The Red Scare, Republicans Oppose Wilson*, incluse toate la Capitolul 27, *Progressivism and the Great War*, p. 670-694; foarte utilă bibliografia privind noua diplomatie și problemele Sistemului de la Versailles de la p. 694-695; vezi și David M. Kennedy, Thomas Bailey, *The American Pageant. A History of the Republic*, Brif Edition, Volume II, Lexington, Massachusetts, Toronto, 1986, p. 361-380.

⁶² După Renouvin, *op. cit.*, p. 25, Franța a pierdut 1.390.000 de morți; după alte surse, Franța a avut în jur de 1.400.000 morți, aproape 3.500.000 de răniți și aproape 700.000 de mutilați la o populație de 42.000.000 de locuitori, Frédéric Guélon, *L'Armée Française et la nouvelle architecture politique et militaire de l'Europe 1919-1921*, în „La fin ...“, p. 311.

⁶³ József Galántai, *Trianon and the Protection of Minorities*, Budapest, 1992; Romulus Seișanu, *Principiul naționalităților. Originile, evoluția și elementele constitutive ale naționalității. Tratatul de pace de la Versailles, Saint Germain, Trianon, Neuilly-sur-Seine, Sevres, Lausanne, studiu istoric și de drept internațional public*, ed. C. Schifirneț, București, 1996; Gheorghe Iancu, *Problema minorităților etnice din România în documente ale Societății Națiunilor: 1923-1932. La probleme des minorités ethniques de la Roumanie dans des documents de la Société des Nations. 1923-1932. Ethnic Minorities from Romania in Documents from the Nations Society: 1923-1932*, Cluj-Napoca, 2002, p. 57, unde se precizează că Philippe Berthelot a prezidat o Comisie a statelor noi și a minorităților, compusă din delegați: Franței, Angliei, S.U.A., Italiei și Japoniei, care a emis Tratatul ale minorităților. Marile Puteri au semnat un prim Tratat cu Polonia la 28 iunie 1919 care a

inspirat celelalte Tratatate parafate spre sfârșitul anului, după cum urmează: Cehoslovacia, Grecia, Polonia la 10 septembrie 1919 în cadrul Tratatului de la Saint Germain cu Austria, urmate de Iugoslavia la 5 decembrie și de România la 9 decembrie. Tot la Iancu, *op. cit.*, p. 57-58 și 64 se precizează (după Galántai) procentajul minoritarilor din noile state: 34,6% în Cehoslovacia, 31,2% în Polonia, 28,8% în România, 19,8% în Lituania, 11,3% în Finlanda, 12% în Estonia, 26% în Letonia, 20,7% în Iugoslavia. Unele cifre nu corespund cu alte surse. De pildă, la Iancu, *op. cit.*, p. 58 (după Galántai) se afirmă că în România au fost incluși 1.900.000 de unguri, dar Rotschild dă cifra de 1.661.805 de maghiari (vezi nota 31 de la Cap. I. 1.2). Diferență mare și la Polonia, în legătură cu evreii (Iancu, *op. cit.*, p. 58, după Galántai 3.006.000 iar după Rothschild, *op. cit.*, p. 36 numai 2.110.448 în 1921 și 2.489.084 în 1931).

⁶⁴ Rușii nu rămân doar cu Basarabia, Bucovina de Nord, Țările Baltice, teritoriile poloneze și finlandeze anexate în 1939-1940, dar primesc și Rutenia Subcarpatică de la „victorioasa“ Cehoslovacie, în pofida faptului că Stalin și Molotov i-au promis lui Beneš, în 1943, că țara lui va fi reconstituită în frontierele ei din 1937. Ungaria îmbogățește și ea „tezaurul“ teritorial al U.R.S.S.-ului în 1947, Duroselle, *De Wilson ...*, p. 426, 472-480. În plus, U.R.S.S.-ul ia și Königsbergul și o parte din Prusia Orientală, Idem, *op. cit.*, p. 441. Restul Prusiei Orientale era dat Poloniei. Frontiera de est a Poloniei victorioase, care ceda teritoriile luate de Stalin în 1939, urma linia Curzon din 1919 cu mici avantaje în favoarea Poloniei (Przemysl). În schimb, Polonia lua teritoriile germane de la est de Oderul Inferior și a afluentului său Neisse care trece prin Gorlice-Goerlitz și Gubni-Guben. Polonia primea deci Pomerania, Silezia, controla gurile Oderului și Vistului și 400 de km pe litoralul baltic. O parte din industria sileziană, salvată după Primul Război de și pentru Germania, devenea poloneză; aici, în 1943, se produceau 100 milioane de tone de cărbune, 4 milioane de tone de oțel și exista o producție notabilă de zinc și plumb. În locul germanilor mutați spre vest, în noua Polonie au sosit cca 2.000.000 de polonezi din teritoriile rămase la ruși. Cu toate acestea teritoriul Poloniei a scăzut de la 388.000 km² la 310.000 km² iar populația de la 35 la 24 milioane de locuitori (datorită și pierderilor din război), Idem, *op. cit.*, p. 481.

⁶⁵ Probabil cifrele sunt și mai mari. Pierderea teritoriului de la est de Oder-Neisse a însemnat o reducere a populației cu 9.600.000 de oameni, dar majoritatea fiind germani, au fost mutați spre vest. În 1937, în Cehoslovacia trăiau 3.230.000 de germani, iar în 1950 au rămas 200.000; în Polonia, 741.000 în 1937, 100.000 în 1950; în Danzig (devenit Gdansk) 350.000 în 1937, dispăruți din zonă în 1950; în România, 720.000 în 1937, 380.000 în 1950; în Iugoslavia, 575.000 în 1937, 55.000 în 1950; în Ungaria, 530.000 în

1937, 150.000 în 1950. În Europa de Est și de Sud-Est, în 1937 trăiau 6.600.000 germani iar în 1950 au rămas doar 1.099.000, *Encyclopedia Britanica*, 10, 1960, p. 295. Germania a pierdut, după 1945, 21% din teritoriul recunoscut la Versailles, Idem, p. 191-192. De fapt, Versailles-ul a conservat partea bună a operei bismarckiene. Deci soarta Germaniei în 1919 nu a fost atât de „crudă” cum o „cântă” unele „vrăbii”.

⁶⁶ Iugoslavii „habsburgi” au dorit să li se recunoască oficial și diplomatic Comitetul Iugoslav de la Londra; despre complicațiile și impedimentele ivite în această problemă delicată și complicată vezi Mamatey, *op. cit.*, p. 311-315. Diplomatul sârb Mihajlović, om înțelept, dorea respectarea nu numai a doleanțelor juste de eliberare a iugoslavilor „habsburgi”, dar și asigurarea unei poziții egale și fraterne a acestora cu sârbii ortodocși în viitorul stat. Deci el avea mai degrabă sentimente iugoslave decât pan-sârbe. Mihajlović a activat în S.U.A. pentru ca guvernul american să recunoască oficial Comitetul de la Londra, fapt pentru care Pašić, dominat de spiritul pan-sârbesc, l-a destituit din funcție, calificându-l pe nedrept ca fiind incompetent. Oricum, în iunie 1918, iugoslăvii „habsburgi” ce trăiau în S.U.A. n-au fost primiți de Președinte ci doar de Lansing care i-a înmănat acestuia memorandumul lor. Americanul Phillips a fost siderat de atitudinea lui Pašić față de Mihajlović pe care-l respecta foarte mult tocmai pentru competența, moderația și înțelepciunea de care a dat dovadă în activitatea sa diplomatică.

⁶⁷ De fapt, Pašić l-a păcălit la început pe Lansing, spunându-i că slavii catolici din Monarhia Austro-Ungară n-aveau nici o trupă militară de voluntari în luptă contra Puterilor Centrale și deci numai Serbia ortodoxă, refugiată la Corfu, era în război cu inamicii. Lansing i-a raportat lui Wilson că numai în cazul ceho-slovacilor s-a putut recurge la recunoașterea cobeligeranței, nu și în cazul iugoslavilor. Adevărul era că atât pe frontul rusesc cât și pe cel macedonean au luptat două divizii formate din voluntarii slavi proveniți din Austro-Ungaria. Deși a fost păcălit sau mai precis indus în eroare de Pašić, Lansing a intuit cu realism că adoptarea unei politici corecte în problemă era deosebit de complicată, implica multe precauții, deoarece acționau factori adversi cum ar fi gelozia și pretențiile italiene în teritoriu, dar și dorința Beogradului ortodox mai degrabă de a-i absorbi pe iugoslavi decât de a se federaliza cu ei, Idem, *op. cit.*, p. 312-313.

⁶⁸ Idem, *op. cit.*, p. 316.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Idem, *op. cit.*, p. 317.

⁷¹ În 13 iulie apare deja Comitetul Național Ceh la Praga, condus de Kramář și format din toate partidele cehe care au fost reprezentate în Parlamentul din Viena în urma alegerilor din 1911. În august 1918, se înființează, la Congresul Slav de la Liubliana, un Consiliu Național Iugoslav, condus de Părintele

Korošek, care a reprezentat un nucleu pentru Consiliul Național Iugoslav de la Zagreb. Pe aceleași baze și folosind aceleași proceduri s-au organizat în lunile următoare și deputații și liderii români din Bucovina și Transilvania. În octombrie 1918, în Parlamentele de la Viena și Budapesta, cehul Stanek, slovenul Korošek, polonezul Ignacy Daszynski, românul Alexandru Vaida Voevod au făcut publică hotărârea de independență a națiunilor lor.

⁷² Mamatey, *op. cit.*, p. 322. Balfour și Clemenceau au respins și ci ofertele austriece, fiind convinși că nu era posibilă despărțirea Austro-Ungariei de Germania și încheierea unei păci separate. În septembrie-octombrie 1918, nu se mai acționa pe această cale, iar Clemenceau a afirmat că toți inamicii trebuie să învețe că nu erau posibile discuțiile și tratativele între „crimă și drept” și că împotriva lor trebuia luptat până la capăt, Idem, *op. cit.*, p. 321.

⁷³ Idem, *op. cit.*, p. 319-326. Burian a făcut două oferte în 14 septembrie și 7 octombrie 1918. În octombrie 1918, până și social-democrații și unii creștin-democrați austriece s-au declarat pentru autodeterminare, pentru un stat național propriu sau, eventual, unit cu Germania.

⁷⁴ Idem, *op. cit.*, p. 327-329.

⁷⁵ Idem, *op. cit.*, p. 330-332.

⁷⁶ Idem, *op. cit.*, p. 332-336, vezi și C.A. Macartney, A.W. Palmer, *Independent Eastern Europe. A History*, New York, 1962, p. 90-93.

⁷⁷ Mamatey, *op. cit.*, p. 337-339.

⁷⁸ Idem, *op. cit.*, p. 344; Macartney, Palmer, *op. cit.*, p. 94.

⁷⁹ Și în ianuarie 1919, cancelarul Austriei cere oficial unirea cu Germania, vezi Renouvin, *Le Traité de Versailles*, p. 63-64. Despre Sistemul de la Versailles și modificările generale sau de ansamblu din Europa Centrală și de Est, Macartney, Palmer, *op. cit.*, p. 97-146; numai despre Austria, MacMillan, *Peacemakers*, p. 254-264. Parlamentul din Viena a votat unirea cu Germania, la 12 noiembrie 1918 și a deschis negocierii în acest sens cu Germania (deci imediat după plecările Împăratului-Rege și a Kaiserului în exil).

⁸⁰ Renouvin, *Le Traité de Versailles*, p. 54-56; MacMillan, *Peacemakers*, p. 43-57 despre *Lloyd George and the British Empire Delegation*.

⁸¹ Renouvin, *Le Traité de Versailles*, p. 63-64.

⁸² Idem, *op. cit.*, p. 65; despre problema cehoslovacă la Paris, MacMillan, *Peacemakers*, p. 240-253 la Capitolul *Czechs and Slovaks*; Rothschild, *East Central Europe ...*, p. 76-86. Germanii sudeți ar fi dorit să participe și la alegerile pentru nouă Adunare Națională Austriacă, dar cehii le-au interzis accesul la acest eveniment care exprima categoric dorința lor de a se uni cu Austria. Când germanii sudeți au organizat o demonstrație uriașă de protest împotriva acestei interdicții, soldații și jandarmii cehi au tras în mulțime și au ucis 52 de demonștranți, în 4 martie 1919.

⁸³ Renouvin, *op. cit.*, p. 66-67. La un moment dat, în 7 aprilie 1919, Wilson a amenințat că va părăsi Conferința de Pace dacă problema regiunii Saarre nu se va rezolva echitabil, *Idem, op. cit.*, p. 47.

⁸⁴ Despre disputele în jurul bogatului ținut Saarre, MacMillan, *Peacemakers*, p. 180, 206, 208-210, 212.

⁸⁵ Renouvin, *op. cit.*, p. 68; MacMillan, *Peacemakers*, p. 101, 180-184, 205, 209, 213.

⁸⁶ Renouvin, *op. cit.*, p. 69-70, MacMillan, *Peacemakers*, p. 214.

⁸⁷ Renouvin, *op. cit.*, p. 59-60. Îndeosebi Lloyd George, sprijinit de Woodrow Wilson, insistă asupra respectării acestui principiu inclus în cele wilsoniene. Este respinsă, de asemenea, pretenția Poloniei de a anexa Danzigul unde trăiau 300.000 de locuitori germani. Orașul devine liber, cu administrație autonomă, sub controlul Ligii Națiunilor care asigură Poloniei toate facilitățile pentru transportul mărfurilor ce intrau în sistemul vamal polonez și un coridor de trecere; MacMillan, *Peacemakers*, p. 179, 209, 24-229.

⁸⁸ *Encyclopedia Britanica*, 1, 1960, 648; *Idem*, 20, 1960, 653 Macartney, Palmer, *Independent Eastern ...*, p. 105-108; despre toată problema Germaniei, MacMillan, *Peacemakers*, p. 167-205; numai despre Silezia Superioară, *Idem, op. cit.*, p. 179, 206, 224, 229-231, vezi și Duroselle, *De Wilson ...*, p. 9-14.

⁸⁹ Mamatey, *op. cit.*, p. 353-354; vezi și Rothschild, *East Central Europe ...*, p. 76-86.

⁹⁰ Mamatey, *op. cit.*, p. 354.

⁹¹ *Idem, op. cit.*, p. 355.

⁹² Rothschild, *op. cit.*, p. 155.

⁹³ Macartney, Palmer, *Independent Eastern*, p. 116; Duroselle, *De Wilson ...*, p. 28; MacMillan, *Peacemakers*, p. 252-253.

⁹⁴ Macartney, Palmer, *op. cit.*, p. 116; Duroselle, *Histoire diplomatique ...*, p. 29. După ce la 5 decembrie au loc conflicte între croați și soldații sârbi la Zagreb, în mai 1919 Radić a înaintat o Petiție cu 167.667 de semnături către Antantă cerând independența Croației, vezi Rothschild, *op.cit.*, p. 206.

⁹⁵ Macartney, Palmer, *op. cit.*, p. 122.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Idem, op. cit.*, p. 124.

⁹⁸ Rothschild, *op. cit.*, p. 155.

⁹⁹ *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, Coordonator Acad. Gheorghe Platon, București, 2003, p. 498-506 despre acțiunile interne de Unire cu România.

¹⁰⁰ În zonă erau 150.000 locuitori, majoritatea sloveni; la plebiscitul din octombrie 1920, 22.000 de votanți contra 15.000 au optat pentru Austria. Printre ei s-au numărat și mulți sloveni catolici din regiunea Klagenfurtului,

Rothschild, *op. cit.*, p. 262-263. Atitudinea acestor sloveni i-a uimit pe americanii ce i-au vizitat.

¹⁰¹ Idem, *op. cit.*, p. 155.

¹⁰² Macarnety, Palmer, *op. cit.*, p. 126.

¹⁰³ Idem, *op. cit.*, p. 140.

¹⁰⁴ Idem, *op. cit.*, p. 142.

¹⁰⁵ Mamatey, *op.cit.*, p. 355.

¹⁰⁶ Idem, *op. cit.*, p. 356. S-a apreciat cu realism că după disputa Pašić-Trumbić de la Paris a urmat un fel de întrecere comică între cei doi slavi sudici, în sensul că primul dorea de la Aliți să i se recunoască dreptul de a elibera și anexa provinciile slave din Austro-Ungaria iar al doilea ca aceleași Mari Puteri să recunoască oficial Comitetul Iugoslav de la Londra ca unicul purtător de cuvânt al iugoslavilor „habsburgi“. Garanțiile cerute de Trumbić, care dorea și el o Iugoslavie cu Serbia împreună, dar egală cu Croația și Slovenia, erau îndreptățite, deoarece mentalitățile slavilor sudici catolici din această zonă, plus Dalmația, fiind în strânsă comuniune artistică, morală și intelectuală cu Austria, Italia și Ungaria, secole de-a rândul, erau de tip occidental, pe când sârbii, pe jumătate civilizați – zicea liderul croat – erau „hibridi balcanici“, rezultați din amestecul slavilor cu turcii; deci, în fața acestei situații, erau binevenite structurile federaliste egale și fraterne în noul stat; și probabil unii sperau ca părțile orientale să fie influențate benefic în viitor de cele occidentale și din sinteza realizată să rezulte o formație statală viabilă și valabilă. Alții doreau însă o Croație independentă sau un stat separat al slavilor din fosta Monarhie, ambele soluții eșuând în perioada respectivă. Oricum, 80.000 de voluntari slavi din fosta armată austro-ungară, aliați ai Antantei, au cerut ca unitățile lor să fie recunoscute ca armate cobeligerante și de ocupație a teritoriilor respective în numele acesteia. Pašić a blocat însă și aceste acțiuni, MacMillan, *Peacemakers ...*, p.125/126. În noiembrie 1918 aici intrau trupele sârbe ale lui Pašić.

¹⁰⁷ Mamatey, *op. cit.*, p. 356. Era clar că în această fază a lucrurilor cele două tendințe sârbă ortodoxă și croato-slovenă catolică intrând în competiție și nu într-o acțiune de colaborare și coordonare a eforturilor militare și diplomatice „și-au dat șah-mat una alteia“.

¹⁰⁸ Idem, *op. cit.*, p. 357. Steed l-a criticat pe Pašić și pentru că l-a demis brutal pe Mihajlović, deși acesta a servit cu strălucire interesele iugoslave în S.U.A. Marele învățat și istoric britanic a ținut la Mihajlović care era mai democrat decât primul său ministru și nutrea un respect real față de slavii catolici din Monarhie. Steed i-a cerut lui Pašić să nu procedeze la fel și cu Jovanović, ministrul sârb de la Londra. Pašić, imperturbabil, i-a replicat că l-a destituit pe Mihajlović pentru nesupunere și ca să demonstreze cine este adevăratul stăpân, îl va demite și pe Jovanović, dacă nu-i va executa ordinele.

Deci, el dădea ordinele și funcționarii săi trebuiau să i se supună. Din acel moment, Steed a încheiat dialogul cu Pașić. Conflictul Pașić-Steed și la MacMillan, *Peacemakers*, p. 124-125.

¹⁰⁹ Renouvin, *Le Traité ...*, p. 54-55.

¹¹⁰ Este drept că armatele statelor democratice occidentale erau oboseite și parțial decimate de război, dar oamenii de stat din 1918-1920 n-au intuit în toată măsura ei semnificația malignă a regimului bolșevic și nici n-au bănuit efectele ei *à la longue* pentru a încerca cu ultimele puteri să stingă focul devastator al comunismului instaurat la putere în Rusia. O onorabilă excepție a constituit-o Churchill, despre care s-a afirmat că posedă un puternic simț sau sens al istoriei. După executarea fără judecată a țarului și a familiei sale și după uciderea atașatului naval, căpitanul Crombie în Ambasada Britanică de la Moscova, invadată de bolșevicii lui Lenin, Churchill a intuit ca nimeni altul că regimul comunist a instaurat un barbarism de tip nou, căruia nu-i păsa de nici un fel de standarde sau reguli ce țineau de legi, obiceiuri, diplomatie sau onoare. În fața Cabinetului britanic, Churchill a insistat să se trimită o armată de intervenție și Lenin și Troțki să fie capturați și spânzurați prin instanță; trebuia ca toți criminalii bolșevici să devină subiectele sau obiectele asupra cărora va opera justiția și să simtă că pedepsirea lor era un obiectiv esențial al politicii engleze. În alte ocazii, Churchill a subliniat ideea că bolșevicii au reușit să reducă Rusia la „o formă animalică de barbarism” și s-au menținut la putere prin crime și masacre, civilizația fiind stinsă pe toate ariile în care au pătruns. Comparând trupele bolșevice cu babuinii feroci ce-și făceau de cap printre ruinele orașelor și corpurilor victimelor lor, Churchill a specificat că din toate tiraniile de care a avut parte omenirea, cea bolșevică era „cea mai rea, cea mai distructivă, cea mai degradantă” și dacă i-a bătut pe germani, nu se va lăsa niciodată înfrânt de babuinii bolșevici, vezi Johnson, *A History ...*, p. 73-74. Tot el a intuit că după și dacă regimul bolșevic se va consolida, va duce o politică mai pronunțat expansionistă ca cea țaristă și va deveni în cel mai înalt grad un regim militarist. Vrând-nevrând, Churchill, care a insistat atât de mult ca acest regim să fie ucis în fașă, a devenit aliat tehnic cu urmașul lui Lenin, Stalin, în cel de-Al Doilea Război Mondial, în lupta contra lui Hitler. Ironia sorții și a interpretărilor de tot felul, făcute după ureche, a făcut să fie etichetat și ca „cinic” din cauza biletelor și procentajelor schimbate cu Stalin în octombrie 1944, la Moscova (acestea, oricum nu erau valabile decât pe timpul operațiilor militare). El a recurs la această operație doar fiindcă nu i s-a acceptat planul de debarcare în Balcani, singurul capabil să blocheze efectiv drumul Armatei Roșii bolșevizatoare spre inima Europei. Oricum au fost interpretate lucrurile, Churchill rămâne o figură luminoasă a istoriei umanității chiar dacă n-ar fi făcut altceva pe lume și în istorie decât să tragă clopotul de alarmă în fața apariției bolșevismului rus, ce a produs

imense suferințe materiale și spirituale și a aruncat în frecvente convulsii vicțile a sute de milioane de oameni. În Primul Război Mondial și în 1918 doar americanii erau mai odihniți și aveau în Europa Occidentală – deci departe de Rusia roșie – aproape 2.000.000 de soldați. Dacă Wilson l-ar fi înțeles pe Churchill, această armată ar fi putut să distrugă regimul bolșevic în urma unei intervenții energice și coordonate serios, efectuate de marile puteri democratice ale lumii din Antantă și de asociata ei S.U.A. Dar cu „dacă și cu poate” nu se poate face istoria obiectivă; însă nimic nu ne împiedică să analizăm într-un laborator de istorie construit imaginar, deci prin prisma unei *wishfull history*, toate opțiunile și propunerile făcute în momentele cruciale ale istoriei contemporane universale, mai ales dacă, o dată aplicate, ar fi scutit omenirea de imense suferințe și pierderi materiale și umane. În februarie 1919, Churchill a traversat Canalul, a pornit într-o viteză nebună cu mașina spre Paris, mașină pe care a abandonat-o după un accident, cu scopul de a-l convinge pe Wilson și Consiliul Suprem Aliat despre necesitatea unei intervenții masive și serioase, ca o cruciadă mare și decisivă contra bolșevicilor. Dar Wilson, ca și Lloyd George de altfel, l-au refuzat. Foch era pentru această cruciadă, dar oamenii politici nu l-au sprijinit nici pe el. Ei se temeau și de presiunea partidelor socialiste din țările lor, solidare cu Lenin. Churchill s-a temut ca în perspectivă Rusia roșie să nu se alieze cu Germania și Japonia (MacMillan, *Peacemakers*, p. 78, 81, 85-86, 90). Ambasadorii francez și danez, întorși din Rusia, au informat Parisul despre teroarea roșie, dar fără efect. Lloyd George le-a spus că exagerează, deși Pichon și Sonino i-au crezut.

¹¹¹ Mamatey, *op. cit.*, p. 358-359.

¹¹² Sporazum a fost semnat la 20 august 1939 și făcut public în 26 august. Banovina Croația a fost formată din fostele banovine Sava și Primorje și din opt părți din banovinele învecinate Dubrovnik (Zeta), Sid și Ilok (Dunav), Brčko, Travnik și Fojnica (Drina) și Derventa și Gradačac (Vrbas). Populația ei era de 4.400.000 de oameni, din care 866.000 sârbi ortodocși și 164.000 musulmani, croații deținând o majoritate clară de 77%. Croația deținea 30% din teritoriul și populația Iugoslaviei, guvernul ei se bucura de autonomie bugetară și administrativă, în competența lui cădeau problemele industriei, agriculturii, comerțului, silviculturii, minelor, cele sociale, sănătatea publică, educația și justiția. Diplomația, comerțul exterior, apărarea și securitatea, transporturile și comunicațiile erau de competența guvernului central de la Belgrad. Maček și 4 croați au intrat în guvernul central Cvetković iar Prințul Paul l-a numit Ban al Croației pe Dr. Ivan Subašić (Rothschild, *op. cit.*, p. 260-262). Despre musulmanii încadrați în Croația vezi Ivo Banac, *The National Question in Yugoslavia. Origins, History, Politics*, Ithaca and London,

1994, p. 376-377. Alte teritorii locuite de musulmanii din Bosnia-Herțegovina au revenit Serbiei.

¹¹³ Pe larg, la MacMillan, *Peacemakers ...*, p. 288-314 la Capitolul *Italy leaves*.

¹¹⁴ Mamatey, *op. cit.*, p. 359-360.

¹¹⁵ Idem, *op. cit.*, p. 363-364.

¹¹⁶ Idem, *op. cit.*, p. 364-365.

¹¹⁷ Idem, *op. cit.*, p. 366-368.

¹¹⁸ Se părea că Pašić, după trei zile de tratative cu Trumbić și Korošek, care au dus la „Declarația de la Geneva”, și-a schimbat atitudinea față de croați și sloveni în fața amenințării italiene. Pašić s-a angajat formal că va cere Alianților să recunoască Consiliul Național Iugoslav de la Zagreb și Comitetul Iugoslav de la Londra ca organ reprezentativ pe lângă guvernele aliate până la formarea unui corp diplomatic comun cu Serbia. În practică însă Pašić a sabotat „Declarația de la Geneva” și a blocat inițiativele ce doreau formarea unui stat federal (Mamatey, *op. cit.*, p. 372-373). De fapt, Seaton-Watson a afirmat că Pašić își schimba opiniile în câteva ore, că nu te puteai încrede în el 5 minute nici când îți dădea cuvântul de onoare sau îți promitea ceva. În fața complicațiilor sud-dunărene, Churchill a afirmat că Balcanii produceau mai multă istorie decât puteau consuma.

¹¹⁹ Mamatey, *op. cit.*, p. 373-375.

¹²⁰ Vezi pe larg la Dumitru Suci, *Monarhia și fărâșirea României Mari*, București, 1997.

¹²¹ Gelu Neamțu, *În America pentru Unirea Transilvaniei cu România*, Cluj-Napoca, 1997, p. 84-109; Mamatey, *op. cit.*, p. 316-317, 375-376; Keith Hitchins, *Woodrow Wilson and the Union of Transylvania with Romania 1917-1918*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, XVIII, nr. 9, 1979. O valoroasă sinteză de istorie modernă și contemporană românească la Idem, *România: 1866-1947*, București, 1998. Alte date la Boris Rangheț, *Relațiile româno-americeane în perioada primului război mondial. 1916-1920*, Cluj-Napoca, 1975.

¹²² Mamatey, *op. cit.*, p. 376-377.

¹²³ Idem, *op. cit.*, p. 377-379. Acțiuni similare în Europa, la Moroianu, George, *Les luttes des Roumains Transylvains pour la liberté et l’opinion européenne*, Paris, 1933.

¹²⁴ Pe larg la Suci, *Monarhia ...*; Idem, *Transilvania în procesul democratizării principiilor de stabilire a frontierelor de stat în Europa Centrală și Răsăriteană și Sistemul de la Versailles*, în mss. la Centrul de Studii Transilvane și inclus în volumul „Studii privind mișcarea națională a românilor din Transilvania. 1848-1918” ce urmează a fi tradus în limba franceză.

¹²⁵ Constantin Kirilăscu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, București, p. 373; Gh. Iancu, G. Cipăianu, *Temoignages Français*, p. 22-29; vezi cadrul la Ch. Vilain, *Les quatre armistices de 1918*, Paris, 1968; Glenn E. Torey, *General Berthelot et Roumanie. Mémoires et correspondances. 1916-1919*, New York, 1987; N. Dașcovici, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936; Suciu, *Monarhia ...*, p. 210-212; comunicarea lui Gheorghe Iancu, *Instituirea autorității de stat românești în Transilvania după 1 Decembrie 1918 la Consiliul Județean Cluj* (2004); vezi și Ormos Maria, *From Padua to the Trianon*, Budapeșt, 1992. Numai despre Trianon vezi și Galántai József, *A Trianon Békekötes. A Párizsi meghívástól a rátkifikáláság*, Budapeșt, 1990. Despre 1918 vezi și *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român și recunoașterea ei internațională. Documente externe*, vol. I-VI, București, 1983; *România și Conferința de Pace de la Paris. 1918-1919*, Cluj-Napoca, 1983.

¹²⁶ Suciu, *Monarhia ...*, p. 214-215.

¹²⁷ Mamatey, *op. cit.*, p. 351-352. Alte date privind politica Ungariei și atitudinea Consiliului Suprem Aliat în 1918-1920, vezi *Trianon and East Central Europa: Antecedents and Repercussions*, ed. By Béla K. Királyi and Lázsló Veszpremy, Boulder, East European Monographs, 1995; György Litván, *La démocratie hongroise de 1918 et les vainqueurs*, în „La fin ...”, p. 63-74; Jean Nouzille, *La Hongrie et la défense de son intégrité territoriale en 1918-1919 d'après les sources françaises*, în „La fin ...”, p. 251-300. O sinteză asupra istoriei Transilvaniei la Idem, *La Transylvanie, terre des contacts et des conflits*, Paris, 1993, recenzat de Suciu în „Transylvanian Revue”, vol. III, N. 3, Fall 1994, p. 118-121 și „Anuarul Institutului de Istorie Cluj”, XXXIII, 1994, p. 489-491.

¹²⁸ Ofensiva ungară roșie a avut succes în Slovacia și a creat probleme serioase, inclusiv la Paris, pe plan diplomatic, între 30 mai – 14 iunie 1919, Nouzille, *La Hongrie ...*, în „La fin ...”, p. 278-280. Înfrângerea Armatei Roșii ungurești de către Armata Regală Română la Idem, *op. cit.*, p. 281-291. Dar și înainte de instaurarea comunismului la Budapeșta, Jászi Oskár a militat pentru ca o Slovacie autonomă să rămână în sânul Ungariei iar Károlyi și guvernul său au afirmat că vor apăra „Slovacia cu armata trimițând aici trei divizii”. Diplomația Antantei media în general pe etape retragerea armatelor ungare la limitele viitoarelor frontiere, dar bolșevicii unguri atacau pentru a recupera anumite teritorii. Vederile lui Jászi despre transformările structurale de la sfârșitul Primului Război Mondial la Jászi Oskár, *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*, Chicago, 1929. El a acceptat în exil adevărul obiectiv privind necesitatea dispariției Monarhiei Austro-Ungare, Vasile Vesa, *La*

reception du Wilsonisme en Europe Centrale. Le cas de la Transylvanie, în „La fin ...”, p. 135-136.

¹²⁹ Macartney, Palmer, *op. cit.*, p. 108-100, 114-115, 140; MacMillan, *Peacemakers ...*, p. 234-235, 250-251.

¹³⁰ F.P. Walters, *A History of the League of Nations*, vol. I, p. 27-30 la subcapitolul Smuts's „Practical Suggestion”. În concepția lui, Liga nu trebuia să se mulțumească doar cu prevenirea războaielor dar să devină o mare instituție care să protejeze și să ordoneze funcționarea unei vieți internaționale sigure și pașnice a civilizației umane și ca fundament al unui nou sistem internațional. Ideile lui de bază au fost înscrise în Covenantul Ligii care trebuia să fie vie și mereu prezentă, acceptată de toate statele, nu ca un set al unor obligații legale uscate și nici ca împlinirea visurilor utopice, dar ca o evoluție naturală și necesară a instituțiilor politice ce aparțin sau țin de o viață civilizată.

¹³¹ Samuel Eliot Morison, *The Oxford History of the American People*, New York, Oxford University Press, 1965, p. 876-877.

¹³² Suci, *Monarhia ...*, p. 193-200; *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, *De la independență la Marea Unire (1878-1918)*, Coordonator Acad. Gheorghe Platon, București, 2003, p. 480-498.

¹³³ Duroselle, *De Wilson ...*, p. 163-164. S.U.A. a semnat tratatele cu Germania, Austria și Ungaria în 25 august (aprobat de Senat în octombrie), 24 august și 29 august 1921, dar pe bazele de la Versailles, Saint-Germain și Trianon, minus Covenantul. În 1922 Hughes a renunțat la revendicările S.U.A. în materie de reparații și de pensii militare.

¹³⁴ 3.400.000 din care 1,3 milioane născuți în străinătate și 2,1 milioane născuți în S.U.A., *Idem, op. cit.*, p. 54.

¹³⁵ 6.400.000 din care 2,5 milioane născuți în străinătate și 3,9 milioane născuți în S.U.A., *Ibidem*.

¹³⁶ Morison, *op. cit.*, p. 923-924; Norman Davies, *Europe. A History*, London, 1997, p. 943.

¹³⁷ *Envoy Extraordinary. Memoirs of a Romanian Diplomat Viorel Virgil Tilea*, Edited by Ileana Tilea, London, 1998, p. 286-2987, 295; Ladislau Gyémánt, *Preistoria construcției europene. Prehistory of the European Construction*, Cluj-Napoca, 1999, p. 163-218, 384-441 la Capitolul *Proiectele Rezistenței antifasciste*.

¹³⁸ Adrian Pop, *Post-Versailles Wishful Thinking: Two Case Studies*, în „La fin ...”, p. 127-130.

¹³⁹ Trainiello, Francesco; Sofri, Gianni, *Il Risorgimento. Scurtă istorie*, Traducere de George Cipăianu, Cluj-Napoca, 2002.

¹⁴⁰ Barraclough, Geoffrey, *The origins of modern Germany*, Oxford, 1972; Lichtenberg, Henri, *L'Allemagne moderne*, Paris, 1907; Benaerts, Pierre, *L'unité allemande*, Paris, 1939.

¹⁴¹ Vezi pe larg George Cipăianu, *Dilemme, options et risques dans les relations internationale de la Roumanie pendant la Première Guerre Mondiale*, în „La fin ...”, p. 13-20; numai despre relațiile româno-britanice până în mai 1918 la Idem, *La răscruce (toamna anului 1917 – primăvara lui 1918): Marea Britanie și încheierea de către România a unei păci separate = At the cross-roads (fall 1917 – spring 1918): Great Britain and Romania making of separate peace*, Oradea, 1993.

¹⁴² Vezi pe larg la Suciu, *Monarhia ...*

¹⁴³ Idem, *op. cit.*, p.247-251. Idem, *Românii din Transilvania, Basarabia și Bucovina în serviciul autodeterminării naționale reale și democratice*, în „Istoria României. Transilvania”, vol. II (1867-1947), Cluj-Napoca, 1999, p. 403-417.

¹⁴⁴ Frédéric Guelton, *L'armée français et la nouvelle architecture politique et militaire de l'Europe. 1919-1921*, în „La fin ...”, p. 309-320.

¹⁴⁵ Suciu, *Monarhia ...*, p. 204-205, 214-217.

¹⁴⁶ Tomasz Schramm, *La France et la Pologne ressuscité – premisses des relations*, în „La fin ...”, p. 75-94; Guelton, *op. cit.*, p. 313-316. Din 6.000 de militari francezi, 1.000 erau ofițeri.

¹⁴⁷ Guelton, *op. cit.*, p. 314-318.

¹⁴⁸ Sherman, D.S., *Rumania at the Paris Peace Conference. A Study in the Diplomacy of Ioan I.C. Brătianu*, New York, 1962.

¹⁴⁹ *Maghiarii din România și etica minoritară (1920-1940)*. Volum editat de Lucian Nastasă și Levente Salat, Cluj, 2003.

¹⁵⁰ Toate cifrele la Wojciech Rojek, *Territorial changes in the North, Middle and Soud-East Europe after World War I 1917-1924*, în „La fin ...”, p. 171-189.

CAPITOLUL II

Proiecte de realizare a Europei Unite în perioada interbelică și rădăcinile lor istorice

2.1. Programele de „elvetizare“ a Monarhiei habsburgice și de făurire a Mitteleuropei în secolul al XIX-lea și influența lor în gândirea politică europeană

Anul 1918, care a fost prin excelență nu închizător ci deschizător de perspective bune și corecte pentru istoria umanității, propune și pune în discuții soluții de restructurare substanțială a vieții europenilor și a Europei, realizate parțial în Vestul continentului după Al Doilea Război Mondial și situate la punctul I de pe ordinea de zi a tuturor națiunilor din contemporaneitatea noastră. La numai câțiva ani de la Primul Război Mondial, contele Richard N. Coudenhove-Kalergi se face cunoscut și recunoscut ca partizanul concepției fundamentale a realizării unei Europe federate prin unirea națiunilor ei¹. Contele, austriac după tată, japonez după mamă, deschis prin naștere, educație și cultură elevată spre universalism, a afirmat că numai prin această formulă și structură, Europa nu va slăbi și își va putea menține forța și prestigiul în lume, inclusiv în condițiile întăririi unor puteri gigantice în viitor, fenomen deja previzibil de mai multă vreme. În consecință – afirma contele –, o Europă federalizată era capabilă să mențină sistemul european de state stabilit la Versailles și în aceste condiții și, mai ales, să prevină cucerirea întregului continent de Rusia bolșevizată și bolșevizatoare. În fond, Coudenhove-Kalergi credea că problema sau dilema esențială era: sau Europa federală se va institui pe baza voluntariatului, democrației și a egalității între națiuni sau va fi cucerită de Moscova roșie care o va „federaliza“ în întregime

după chipul și asemănarea Uniunii proclamate cu numai un an înaintea publicării operei lui de mare răsunet „Pan-Europa”. Bineînțeles că într-o Europă federalizată și democratică nu avea ce căuta Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste cu regimul ei dictatorial și antiuman.

Însă contele nu surprinde vocația spre universal și spiritul de Commonwealth al britanicilor, ale căror priviri și interese le vede îndreptate strict spre Imperiu și, de aceea, nu include Marea Britanie și nici Statul Liber Irlandez în proiectul Europei Unite. Deși, parțial, acest raționament era îndreptățit² și, în pofida faptului că Londra a preferat uncori să se „abandoneze” sau „să se plimbe” în barca splendidei izolări, totuși, englezii erau, nu numai din punct de vedere geografic, dar și structural și mental, și europeni și această vocație n-a fost intuită sau a fost neglijată și diminuată de prestigiosul gânditor și deschizător de drumuri, ce a fost Coudenhove-Kalergi. El și-a scris memorabila carte în 1923, la vârsta de 29 de ani și, desigur, îi erau proaspete în memorie toate evenimentele Primului Război Mondial. Marea Britanie s-a implicat puternic în război și anume, nu numai în cel de peste mări și oceane ci, mai ales, în cel european, contribuind, imediat după Franța, la înfrângerea Germaniei și Austro-Ungariei. Anglia n-a putut nici atunci și nu va putea, nici în viitorul apropiat, să negligeze Europa și echilibrul de forțe din interiorul ei, deoarece, un continent dominat de Berlin și de aliații lui era de natură s-o neliniștească și s-o amenințe destul de serios; și acest lucru important a prevalat asupra tuturor greșelilor conciliatoriste pe care Londra le-a depășit. Trebuie să subliniem faptul că, într-un anumit sens, Richard Coudenhove-Kalergi a preluat ideea unor gânditori germani din secolul al XIX-lea, privind „pericolul” american ce va amenința Europa. El a specificat că, pe lângă Rusia bolșevică, spre care trag cu ochiul anumiți europeni dezechilibrați și disperați de mizeria materială și morală postbelică, alți europeni așteaptă ajutor american, ambele fiind în concepția lui un pericol pentru Europa, deoarece Moscova

vrea s-o cucerească și S.U.A. s-o cumpere. Continentul – spune Kalergi – se afla între Scylla dictaturii bolșevice ruse și Carybda dictaturii americane financiare și economice și singurul drum ce-i rămânea, pentru a nu fi strivită de cei doi coloși, era să se ajute singur transformându-se într-o Uniune politico-economică. Coudenhove-Kalergi concepe realizarea Europei Unite pe etape, procesul începând cu o conferință pan-europeană, Curte de Arbitraj, uniune vamală, care s-o transforme într-un teritoriu economic, omogenizat și unitar și sfârșind cu înființarea pe cale constituțională a Statelor Unite ale Europei, înzestrate cu un Parlament bicameral, o Cameră a Popoarelor și alta a Statelor³. Deși contele austriac, devenit cetățean cehoslovac după 1918, s-a temut de puterea economică copleșitoare de peste Ocean, totuși, pledează pentru adoptarea modelului economic al S.U.A., care a reușit să realizeze o piață omogenă în țară și recomanda pentru Europa, ca model politic, Uniunea Panamericană. Aceste recomandări demonstrează, totuși, că Richard Coudenhove-Kalergi nu era un antiamerican convins prin structură și mentalitate, ci era doar un temător sau un înfricoșat de puterea incomparabilă a finanțelor și a economiei americane, care o depășea cu mult pe cea europeană din vremea lui și se temea ca aceasta să nu fie „cucerită“ sau înăbușită, fiind mult slăbită după Primul Război Mondial. El n-a intuit că cele două economii pot deveni, în anumite condiții, și complementare, nu numai concurente sau antagonice și, fiind bine informat, a știut că S.U.A. a fost principalul creditor și furnizor al Europei belice și, de pe urma acestui fapt, și-a văzut venitul național crescut cu 35% iar exportul, între 1913-1919, s-a triplat. Dacă în 1913, investițiile americane în lume erau de 3.500 milioane de dolari iar cele străine în S.U.A. de 6.800 milioane de dolari, în 1919 investițiile S.U.A. s-au dublat iar cele externe în S.U.A. s-au redus la jumătate⁴. Interesant că în timpul și în urma Primului Război Mondial, în afară de S.U.A., au cunoscut o dezvoltare industrială notabilă și Argentina, Brazilia și Japonia, ultima

implicată și ea în conflict. Sperând într-o viitoare separare a națiunii ca entitate culturală de cea de stat ca entitate politică, care în concepția lui va fi tot atât de importantă ideologic ca separarea bisericii de stat, Coudenhove-Kalergi afirmă că Elveția, prin structura sa multinațională și federativă, prefigurează sau schițează viitoarea Pan-Europă, care nu se va putea însă forma, fără o serioasă și ireversibilă reconciliere franco-germană. Ea trebuie să se fundamenteze pe o solidaritate a rațiunii, chiar dacă încă nu era loc pentru o solidaritate din dragoste. Conteul austriac spera însă că prima va aduce cu sine și pe cea de-a doua, dacă se va realiza Pan-Europa, lucru valabil și pentru alte națiuni aflate, în trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat, în aceeași situație.

În 1926, la Viena, s-a ținut Congresul Pan-Europa⁵ la care au participat reprezentanți ai guvernelor și partidelor politice, unde s-a afirmat din nou că, dacă Europa Continentală, de la Portugalia la Polonia, nu se va uni și nu-și va armoniza statele într-o formă supranațională, ar putea pieri în cursul secolului, atât din punct de vedere politic, cât și economic și cultural. Proiectele Congresului propuneau, de fapt, realizarea unor State Unite ale Europei, după modelul S.U.A., ceea ce însemna că era vorba și de federalizare politică și de o unificare și armonizare economică. La 5 septembrie 1929, Aristide Briand și-a anunțat și el un plan propriu de înființare a unei Federații a Statelor Europene, chiar în Adunarea Generală a Ligii Națiunilor. Omul politic francez a fost însă convins că realizarea unei asemenea opere mărețe, de proporții continentale, era foarte dificilă, dar nu s-a îndoit, nici o clipă, că ea trebuia dusă până la capăt prin înlăturarea tuturor obstacolelor ce-i stăteau sau îi vor sta în cale. Ideea a alimentat imaginația unor filosofi și poeți care prin ea și-au câștigat succese și stima contemporanilor de elită, dar, în secolul al XX-lea – spunea Briand –, acest principiu fundamental de organizare europeană constituia mai ales răspunsul rațional, logic și obiectiv la o necesitate reală. Prim-ministrul francez se introduce în șirul propagandiștilor ce

s-au străduit să răspândească ferm în conștiința națiunilor această necesitate majoră, chiar cu riscul ca unii sau alții să considere că ideile lui conțin ceva elemente de nebunie sau cel puțin de îndrăzneală nebunească. Oricum, asemenea elemente se găsesc și se regăsesc mereu în istoria omenirii, atunci când a fost vorba de realizarea unor acte mari, grandioase și înțelepte. Popoarele Europei constituiau un grup geografic – și geopolitic, adăugăm noi, cu anumite specificități și cu mari influențe asupra evoluției mondiale – și, fiind un grup distinct în lume, era necesar, spunea Aristide Briand, ca între ele să existe legături atât de strânse încât să constituie împreună un aranjament sau un corp federal.

Acest corp federal, prin instituțiile lui comune tuturor, permitea ca între popoarele ce-l compuneau să existe contacte și dialoguri permanente, acestea să aibă posibilitatea nelimitată de a discuta, de a-și satisface și a-și aranja interesele reciproce, de a cădea de acord în adoptarea unor hotărâri comune. Dacă se stabileau asemenea structuri și prindeau viață asemenea practici, popoarele europene vor fi capabile, nu numai să instituie între ele o solidaritate serioasă și puternică, dar să înlăture, în timp util și spre beneficiul tuturor, orice amenințare gravă la adresa păcii și a liberei lor existențe sau evoluții spre bine și progres general. 25 de state europene, membre ale Ligii Națiunilor, au agreeat proiectul Europei Unite⁶.

Alți gânditori și oameni politici au propus anumite scheme graduale sau pe etape regionale de realizare a Europei Unite. În primele faze trebuiau realizate grupuri sau unități regionale mai mici, dar foarte coerente, ce urmau apoi să completeze armonios Europa Federală. Este important faptul că ea era concepută ca o parte integrantă și componentă a unei organizații mondiale și nu ca o entitate continentală opusă ei. Modelul internațional era dat chiar de Liga Națiunilor, dar ea n-a fost considerată prea funcțională, deoarece n-a fost concepută și nici n-a fost formată gradual – deci de jos în sus și pe zone –, ci totul a pornit de sus, de la marile puteri ale lumii. Oricum, în

aceste proiecte și planuri, totul era perfectibil. Însă o Europă Unită nu se putea forma altfel decât prin voința liber exprimată a națiunilor și – fapt important – această structură internațională, sau supranațională, nu trebuia deloc să distrugă sau să abolească diversele patrii care o compunau, ci să găsească numitorul comun între interesele generale și cele particulare, deci între ea și statele ce o alcătuiau, pentru a putea funcționa cu eficacitate împreună. Cu timpul, solidaritatea și cooperarea o să îmbogățească și o să întărească Uniunea, întrucât între națiunile europene au existat și vor exista multe elemente comune de civilizație care se vor amplifica în viitor.

Era necesar să fie abolite barierele vamale ce împiedicau stabilirea unei arii largi a comerțului liber continental, care să permită formarea unei piețe extinse pentru produsele industriale, iar coalitiile sau unitățile regionale ce vor fi incluse în Uniune trebuiau să respecte principiul naționalităților, să le lase o manșă de libertate de acțiune și să excludă impunerea voinței unui stat sau grupuri de state asupra altora, dacă doreau să funcționeze efectiv, inclusiv prin instituțiile lor comune. Este interesant de remarcat faptul că s-a exprimat cu pregnanță credința că doar implementarea unor regimuri democratice în statele europene ar permite realizarea unei Europe Unite în condiții de egalitate și de cooperare optimă. Pe de altă parte, regimurile democratice erau de natură să ștergă din memoria statelor și națiunilor secolele de luptă și sângele vărsat în conflictele trecutului și să deschidă orizonturile spre bună vecinătate, bună înțelegere și colaborare bi și multilaterală. Astfel s-a sperat că Turcia interbelică, democratizată și „europenizată“ instituțional și mental se va putea apropia de Grecia și de alte state din zonă sau va fi capabilă să se integreze într-o viitoare Uniune Europeană⁷, așa cum și Germania Republicii de la Weimar se putea împăca și va colabora cu Franța sau cu alte state europene pe aceleași baze

În concluzie, perspectiva unei Europe Unite sau a unei Uniuni Europene putea să stea în picioare sau să dea speranțe

popoarelor ce credeau în eventualitatea realizării ei, doar în condițiile generalizării sistemelor democratice pe plan intern și în viața internațională. O Europă „Unită“ de trupele bolșevice ruse, ce ar fi ajuns până la Atlantic, realizată de/sau prin visul leninist al răspândirii pe plan mondial a „revoluției“ roșii – de fapt o lovitură de stat –, ar fi însemnat multiplicarea terorii, a exproprierii și a asupririi crâncene a națiunilor și indivizilor și n-ar fi avut nimic în comun cu proiectele unui Coudenhove-Kalergi sau Aristide Briand (de fapt, primul s-a temut efectiv ca civilizația creștină a Europei să nu fie distrusă prin unificarea în sens negativ a continentului, realizată de o viitoare invazie și cucerire a ei de către diviziile comuniste moscovite). Tot atât de străină, de ostilă și de nedorită de popoare ar fi fost și o Europă „Unită“ de tancurile lui Hitler și Guderian, încadrată în *lebensraum*-ul german și dominată de „arienii“ din Berlin și de ciracii lor. Tot atât de sumbră și de neagră ar fi fost soarta națiunilor Europei dacă în Răsărit ar fi fost bolșevizate și silite să trăiască încă atunci sub umbra Moscovei staliniste iar în Centru și în Occident să fie supuse și silite să asculte de Berlinul hitlerist. Ambele asemenea Europe, una roșie, alta brună, ar fi însemnat negarea democrației, a egalității și înfrățirii dintre popoarele creștine de pe bătrânul continent, negarea conținutului intim și fundamental al noțiunii de Europă și de europenism.

Am dori, de asemenea, să atragem în mod deosebit atenția asupra altui lucru foarte important și anume că realizarea unei Europe Unite, care nu poate fi altfel decât democratică și încadrată ca atare, în mod armonios, într-o organizație internațională mondială de aceeași structură, n-ar fi fost posibilă nici prin refacerea sub diverse forme, mai mult sau mai puțin voalate, a unor state anterioare anului 1918. Nu este un secret pentru nimeni că, și după 1980-1990, s-au făcut auzite voci ce au pus accentul pe așa-zisa necesitate a păstrării geopoliticii de dinaintea lui 1918.

În acest context, s-a combătut oportunitatea aplicării princi-

piului autodeterminării naționale la sfârșitul Primului Război Mondial și Sistemul de la Versailles și s-a urmărit inocularea unei nostalgii după Monarhia dualistă care, dacă s-ar fi menținut, ar fi reprezentat un factor de stabilitate în Europa Centrală și Răsăriteană, atât din punct de vedere politic, cât și economic și că prin ea s-ar fi conservat mai bine echilibrul european general⁸. Dar, a privi lucrurile și fenomenele de amploarea modificărilor de substanță survenite în 1918-1920, din unghiul unei anumite geopolitici, ce avea în vedere în primul rând tot păstrarea echilibrului de forțe între cei mari, este unilateral, subiectiv și coincide cu a susține că istoria sau dreptul la istorie a aparținut și trebuie să aparțină doar marilor state. Deci Austro-Ungaria trebuia menținută ca un bulevard contra Rusiei, ceea ce echivala cu menținerea, sub dominația ei veșnică, a națiunilor negermane și nemaghiare, cucerite sau încadrate prin alianțe dinastice și partaje teritoriale în trecut.

Au existat și alți geopoliticieni în secolul al XIX-lea (ca, de exemplu, britanicul Cobden), care au afirmat că și Imperiul Otoman trebuia menținut ca bulevard contra Rusiei, propunere pe care alți gânditori au respins-o, încă atunci, în mod categoric și i-au întrebat retoric pe propunători dacă ei sau altcineva pot opri procesul de putrefacție a cadavrului unui cal, deci a „omului bolnav” care era Imperiul sultanilor din Istanbul. Aceași imposibilitate a apărut și în cazurile Imperiilor Romanovilor și Habsburgilor care, indiferent că se confruntau în război și peste orice considerente geopolitice sau stadii de dezvoltare socio-economică, era obiectiv să dispară, deoarece procesele de democratizare au acționat și acționează deopotrivă, nu numai în interiorul unor societăți umane sau state, dar și în structurile statelor multinaționale, în viața și instituțiile internaționale. Așa cum au fost proclamate drepturile omului și cetățeanului, ca naturale și indivizibile, tot așa de naturale și de democratice au fost drepturile sumei indivizilor de aceeași limbă, tradiție și origine, deci a națiunilor cucerite, de a nu rămâne veșnic cucerite și asuprite de cele

cuceritoare și străine ci, dimpotrivă, de a se emancipa de sub dominația lor și de a-și croi state naționale proprii, independente și unitare. Iar aici a fost vorba și de un alt drept tot atât de natural și anume de dreptul la rezistență, de dreptul și chiar de datoria de a distruge statele împilatorilor străini, de a rupe lanțurile, indiferent că erau de fier ruginit, de aramă sau chiar de argint și de a deveni liberi, independenți și unitari.

Doar pe această cale se putea aplica o cu totul nouă geopolitică, bazată pe unitatea și pe armonia dintre statele europene, ocrotită în cadrul unei victii internaționale democratice, consimțită de toți, care să funcționeze benefic prin unele organisme politice, economice și militare comune și în concordanță cu guvernele și parlamentele membrilor ei. Trebuie să mărturisim că noi nu împărtășim părerea că statele naționale succesoriale erau numai sau strict naționaliste și egoiste, întrucât, așa cum am văzut, imediat după 1918, foarte mulți oameni și gânditori politici, întruniți în Congrese speciale sau prin ceea ce au scris în cărți și studii de rezonanță sau au susținut în Adunările Generale ale Ligii Națiunilor, au dorit sincer să deschidă perspectiva făuririi Europei Unite, pe baza Sistemului de la Versailles și să închidă perspectiva declanșării unei noi conflagrații mondiale, sângeroase și aducătoare de multiple nenorociri în viața popoarelor; și oricâte greșeli au făcut marile puteri democratice în perioada interbelică, primii vinovați de declanșarea celui De-al Doilea Război Mondial, prin distrugerea sistematică a Sistemului de la Versailles, au fost cele două mari puteri dictatoriale ale Europei, cea roșie stalinistă și cea brună hitleristă și ciracii lor mai mici, care s-au aliat cu cele mai abominabile regimuri din istoria omenirii, pentru ca să recucerească prin forță și dictat o parte din teritoriile cucerite de strămoșii lor, în vremurile întunecate ale evului mediu, unde sabia marilor dinastii acaparatoare și principiul legitimismului monarhic trasau sistemul de frontiere și impuneau ordinea europeană.

Dar, dacă anul 1918 nu închide ci deschide și se preocupă

serios de Ideea Europeană, el are rădăcini și o retrospectivă destul de solidă în secolul al XIX-lea și anume chiar în spațiul Europei Centrale și Răsăritene. Cea mai mare parte din acest spațiu era încadrat în Monarhia Habsburgică. Ea a constituit un fel de Europă, nu numai din punct de vedere geografic, dar și prin diversitatea și complexitatea spectrelor și structurilor etnice, confesionale, culturale, social-economice și instituționale. Dimensiunile ei europene au influențat întotdeauna atmosfera și echilibrul Europei și acest factor a avut și atunci repercusiuni asupra destinului popoarelor din Monarhie și a climatului politic de pe întregul continent. La mijlocul secolului al XIX-lea, în Monarhie au trăit peste 36 de milioane de europeni, germani, unguri, italieni, slavi și români, din care majoritatea au alcătuit-o nemaghiarii și negermanii, și tocmai programele lor naționale, din 1848-1851 și din anii și din deceniile următoare, au propus libertate și egalitate pentru toți, prin realizarea măreței idei de elvetizare și de federalizare a Imperiului, unde statele autonome naționale, care erau menite să-și conserve ființele proprii în armonie unele cu altele, și-ar fi trimis reprezentanții în Guvernul și Parlamentul Imperial federal, menit să apere interesele generale ale tuturor și să-i protejeze de pericolele potențiale din afară. Fundamentul moral al acestor programe naționale s-a bazat pe respectul absolut al dreptului națiunilor de a fi egale unele cu altele, deoarece egalitatea lor decurgea din echitatea naturală care nu permitea nici unei națiuni sau grupuri de națiuni să răpească personalitatea altora. S-a considerat că o asemenea Austrie, elvetizată sau federalizată și deci adânc și structural democratizată, ar fi chiar indispensabilă pentru securitatea Europei și a umanității.

În gândirea politico-națională și programatică din Europa Centrală și Răsăriteană s-a făcut și un mare salt spre Ideea Europeană, în sensul că o Monarhie elvetizată ar fi fost menită, chiar și prin poziția ei geografică centrală sau de mijloc, să fie o placă turnantă, o legătură între est și vest, care să faciliteze, să

accelereze și să ducă la bun sfârșit, alături de alte mișcări democratice, federalizarea întregului continent. Congresul slav de la Praga, din iunie 1848, a trimis un apel către popoarele Europei, chemându-le la un Congres general care să dezbată federalizarea Europei întregi, având în centru chiar Monarhia restructurată federativ și democratic. În acest context, desigur că centralismele maghiare sau austriece de stat nu mai aveau ce căuta nici în Monarhie și nici în cadrul mai larg al Europei Unite, concepută ca o federație fraternă și egalitară. Asemenea programe de federalizare a Monarhiei, ce putea constitui o placă tumantă spre federalizarea întregii Europe, dacă lucrurile ar fi evoluat favorabil în acest sens, au avut ca părinți sau autori pe polonezii Valerian Krasinski, Adam Czartoryski, croatul Ogarev-Ostrojinski, cehul Palacky, românul Ioan Maiorescu etc., care n-au fost nici unii, nici alții, strict naționaliști, ci, dimpotrivă, au fost deschiși și spre perspective noi europene, în care naționalul să se armonizeze și să nu se bată cap în cap cu internaționalul.

Dar și alți democrați europeni au prins și au promovat, la mijlocul secolului al XIX-lea, principiile programelor ce au propus o Austrie federalizată etnic, deci o federație cosmopolită, unde să nu predomine nici o rasă, cu o politică externă comună, fără nici o centralizare administrativă în interior și care să reproducă o Elveție, dar în formă monarhică și pe un teritoriu vast. Ei ar fi dorit ca o astfel de Austrie să fie luată ca exemplu sau ca model pentru ca să se federalizeze toată Europa, deoarece au fost convinși că pacea lumii și reabilitarea geniului uman se puteau obține numai prin extinderea sistemului federal care va face din Europa întreagă o linie mare de națiuni asociate. S-a subliniat, însă, tot atât de clar, că, într-o asemenea Monarhie și Europă, spiritul dominator maghiar – ca și oricare altul – reprezenta o primejdie permanentă pentru civilizație și democrație, că Ungaria a pierdut războiul de independență deoarece nu a acordat națiunilor supuse drepturile pe care le-a reclamat și pentru care a luptat ca însăși și s-a precizat, în mod realist, că dacă întreaga Monarhie nu se

va federaliza pe baza programelor propuse de majoritatea locuitorilor ei și nu va deveni astfel un bastion contra unei Rusii acaparatoare și invadatoare, ea nu va mai avea nici un viitor durabil și, mai devreme sau mai târziu, va cădea ea însăși pradă Moscovei, dar și a slavilor și a altor națiuni frustrate.

Tot în secolul al XIX-lea s-a propus formarea unor Europe zonale ce puteau foarte ușor constitui tot atâtea faze sau trepte spre ~~formarea~~ formarea Europei Unite. După ce națiunile lor s-au bătut și s-au ucis zdravăn în 1848-1849, unii democrați unguri, români și slavi au elaborat proiecte și programe ce au urmărit instituirea unei Confederații sau Europei Dunărene, formată din Ungaria, Croația, Serbia, Principatele Române. Democrații nemaghiari au propus împărțirea Ungariei istorice, deci a Coroanei Sfântului Ștefan, în trei state etnice și anume: ungar, român și slav. În cadrul Confederației sau Europei Dunărene, statele român și slav, rezultate din împărțirea etnică a Ungariei Coroanei, urmau să se unească prin vot – dacă doreau și dacă propunerile și programele democratice ar fi prins viață și s-ar fi aplicat în practică – cu Principatele sau cu Serbia și Croația. Cu atât mai mult – susțineau democrații europeni din secolul al XIX-lea –, în cadrul unei Europei Unite, realizată pe tot cuprinsul ei, austriecii se puteau uni cu ceilalți germani tot prin vot sau plebiscite, fără nici o vărsare de sânge, polonezii puteau să-și refacă pașnic statul național distrus de vulturii hulpavi și hrăpăreți de la Moscova, Berlin și Viena, italienii urmau să-și făurească și ei propriul stat național unitar, astfel ca națiunile libere în statele lor naționale să constituie acea linie continuă de popoare asociate prin instituții comune, care să apere interesele tuturor, forța și prestigiul Europei în lume.

D. Brătianu a reclamat pentru românii din Transilvania dreptul de a decide ei înșiși la care țară din viitoarea confederație vor să adere, a invitat pe ungurii din exil să renunțe la supremație și la statul istoric și împreună cu românii și cu slavii din sud să înființeze Confederația Dunăreană, care să le aducă întemeietorilor gloria deasupra mormintelor martirilor tuturor.

Dar pe mulți unguri exilați – cu excepția lui Teleki și Klapka – i-au trecut fiorii în fața acestor propuneri de mare deschidere democratică spre perspectiva rezolvării echitabile și pașnice a relor trecutului, generate prin cuceriri sistematice de popoare și teritorii străine, deoarece aplicarea lor însemna pierderea teritoriilor locuite de majorități etnice românești și slave, ce ar fi fost încadrate corect în statele naționale proprii, ce urmau să compună armonios dorita Europă Dunăreană structurată într-o nouă geopolitică democratică fraternă și egalitară. Desigur, democrații unguri doreau constituirea Confederației Dunărene, dar Ungaria trebuia să intre în ea întreagă, deci cu toate teritoriile cucerite de strămoșii lor, de unde se vede că și pentru ei a fost greu să renunțe la poziția călărețului, la obișnuința de a păstra intact teritoriul Coroanei, obișnuință care, deși rea fiind, le-a creat și lor a doua natură, chiar dacă au promis că în Ungaria Mare se va stabili o serioasă descentralizare departamentală și comunală și drepturi politice și cetățenești egale pentru toți. Cât despre politicienii unguri de acasă, ei nici n-au dorit să audă de vreo Europă astfel structurată ca să le pericliteze integritatea statului istoric și au impus împreună cu austrieicii, care doreau și ei să-și păstreze teritoriile lor negermane anexate și cucerite în trecut, regimul dualist, definit ca „unio duarum contra plures”. Dualismul a blocat mersul spre democrație și federalism în Europa, și Austro-Ungaria a devenit tot un fel de închisoare a popoarelor, chiar dacă regimul penitenciar era mai blând sau nivelul de trai mai ridicat decât în Imperiile vecine⁹.

Problemele de fond rămânând nerezolvate au trecut pe seama viitorului destul de apropiat a cărui evoluție a demonstrat că soluția a fost găsită tot de Anul 1918, de Războaiele de Eliberare, Unitate și Independență Națională, de autodeterminarea națională, care au dus împreună la geopolitica Sistemului de la Versailles; iar acesta, așa cum am precizat în mai multe rânduri, a deschis perspectiva făuririi în

condiții mai bune și mai echitabile a unei Europe Unite, ceea ce înseamnă că acest an de cotitură în istoria popoarelor are o continuitate și o retrospectivă în acest sens și în secolul al XIX-lea. Dar gânditorii europeni din secolul al XX-lea au propus o formulă democratică și egalitară ce includea toate statele naționale europene, și au exclus acele teorii găunoase, periculoase și cauzatoare de conflicte violente, care au împărțit artificial în secolul al XIX-lea popoarele în popoare istorice, politice, înzestrate cu elite nobile și culturi majore, care aveau acces la formarea unor state moderne, ca de pildă, ungurii, polonezii, germanii și italienii, și popoare de țărani, văcari și păstori, neistorice, apolitice, cu culturi minore care, neavând acces la asemenea state, erau menite să fie incluse în statele primilor, unde cetățenii lor vor fi democratizați, europenizați, civilizați și înzestrați cu toate libertățile cetățenești, juridice și sociale individuale. Deci, dacă se punea problema făuririi Europei Unite în această perspectivă, democrații austrieci uniți cu ceilalți germani într-un stat propriu (pe care-l preferau Republică nu Monarhie), ar fi intrat în Europa purtând în „buzunarul“ lor pe cehi, sloveni, italienii din Tyrol, democrații unguri ducând în Europa în „buzunarul“ lor pe români, sârbi, slovaci, ruteni etc. Proiectul unei asemenea Europe nu avea nimic democratic în el, ar fi fost imposibil de realizat, deoarece și cehii, slovenii, slovacii, sârbii, croații au dorit să intre într-o Europă Unită prin ei înșiși, deci prin propriile lor state naționale, și nu ca simple lipituri sau umpluturi la statele altora.

Dar discernământul gânditorilor și oamenilor politici din secolul al XX-lea, care au propus realizarea unei Europe Unite au exclus din discuție și modelul unei altfel de Europe, propuse în secolul al XIX-lea de unii economiști sau lideri politici germani. Aceștia s-au temut și ei de forțele multumilor devastatoare din imensitatea Rusiei, gata oricând să atace și să prade popoarele civilizate din Europa. În fața acestui mare pericol, ei au propus un mare stat federativ, dar în care

clementul germanic ar fi fost preponderent și unde să intre o viitoare Germanie națională, Danemarca, Olanda, Belgia, Elveția, Monarhia habsburgică cu toate națiunile ei, prin care marca federație ar fi atins și ar fi traversat Mediterana și Dunărea până la Marea Neagră. În această federație, Marea Neagră și Dunărea ar fi constituit pentru germani un hinterland economic, asemănător cu cel deținut de americani în Far West. Ungaria trebuia inclusă economic în Zollverein și legată de Germania și de federație trup și suflet, deoarece, fără germani, Ungaria n-avea viitor iar fără Ungaria, Germania nu putea crea nimic durabil la Dunăre și în Balcani. Federația, al cărui nucleu era preconizat să fie Mitteleuropa, urma să se extindă evolutiv sau treptat și să protejeze industria, comerțul, agricultura tuturor națiunilor mari și mici de pe cuprinsul ei, împotriva invaziei liberului schimb impus de puterea economică covârșitoare a Angliei. Deci, asemenea programe erau îndreptate politic contra Rusiei și economic contra Angliei. Dar gânditorii germani, mai precis unii dintre ei, și-au schimbat ulterior ideile și au dorit să atragă și Anglia spre Mitteleuropa și federație, pe motiv că și Marea Britanie, numai aliată cu elementul german, ar fi putut rezista contra Franței, Rusiei și, mai ales, împotriva dominației mondiale viitoare a S.U.A., al cărui spectru l-au prevăzut mulți dintre autorii acestor proiecte. Pe seama națiunilor negermane și nemaghiare din Mitteleuropa s-a prevăzut un fel de protecție economică și politică împotriva oricăror pericole sau concurențe externe, ajutor și asistență pentru crearea unor economii prospere prin protecționism, a unor piețe proprii și a unor culturi înfloritoare. Dar, în pofida unor soluții merituoase de necontestat, punerea în aplicare sau în practică a acestor vaste proiecte de reorganizare europeană, ar fi dus, mai degrabă la constituirea sau instituirea unui fel de protectorat germanic asupra unui vast spațiu european decât la o federație democratică în sensul adevărat al noțiunii¹⁰.

2.2. Proiecte generale de făurire a Europei Unite înainte de 1918

Este fundamental să subliniem și să insistăm asupra faptului că, atât în gândirea clasică, cât și în acțiunea concretă politică de înfăptuire parțială a Europei Unite, declanșată în 1949, s-au avut mereu în vedere înfăptuirea și punerea în aplicare a celor mai nobile și mai salvatoare principii ale umanității, legate de conservarea păcii europene și universale, de luptă împotriva tiraniilor de orice fel și de întărire a sistemelor democratice pe plan global. Este, de asemenea, semnificativ că cele mai înaintate, mai democratice și mai deschise proiecte și raționamente spre universalism au preconizat o alianță generală și complementară între Statele Unite ale Americii și Statele Unite ale Europei și nu le-au gândit și nici nu le-au văzut în perspectivă ca două entități umane opuse una alteia.

Aceste raționamente au devenit publice și au fost puse în circulația gândirii politice generale europene din 1849 prin vocea autorizată a lui Victor Hugo, dar în același spirit au acționat și alte personalități remarcabile ale vremii, cum au fost Carlo Cattaneo și Emile de Girardin. „Va veni o zi – spunea Hugo – în care vom vedea aceste două grupări imense, Statele Unite ale Americii și Statele Unite ale Europei, plasate una în fața celeilalte, întinzându-și mâna pe deasupra mărilor, schimbându-și produsele, comerțul, industria, artele și geniile, defrișând globul, colonizând deșerturile, ameliorând creația, sub privirea Creatorului și combinând întregul, va obține fericirea tuturor prin cele două forțe infinite, fraternitatea oamenilor și puterea lui Dumnezeu”¹¹. Nu întâmplător acest apel, ce purta în sine o încărcătură sufletească uriașă și penetrantă, a fost lansat la un Congres al Amicilor Reuniți ai

Păcii, întrunit la Paris și a ajuns să aibă un ecou viu și îndepărtat în timp, dar nu în conținut, și în ședințele Ligii Națiunilor prin glasul și Memorandul lui Aristide Briand. Cele mai multe proiecte și programe care au propus făurirea Europei Unite au apărut în momente „calde“ sau „fierbinți“, când continentul era zdruncinat de războaie și de alte conflicte și au avut în vedere soluții care să împiedice repetarea lor și să asigure un climat de siguranță și de pace.

Proiectele, scrierile și programele europene au apărut însă paralel cu cele americane și – fără îndoială – ele s-au interferat și s-au influențat reciproc. În mediile intelectuale și religioase americane (quakers) se condamnă războaiele și pentru prevenirea lor se recomandă arbitrajul, dezarmare și chiar instituirea unui „Congres al națiunilor“. Multe idei și raționamente americane au fost receptate și apoi răspândite pe continent de societatea engleză „Peace Society“ care a nutrit un respect deosebit pentru scrierile lui Dodge și William Ladd. Dar aceștia au privit lucrurile și le-au văzut rezolvate mai degrabă pe plan global și nu cu referință specială la Europa. În fond, acea „Peace Society“ a fost înființată în 1815 – după ce continentul a fost bătuit 20 de ani de războaie neîntrerupte – de quaker-ul William Allen care a editat revista „The Herald of Peace“. Condamnarea războaielor, a relelor și suferințelor provocate de acestea, s-a făcut pe baze morale și religioase, iar în gândirea pacifiștilor britanici se excludea recurgerea la forță chiar când era vorba de a conserva sau de a păstra pacea. Aceasta trebuia menținută tot cu argumente morale și religioase, prin convingerea persuasivă a factorilor interesați sau implicați. Între societatea britanică și unele societăți asemănătoare din Europa au existat legături intense prin emisari, schimburi de cărți, ziare și alte mijloace de propagandă.

La Paris a fost creată, în 1821, „Societatea moralei creștine“, condusă de Ducele Rochefoucauld-Liancourt, care mai târziu cointeresează prin oferirea unor sume de bani pe acei autori sau gânditori politici care, vor elabora opere și vor găsi soluții

pentru înlăturarea diferendelor și conflictelor dintre națiuni, sau pentru instaurarea unei păci universale fără a se face apel la forțele armate. Unchiul lui Camillo Benso di Cavour, contele de Sellon, a întemeiat și el, în 1830, o „Societatea a Păcii“, la Geneva, care a acționat în același sens, reflectând prin membrii ei și prin concursurile și ședințele organizate asupra celor mai bune și mai eficace metode de a avea acces la o „pace generală și permanentă“. În cadrul emulației create, avocatul elvețian Johann Sartorius, originar din Zürich, a făcut o legătură logică, sau logică între acel „Organon al Păcii Complete“ – propus de el în cartea cu același titlu – și necesitatea de a se înființa o Federație europeană. În afară de Elveția, care putea constitui un exemplu și un îndemn pentru construcția ei, Sartorius apelează și la modelul Confederației Germane, cu condiția ca ea să evolueze de la o Ligă a Prinților la o Ligă a Națiunilor. Un alt gânditor și autor care simte nevoia de a realiza o sinteză între pace și federație, Constantin Pecqueur, propune în cartea sa, „De la Paix: de son principe et de sa réalisation“, instituirea unei „puteri superioare confederale“ în Europa, care să fie însă capabilă să rezolve diferendele și contradicțiile politice și economice dintre statele și popoarele continentului. Pecqueur respectă foarte mult ideile și principiile profesate de William Ladd în cartea sa, „Essay on a Congress of Nations“ și se bazează și el pe Pactul Confederației Germane, dar propune ca model de lucru pentru instituirea unei Europe Unite și punerea ei în aplicare și structurile și prevederile Constituției Statelor Unite ale Americii¹². De fapt, dacă privim lucrurile în perspectiva evoluției lor în timp și nu ne limităm să le comentăm doar pe frânturi de timpuri istorice, pe decenii sau semisecole, chiar și despre frumoasele idei și principii lansate de Woodrow Wilson în timpul și după Primul Război Mondial la Conferința de Pace de la Paris, s-a afirmat în mod just și îndreptățit că poartă în ele „parfumul“ scrierilor lui Immanuel Kant și Jean Jacques Rousseau, care au încântat conștiințele democratice europene de-a lungul secolelor al XIX-lea și al XX-lea și au

întărit dorința de a făuri o lume sigură pentru democrație.

Rousseau, ca și Abatele de Saint-Pierre, vrea o Europă Unită, dar se îndoiește că Regii vor recurge la o Dietă Europeană sau se vor supune judecăților și sentimentelor ei decât în cazul în care le-ar satisface anumite interese reale sau egoiste, însă acestea din urmă nu erau compatibile cu structura unitară a viitoarei federații. Trebuia să posezi – specifică Rousseau – o rațiune solidă și sănătoasă pentru a vedea că ea era utilă, destul curaj pentru a realiza că prin ea puteai să-ți făurești propria fericire alături de fericirea celorlalți. Dacă proiectul nu va prinde viață – sublinia Rousseau – nu se va datora faptului că era himeric în substanța, schema și structura lui, ci de vină va fi exclusiv iraționalitatea și lipsa de sens a majorității oamenilor. De fapt, în mijlocul oamenilor de asemenea factură, sau altfel spus printre „nebuni“, era un fel de altfel de nebunie să fii înțelept sau să te faci înțeles¹³.

Immanuel Kant, în 1795, în cartea sa „Proiect asupra păcii perpetue“, pledează pentru înlăturarea războaielor ca mijloc de reglementare a diferendelor, deoarece, dacă nu se renunța la ele, fiecare pace era condamnată să fie un armistițiu pentru un nou război. În al doilea rând, trebuia să se propună și să se respecte un plan de dezarmare și ambele scopuri supreme urmau să se obțină și să fie aplicate în viața internațională printr-un tratat de pace generală iar între state era necesar să funcționeze în permanență o stare de drept care s-o înlocuiască pe cea naturală, impulsivă și necontrolabilă. Această stare de drept trebuia să pătrundă și să penetreze ființele popoarelor, ale statelor și indivizilor, prin aplicarea unei constituții generale, elaborată după modelul acelor comunități civile care asigură egalitatea și dreptatea și prin ele siguranța fiecăruia în parte și a tuturor la un loc. Practic vorbind, filosoful german vede în generalizarea și realizarea sintezei dintre democrațiile interne și cea internațională, o șansă fundamentală pentru asigurarea păcii, a securității și progresului umanității. În concepția lui Kant trebuia instituită o federație a popoarelor care nu era

neapărat necesar să se transforme într-un stat unic sau identic, însă el propune și preferă ca fiecare constituție civilă a statelor, ce vor intra în federație, să fie republicană și să se bazeze pe libertatea membrilor ei, care să se supună și să respecte la rândul lor o legislație unică și egală pentru toți¹⁴. Ilumiștii francezi, dintre care unii nu erau prea sau deloc credincioși, văd Europa nu neapărat prin prisma creștinismului ci prin comunitatea de civilizație, rațiune și conștiință specific europeană și subliniază ideea că pe acest continent statele aveau nevoie unele de altele sau susțin că, de fapt, Europa ar fi chiar un stat format din mai multe provincii. Voltaire o vede idilic, tot ca pe o Republică mare, împărțită în mai multe state, dar în care toți respectau în fond aceeași religie, împărtășeau principii politice și de drept public comune¹⁵. La figurativ, unii gânditori francezi spuneau că în timpul lor nu mai trebuiau să fie francezi, englezi, spanioli, germani etc., ci, în primul rând, europeni, care aveau gusturi, obiceiuri și pasiuni identice¹⁶. Chiar Metternich¹⁷ spunea, câteodată, că pentru el Europa era o patrie iar Gentz, terifiat de intensitatea și durata războaielor napoleoniene, i-a acuzat pe revoluționarii francezi că au provocat cele mai crude „războaie mondiale“ care au zuguduit și au sfâșiat vreodată o societate umană. El a dorit ca pacea ce a încheiat aceste războaie să asigure echilibrul Europei, odihna și independența statelor de atunci și să prevină orice invazii ca cele recente, pe motiv că ele au dezolat lumea¹⁸.

Unul din partizanii convinși ai ideii făuririi Europei Unite a fost contele de Saint-Simon care credea în superioritatea europenilor asupra celorlalte „rase“ și bănuia că Europa a fost în vechime un fel de societate confederativă unită prin instituții comune gândindu-se probabil la ligile grecești, la imperiul roman din antichitate sau la papalitate și imperiile din evul mediu. Contele dorea ca popoarele europene să fie racordate la un singur corp politic dar, în același timp, să-și conserve fiecare independența sa națională, ceea ce a însemnat că, în structura europeană concepută de el, instituțiile comune europene puteau

și trebuiau să se armonizeze și să funcționeze împreună cu statele membre. Saint-Simon propune însă instituirea unui Parlament european deasupra statelor naționale și care să fie investit cu puterea de a judeca contradicțiile dintre acestea. Cât despre componența lui, gânditorul francez o concepe ca formată din elitele societăților de atunci, și anume savanți, magistrați, administratori și oameni de stat, diplomați-negociatori care, întruniți în Camera Deputaților să poată legifera, pe seama Confederației și a instituțiilor comune, impozitele pe care le va considera necesare pentru funcționarea ei. Interesant că Saint-Simon dorește ca Parlamentul european să dirijeze și în domeniul economic acele întreprinderi care aveau și dovedeau o utilitate generală pentru întreaga societate, ceea ce înseamnă că, în viziunea lui, marii producători, tehnicienii și politicienii urmau să colaboreze pentru a pune în lucrare o Europă Unită atât economic, cât și politic¹⁹.

Alți gânditori francezi ca Michel Chevalier, Enfantin, Victor Considérant etc., erau și ei partizanii unei conlucrări energice și serioase între factorii și interesele economice europene cu întreaga „comuniune morală” continentală, ce lupta pentru triumful păcii în „ansamblul organic” care trebuia să formeze Europa viitoare. Un ajutor prețios, în acest sens, putea veni de la oamenii de afaceri și de la bancheri, care ar trebui să-și organizeze și ei un fel de „Internațională” proprie, dar care să colaboreze cu forța și priceperea lor economică la făurirea unei Europe unite și pașnice; deci, din nou, pace, federație, prosperitate, ca valori ale păstrării și afirmării puterii și prestigiului Europei în interior și în exterior, la nivel global. Însă Considérant afirmă clar că suveranitatea Federației europene trebuia să prevaleze asupra suveranității individuale a statelor, iar acestea în probleme externe nu se puteau sustrage și nici opune instituțiilor comune²⁰.

Autorul „Statelor Europei Tinere”, Giuseppe Mazzini, propaga și el necesitatea instituirii unei unități a continentului european, pe baze federative, într-un apel adresat patrioților din

„Mica Europă“ ce era Elveția timpurilor sale, de atâtea ori evocată ca model al formării întregii Europe Unite economic, militar, politic și juridic. Mazzini concepea însă o unitate liberă și spontană, singura care putea genera sau da naștere la o Federație normală și funcționabilă prin structură și durabilitate iar ca urma să fie stabilită instituțional într-un Congres European, unde popoarele vor fi reprezentate pe picior de egalitate și fiecare națiune în parte trebuia să rămână stăpână și să-și reglementeze interesele particulare specifice, afacerile locale și să-și dezvolte liberă facultățile individuale. În concluzie, și în această viziune, parlamentele și guvernele statelor vor continua să-și gireze afacerile naționale proprii, iar interesele generale urmau să fie gestionate de acel Congres european în care toate statele erau reprezentate în mod egal și democratic²¹. Dar, și în gândirea lui Mazzini și în programele lui, se presupunea că o asemenea asociație trebuia precedată de triumful ideii republicane – deși existau monarhiile parlamentare tot atât de democratice, sau chiar mai democratice decât republicile, care i-au acordat azil și protecție decenii de-a rândul. În fond, monarhiile parlamentare și constituționale puteau forma, alături și împreună cu prezumtivele republici propuse de Mazzini, o Europă Unită, viabilă și sănătoasă, fapt ce va fi dovedit în perspectiva evoluției lucrurilor din a doua jumătate a secolului al XX-lea, ceea ce demonstrează că nu forma conta în procesul făuririi acesteia ci substanța și regimurile democratice ale statelor. Însă Mazzini a avut perfectă dreptate și s-a dovedit a fi un mare vizionar democratic, când a subliniat că a doua condiție neapărat necesară pentru făurirea asociației europene era triumful dreptului națiunilor, care însemna transformarea radicală și totală a structurii statelor vechi și prin ea instituirea unei noi geopolitici în Europa sau, în expresia lui Mazzini, a unei hărți politice noi²². Alții intuiau – cuceritorii cu îngrijorare, cucerii cu încredere – că la baza ei va sta „principiul lingvistic“, deci al naționalităților majoritare.

Englezul Richard Cobden crede cu convingere în

liberalismul economic britanic și mondial și afirmă că există o așa-numită „armonică naturală“ între legile care guvernează societățile, pe plan moral și economic și determină pe de altă parte și dezvoltarea națiunilor. Pe britanic l-a interesat, în primul rând, ca, pe plan global, să se asigure libertatea de pătrundere sau de penetrare a capitalului, singurul factor ce i-ar permite să-și îndeplinească plenar rolul său major în progresul uman. În consecință, toate barierele și piedicile ce existau în calea schimburilor libere, de natură bancară, industrială și agrară, urmau să fie înlăturate iar între state trebuia să se impună un fel de interdependență și cointeresare generală și suficientă, pentru înlăturarea conflictelor și dezacordurilor politice, Cobden crezând că pe această cale guvernele vor putea în viitor să evite aruncarea popoarelor lor în războaie, după modelele trecutului ce trebuiau și ele înlăturate. Britanicul propune ca propaganda, agitația și lupta pentru generalizarea și impunerea „liber schimbismului“ să se împletească, sau să se suprapună, cu mișcările pacifiste, care apelau mereu la arbitraj și dezarmare, fiind convins că aceste eforturi coroborate vor da roade și vor convinge că progresul economiei libere va garanta pacea.

Fără îndoială, gândirea economiștilor englezi a influențat sau s-a interferat cu cea franceză, din moment ce oamenii de afaceri de la Paris, organizați în „Societatea Liberului Schimb“, organizează în 1847, sub conducerea lui Frédéric Bastiat, „Societatea Amicilor Păcii“ care promovează și ea sinteza comerț liber – deci prosperitate economică și revoluție industrială în expansiune – pace și federație. În acțiune intră și ziaristii partizani ai liber-schimbismului care, prin vocea juristului Vésinet de la „Journal de Rouen“, promovează ideea „Statelor Unite ale Europei“. La promovarea unor soluții sau idei asemănătoare au contribuit și socialiștii utopici din cercurile saint-simoniste și fourieriste²³.

Dacă privim sau interpretăm în ansamblul lor toate cărțile, articolele, societățile, congresele ce au susținut ideea unității europene sau, în colaborare cu gânditorii americani, pe aceea a

înființării unei instituții mondiale (care s-o includă și pe prima) și a unei Curți Internaționale de Arbitraj și de Justiție capabilă să prevină și să reprime pe autorii războaielor, putem conchide că s-a format o mișcare de principii deschisă spre europenism și universalism, pornită însă exclusiv de la elitele intelectuale sau economice ale perioadei respective, când tonul în dezvoltarea și evoluția materială și spirituală a progresului mondial era dat tot de puterile euro-atlantice.

Însă, este deosebit de important faptul că, în avansarea ideii de unitate europeană ce se putea realiza și pe etape sau pe diferite zone geografice, o contribuție importantă au adus anumiți gânditori proveniți din națiunile negermane și nemaghiare din Europa Centrală și Răsăriteană, care au propus „elvetizarea“ Monarhiei habsburgice. Iar unii comentatori politici și democrați occidentali au afirmat că aceasta fiind situată la mijlocul continentului putea fi folosită ca o placă turmentă pentru federalizarea și realizarea Europei Unite în toată întinderea ei, singura capabilă, în concepția lor, să asigure progresul și pacea pentru popoarele de aici. Nu este lipsit de importanță faptul că, între elitele intelectuale și politice din Europa Occidentală și Central-Europeană, s-au întezit toate contactele de grup sau personale. Europa, după ce s-a deschis spre lume, s-a deschis și spre ea însăși. Din vest spre est nu veneau numai armate și diplomați, dar și capital și modele de organizare ale statelor și națiunilor, universitățile, cărțile, mentalitățile, ziarele, revistele circulau mai intens ca înainte, mulți tineri orientali învățau în occident și veneau acasă cu soluții și propuneri noi. În cadrul acestui schimb general de idei, de informații și de influențe intereuropene, s-au făcut cunoscute și auzite și programele sau proiectele ce propuneau făurirea unei Europe Unite în diferite modalități.

Cu toate acestea, ne exprimăm rezervele față de afirmația că până la mijlocul secolului al XIX-lea s-ar fi elaborat o adevărată doctrină în acest sens. Mai degrabă, se poate susține că au fost formulate și răspândite multe elemente sau părți

componente ale unei viitoare doctrine, dar nu s-au găsit soluții concrete sau propuneri constructive pentru realizarea unei Europe Unite, cu excepția acelor programe naționale care vizau, în 1848-1851, făurirea unei Europe zonale, prin „clvetizarea“ Monarhiei habsburgice, unde urmau să fie cuprinși, într-un sistem federal, 36 de milioane de europeni catolici, protestanți și ortodocși, de naționalitate germano-austriacă, unguri, români și slavi. La Praga, în iunie 1848, se lansează un apel pentru federalizarea întregului continent și, după 1851-1852, exilații unguri, români și slavi propun sau proiectează în cercuri restrânse făurirea unei Europe Unite zonale sub forma Confederației Danubiene sau Dunărene, reiterate în 1860-1863. Nu este lipsit de importanță să insistăm că anumite programe naționale nemaghiare și negermane, care au propus federalizarea Monarhiei la mijlocul secolului al XIX-lea, au fost elaborate și acceptate de Marile Adunări Naționale din 1848 și susținute de Delegații și Comitete în anii imediat următori. Congresul de la Praga, din iunie 1848, se întâlnește cu cel de la Paris, din 1849, în propunerea realizării Europei Unite întregi. Fără îndoială că și această coincidență sau corelație dovedește că între Occidentul și Orientul European au existat schimburi intense de idei, s-au propus soluții pentru salvagardarea păcii și a intereselor tuturor națiunilor și, mai ales, a națiunilor asuprite din părțile central-estice ale continentului într-o Europă Federată. Prințul Adam Czartoryski și polonezii lui din exil au jucat rolul de „placă turnantă“ între Apus și Răsărit și de fapt el dorea ca viitoarea federație să fie făcută cu ajutorul Angliei și Franței, pentru a se anihila puterea și influența nefastă a Rusiei autocrate asupra Europei. Tot la Paris s-au efectuat tratative de împăcare, s-au propus soluții noi pentru edificarea unor sisteme de stat mai maleabile și mai democratice, în care să fie respectate și interesele națiunilor asuprite și clasificate pe nedrept ca apolitice sau anistorice, cu scopul de a putea fi exploatate în continuare de cele ce se considerau sau se autointitulau ca „istorice“, „politice“ și

înzestrate cu culturi și tradiții „majore”²⁴.

Diversitatea de soluții și tactici concrete, propuse pentru a accede la făurirea pe teren a unor instituții internaționale și europene comune, era extrem de contradictorie, de complexă și de complicată. Ceea ce era mai grav, multe propuneri se excludeau reciproc fiind incompatibile. Într-un fel era și greu să ajungi la numitor comun între pacifiștii moraliști și profund religioși, care umblau numai cu bibliile și cu principiile ei în mână, cu persuasiunea sau lămurirea ideală și doar morală, cu excluderea oricăror forme de luptă violentă, chiar dacă ele erau îndreptățite și se bazau pe dreptul la rezistență și la răsturnarea oprimatorilor de către cei oprimați. Mazzini, dimpotrivă, promova în mod just revoluțiile și războaiele naționale îndreptățite pentru libertate și unitate națională și dărâmarea violentă a vechilor regate și imperii cuceritoare. Mulți saint-simoniști și fourieriști erau atenți la nevoile sociale ale celor mulți, care nu erau intuite la început de marii industriași și bancheri ai vremii, deși și aceștia doreau o lume mai pașnică și mai adecvată comerțului liber, inclusiv printr-un climat internațional sau european organizat instituțional. Abia mai târziu statele euro-atlantice civilizate și bogate vor promova politici sociale de stat protectoare și novatoare pentru muncitori, reușind astfel să-i scoată din nocivitatea ideilor comuniste și extremiste de stânga, să-i adapteze la sistemele parlamentare și democratice, să-i obișnuiască cu beneficiile lor și să-i convingă că orice fel de dictatură era periculoasă pentru societățile umane evolute material și spiritual.

Un mare federalist a fost și Carlo Cattaneo (1801-1881), dar el era un republican convins și, deci, ar fi preferat ca Europa Unită să fie formată numai și numai din republici, ceea ce era aproape imposibil de realizat în secolul al XIX-lea, când, cu excepția a două state, toate celelalte erau monarhii. Cattaneo a luptat pentru libertatea și unitatea Italiei – cum o vedea el – și în 18-22 martie 1848 a fost sufletul insurecției antiaustriece din

Milano²⁵. Dar el n-a vrut să se supună Regelui și Dinastiei de Savoia, inclusiv după ce s-a realizat unitatea Italiei, pe motiv că nu depune jurământ nici ca parlamentar în fața Monarhiei. Garibaldi a fost și el republican dar n-a luptat pentru o Republică în Sud și pentru o Monarhie în Nord, deci pentru două Italii, a acceptat realitatea și forma de stat monarhică; iar viitorul a arătat că – nu în cazul Italiei regale, ce-i drept, ci în Republica de după 1946 - în Europa Unită au încăput și s-au înțeles bine împreună atât monarhiile parlamentare cât și republicile, esența armonici și colaborării dintre ele constând din regimurile democratice ce funcționau în ele și trebuiau apărute de furia și tirania roșie. Dar și secolul al XIX-lea și-a avut „sectariștii” lui și în privința formei de stat, pe care au trecut-o deasupra conținutului regimului de stat.

Arnold Ruge (1802-1880), s-a pronunțat și el pentru o Federație Europeană, proferând în tinerețe o Republică Germană Liberă, unitară, ca membră a acesteia. El a fost de stânga, a studiat la Halle, Iena, Heidelberg și a fost internat la fortăreața Kolberg 5 ani, unde a adâncit studiile asupra filosofiei și poeziei grecești. Revista sa, editată în 1837 împreună cu E.T. Echtermeyer, „Hallesche Jahrbücher für deutsche Kunst und Wissenschaft” era urâtă de regimul regal prusac și, din 1843, a fost interzisă și în Saxonia. Ruge nu s-a putut înțelege cu Marx și a rupt colaborarea cu el, dar a fost membru de stânga al Parlamentului de la Frankfurt și a editat la Berlin, „Die Reform”. Însă, el fuge la Paris de frica prusacilor și, împreună cu Alexandru Ledru-Rollin, vrea să făurească o alianță între republicanii francezi și germani, probabil ca un nucleu pentru viitoarea Federație. Dar amândoi au fugit la Londra, unde, împreună cu Mazzini, au format Comitetul Democratic European care a acționat în același sens nutrind speranța că va reizbucni o revoluție generală europeană. Dar Ruge se retrage din Comitet la Brighton și consideră că era mai util să se dedice studiului și filosofiei. Oricum, el ca german, a fost alături de

Prusia regală contra Austriei în 1866 și de Germania Imperială contra Franței în 1870-1871.

Adepții Federației Europene au provenit din tot spectrul politic, cultural sau social-economic, începând cu cei de stânga până la conservatori și cercuri clericale. De pildă, Emil de Girardin (1802-1881), partizan și el al Federației – pe care în mod sigur o concepea altfel, cu altă substanță și structură a statelor componente decât Ruge sau alții – era conservator și, în timpul guvernului lui Martignac, înlăturat în 1830, fusese inspector general al artelor fine. El a fost însă mereu prezent în opinia publică franceză, prin ziarele editate: „La Presse“, „La Liberté“, „Le Petit Journal“ și s-a opus Imperiului lui Napolcon al III-lea. Printre teologii germani care au fost pentru o Federație Europeană s-a numărat și Rothe Richard (1799-1867), eminent profesor de teologie luterană la Wittenberg, Bonn și Heidelberg sau F. Fleck, iar dintre britanici a activat în acest sens și scriitorul scoțian Charles Mackay (1814-1889), publicist, redactorul revistei „Argus“ și al lucrării „Voices from the Crowd“²⁶. Fundamental rămâne faptul că adepții sau partizanii ideii de Federație Europeană au constituit, fără îndoială, crema și elita culturilor și elitelor din țările lor de proveniență, că prin rațiunea și gândirea lor superioară și-au depășit pragurile caselor lor și au reflectat asupra organizării unei Europe și a unei lumi mai bune, mai democratice și libere; însă poate tocmai fiindcă erau mai degrabă excelenți teoreticieni și nu practicieni în politică, n-au formulat sau n-au putut să formuleze și să ofere prea multe soluții concrete, reale și adecvate pentru construirea ei. Când, în 1930, Aristide Briand, în Memorandumul său, a afirmat că ideea europeană de atunci a primit salutul lui Victor Hugo și al generației sale, întrunită la Paris, în 1849, („le coup de chapeau des poètes“)²⁷, el trebuia eventual să adauge că „salutul“ venea și de la filosofi, filologi, umaniști și publiciști din veacul ce l-a precedat²⁸. De pildă Maximilian Paul Emile (1801-1881) a fost un filolog care a studiat sanscrita, cunoștea bine engleza și germana, a

colaborat cu Comte, a tipărit, printre altele, „Paroles de la philosophie positive“, a editat „Dictionnaire de la langue française“, a publicat mult în „Le National“ și a devenit membru al Academiei de Inscricții și de Belles-Lettres și, după ce-a fost respins prima dată pe motiv că era materialist, a fost acceptat în 1871 și în Academia Franceză, devenind nemuritor. În efervescența revoluționară ce a cuprins Europa, în anii 1848-1849, și-au găsit locul lor aparte și destul de bine conturat, cel puțin din punct de vedere teoretic, scrierile referitoare la Federația Europeană iar autorii și partizanii ei au fost destul de numeroși din moment ce au fost capabili să se organizeze și să se întrunească în mai multe Congrese la Bruxelles, Paris, Frankfurt am Main, Londra, Haga²⁹.

Dar multe acțiuni europene de acest gen s-au interferat sau chiar au fost inspirate de marele profet american al păcii Elihu Burrit (1810-1879), ceea ce înseamnă că în planul general al ideilor și proiectelor legate de instituționalizarea vieții internaționale curente și protagoniștii euro-atlantici au colaborat direct și intens. Burrit a fost un autodidact, dar serios și destoinic, cu rezultate notabile în învățarea limbilor străine, un erudit în cunoașterea istoriei și religiei și a devenit cunoscut deja în tinerețe ca fierarul sau „potcovarul învățat“. Provenea dintr-o familie de muncitori din New Britain, profund religioasă și plină de compasiune pentru cei săraci și umili. Din 1843 intră în Societatea Americană a Păcii în rândul radicalilor care doreau să înlăture toate războaiele, chiar cele juste și defensive și în 1846 editează revista „Avocatul Păcii“, de fapt, organul de presă al Societății. Fiind indignat de atitudinea comitetului executiv al acesteia, care a interpretat războiul S.U.A. contra Mexicului ca fiind și drept și defensiv, Burrit se retrage din Comitet, dar continuă să scrie în favoarea păcii, adresându-se muncitorilor, claselor de mijloc, familiilor în general și cerându-le să se opună, și să condamne războiul. Între 1844-1851 a editat revista „Cetățenii Creștini“ și a inițiat o vastă campanie pentru trimiterea tuturor publicațiilor pacifiste în

Europa în căutarea partizanilor păcii de aici cu care propunea o colaborare intensă și permanentă. Aceste scrieri, care se bănuiește că ar fi fost citite de 2 milioane de oameni, au rămas cunoscute sub frumosul nume de „Frunze de Măslin“ și cooperarea internațională în domeniu a fost conturată și organizată prin programul lui Burrit intitulat „Adresele Prietenești“ susținut și de multe doamne din epocă, atât din Europa cât și din S.U.A. În 1846 Burrit era deja în Anglia, unde a pus bazele Ligii Prieteniei sau Fraternității Universale, câștigând mulți aderenți pentru renunțarea la război și la serviciul militar.

Burrit a contribuit direct³⁰, atât la organizarea Congreselor de Pace europene și, îndeosebi, la cele din Bruxelles și Paris și, fiind un om practic, a inițiat și un schimb poștal ieftin transatlantic, pentru circulația rapidă a „Frunzelor de Măslin“ și pentru întărirea înțelegerii generale între popoare. Însă, atât S.U.A., cât și Europa aveau alte probleme concrete de rezolvat și prima se adâncește în Războiul Civil, absolut democratic și necesar pentru întărirea democrației și unității americane, iar cu câțiva ani înainte, marile puteri europene maritime, Anglia și Franța, intervin benefic în Războiul Crimeii pentru a domoli intențiile agresive ale Rusiei în Balcani și Marea Neagră. Poziția profetului păcii, în opinia publică americană, n-a fost deloc comodă între 1861-1865. Mulți americani, cu mintea lucidă și realiști, au apreciat înainte de eveniment principiile creștine și pacifiste ale lui Burrit și mai ales că a fost un avocat convins și ardent al abolirii sclaviei și al egalității dintre rase. Dar ei erau convinși că răul întruchipat de sudiști sau de alte forțe ale reacțiunii interne sau externe nu putea fi înlăturat cu biblia și cu predica evanghelică moralizatoare în mână și, din moment ce adversarii egalității și democrației nu cedau, ei trebuiau bătuți și uciși în războaie juste până la înfrângerea lor. În concluzie, mulți americani, fiind convinși că numai și numai prin Războiul civil se putea cradica sclavia din patria lor și văzând că Burrit îl condamnă și pe acesta, l-au considerat ca pe un trădător. Făcând propagandă pentru evitarea războiului, el a

propus o recompensă și a propagat formula unei „compensații pentru emancipare“, care urma să fie plătită stăpânilor și plantatorilor pentru eliberarea negrilor. Fiind un pacifist convins și de durată, el a fost siderat de război și a considerat în mod cronat că Nordul a greșit când nu a recunoscut Confederația Sudistă pentru a intra cu ea în tratative. Burrit s-a retras în Anglia unde, ulterior, între 1865-1869, a servit statul american ca agent consular la Birmingham.

Burrit a jucat în mod direct un rol important în realizarea surorii sau a sintezei de propuneri și idei euro-atlantice sau mai precis euro-americane privind organizarea vieții internaționale pe baze noi. Însă, el a avut și a venit în Europa cu o adevărată „încărcătură“ sau tradiție americană în materie. Burrit l-a sprijinit mult și pe un alt „apostol al păcii“ american, William (1778-1841), al cărui nume – ca și al lui Hugo – a fost des invocat și în zilele Ligii Națiunilor și al eforturilor nobile făcute de ea pentru reducerea înarmărilor, a datoriilor naționale, a definirii agresiunii și agresorilor, în vederea salvărdării păcii și a conservării statu-quo-ului din 1918-1920. William, la rândul lui, a fost inspirat de mediile ecleziastice americane care, prin Reverendul Jesse Appleton, Președintele Colegiului Bowdoin, promovau ideea păcii universale susținută însă și de laici ca, de pildă, negustorul David Low Dodge din New York City, care inițiază aici înființarea Societăților Păcii. Acestea se „rămuresc“ și se răspândesc în mai multe state: Ohio, Massachusetts, Maine, New Hampshire etc., până se organizează, în 1828, pe plan național sau federal, Societatea Americană a Păcii, condusă de Ladd, în care a intrat și Burrit în 1843.

În fond, aceste Societăți au fost expresia instituționalizată a unor mișcări religioase profunde, care erau convinse că războaiele trebuiau înlăturate, deoarece încălcau învățăturile și mesajele ideologice creștine din Noul Testament. Mulți americani, pacifiști dar realiști, au acceptat că există totuși și războaie juste, ca cele de apărare sau defensive, Războiul lor

propriu de Independență sau cele inspirate din dreptul și datoria indivizilor și popoarelor la rezistență și la înlăturarea opresiunii, indiferent dacă aceasta venea de la statul propriu sau de la statele străine, principii cuprinse și consfințite și în Declarația de Independență. Însă William Ladd (ca și Elihu Burrit) era puțin fanatic și mergea exclusiv cu biblia și cu preceptele ei în mână, dorind probabil să coboare cerul pe pământ, și făcea propagandă pentru înlăturarea și condamnarea oricărui război, ajungând să se opună chiar ridicării unor monumente dedicate comemorării unor bătălii din Războiul de Independență, pe motiv că generațiile viitoare – așa cum și le închipuia sau le croia în imaginația lui – le vor interpreta ca pe niște „monumente ale barbarismului și ale spiritului anticreștin din zilele noastre“.

Asemenea expresii constituiau însă exacerbări ale spiritului biblic și erau profund nerealiste, întrucât era greu de imaginat că un american, cu biblia sau cu scriptura în mână, cu învățăturile și preceptele lor, putea să-l convingă pe Regele și pe miniștrii sau parlamentarii de la Londra să-i acorde pașnic și în spiritul învățaturii lui Iisus libertatea și independența de stat și deci Războiul de Independență a fost mai mult decât necesar, iar Ladd l-a calificat greșit ca manifestare a „barbarismului și a spiritului anticreștin“. Lumea materială era dirijată și depindea de interese reale și de legi ce determinau din adâncuri mersul evenimentelor și libertatea indivizilor și națiunilor asupra dar pregătite pentru jertfă și independență, ce trebuia obținută prin insurecții și războaie juste și îndreptățite. Acestea nu puteau fi condamnate posterior, nici prin precepte biblice, de care nu țineau și n-au ținut cont oprimatorii și asupritorii de toate soiurile din toate timpurile și de oriunde.

În fond era greu de crezut că polonezii, românii, finlandezii, balticii, slavii de orice confesiune, negrii din S.U.A. puteau deveni liberi, vreodată, față de ruși, austrieci, germani, unguri, plantatorii din Sud, dacă ar fi stat meru cu biblia și cu frunzele de măslin ale lui Burrit sau ale altora în mână și fără să recurgă

la arme, insurecții și războaie. Însă, tocmai prin luptele și jertfele celor mulți, asupriți și umiliți, se croia – chiar dacă prin mijloace nebiblice, nepașnice și renunțând la a întoarce și celălalt obraz pentru a fi lovit din nou, la infinit, sau de a arunca cu pâine după cel ce dă în tine cu bolovani – o lume care să corespundă mai bine învățăturii creștine, că oamenii (și națiunile pe care le formează), ca fiind creaturi ale lui Dumnezeu, făcuți după chipul și asemănarea lui, trebuiau să fie egali unii cu alții, să se iubească unii pe alții, lucru ce nu se putea realiza decât dacă erau toți liberi și aceasta indiferent de rasă sau de naționalitate. Indiferent de unele inadvertențe și contradicții dintre soluțiile ideale și reale sau lucrative, sesizabile între gândirea lui Ladd și societatea în mijlocul căreia se mișca și evolua liber și independent ca individ, el a lăsat un mesaj cu adevărat marc pentru posteritate pe plan global, mesaj ce tinde spre realizarea dorinței lui ca „religia, virtutea și cunoașterea vor trebui să domnească“ și să conducă lumea și că Imperiul Păcii urma să fie stabilit. Ladd a propus în lucrările sale, ale căror principii s-au răspândit și în Europa, înființarea unui „Congres al Națiunilor“ civilizate și creștine, care să găsească soluții și să elaboreze cu strictețe și pe bază de agreement principiile unor legi internaționale, care să ducă la un tratat mutual și să stabilească planuri concrete pentru salvagardarea păcii și ameliorarea condiției umane. Ladd dorea ca pe lângă Congres să funcționeze o Curte de Justiție a Națiunilor, formată însă numai din cei mai competenți și mai abili civili ai acestor națiuni, menită să arbitreze, să judece și să prevină conflictele dintre state și prin aceste modalități și abilități diplomatice și juridice, să fie capabilă să evite războaiele. Ladd a interpretat Congresul ca o putere mondială legislativă, Curtea ca putere judiciară iar funcțiile executive le lăsa pe seama unei nebuloase opinii publice, definită de el în mod poetic ca „o regină a lumii“, fapt ce denotă totuși că „Apostolul Păcii“ puna accent și pe consimțământul general al popoarelor pentru înființarea și funcționarea acestor instituții internaționale.

Am reconstituit în linii mari și căutările și soluțiile neconcordante, sau chiar contradictorii din gândirea americană, ce viza organizarea instituțională și controlată a vieții internaționale, doar pentru a sublinia că aceeași diversitate de soluții și de propuneri se regăseau și în prospectarea europeană a modalităților de făurire a Federației continentale și a organismelor ei comune. Congresul de la Paris, din 1849, nu dezbate în mod serios cum să se procedeze la obiect și concret pentru întrunirea Congresului Națiunilor, dar recomandă teoretic amicilor păcii din diferite state să pregătească opiniile publice în vederea formării lui. Mai mult, organizatorii Congresului au găsit de cuviință să se abțină de la comentarii asupra evenimentelor politice ale momentului, probabil pentru a evita complicațiile, pe care le credeau inutile sau dăunătoare scopurilor pe care și le propunau să le atingă în viitor. Pacifiștii anglo-saxoni religioși nu doresc să se discute direct despre metodele de răspândire generală a liberului-schimb în lume, pe motiv că această acțiune va provoca reacțiile și diatribele partizanilor protecționismului economic, ceea ce a însemnat că atitudinea lor nu era coroborată cu cea a economiștilor și partizanilor comerțului liber global, deși ambele orientări propagau ideea Congresului Națiunilor. Dar nici economiștii, industriașii și oamenii de afaceri interesați, pe sub mână sau tacit, de comerțul cu arme n-au susținut principiile dezarmării, ceea ce a demonstrat că cele mai frumoase idei sau propuneri nu sunt susținute dacă se opun anumitor interese concrete și discrete ale unor cercuri economice. Adepții lui Mazzini i-au atacat în presă pe „pseudofilantropii” care doresc și fac propagandă pentru stabilirea unei Confederații europene înainte ca regimurile monarhice să fie distruse și națiunile să se emancipeze și să fie libere³¹.

S-a afirmat, nu rareori, că exagerările sau exasperările provocate de naționalismele diferite, declanșate în secolul trecut, au fost de natură să-i descurajeze pe cei ce au visat la o colaborare liberă între popoarele considerate sau interpretate ca

„frați“ și, prin ea, să făurească Federația sau Europa Unită. Afirmarea poate fi adevărată dacă se referă la exacerbarile sau exagerările comise de națiuni după eliberarea și făurirea unităților politice de stat, deoarece popoarele care erau doar în curs sau în drum pentru obținerea libertății n-aveau cum să fie calme sau liniștite și nici nu puteau să nu fie exasperate. Dar acest lucru n-a însemnat că aceste națiuni nu doreau sau n-au acționat pentru realizarea unei Europe Unite întregi sau pe etape pe baze fraterne, federale și egale. Națiunile negermane și nemaghiare din Monarhia habsburgică n-au fost cu nimic mai puțin „europene“, când au promovat federalizarea ei și prin acest sistem au propus atât stabilirea unor contacte frățești între germani, unguri, români și slavi, inclusiv includerea în acest sistem protector de tip elvețian a conașionalilor din zonele limitrofe, pentru a-i proteja de ruși sau de prusaci. Concomitent, au oferit un model de organizare federativă și pentru ceilalți europeni de la estul și vestul lor, model sau mesaj care a fost, de fapt, receptat și apreciat și în Europa Occidentală sau mai precis de acele cercuri ce erau interesate în reorganizarea, modernizarea și întărirea întregului continent pe baza democrației și a păcii³².

Uneori ideea făuririi Statelor Unite ale Europei era însoțită de aplicarea modelului american întruchipat în Statele Unite ale Americii, formate și ele din diverse naționalități, etnii și confesiuni, iar intelectualii de marcă ai vremii intuiau că spiritul comunitar european începea să prindă viață și să circule în multe medii și dacă există o Americă, o Asie, o Africă, era normal – spuneau ei – ca Europa să nu fie decât o „singură națiune“, desigur nu în sens lingvistic, ci tot ca o comunitate de interese, instituții și atitudini. În „Republica Literaților“, deci a filosofilor, scriitorilor, a celor mai cultivate și mai docte cercuri intelectuale, trebuia să domnească spiritul european care după părerea Doamnei de Staël³³ a supraviețuit în timpurile moderne și prin cosmopolitism ce nu a putut fi distrus nici de furtunile Revoluției nici de cele ale Imperiului. Romanticii germani se

gândeau și reflectau și ei asupra unei Europe Unite, ce trebuia făurită în epoca lor sau într-un viitor apropiat, chiar dacă plecau de la nostalgia trecutului legată de unitatea creștinătății medievale. Ei n-au despărțit ideea europeană de națiunea germană și de interesele ei cele mai mari și mai arzătoare. De pildă, Herder, filosoful precursor al romanticilor, vrea și el o Europă a națiunilor, dorință care este clar exprimată și susținută de Novalis, Friedrich von Schlegel care, între 1803-1805, tipărește revista „Europa“ și Schelling. Italianii gândesc în aceeași parametri iar Carlo Cattaneo, istoric și filosof³⁴, dar și revoluționar practicant, pledează pentru o Federație Europeană care să conserve însă și să respecte națiunile ce o compun, în pofida faptului că el însuși nu respectă deloc Dinastia unificatoare de Savoia și pe marele prim-ministru, inițiator și parțial făuritor al Italiei naționale, care a fost Camillo Benso di Cavour. Oricum, chiar dacă a fost un republican convins, Cattaneo, ca simplu cetățean sau individ, n-a putut decât să se bucure de fazele unificării naționale a Italiei, de transformarea Istoriei Italiene în Istoria Italiei în sens de stat național modern și unitar, chiar dacă acest stat s-a realizat sub formă monarhică. Protestul republicanului Cattaneo s-a limitat doar la gestul de a refuza să-și pună candidatura pentru alegerea de deputați pentru Parlament, pe motiv – așa cum am văzut – că nu depune jurământ în fața Regelui.

Față de importanța înregistrată de procesul făuririi Italiei naționale, gestul lui Cattaneo poate părea un simplu moft, dar dacă privim lucrurile prin perspectiva convingerilor lui republicane profunde, trebuie să respectăm tăria și continuitatea principiilor sale, dar să subliniem și faptul că regimul monarhic parlamentar italian, fiind democratic, a asigurat și libertatea de exprimare individuală, chiar dacă era întrucâtva ireverențioasă la adresa șefului statului. La fel William Ladd și Elihu Burrit au avut asigurată, prin constituția americană, siguranța sau securitatea individuală, libertatea de exprimare personală asupra tuturor aspectelor politice și sociale

și autoritățile nu i-au urmărit și nici nu i-au reprimat, chiar dacă au dovedit puțin respect sau au adoptat rezerve față de Războaiele de Independență și cel dintre Nord și Sud.

Dacă am face o comparație absolut retorică sau am efectua un mic experiment „istoric“ de laborator, în tunelul timpului și în spațiu și dacă Moira i-ar fi programat sau i-ar fi propulsat pe Cattaneo, Ladd și Burrit să trăiască în secolul al XX-lea sub regimurile lui Stalin și Hitler, am putea afirma că este mai mult ca sigur că orice „mofturi“ de acest gen ar fi fost reprimare prompt și n-ar fi fost exclus ca autorii lor să-și fi încheiat zilele în fața unor plutoane de execuție sau în gulaguri. Chiar dacă această comparație retorică pare nelalocul ei pentru o judecată rece sau lucidă a fenomenelor ce se crează, sunt generate și se grupează în timp potrivit unor cauze și condiții obiective specifice, noi am făcut totuși experimentul exclusiv din dorința de a sublinia că cele mai crunte regimuri din istoria umanității, distrugând libertatea de gândire și de exprimare a omului, au dezechilibrat, au tiranizat și au desfigurat de fapt Europa și substanța ei, fenomen asupra căruia vom reveni în perspectiva reconstituirii evoluției ideii europene și a eforturilor depuse pentru întruparea, materializarea și aplicarea ei în practică.

De asemenea, am dori să insistăm asupra faptului că secolul al XIX-lea, încheiat într-un fel de Anul 1918, a fost prin excelență secolul în care, nu numai că proprietatea, ca bază a tuturor libertăților, era sfântă și inviolabilă în limitele legilor și a constituțiilor vremii, dar a constituit și epoca împrumutării progresive a zeci de milioane de țărani din Europa Centrală și Răsăriteană între 1848-1921. Dacă ne gândim că regimul bolșevic roșu de la Moscova stalinistă a deposedat de pământ zeci de milioane de țărani după 1929 – fără să mai amintim că a provocat moartea multora dintre ei –, fenomen repetat în perioada postbelică în statele staliniste din „brâul“ protector al U.R.S.S.-ului, transformându-i, alături și împreună cu ceilalți deposedați, naționalizați și expropriați din toate mediile, în „sclavi“ contemporani ai zilelor noastre, realizăm că și din

accest punct de vedere dictaturile comuniste au desfigurat și au golit acest spațiu european de substanța și conținutul lui creștin și democrat, sau altfel spus, de europenismul adevărat și de valorile lui intrinsece care au supraviețuit însă în Europa Occidentală, tot printr-o strânsă colaborare și conlucrare euro-atlantică după 1948-1949. Păstrând schema convențională și cronologică potrivit căreia Anul 1918 încheie istoria modernă și deschide istoria contemporană, considerând din această perspectivă că istoria contemporană este „fiica“ celei moderne, provine sau derivă din ea, atunci putem afirma, fără o marjă prea mare de eroare, dar cu o îndreptățită oroare că, cel puțin în spațiul central-răsăritean european colorat în roșu de Moscova, această istorie contemporană a fost într-un fel, dacă nu o „fiică“ depravată, o „nepoată“ viciată păgână și dezumanizantă care a bântuit, a chinuit și a aruncat în frecvente convulsii viața, proprietatea, existența și conștiința a sute de milioane de europeni, atât pe plan juridic, individual sau cetățenesc, pe plan național, cât și pe terenul libertății de organizare și de exprimare liberă privind evoluția societății și a vieții în general. În pofida acestei realități triste, dar astăzi trecute și revolute, Europa a fost capabilă să-și revină, să-și revitalizeze trăsăturile și valorile fundamentale, tocmai prin sinteza realizată de factorii, forțele și capacitățile ei ce au activat în secolele al XIX-lea și al XX-lea; adică prin colaborarea subterană sau pe față și armonizarea tuturor elementelor, sistemelor de gândire și de acțiune politică, economică, instituțională, de mare valoare și de largă deschidere, printre care, de o deosebită importanță s-a dovedit a fi supraviețuirea ideii europene de-a lungul întregii perioade și materializarea ei parțială și pe etape după 1949. Ideea europeană este un ciclu lung al istoriei care-și urmărește destinul și-și caută împlinirea.

În acest sens al dăinuirii sau al supraviețuirii, al continuității ideii europene în timp și spațiu, am dori să repetăm că principiul naționalităților și cei mai remarcabili și mai prestigioși teoreticieni și practicieni, deci accia ce l-au

promovat și l-au aplicat, n-au fost adversarii ci prietenii Europei Unite, chiar dacă n-au putut găsi soluțiile, modalitățile, pentru a trece la acțiuni concrete și nici nu au intuit întotdeauna formele și instituțiile care să-i dea viață. Însă Giuseppe Mazzini a asociat clar și deschis Italia unită într-o Europă Unită, structurată pe baza egalității între națiuni; și, mai mult, el contrapune „Sfânta Alianță a Popoarelor“ – a cărei viziune o conturează în cartea sa cu același titlu – unei alte Sfinte Alianțe, mai vechi, bazată pe legitimismul monarhic, de care Europa nu mai avea însă nevoie și care constituia o piedică în calea armonizării și democratizării geografiei ei politice. În concepția lui Mazzini, care a influențat multe mentalități, gândiri și acțiuni concrete europene de diverse naționalități și confesiuni, „Italia Tânără“ era dorită ca membră a „Europei Tinere“, la care erau invitate și așteptate cu drag să adere „Germania Tânără“, „Polonia Tânără“ și alte națiuni întinerite și revigorate în statele lor libere și unitare, egale între ele și sudate pe plan continental. Tocmai această sudură europeană era menită să compenseze, să diminueze și, în ultimă instanță, să înlăture exagerările, exacerbarile și relele ce decurgeau din acestea, provocate de pasiunile și exagerările spiritului național pe care – fără îndoială – le-au intuit gânditorii europeni de valoare și au dorit să le prevină³⁵. În fond, ei au crezut sincer că, odată ce popoarele vor deveni libere, ele vor fi și vor deveni mai bune, vor fi animate de sentimente fraterne și de solidaritate, fapt ce confirmă teza sau ipoteza că principiul naționalităților n-a acționat în perspectiva desfășurării și a realizării destinului pentru stingerea flăcării pasiunii pentru Europa Unită, ci pentru aprinderea și dăinuirea ei până la împlinire.

Dintre francezi, Béranger, cu mult înainte de Mazzini, lansează un apel către francezi, englezi, belgieni, germani și ruși și alte popoare, îndemnându-i să-și dea mâna și să formeze aceeași „Sfântă Alianță a Popoarelor“, Buchez vrea și el o Federație Europeană și editează ziarul „Europeanul“, Considérant consideră că Franța ar fi chemată să inițieze făurirea ei, iar

Victor Hugo a lansat geniala idee a sintezei euro-atlantice ca forță providențială a promovării democrației, păcii și progresului mondial, precedată însă de propunerea realizării aceleiași Federații Europene. El credea că va veni o zi când francezii, rușii, englezii, germanii și toate celelalte națiuni ale continentului, fără să-și piardă individualitatea și calitățile distincte, se vor suda într-o unitate superioară și vor realiza fraternitatea europeană³⁶. Chiar Napoleon a crezut că, după căderea lui și a sistemului său, numai o confederație sau o aglomerare a națiunilor mari va putea menține echilibrul, el recomanda ca marea familie europeană să se organizeze după model american sau după cel al ligilor grecești din antichitate³⁷. Ideea europeană a circulat atât de intens în societatea franceză încât se pare că Balzac, în operele sale, face aluzie la Buchez – pe care-l invocă sub alt nume – și îl descrie cu simpatie ca pe un republican de valoare sau de înaltă ținută, care visează la federalizarea Europei și a făcut mult pentru mișcarea morală saint-simonistă³⁸. În timpul războiului franco-prusac, Renan pledează pentru un Congres al Statelor Unite ale Europei care să judece națiunile, să fie impunător, să corecteze principiul naționalităților prin principiul federativ. Respectă și el națiunile, pe care le consideră importante, dar nu nemuritoare și crede că vor fi înlocuite într-o perspectivă lungă și îndepărtată de confederația europeană. În 1870-1871 Renan a dorit ca pacea să nu fie semnată între Prusia victorioasă și Franța învinsă, preferând să fie opera unui for european, desigur, în speranța că se va evita astfel pierderea Alsaciei și a Lorenei³⁹. Interesant că unii intelectuali români din Transilvania, intuind că o victorie prusacă va întări regimurile mai dure din Europa, cer și ei ca anexiunea Alsaciei și Lorenei de către Berlin să fie împiedicată, deoarece se făcea fără asentimentul populației de aici. Tot ei și-au exprimat bucuria pentru mutarea Parlamentului și a Guvernului Regal al Italiei la Roma, dovedind un spirit de solidaritate între strănepoții daco-romanilor, galo-romanilor și ai romanilor centrali pe baza noului principiu al

naționalităților, aflat în plină mișcare în Europa⁴⁰. Dar unele cercuri ecleziastice Unite din Transilvania s-au solidarizat cu șeful lor spiritual suprem, Papa, protestând împotriva desființării statului său laic prin includerea lui în Regat⁴¹.

Proudhon, care, în 1849, a subestimat și a luat în derâdere tot Congresul Amicilor Păcii de la Paris, își schimbă atitudinea și, în cartea sa intitulată „Despre principiul federativ“, pledează și el pentru o Federație Europeană și-și exprimă toată admirația și simpatia față de principiul federalizării în general, care este un contract politic încheiat între unitățile autonome largi: familii, grupe de familii, comune, grupe de comune, state. Acestea se obligă reciproc și în mod egal, unele față de altele, pentru a ceda unele competențe și prerogative particulare care să aparțină exclusiv Delegațiilor Federației Europene. Sistemul conceput de Proudhon trebuia să fie dintr-o dată și mutual și federativ și să nege orice ierahie sau centralism de tip administrativ sau guvernamental. Fiind un adversar fanatic al sistemelor autorităților centralizate de tipul Bisericii Romane, sau al unor state, Proudhon nu vede și nu acceptă rolul statelor-națiuni în formarea viitoarei Federații. Este sceptic față de ideea confederației universale, pe care o consideră contradictorie și crede că Europa ar fi prea mare pentru o confederație unică. El o vede, totuși, sub o nebuloasă „confederație a confederațiilor“, poate tocmai pentru a evita să vorbească de state centralizate și unitare pe care le detesta. Într-o epocă de formare și de afirmare a statelor naționale unitare – care în Occident existau de secole – Proudhon este foarte confuz și propune soluții de-a dreptul năstrușnice și anume restabilirea confederațiilor italiene, grecești, batave, scandinave, danubiene, care vor duce la descentralizarea marilor state, dezarmarea generală și la libertatea tuturor națiunilor. Proudhon obișnuia să spună că, sau secolul al XX-lea va deschide era federațiilor, sau omenirea va reîncepe sau va intra într-un purgatoriu de o mie de ani. În pofida crorilor sale anarho-socialiste, Proudhon a rămas în

posteritate ca un crainic al întemeierii Europei Unite prin legături federale⁴².

În timp ce Proudhon disprețuiește statele și evită chiar să folosească prea des noțiunea în proiectele sale federaliste, juristul Bluntschli este mai cuminte, mai realist și, în lucrarea sa „Organizarea unei societăți a statelor europene“ întrevede că, fără statele naționale ca părți componente, nu există șanse pentru o organizare unitară a Europei. El pleacă prudent de la exemplul Elveției, națiune neunitară, dar a cărei naționalitate (sau cetățenie) elvețiană posedă într-un grad înalt un caracter internațional. Acest caracter internațional a devenit pentru Elveția un „principiu vital“. Bluntschli nu transpune automat sistemul federal elvețic pentru ceea ce numește el „națiunea europeană“. Este convins că statele europene au capacitatea și abilitatea de a colabora, pentru rezolvarea unor probleme sau interese comune, dar națiunile nu vor renunța nici la guvernele nici la armatele proprii, nu vor accepta deasupra lor vreun monarh universal sau un parlament unic. Având această viziune a realității epocii sale, Bluntschli pledează pentru o Uniune de State suverane, dar care să fie înzestrată cu un Consiliu Federal, unde să fie reprezentate aceste state iar acest for să constituie un fel de autoritate supremă și necontestată, deci unică în ultimă instanță, în toate acțiunile menite să mențină pacea și pentru toate problemele esențiale din domeniul politicii europene. În cazuri mai deosebite sau mai dificile, popoarele urmau să-și aleagă direct și un Senat, care să le reprezinte și pe ele și, împreună cu Consiliul Federal, să participe la luarea deciziilor. Însă aplicarea tuturor deciziilor urma să depindă – în concepția acestui jurist – de o colaborare dintre guverne și popoare, probabil pe baza unui agreement sau consimțământ.

Însuși Bluntschli afirmă că proiectul său nu este scripitor, este moderat și modest, dar, tocmai din acest motiv, va fi mai realizabil și mai eficace decât programele precedente de făurire a Europei Unite. Este interesant faptul că Bluntschli acordă un rol important popoarelor și consultării voinței lor în aplicarea,

împreună cu guvernele, a deciziilor luate de Consiliul Federal și, în unele cazuri, de acesta și Senat. În fond, s-a afirmat în mod obiectiv – credem noi – că acest jurist realist și prudent a făcut o cercetare cu totul specială și remarcabilă pentru a găsi soluții și a pune în lucrare programele de făurire a instituțiilor europene menționate, prin ceea ce credea el că era posibil, acceptabil și realizabil în funcție de structurile politice ale Europei zilelor sale. Practic vorbind, Bluntschli a întrevăzut în linii mari modalitățile de organizare internațională, nu într-o manieră specializată în mod clar, dar care a propus respectarea cooperării și menajarea suveranității statelor și națiunilor⁴³.

Nu rareori sub paravanul propagandei pentru Europa Unită și pentru pace se ducea o luptă concretă și cu obiective imediate pentru răsturnarea unor regimuri politice din Europa, considerate ca obstacole serioase pentru democrația și pacea continentului. Acesta a fost cazul republicanilor democrați din mai multe țări, dar, îndeosebi din Franța. Ei propun convocarea unui nou Congres al Amicilor Păcii, inițiativa pornind de la un Comitet de la Paris, al cărui nucleu era format din șefii opoziției republicane din Corpul Legislativ al Franței și Victor Hugo. Desigur, marele poet n-a renunțat la ideea Federației Europene, dar era angajat în lupta împotriva politicii regimului imperial în interior și al celei agresive în exterior. Inițiativa este bine primită în Elveția, prin intermediul Secției de Științe Morale a Institutului din Geneva și în lumea germană prin ziaristul Eduard Loewenthal, fondatorul „Ligii pentru Uniunea Europeană“ de la Dresda. Liantul lor ideologic și politic a fost, de fapt, ura comună împotriva militarismelor napoleoniene sau prusace, a politicii lor imperialiste și de intimidare, dar și convingerea sau credința că pacea ar putea fi asigurată prin înlăturarea din Europa a unor oameni de stat de tip Napoleon al III-lea și Otto von Bismarck și prin instaurarea unor regimuri republicane fraterne⁴⁴.

Deci, în viziunea lor, premisa premiselor sau condiția condițiilor pentru făurirea Europei Unite era înlăturarea „regimurilor despotice“ și instaurarea regimurilor republicane

considerate de ei singurele democratice, deși aveau sub ochii lor regimurile monarhice britanic – cel mai vechi și de fapt „tatăl“ sau profesorul democrației europene în general –, suedez, danez, belgian, olandez, despre care nu se putea afirma în nici un caz că n-ar fi democratice sau n-ar fi pus în aplicare, cu rezultate notabile, principiul separării puterilor legislative, executive și judecătorești, combinându-l însă cu factorul de permanență și de arbitraj oferit de monarhia constituțională. Dacă ne-am permis ca în acest „eseu“ istoric să facem scurte experimente istorice, „de laborator“, să ne plimbăm în tunelele timpului în secolele al XIX-lea și al XX-lea pentru a le surprinde continuitățile și discontinuitățile, am putea să facem și o mică „glumă“ istorică și să afirmăm, fără teama de a greși prea mult, că dacă Hugo și contemporanii lui democrați și republicani ar fi cunoscut regimurile lui Hitler și Stalin, ar fi ajuns la concluzia că regimurile lui Napoleon al III-lea și al lui Bismarck erau blânde și nevinovate.

În mai 1867, la Congresul Amicilor Păcii de la Geneva, unde s-au întrunit 6.000 de participanți – printre care erau nu numai republicani democrați, dar și socialiști – discuțiile au fost alambicate, contradictorii, masonii au propus rezoluții împotriva Bisericii Catolice Romane, socialiștii modificări în organizarea socială, dar propunerile lor au fost neutralizate. Congresul hotărăște înființarea „Ligii pentru Pace și Libertate“; pentru a impune pacea se recomandă constituirea unei Federații a Popoarelor din Europa după modelul Statelor Unite ale Americii și se editează publicația „Statele Unite ale Europei“ care să convingă opinia publică despre utilitatea ei în vederea salvării păcii și democrației pe continent. Congresul a avut în vedere și modelul elvețian pe care l-a recomandat alături de cel american pentru fondarea Federației. Dar republicanii democrați au subliniat că în această Federație vor avea acces doar popoarele libere, deci cele ce au drept de vot universal, regim politic pe baza separării puterilor în state, unde popoarele consimt prin adunările legislative la plata impozitelor și au

deplină libertate a presei și a reuniunilor⁴⁵. Aceste condiții și viziuni, asupra creării viitoarei Europe, demonstrează că preocuparea Congresului era, de fapt, mai mult de propagandă împotriva vechilor sisteme de stat considerate reacționare și periculoase și pentru instituirea unor regimuri republicane și democratice ca o premisă a acesteia. În practică însă, propunerile erau restrictive deoarece, așa cum am afirmat anterior, în Europa existau și funcționau regimuri monarhice parlamentare în beneficiul democrației și capabile să facă parte și să acționeze cu succes în cadrele viitoarei Federații.

Pledoariile pentru un Parlament European au continuat prin francezul Pardieu, care îl recomandă în „Principiile științei Politice“ iar englezul John Seeley vrea să fie mai concret și propune un guvern federal și o armată federală dorită și de socialistul olandez Domela Nieuwenhuis. Foștii furieriști, deveniți mari industriași spre sfârșitul secolului al XIX-lea, se gândesc și la bătrânețe la o Federație Europeană ca și garantă a păcii, însă neagă dreptul la armate proprii ale statelor – cu excepția trupelor de poliție și jandarmerie care să apere ordinea internă – pledând pentru ca națiunile să remită armatei europene comune grija de a le asigura securitatea. Asemenea raționament devenea public în 1883 și provenea de la J.B. André Godin care propune și un Congres Permanent, for ce trebuia să elaboreze un Cod de Drept Internațional și să organizeze judecățile arbitrale ale diferendelor survenite între state. Fiind și un mare industriaș, André Godin dorea ca acest Congres să conducă și să dirijeze marile lucrări de utilitate generală în Europa. Alți autori și gânditori europeni publică și recomandă „Tribunalul Internațional“, carte în care Kamarovsky fundamentează juridic arbitrajul ce trebuia aplicat de Tribunal, dar vede instituția pusă sub controlul unei Adunări, care să promulge legile internaționale și să rezolve problemele de politică majoră și de interes general.

În 1891 renaște tradiția Congreselor Internaționale, prin cel

întrunit la Roma unde aderenții Societăților pentru Pace sunt invitați să-și concentreze propaganda și atenția pentru instituirea Statelor Unite ale Europei și a unui Congres Permanent al Națiunilor, care să soluționeze orice problemă internațională pe calea legii și nu prin forță⁴⁶. Congresul științelor Politice de la Paris, din 1900, reiterează problema înființării „Statelor Unite ale Europei”⁴⁷. S-a afirmat că la începutul secolului al XX-lea modernizarea și rapiditatea de mișcare asigurată de mijloacele de comunicare, eforturile de organizare ale social-democrațiilor și mesajele de pace transmise de Congresele lor, solidaritatea statelor europene ce-și extind influențele spre alte continente, au constituit factori ce au întărit ideea unității lor și a pătruns în cercuri mai largi decât cele elitiste⁴⁸. Fără îndoială că toți socialiștii și social-democrații, care în perioada postbelică au contribuit la înființarea și buna funcționare a Europei Unite de astăzi, și-au avut rădăcinile proprii în saint-simoniști, furieriști și socialiștii de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor.

După cum am văzut, evoluția gândirii europene spre instituționalizarea unei unități în diferite forme și structuri n-a neglijat nici raporturile dintre anumiți factori ce puteau facilita sau accelera făurirea Europei Unite. Cei mai mulți au preferat să existe inițial sau o identitate sau o analogie și o armonizare a regimurilor politice care combinate cu sentimentul solidarității europene ar conduce la atingerea scopului propus. Saint-Simon îl vede realizat fără dificultăți și repede după ce toate națiunile vor trăi sub regimuri parlamentare, Giuseppe Mazzini concepe o Federație formată din popoare libere și între națiuni emancipate, iar Luigi Andrea Mazzini precizează și el că statele asociate trebuiau să posede regimuri politice apropiate ca structură și substanță sau analoage, formulă agreată și propagată și de Carlo Cattaneo. Congresul General pe care-l dorea francezul Constantin Pecqueur era de neconceput în concepția lui fără ca națiunile ce-și vor alege deputații pentru acest for să-și fi constituit acasă guverne reprezentative. Însă

economiștii nu se prea interesau de regimurile politice la ei prevalând interesele industriale, bancare sau comerciale, ca factori importanți în procesul făuririi Europei Unite⁴⁹. Alții ca, de pildă, englezul Sir Max Wächter, propun ca fază incipientă sau premergătoare Federației, înființarea unei „Ligi a Unității Europene“ al cărei proiect îl prezintă în 1909 regelui Eduard al VII-lea⁵⁰. Asentimentul opiniei publice ca și a popoarelor, a fost și el invocat de mulți gânditori ca factor favorizant pentru materializarea ideii de Federație și unii au crezut sincer și cu convingere că pe baza „amprentelor“ rămase de la Imperiul Roman și prin influența Bisericii catolice romane, care este prin excelență și prin vocație universală, între popoarele europene există *de facto* o puternică unitate morală și intelectuală, care va da roade mai devreme sau mai târziu și va conduce la împlinirea și la funcționarea concretă în viața și organizarea continentului a marelui ideal.

Era clar că identitatea regimurilor politice sau armonizarea lor pe bazele democrației, iar aceasta coroborată cu puterea sentimentelor de solidaritate europeană, conduce logic la excluderea Rusiei din federație atâta timp cât ea rămânea un mare imperiu cuceritor și un centru imens și periculos al autocrației, iar masele rusești nu dovedeau cu nimic nici un fel de solidaritate cu celelalte popoare europene, mai mari sau mai mici, ci erau închise pentru sau în ele însele. Trebuie să precizăm însă că gradul de incultură generalizată și adâncă a acestor mase țărănești în general, a explicat în acele condiții imposibilitatea exprimării unor sentimente de solidaritate de asemenea deschidere și profunzime și a dovedit că ele n-aveau cum să privească conștient mai departe de pragul casei – sau stepelor – lor. Excluzând Rusia din „Europa Tânără“, Mazzini îi dorește însă pe slavii neruși incluși într-o Confederație, care să-i concentreze astfel încât să constituie o barieră între lumea occidentală și Rusia⁵¹. Europeanul și italianul revoluționar Mazzini a fost îndreptățit să-i disocieze pe slavii neruși de Rusia autocrată și agresivă, din moment ce prințul polonez

Adam Czartoryski, marele istoric și patriot ceh Frantisek Palacky și toți adepții lor au dorit să-și protejeze națiunile de pericolul moscovit.

Chiar dacă, în vremea și în condițiile în care și-a trăit tinerețea, prințul Czartoryski a fost ministru al țarului Alexandru I și a sperat că Rusia lui Speranski, reformată și liberalizată, va respecta, va proteja sau va deveni o mamă iubitoare și protectoare a națiunilor mici și mijlocii din jurul ei, după 1825 a realizat repede că a greșit, că „maica“ Rusie a fost din totdeauna și va fi întotdeauna asupritoarea lor, iar noțiunea de țar „liberal“, nu era altceva decât o imposibilitate. Tocmai din acest motiv marele spirit polonez și european, care a fost prințul Czartoryski, s-a bazat pe patria lui din exil, Franța, combinată cu Anglia, văzând în cele două state democratice aliate un nucleu puternic și sănătos în jurul căruia se putea realiza marele plan al lui Henri al IV-lea – de fapt al lui Sully – al creării unei Europe Unite și pașnice, în condiții cu totul noi și deosebite. Deci și în concepția acestui prinț slav catolic democrația și Europa Unită făceau casă bună una cu alta iar autocrațiile, regatele și imperiile cuceritoare și anexioniste urmau să fie excluse din ea. Pentru a ține și a susține mereu vie flacăra speranței reînvierii statului într-o Europă democrată, Czartoryski obișnuia să le spună mereu necăjiților și disperaților săi compatrioți că Polonia n-a murit, Polonia doar doarme⁵². Cehii, croații, slovenii și românii concepeau Monarhia habsburgică „elvetizată“, atât ca o barieră contra Rusiei, cât și contra Prusiei⁵³. Spre deosebire de Mazzini și de tinerele state naționale ca părți componente ale Europei Tinere și Unite, așa cum o vedea și o dorea, francezul Littré era pentru includerea slavilor catolici, dar excludea din ea pe slavii ortodocși⁵⁴, pe care, probabil, îi bănuia, dar nu întotdeauna și în toate cazurile în mod îndreptățit, de sentimente filoruse. Garașanin, prim-ministrul Serbiei, a emancipat la un moment dat Serbia de influența atotputernică a Rusiei ortodoxe, contrabalansând-o cu relațiile mai strânse dintre Belgrad și puterile occidentale⁵⁵. Gânditorii pacifiști și economiștii din

lumea anglo-saxonă a timpului nu împărtășesc asemenea temeri și restricții, iar americanul Elihu Burrit afirmă de-a dreptul că, dacă europenii vor o Europă Unită în Congresul Națiunilor, trebuiau să fie prezenți și deputații trimiși de statele nedemocrate, deci cu regimuri nereprezentative și autocratice⁵⁶.

Asemenea concepții nu sunt însă agreate de cei mai mulți democrați europeni, care, în Congresul de la Geneva din 1867, reiterează ideea excluderii Rusiei din Federație prin vocea lui Michel Chevalier. Acesta precizează că Imperiul rus, prin imensitatea sa, este destinat să formeze în mod nedefinit o unitate pentru sau prin el însuși. Câteva decenii mai târziu, un alt francez, Anatole Leroy-Beaulieu, raportor general la Congresul de Științe Politice de la Paris, reafirmă prezumția că Rusia nu-și va putea găsi locul printre „veritabilele State Unite ale Europei“, din aceleași două motive invocate de predecesori și anume, nu este solidară cu ele pe planul psihologiei mulțimilor și conservă un regim autocratic. Leroy-Beaulieu își exprimă convingerea că, dacă se va pune vreodată problema sau nevoia ca Europa să se confedereze, ea o va face tocmai pentru a nu cădea pradă supremației Moscovei. Spre deosebire de alți partizani ai ideii de Europă Unită, el bănuiește că nici Marea Britanică, interesată în primul rând de Imperiul său, nu este într-un tot solidară cu națiunile europene și cu statele lor.

Victor Considérant, mai maleabil și mai precaut, deși recunoaște că la început s-ar putea ca Anglia să rămână în afara Federației, prevede că mai târziu ea însăși va acționa pentru a se alia acesteia⁵⁷. Considérant combină deci în viziunea lui dimensiunile imperiale sau universale ale Marii Britanii cu cele europene și nu le opune unele împotriva celorlalte în ceea ce privește viitoarea organizare a Europei Unite. Cât despre români ortodocși în majoritatea lor, din toate teritoriile, adică Principatele Unite, devenite România în 1866, Basarabia, Bucovina, Dobrogea, Banat, Crișana, Maramureș, Transilvania – unde trăia raportată la numărul total al românilor o minoritate unită cu Roma, de rit grec, iar în România au funcționat și

episcopiile române catolice de rit latin la Iași și București –, nu se poate spune sau presupune că erau simpatizanți ai Rusiei autocrate și ortodoxe din moment ce unii observatori politici străini au constatat că ei se tem de ruși, urăsc politica maghiară de dominație și n-au încredere în austricci. Deci și lumea slavă și română ortodoxă avea elemente comune cu Europa Occidentală ale cărei idei, produse și capital erau net superioare celor rusești și erau dorite și în Europa Orientală⁵⁸, așa că nu trebuia exclusă ci inclusă în viitoarea Europă Unită și democrată.

Multe dispute au fost generate de raporturile ce urmau să fie stabilite între statele membre ca individualități și instituțiile centrale ale Europei Unite. Saint Simon nu dorește să respecte suveranitatea statelor, care urmau să renunțe la toate chestiunile de interes general, ce intrau în competența unui guvern european situat deasupra lor, Adunarea Legislativă bicamerală cu Camera ereditară a Pairilor și Parlamentul cu savanții, juriștii, administratorii și negociatorii propuși de el, ce urmau să fie aleși câte 4 la 1 milion de locuitori și doar aceștia din urmă puteau vota în chestiunile generale. Am văzut că și Mazzini propune să se ia din competența statelor membre problemele de interes general și să fie preluate de Congresul European, dar nu dă nume formelor juridice ale acestui for și nici sancțiunile ce urmau a fi aplicate de el, probabil fiindcă era convins că între Republicile lui întemciate pe principiul naționalităților va triumfa și va domni acel spirit fratern, pe care-l dorea cu atâta ardoare și care ar înlătura orice diferende dintre națiunile democratice și asociate.

Francezul democrat creștin Henri Feugueray respecta atât de mult suveranitatea statelor, încât respinge formula unui stat federal european, ca fiind imposibilă și propune o Confederație de State iar Emile de Girardin situează în fruntea Statelor Unite ale Europei o Dietă formată din reprezentanții guvernelor europene. Englezii și germanii din epocă nu vor să accepte ideea unui „superguvern“ european, înclinând și ei mai degrabă

spre Confederație de tip germanic⁵⁹. Americanul Elihu Burrit propune o cale de mijloc și anume în Congresul Națiunilor să fie reprezentate popoarele, dar numirea membrilor să fie făcută de fiecare parlament al statelor, dacă ele aveau un regim reprezentativ, iar dacă nu, să fie designați de guverne⁶⁰. Deciziile să se ia prin majoritatea voturilor, dar ele trebuiau supuse ratificării parlamentelor naționale, fapt ce va conduce la respectarea ființei și individualității statelor. Constantin Pecqueur este convins că statele vor fi nevoite să renunțe în viitor la anumite părți din suveranitatea lor, iar delegații Congresului European trebuiau să fie „absolut independenți“ și, pentru a avea această putere și calitate, era necesar să fie aleși direct de popoare. Pecqueur este convins de dificultățile și obstacolele diverse ce vor apărea în fața înființării unui asemenea congres și, până la instituirea lui, propune soluții și instituții intermediare ca, de pildă, Congresul Ambasadorilor cu dezbateri publice, iar deciziile acestuia să fie aduse la cunoștința popoarelor în fiecare stat în parte. În primele etape sau faze, cu titlu tranzitoriu, guvernele erau libere să nu execute deciziile Congresului dacă nu le agreeau, mai ales că era greu să obții dintr-o dată și pentru toate problemele consimțământul guvernelor și al populațiilor din vremea lui Pecqueur. În fazele următoare și mai mature ale existenței Congresului, și odată cu întărirea sentimentului de solidaritate europeană și la nivel de guverne și la nivelul popoarelor, delegații Congresului urmau să fie numiți de deputații Adunărilor Legislative ale statelor alese de națiuni și care investeau în fond și guvernele, în mod ciclic, în urma alegerilor periodice pe baza majorității electoratelor din respectivele țări. Pe baza acestei scheme etapizate și structurate pe faze și instituții succesive, de la cele inferioare spre cele superioare, Pecqueur ajunge logic la concluzia că și Europa Unită va urma exemplul american, care a părăsit repede regimul „Articolelor de Confederație“ și se va organiza după modelul structurilor stabilite de Constituția din

1787, deci după cele federale. Un mare merit al lui Constantin Pecqueur a fost – după părerea noastră – luciditatea și curajul cu care a propus, ca orice stat recalcitrant, care nu se supunea litigiului sau arbitrajului, să fie supus, pe cale militară prin intervenția celorlalte state. În acest scop, însuși Congresul, de la înființarea lui, trebuia să-și organizeze „miliții internaționale“, iar după ce se întărea și se consolida în forma sa definitivă, el va avea ca sarcină permanentă să întrețină o Armată a Federației, cu care să lovească statele care tulburau pacea și armonia europeană⁶¹, fapt ce presupunea și existența unor finanțe federale, pentru susținerea și dotarea acestei forțe militare internaționale.

Un alt discipol al Europei Unite structurată ca stat federal a fost Lorimer care vrea un Congres European format din două Camere, un Senat ai cărui membri să fie numiți de către Camerele de Sus ale parlamentelor naționale din statele membre și o Cameră a Deputaților cu membri numiți de Camerele de Jos sau Inferioare ale acestor state. În cazul statelor care nu aveau regim reprezentativ, delegații Senatului și ai Camerei Deputaților care formau Congresul, urmau să fie designați de Coroană. Congresul își va fixa el însuși competențele, care trebuia să fie foarte largi din moment ce în viziunea lui Lorimer el ar avea dreptul să schimbe chiar și frontierele statelor⁶². În schimb, profesorul Blüntschli de la Universitatea din Heidelberg vede Europa Unită ca o Federație de State, sau, mai precis, ca o Confederație care să lase statelor suveranitatea și puterea lor politică. Confederația urma să aibă un fel de putere confederală centrală, alcătuită din reprezentanții guvernelor întruniți într-un Consiliu și dintr-un Senat format din deputații numiți de adunările legislative ale statelor membre. În Consiliu se vota prin State și el era competent să discute problemele legate de „politica mare“, prin care Blüntschli înțelegea pe cele referitoare la independența statelor și la pacea generală, iar Senatul urma să se ocupe de

vămi și de căile de comunicație. Germanul Blüntschli respinge ideea unei autorități militare comune propusă de Lorimer⁶³.

Ideea Confederației câștigă teren iar avocatul Gaston Isambert o consideră „singura susceptibilă de a fi agreată”. Francezul propune un Consiliu Legislativ al Confederației, compus din câte trei membri numiți de guvernele statelor componente, dar care să voteze personal și fără nici un fel de mandat imperativ impus de statele lor și deciziile să fie elaborate pe baza majorității simple. Confederația urma să fie înzestrată și cu o putere executivă reprezentată de un Directorat de 5 membri aleși pe un an dintre delegații din 5 state diferite. Dar și francezul Gaston Isambert înțelege să limiteze totuși suveranitatea statelor, deoarece în viziunea lui, Consiliul Legislativ era competent să elaboreze anumite legi de interes general, iar Confederația trebuia să dispună de o armată internațională puternică, care să intre în acțiune la primul apel al Directoratului. Isambert, raportor general la Congresul de Științe Politice din 1900, speră însă că Uniunea sau Liga Statelor sub forma Confederației sau Asociației Europene va respecta individualitatea națională a fiecăruia.

Nowikov preia, în 1901, în cartea sa „Federația Europei” ideile lui Pecqueur și vede făurirea Europei Unite în mod evolutiv sau pe faze, începând de la structuri confederative, de la care să se ajungă cu timpul, la structurile federale în urma maturizării sentimentului de solidaritate europeană, a conștientizării respectului față de împlinirea destinelor comune. Nowikov pleacă de la reuniunea unor Congrese Europene ocazionale, apoi periodice, formate din delegații guvernelor iar aceste Congrese ar fi în concepția lui un fel de instituție comună de genul Dietei din fosta Confederație Germană. După mai mulți ani de funcționare a congreselor, Nowikov vede posibilă înființarea unui Directorat Executiv și astfel, pas cu pas, se putea acționa pentru ca Europa să devină o Confederație a Statelor Suverane. Însă după ce, mai târziu, Congresul European va deveni o Adunare Legislativă aleasă, se va trece de

la Confederație la Federație, deoarece acesta ar fi mersul natural al evoluției lucrurilor, un exemplu concret, oferindu-l în acest sens, chiar Elveția. Nowikov se dovedește a fi realist când afirmă că drumul spre Europa Unită va fi lent și lung, foarte anevoios, presărat cu deviații în sensuri diferite, perturbări de tot felul, chiar căderi și întoarceri înapoi și subliniază cu scepticism și cu o notă de amărăciune că nici măcar strănepoții n-o vor vedea funcționând⁶⁴.

După cum am văzut anumiți gânditori europeni, spirite mari și genii de talia lui Victor Hugo, evocă necesitatea făuririi unei Federații Universale având ca nucleu combinația puternică și armonioasă între Statele Unite ale Europei și Statele Unite ale Americii. Foarte rar, unii germani și nu numai ei, văd altfel lucrurile și doresc o Europă Unită nu cu America ci împotriva ei, deoarece se tem de puterea ei economică, politică și militară pe care o prevăd de proporții mari și îngrijorătoare în viitorul mai mult sau mai puțin îndepărtat. Michel Chevalier, într-un articol publicat în iunie 1866 în „Revue des Deux Mondes“, propune înființarea Federației Europene ca o contrapondere în fața colosului politic ce se crea dincolo de Atlantic și pentru a se asigura un echilibru de forțe între lumea veche și cea nouă. Aceași idee este reluată, în 1900, la Congresul științelor Politice, de către Anatole Leroy-Beaulieu, care este supărat pe americani pe motiv că prin protecționismul lor vama exagerat ar afecta relațiile economice internaționale.

Câteodată, unii gânditori se limitează la ideea Europei Unite pentru simplu fapt că nu credeau realizabilă o Asociație Generală a Națiunilor la nivel global. Cei mai mulți depășesc însă acest punct de vedere pesimist și pledează pentru o organizare nouă a vieții și a relațiilor internaționale și pentru lărgirea orizontului lor. Un semn a fost dat de crearea, în 1905, a unei comisii, de către Uniunea Parlamentară, menită să reflecteze și să studieze posibilitățile de înființare a unui Parlament Internațional, văzut pe scară mondială. Juristul german Schücking precizează că statele europene au și în afara

Europei destule interese și din acest punct de vedere Federația Europeană trebuia să se asocieze și cu celelalte continente, astfel că ideea Statelor Unite ale Europei să se integreze cu conceptul mai larg de Societate a Națiunilor.

Majoritatea gânditorilor europeni au presupus că pentru a pune bazele unei Federații Europene era de preferat, ca în prealabil, să existe o analogie a regimurilor democratice și parlamentare interpretată ca fiind obligatorie sau necesară. Apoi s-a considerat că solidaritatea politică dintre statele europene trebuia dublată sau asociată cu acțiuni convergențe și solidare pe plan economic, idee susținută de Saint-Simon, Constantin Pecqueur și britanicul Richard Cobden. În 1848 s-a vorbit chiar și despre beneficiile sau „binefacerile“ organizării comune a serviciilor poștale, a unității sistemului monetar și de o Uniune Vamală Europeană. Emile de Girardin vrea ca viitorul Congres European să reglementeze acele probleme sociale, pe care fiecare stat în parte nu le poate rezolva, dând ca exemplu durata zilei de muncă, iar Congresul de Științe Europene din 1900 reiterează ideea unei Uniuni Vamale europene. Cât despre forma Uniunii europene, de la concepția Statului federal ce a prevalat în prima parte a secolului, lucrurile au evoluat spre o formă mai modestă în a doua parte, când s-a preferat Confederația de State, plecându-se de la realitatea că statele naționale erau încă puternice și suverane și trebuiau respectate și de instituțiile comune⁶⁵. Oricum, privind lucrurile în perspectiva întregului secol al XIX-lea, este clar că cele mai valoroase minți filosofice, teologice, poetice, politice și economice au dat naștere la o puternică conștiință europeană și au formulat ideea făuririi, pe baza solidarității și a destinelor comune, a unei Europe Unite, idee racordată uneori la principiul colaborării ei armonioase cu Statele Unite ale Americii și la organizarea globală a alianței euro-atlantice, ca forță motrice a extinderii păcii, democrației și a progresului în lume.

Un rol însemnat în relațiile dintre statele europene l-a avut și cooperarea internațională realizată pe cale diplomatică, chiar

dacă ea a provenit de la statele mari monarhice atât de detestate de Mazzini, Victor Hugo și alți mari democrați și republicani contemporani cu ei. În Europa au existat solidarități și solidarități cu structuri, interese și politici deosebite, întrucât Europa națiunilor și a republicilor visate de unii sau de alții s-a ciocnit cu Europa monarhiilor și a legitimismului monarhic european. În fond monarhiile, din care doar cea a Angliei era democratică, au pus capăt unei perioade de 20 de ani de războaie și au instaurat – în stilul lor, ce-i drept – o altă perioadă de pace la Congresul de la Viena, din 1814-1815, despre care se poate spune clar că a dat naștere unei ere noi în viața politică europeană. Încă înainte, prin Tratatul de la Chaumont, Austria, Prusia, Rusia și Anglia pretind că reprezintă Europa și vorbesc în numele ei, când afirmă că vor asigura pacea prin alianța lor prevăzută pe o durată de 20 de ani. La Viena participă peste 200 de delegați, iar puterile învingătoare organizează un Directoriu din care – interesant și notabil – făcea parte și Franța învinsă. Abia după aventura celor 100 de zile provocată de Napoleon, Franța a fost exclusă din Directoriu.

Actul final al Congresului din 9 iunie 1815 a concentrat tratatele diferite elaborate de comisiile speciale și a fost semnat de opt mari puteri și state și anume, în primul rând marii învingători: Austria, Prusia, Rusia și Anglia, la care s-au adăugat Franța, Spania, Portugalia, Suedia iar statele mici au fost invitate să-și dea adeziunea. Revenirea pasageră a lui Napoleon i-a determinat pe cei patru mari să semneze, la 20 noiembrie 1815, un nou tratat, prin care se angajau să se reîntrunească la date, ce vor fi determinate, în reuniuni consacrate apărării marilor interese comune – așa cum le înțelegeau ele – dar și de a examina măsurile, care în fiecare epocă vor fi considerate și judecate ca fiind cele mai salutare, pentru odihna și proprietatea popoarelor și pentru menținerea păcii. În 1818, după doar trei ani de ocupație a Franței, de cei 150.000 de militari din trupele imperiale ruse și austriece și regale engleze și prusace, aceștia pleacă acasă și la Congresul

de la Aix-la-Chapelle, Franța este reintegrată în Directoriu⁶⁶. Este interesant de amintit și de remarcat că, oricât erau de reacționare, cele trei state europene, Rusia, Austria și Prusia, erau de mai bun simț și lăsau mai repede țările învinse libere pe când trupele bolșevice ale lui Stalin și ale tuturor urmașilor săi de la putere de tristă memorie – minus Gorbaciov – uitau să mai plece chiar după 40 de ani de ocupație a statelor învinse sau chiar a celor „învingătoare“ din Europa Centrală și Răsăriteană. S-a considerat că în 1817 s-a inițiat metoda diplomatică a Concertului european, bazată pe consultări internaționale efectuate în Congrese multinaționale iar Directoriul de 5 proceda la menținerea statu-quo-ului și a păcii inclusiv prin intervenția armată. Metternich vorbea despre Directoriu ca despre o „Pentarhie morală“ sau Castlereagh, care nu prea agrea întrecaga structură, l-a numit „guvern european“, pentru ca mai târziu alții să vadă în el un fel de Consiliu de Securitate informal, „avant la lettre“. Însă „Pentarhia morală“ a lui Metternich era Pentarhia monarhică, sau mai degrabă o poliție pentarhă, care dorea să impună și a impus, dar numai câțiva ani, în Europa o pace monarhică împotriva păcii și libertății națiunilor și se baza pe intervențiile militare austriece și franceze comandate la Congreșele de la Troppau, Laibach și Verona, împotriva mișcărilor naționale și constituționale italiene și spaniole. Acest sistem de poliție internațională a fost subminat din interior și de ministrul englez Canning, care n-avea interesul ca puterile continentale să-și mărească influența în Europa și din exterior de Statele Unite ale Americii care, prin Doctrina Monroe atrag atenția Europei monarhice că orice intervenție în America Centrală și de Sud în favoarea Regelui Spaniei sau în orice alte chestiuni va fi combătută prompt de Washington. Uneori însă în Europa poliția internațională s-a dovedit a fi necesară ca, de pildă, în Creta și în 1903-1904, în Macedonia, pentru a feri populațiile de genocid. În

general, operațiile de poliție internațională se făceau în statele slabe sau mici pentru stingerea focarelor locale de război⁶⁷.

Reunirea unor congrese europene și revigorarea spiritului „Concertelor europene” ca metodă diplomatică de a încheia unele războaie, sau pentru reglementarea altor probleme de interes zonal și european, s-a practicat des în secolul al XIX-lea fiind completată și cu înființarea unor Comisii sau întrunirea unor conferințe pe probleme speciale. Conferința de la Londra, din 1830, consacră independența Belgiei față de Olanda, Congreșele de Pace de la Paris, din 1856 și de la Berlin din 1878, încheie două faze ale problemei orientale și ale războaielor provocate de ea iar la Berlin, în 1885, s-au reglementat parțial și pe moment și interesele marilor puteri în Africa. Marile Conferințe de la Haga din 1899 și 1907 se ocupă de problemele legate de reglementarea pașnică a conflictelor și de umanizarea războiului, dar aici n-a mai fost vorba de „Concerte europene”, deoarece la Haga, ca și la Conferința de la Algeiras din 1906 sau de la Berlin din 1885, au fost invitate și state din alte continente. Statele Unite ale Americii au participat la Conferințele de la Berlin din 1885 și de la Algeiras din 1906 și, de fapt, a doua Conferință de la Haga, la care au luat parte și 17 din 19 state de pe continentul american, a fost convocată la inițiativa lui Țarul Nicolae al II-lea al Rusiei și al Președintelui Theodore Roosevelt al Statelor Unite ale Americii. La prima Conferință de la Haga, convocată de Țarul Nicolae al II-lea care, știindu-se slab și temându-se că va fi depășit ca forță militară și ca influență, în Asia, a propus dezarmarea pe plan internațional. Au participat Mexicul, China, Siamul și Persia.

Era clar deci că Europa implicată aproape peste tot în lume, nu se putea încheia în ea însăși, ci, prin forța lucrurilor, trebuia să trateze și cu alte state din afara continentului. S-au format uniuni administrative cu caracter tehnic, ca Uniunea Telegrafică Universală (Paris, 1865), Uniunea generală a Poștelor (Berna, 1875), devenită Uniunea Poștală Universală în

1878, Oficiul Central de Transporturi internaționale (Berna, 1890), Biroul Internațional de Măsuri și Greutăți (Paris, 1875), Uniunea Internațională pentru publicarea tarifelor vamale (Bruxelles, 1890), dar, deși își ziceau universale, organizarea lor era esențial europeană, fapt ce demonstrează că atunci Europa era încă centru de putere mondială. Pe continent, Comisia Centrală pentru navigația Rinului, înființată în 1814-1815, controla libertatea navigației pe fluviu, delibera pe baza unanimității, propunea statelor membre măsurile ce trebuiau să le includă în dreptul lor intern și avea putere jurisdicțională în anumite litigii. Comisia Dunării, fondată în 1856, avea competențe și mai mari decât cea a Rinului. De fapt, noi credem că și pacifiștii și economiștii, care au propus soluții federale sau confederale pentru construcția Europei Unite, au avut sub ochii lor nu numai exemplele clasice ale Elveției, Confederației Germane, Statelor Unite ale Americii, dar și anumite realizări concrete din domeniul economic, financiar, comercial, care s-au obținut prin coordonarea și armonizarea unor factori interesați pe anumite spații. De pildă, cei ce propun o Uniune Vamală Europeană sau chiar una monetară au fost contemporani și au propus de fapt extinderea și generalizarea experienței germane declanșată de Zollverein în 1828. În 1829, Motz era convins că unirea statelor într-o asociație vamală și comercială ce antrena după sine unificarea graduală în același sistem politic, așa după cum aceeași piață va crea o monedă unică pe baza thalerului prusac, care va evolua în 1871 la 1/3 din valoarea sa personificată și materializată în marcă ce „marchează” și formarea Reichului german unificat. Acesta respectă simbolic doar formele confederale, însă, în practică, puterea centrală este imbatabilă și este concentrată în mâinile Regelui Prusiei ca Împărat al Germaniei și ale prim-ministrului prusac în calitatea lui de Cancelar al Reichului. Legea federală era mai tare decât legea locală („Reichsrecht bricht Landesrecht“)⁶⁸. Dinastiile, guvernele și parlamentele locale posedă o autonomie constituțională limitată, condiționată și

aceasta de respectarea pactului federal. În fond, Reichul, singurul subiect de drept internațional, este un stat federal iar unificarea lui a fost ajutată și însoțită și de unitatea de limbă și de cultură a națiunii germane. Diversitatea etnică și de cultură a Europei a determinat pe mulți să prefere pentru Europa Unită formele confederale, unde fiecare stat membru este subiect de drept internațional, ca fiind mai compatibilă cu situația și realitatea concretă dominată de forța și puterea statelor suverane, care trebuiau respectate pentru a se ajunge mai ușor la scop. Evoluția elvețiană și americană de la confederal la federal n-a mai putut influența în acest sens gândirea europeană a timpului, legată de formele pe care va trebui să le îmbrace viitoarea Europă Unită.

Oricum, credem că insistând probabil mai mult decât era necesar asupra acestei probleme fundamentale legate de împlinirea destinului comune ale popoarelor europene, am reușit să evidențiem două lucruri și anume: permanența ideii de Europă Unită, provenită din cele mai elevate și mai luminate minți și faptul că aproape întotdeauna ea s-a manifestat împotriva violenței, a tiraniei de orice fel, împotriva războaielor, pentru democrație internă și internațională și egalitatea între națiunile ce urmau să se asocieze în această comunitate politică, economică și militară. Anul 1918 „închide“ secolul al XIX-lea, dar credem că prin Liga Națiunilor reia ideile lui Hugo, Kant, Ladd, Burrit și deschide de fapt realizarea sintezei mondiale euro-atlantice pentru păstrarea păcii și pentru conservarea lumii ca un templu al democrației, eșuată din păcate datorită boicotului exercitat de Senatul Republican împotriva Covenantului. În perioada interbelică, se reiau planurile de săurire a Europei Unite cu aceleași valențe și velenități spre conservarea păcii și democrației. Iar întemeierea și funcționarea ei pe plan militar, economic și politic în perioada postbelică, fenomen ce a contribuit esențial la îndiguirea și slăbirea lentă dar sigură a periculoasei tiranii roșii, demonstrează până la evidență că ne aflăm, de fapt și de drept, în fața desfășurării cu succes al unui

ciclu lung al istoriei moderne și contemporane ce-și așteaptă împlinirea prin extinderea Europei Unite în limitele ei naturale și firești până la granițele cu Rusia care este o țară euro-asiatică.

Note

¹ Coudenhove-Kalergi, Richard, *Pan-Europa*, Vienne, 1923, New York, 1926. Despre ideile și proiectele lui Coudenhove-Kalergi vezi Duroselle, *L'Idée d'Europe dans l'histoire*, Préface de Jean Monnet, Paris (Milan), 1965, p. 18, 272-277, 288-290, 327. Conteul paneuropean vrea dispariția spiritului revanșard și o Germanie reconciliată cu Franța și cu Europa Unită deoarece: „În spatele Germaniei, există Rusia infinită, aruncată acolo ca un pod între Europa și acest rezervor inepuizabil de oameni care este China ... Împotriva acestor invazii amenințătoare, o Germanie reconciliată, aliată, poate fi bulevardul cel mai sigur al Franței, în timp ce dacă va rămâne de neîmpăcat și ostilă, ea va fi organizatoarea și avangarda acestor invazii. Depinde deci de politica voastră dacă Berezina sau Rhinul vor fi frontierele Europei“. Președintele Consiliului de Miniștri al Franței, Edouard Herriot a spus răspicat: „Cea mai mare dorință a mea este să văd ziua când apar Statele Unite ale Europei; și dacă în Liga Națiunilor mi-am desfășurat forțele și capacitățile mele cu atâta curaj, eu am tot dreptul să spun că în această mare instituție eu văd prima schiță a acestor State Unite ale Europei“. În lumina genezei ideii de Europă Unită, ca ciclu lung și benefic al istoriei, apare și mai clară imensitatea răului provocat de nazism care a stopat evoluția democrației germane și tendința de apropiere de Franța personificată de Republica de la Weimar și de cercurile unor oameni de stat francezi; vezi și Gerard Soulier, *L'Europe. Histoire, civilisation, institutions*, Paris, 1994, p. 251-255. Altă sinteză Voyenne Berrard, *Histoire de l'idée européenne*, Paris, 1964.

² Mulți britanici n-au acceptat ideile din Pan-Europa, fiind atașați mai degrabă de Imperiul lor pe cale de a deveni Commonwealth. Churchill este pentru Pan-Europa, spunând însă că „în ceea ce privește Anglia, noi suntem cu Europa, dar nu ai Europei. Noi suntem legați de ea, dar nu incluși în ea“, Soulier, *op. cit.*, p. 253.

³ Idem, *op. cit.*, p. 251-252 vezi și ecurile ideii în zona europeană sudică la Olga Koulieri, *The Pan-Europe of R.N. Coudenhove Kalergi and the geopolitical perception of A. Papanastassiou*, în „La fin ...“, p. 157-162.

⁴ Astfel se explică de ce S.U.A., țară debitoare în 1914, datora europenilor 4 bilioane de dolari iar în 1919 devine țară creditoare, cărcia europenii

trebuiau să-i ramburseze 10 bilioane de dolari, vezi R.R. Palmer, Joel Colton, *A History of the Modern World since 1815*, Seventh Edition, New York etc., 1992, p. 720. Vezi cifrele la Soulier, *op. cit.*, p. 248.

⁵ Duroselle, *L'idée d'Europe ...*, p. 274. Soulier, *op. cit.*, p. 252. La Congres s-au expus efigiile lui Sully, Comenius, abatele de Saint Pierre, Kant, Mazzini, Hugo și Nietzsche și s-au ales 6 președinți de onoare: Edouard Beneș, Joseph Caillaux, Paul Locbe, Francesco Nitti, Nicola Politis, Mgr. Ignaz Seipel. Este interesantă și subtilă analiza lui Duroselle privind *Europa negociatorilor de la Paris*, unde afirmă că Etienne Mantoux, în cartea sa *Paceu calomniată sau consecințele economice ale lui M. Keynes (1946)*, ajută la formarea ideii mai juste privind Sistemul de la Versailles, în comparație cu părerile pătimate și cu culorile negre închise formulate de John Maynard Keynes în lucrarea sa *Consecințele economice ale păcii (1919)*. Duroselle respingea aserțiunile lui Keynes că Wilson a fost un fel de „Don Quichotte orb și surd”, un negociator mediocru, sclav al unor principii abstracte și incompatibil cu Clemenceau, supranumit „Bismarkul francez”. Wilson a reușit să înlăture anumite exagerări franceze, a fost ascultat de Clemenceau în ceea ce privește menținerea Germaniei naționale și a operei lui Bismark (minus cuceririle), iar Liga Națiunilor, atât de dragă lui Wilson, a fost o instituție sau un experiment mondial cu reverberații adânci în timp ce ar fi încurajat și făurirea Europei Unite în cadrul ei, dacă democrația ar fi supraviețuit; iar dacă apropierea franco-germană de tip Briand-Stresemann ar fi evoluat ar fi putut deveni un fel de motor sau nucleu catalizator al acesteia, Idem, *op. cit.*, p. 264-272. Europa Unită, fără reconciliere era imposibil de realizat.

⁶ Idem, *op. cit.*, p. 272-281 la Capitolul *Le projet Briand d'Union européenne*, Soulier, *op. cit.*, p. 252-255. După Locarno (1925), Germania intră în Liga Națiunilor și Stresemann acceptă proiectul lui Briand privind făurirea Statelor Unite ale Europei. Dar, la mai puțin de o lună de la memorabilul discurs al lui Briand, Stresemann moare, fiind urmat în veșnicie în 1932 de Briand, iar criza și Hitler, împreună cu aliații cei mari și mici impun o altă direcție periculoasă, revizionistă și malefică petru Europa și lumea întreagă.

⁷ Olga Koulieri, *The Pan Europe ...*, în „La fin ...”, p. 157-162.

⁸ Istoricul Vasile Vesa în *La reception du Wilsonisme en Europe Centrale. Le cas de la Transylvanie*, în „La fin ...”, p. 133-134 îi citează pe Fejtő F., *Requiem pour un empire défunt*, Paris, 1988, Bérenger J., *Historie de l'Empire des Habsbourg*, Paris, 1990, Daniel Seiler, „Une carte conceptuelle de la nouvelle Europe”, în Eric Philippart, *Nations et frontières dans la nouvelle Europe*, Bruxelles, 1993.

⁹ Suciu, *Kossuth en émigration, la Question de Nationalités et les Plans des Confédérations Danubiennes*, în „Studii istorice. Omagiu profesorului Camil

Mureșanu la împlinirea vârstei de 70 de ani", Cluj-, 1998, p. 284-298; Idem, *Programele naționale din monarhia habsburgică de la 1848-1851 între adversitate și complementaritate*, în „Revoluția de la 1848-1849 în Europa Centrală – perspectivă istorică și istoriografică”. Coordonatori Camil Mureșanu, Nicolae Bocșan, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, 2000, p. 25-50. Idem, *Antecedentele dualismului austro-ungar și lupta națională a românilor din Transilvania. 1848-1867*, București, 2000; Idem, *Mișcarea antidualistă a românilor din Austro-Ungaria și Ilie Măcelariu. 1867-1891*, București, 2002. Teodor Pavel, *Revoluția de la 1848 – o șansă irosită în Europa central-răsăriteană*, în „Revoluția de la 1848 ...”, p. 51-60. Idem, *Dualismul austro-ungar și primele consecințe asupra Transilvaniei. Un caz de obturare a modernizării*, în „Tradiție și modernizare în societatea transilvăneană. 1850-1918”. Coordonator Teodor Pavel, Cluj-Napoca, 2003, p. 66-120. Ignác Romsics, *Plans and Projects for Integration in East Central Europe in the 19th and 20th Century: Toward a Typology*, în „Geopolitics in the Danube region. Hungarian Reconciliation Efforts. 1848-1998”. Edited by Ignác Romsics and Béla K. Király, Budapest, 1999, p. 1-17; György Szabady, *Lajos Kosuth's Role in the Conceptualization of a Danubian Federation*, în „Geopolitics ...”, p. 61-97; Ambrus Miskolczy, *Dialogue among Hungarian and Romanian Exiles. 1850-1851*, în „Geopolitics ...”, p. 99-129.

¹⁰ Suci, *Programele naționale ...*, în „Revoluția de la 1848-1849 ...”, p. 45-46; Idem, *Mișcarea antidualistă ...*, p. 5-47, 542-551.

¹¹ Pierre Renouvin, *L'Idée de Fédération Européenne dans la Pensée politique du XIX-e siècle*, Oxford, 1949, p. 31. (În continuare *L'Idée ...*).

¹² Idem, *L'Idée ...*, p. 4-6.

¹³ Soulier, *op. cit.*, p. 233-234. Rousseau a comentat de fapt în 1761 și în 1782 cartea abatelui de Saint Pierre, *Proiectul păcii perpetue (1712)*. În 1782 Rousseau a publicat o *Judecată asupra păcii perpetue*; Frederick al II-lea a afirmat cu sarcasm că *Proiectul* lui Saint Pierre era „practicabil” doar că avea nevoie de consimțământul Europei și de alte câteva „bagatele asemănătoare”. Saint-Pierre dorea o Uniune a Suveranilor Europei care să fie permanentă și înzestrată cu un Congres sau Senat perpetuu unde monarhii să fie reprezentați de Delegații lor. Congresul putea elabora tratate de comerț, era menit să păstreze echilibrul puterilor și o pace perpetuă, inclusiv să regleze eventualele schimburi de teritorii și în general să fixeze regulile pentru atingerea acestor deziderate. Această „Societate Europeană” putea trimite comisii de anchetă în caz de conflicte și dacă era nevoie chiar trupe pentru conservarea păcii. S-a propus, dacă era posibil, ca Uniunea Suveranilor Europei să semneze tratate ofensive și defensive pentru menținerea păcii în zonele lor și care să ofere toate garanțiile posibile de securitate reciprocă, vezi și Voyenne, *op. cit.*, p. 87-99.

¹⁴ Soulier, *op. cit.*, p. 234-235 cu referiri și la proiectul lui Bentham, *Un Plan pentru o pace universală și perpetuă*, scris între 1786-1789, dar publicat doar în 1843, unde se propune o Curte de Justiție pentru rezolvarea diferendelor dintre națiuni, dar fără competențe punitive, o Dietă Europeană formată din doi deputați trimiși de fiecare stat, care să promoveze și să facă cunoscute națiunilor componente opiniile și principiile ei și, la nevoie, să condamne moral statul sau statele refractare. Bentham pune accentul mai mult pe acceptul opiniei publice europene în prevenirea războaielor decât pe luarea unor măsuri energice, inclusiv militare, în cazul nerezolvării lor și al unor conflicte în viitoarea Europă. Duroselle apreciază remarcă prin care Charles Maurras a definit magistral legătura dintre „lumea asigurată pentru democrație” a lui Wilson, ideile lui Kant și Rousseau și continuitatea ei în timp: „Toată această idee distilează parfumul lui Kant și Rousseau care în mod sigur a încântat conștiințele democratice”, considerând-o ca cel mai frumos omagiu adus bogăției principiilor profesate de cosmopoliții secolului al XVIII-lea, Duroselle, *L’Idée d’Europe ...*, p. 126. Bentham este numit „om practic” de Voyerne, *op. cit.*, p. 98-99.

¹⁵ Despre opiniile lui Voltaire, Voyerne, *op. cit.*, p. 109-111, 116-121.

¹⁶ Soulier, *op. cit.*, p. 237-238; Duroselle, *op. cit.*, p. 217-219.

¹⁷ Despre ideile lui Metternich și sursele care le-au inspirat, Duroselle, *op. cit.*, p. 24, 124, 163-164, 168, 171, 179-182, 198-203.

¹⁸ Cu toate acestea, Gentz, foarte realist, a văzut că la Congresul de la Viena au prevalat interesele marilor învingători ai lui Napoleon și nu atât „Europa politică” de care s-a vorbit atâta în timpul lucrărilor și dezbaterilor acestuia. Gentz a intuit că scopul lui Alexandru era de a se amesteca în toate afacerile Europei și de a deveni arbitru „destinelor ei”. Gentz nu dorea o asemenea Europă dirijată de Rusia, ci o Europă în care puterile occidentale și centrale europene să nu depindă de Rusia, să-și spună cuvântul, să asigure pacea și securitatea continentului. Deși a fost numit „cavalerul” Europei, Gentz, în fața amenințării ruse, a mărturisit că „politica mea devine pe zi ce trece mai egoistă și mai strict austriacă. Cuvântul Europa mi-a devenit un obiect de oroare și am pierdut orice dorință de a fi european”, Duroselle, *op. cit.*, p. 189-190, 205. Gentz vede deci clar că orice Europă nouă sau tradițională trebuie să se ferească de supremația rusă. În concepția lui Gentz, Europa nu trebuia dominată de o mare putere, fie franceză, fie rusă. Chateaubriand a afirmat: „dacă ar exista în mijlocul Europei un tribunal care să judece în numele lui Dumnezeu națiunile și monarhiile și să prevină războaiele și revoluțiile, acest tribunal ar fi capodopera politicii și ultimul grad al perfecțiunii sociale. Papii, prin influența care o exercitau asupra lumii creștine, au realizat pe moment acest frumos vis”. Dar marele poet creștin și visător nu credea în realizarea visului și întrededea realități crude pentru

viitor, Vuyenne, *op. cit.*, p. 114-115; Soulier, *op. cit.*, p. 235 despre Gentz, Montesquieu, Voltaire, care afirmau că Europa era un „stat compus din mai multe provincii“, era „o patrie“ și toți erau cu prioritate europeni.

¹⁹ Renouvin, *op. cit.*, p. 6; Vuyenne, *op. cit.*, p. 115-122 la Capitolele *Saint Simon sau Noua Europă, Planul lui Saint Simon, Posteritatea lui Saint Simon*. Printre adepții săi s-au numărat Michel Chevalier, G. d'Eitchal care publică în 1840 *Despre Unitatea Europeană*, Charles Lemonnier, fondatorul în 1867 a Ligii Păcii și Securității și editorul ziarului „Statele Unite ale Europei“ și a unei cărți cu același titlu (1872) și Auguste Comte cu proiectul lui privind „Republica occidentală“, formată din Franța, Germania, Anglia, Italia, Spania, cu asociații ei din țările scandinave, Olanda, Belgia, Grecia, Portugalia, dar și cu posibilitatea de a se extinde în viitor peste Europa. Încă din primele faze devizele „Republicii“ trebuiau să fie „Ordine și Progres“ și „Să trăiești pentru celălalt“.

²⁰ Renouvin, *L'Idée ...*, p. 6-7.

²¹ Ibidem, Mazzini spunea: „Noi dorim unitatea, dar unitatea liberă, spontană, cea care ar trebui să existe într-o Federație normală, cea care trebuie să emane de la un Congres european la care toate popoarele vin să se așeze pe un picior de egalitate ... fiecare rămânând liber să-și regleze interesele particulare, afacerile locale, facultățile individuale“.

²² Vezi și la Vuyenne, *op. cit.*, p. 126. Mazzini spera că marea Federație europeană a popoarelor libere va pune capăt contradicțiilor dintre state, provocate de despoți, rivalităților dintre „rase“ (practic popoare) și prin ea se vor consolida națiunile așa cum le dorește și le definește dreptul și nevoile locale sau specifice. Victor Considérant vrea o „unitate federativă a raselor europene și ca o consecință inevitabilă stabilirea definitivă a unei unități armonioase a lumii“. Michelet, adeptul principiului naționalităților, dorea din suflet „patria europeană“, chiar dacă ea se va naște prin și din suferință, emigrare și exil. El simte patriile europene locale, le percepe în el însuși, le iubește fiindcă fiecare îi evocă ceva. Germania i l-a dat pe Luther și „bucuria eroică“, Italia pe Vico, „piatra dreptului“ iar Polonia ideea de sacrificiu.

²³ Renouvin, *L'Idée ...*, p. 7, 8. Despre principiile lui Richard Cobden vezi și Duroselle, *op. cit.*, p. 97, 222-225. Aici se evidențiază rolul organizației fondate de el L'Anti-Corn-Law League, succesul ei din 1846 în impunerea liberului schimb și colabroarea strânsă cu Victor Considérant în această chestiune și după 1850. Este drept însă că pe Richard Cobden l-a ajutat foarte mult și primul ministru Robert Peel și după 1846 Anglia devine realmente o partizană, dacă nu chiar un simbol al liber-schimbismului pe plan economic.

²⁴ Vezi pe larg Suci, *Introducere. De la programele naționale din Monarhia Habsburgică din 1848-1851, situate între adversitate și complementaritate, la instaurarea regimului dualist ostil negermanilor și nemaghiarilor din*

1867. *Mișcarea antidualistă a românilor din Austro-Ungaria și Ilie Măcelariu. 1867-1891*, București, 2002, p. 5-47.

²⁵ În 1848 Carlo Cattaneo uzează des de noțiunea „Statele Unite ale Europei”. El a avut și adepți în privința genezei ideii de Europa Unită. În 1851, Angello Brofferio nu se mulțumește cu „Statele Unite ale Italiei” dar vrea și realizarea „Statelor Unite ale Europei”. Pentru idee, dar și pentru realizarea ei, militează în 1868, Mauro Macchi, în 1878, citându-l pe Cattaneo, Alberto Mario, care specifică faptul că mărețul ideal nu se va putea realiza decât printr-un război împotriva tuturor opresorilor care îi va conduce pe oameni la Statele Unite ale Europei, formație identică în concepția lui, cu libertatea popoarelor suverane și asociate. În 1899, Stefano Iacini afirmă: „În realitate, toate popoarele care locuiesc în marea peninsulă ce formează continentul european, ca și ramificațiile peninsulare și insulele sale, nu mai pot întârzia de a medita serios asupra cazului lor. În puține decenii ele vor simți nevoia imperioasă de a constitui un corp semi-federal de State, capabil de a face față celor doi giganți care se arată pe orizontul secolului următor, Rusia irezistibilă în Asia și Statele Unite ale Americii septentrionale, cu sutele de milioane de locuitori pe care-i va avea fiecare din acești doi coloși”, Duroselle, *op. cit.*, p. 217-218, 253-254; Renouvin, *op. cit.*, p. 3, 15, 18 despre Carlo Cattaneo. Despre speranțele din 1847-1848 puse în realizarea proiectului Europei Unite de către Littré (care și în 1852 reia ideea lui Comte privind Republica Occidentală), Francisque Bouvet, Lamartine și despre planurile ulterioare ale lui Napoleon al III-lea (sau cel Mic) legate de „o asociație europeană solidă” formată din națiuni „complete” și înzestrată cu Cod și Curte de Casație Europeană, cu uniformitatea legislației, a monedei, a măsurilor și greutăților, ca și despre ideile lui Constantin Franz și Carlo Cattaneo vezi Vuyenne, *op. cit.*, p. 129-133, 154, 156.

²⁶ Emile de Girardin, Littré, Arnold Ruge, Richard Rothe, F. Fleck, Charles Mackay au militat în scris, în jurnale și broșuri, pentru realizarea Europei Unite, Renouvin, *op. cit.*, p. 8-9; vezi și Duroselle, *op. cit.*, p. 217-218, dar cu referiri și la Vésinet și Henri Feucheray. Ultimul, în martie 1848, face apel la solidaritatea economică, spirituală și politică a Europei, propunând o confederație de state iar Emile de Girardin se întreabă simplu: „De ce n-ar exista Statele Unite ale Europei, așa cum există și Statele Unite ale Americii”.

²⁷ Renouvin, *op. cit.*, p. 3.

²⁸ De pildă Friedrich Nietzsche pledează pentru Europa popoarelor spunând: „Peste toate aceste războaie naționale, peste aceste imperii și peste tot ce ocupă azi primul plan, eu văd mai departe. Ceea ce contează pentru mine este o Europă și o văd că se prepară lent, de o manieră ezitantă. La toate spiritele largi și profunde ale acestui secol, opera comună a sufletului a constat în a prepara, a socoti și a anticipa această nouă sinteză: Europeanul viitorului

... totuși, alături de ceea ce s-a trezit și s-a format în aceste spirite în privința necesității unei unități noi sau referitor la cerințele deja noi ce decurg din această unitate ..., trebuie plasat un mare fapt economic care elucidează situația: micile state ale Europei – prin care înțeleg toate imperiile noastre și statele actuale – vor deveni în termen scurt de nesuținut din punct de vedere economic“. S-a susținut că a existat un paradox cu o nuanță picantă dar și cu profunzime de gândire între Nietzsche ca filozof și expert al voinței puterii și profet sau apostol al cooperării economice. Însă el a disprețuit – pe nedrept, considerăm noi – „ideea modernă“, ca și „absurditatea parlamentară“ sau „nebulna naționalităților“. În pofida acestor exagerări, Nietzsche, în mod contradictoriu, le interpretează tocmai pe acestea ca „semne prin care Europa își exprimă dorința sa de a fi una“, Voyenne, *op. cit.*, p. 156-157. Este interesantă și contradictorie și personalitatea lui Constantin Franz care era antiliberal, antisemit dar și federalist și adversar al „mașinii unificatoare pusace“ conduse de Bismarck și Moltke. El vrea trei federații coordonate: Germania occidentală cu alte state germanice din zonă, Germania orientală cu statele baltice, Austria cu regimurile ei dunărene, ceea ce ar corespunde cu „Mitteleuropa“ lui Naumann. Mai târziu, Franz și-a completat schema cu o federație latină cooperantă pe care a numit-o „romană“, Idem, *op. cit.*, p. 154-155. F.W. Foerster junior a fost (ca și tatăl său și Richard Wagner) adept al lui Franz și a militat, la sfârșitul Primului Război Mondial, împotriva Imperiului controlat de Prusia și structurarea unor confederații europene. Foerster a fost nevoit să emigreze în Elveția.

²⁹ Duroselle, *op. cit.*, p. 218-219.

³⁰ Renouvin, *op. cit.*, p. 9

³¹ Ibidem.

³² Suci, *Programele naționale ...*, în „Revoluția de la 1848 în Europa Centrală ...“, Cluj, 2000, p. 25-50.

³³ Stäel spunea că în timpurile moderne pe care le străbătea ea însăși, era neapărat necesar să ai un „spirit european“ care domina „republica literelor“ ce anunța Europa, Soulier, *op. cit.*, p. 237.

³⁴ Ibidem. În revista „Europa“ a lui Frederik și August Schlegel s-a pedalat pe ideea că poporul german este un fel de rezervă a umanității și a civilizației și că o Germanie și Europa de Nord ar fi sau ar putea deveni regeneratoarea Europei; s-a insistat și asupra salvării Europei prin religie și s-a evocat de către Adam Müller și Madame de Stäel așa-numita „frumusețe a Europei medievale“, afirmându-se - fără prea mult temei, credem noi - că adevărata Europă ar fi cea din Evul Mediu, Duroselle, *op. cit.*, p. 171-173. Asemenea vise sau „vedenii“ despre trecut se explică prin felul de a privi sau de a interpreta fenomenele și lucrurile impregnate de romantismul vremii, ce privea

uneori nostalgic înapoi la vremurile demult apuse ce nu mai aveau însă ce căuta în lumea contemporană lui sau în aceea ce urma să se nască.

³⁵ Renouvin, *op. cit.*, p. 7, 10, 17.

³⁶ Soulier, *op. cit.*, p. 237-238.

³⁷ Ibidem; Renouvin, *op. cit.*, p. 22.

³⁸ Soulier, *op. cit.*, p. 238.

³⁹ Renouvin, *op. cit.*, p. 12. Renan a definit națiunea ca „un suflet, un principiu spiritual“, dar a precizat că trăsăturile sau caracteristicile comune de rasă, limbă, religie, geografic, necesitățile militare generale, luate sau considerate toate împreună, nu erau suficiente pentru formarea ei dacă nu intervenea „dorința de a trăi împreună, dorința de a continua de a pune în valoare moștenirea pe care a primit-o individul“, de aici derivând și dreptul națiunii la independență politică. Definiția lui Renan privind națiunea este specifică modului de a gândi și a lămurii lucrurile și noțiunile a teoreticienilor francezi. Însă tot Renan a precizat: „Națiunile nu sunt eterne. Ele au început și ele se vor sfârși. Confederația europeană probabil că le va înlocui. Dar aceasta nu este legea secolului în care trăim“, Soulier, *op. cit.*, p. 54.

⁴⁰ Suciu, *Mentalități europene în gândirea și acțiunea politică a românilor din Transilvania față de unele realități din propria mișcare națională și din România în secolul al XIX-lea* (II), în „Acta Musei Napocensis“, *Istorie*. 31.II, 1995, p. 159.

⁴¹ Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I (1869-1870)*. Cluj-Napoca, 2001, p. 215-216. Mitropolitul Vancea regreta năvălirea cu puterea armelor asupra Romei, „leagănul națiunii și al credinței noastre“, deposedarea de patrimoniul ei terestru sau teritorial ce constituie „zestrea“ bisericii; iar episcopul Iosif Papp Szilágyi, într-o circulară, spunea: „Orbia omenească a ajuns până acolo, încât cetatea Romei au ocupat-o barbarii. Sfântul Părinte se află înconjurat de vrăjmași, precum odinioară Sfântul Petru s-a aflat în robia păgânilor“.

⁴² Soulier, *op. cit.*, p. 236 și mai ales Vuyenne, *op. cit.*, p. 134-144 la Capitolul *Proudhon și ideea federalistă*. El credea că libertatea și justiția nu se puteau impune decât unde oamenii se cunoșteau între ei iar problemele se puneau și se rezolvau în termenii unei experiențe cotidiene și „statul veritabil“ era sau trebuia să se bazeze pe „comună“ și „veritabila națiune, pe provincie“. După Proudhon condiția primă a fondării Europei federale era ca întemeietorii sau fondatorii acesteia să fie în prealabil ei înșiși federaliști; de aici credința lui că Europa urma să fie o „fedeerație de federații sau să nu fie deloc“. El n-a avut încredere în confederația europeană propusă de democrații francezi, pe motiv că în ea fiecare stat dispunea în Congres de un număr de voturi proporțional cu populația și teritoriul său, ceea ce va duce la înfeudarea statelor mici de către cele mari, dacă nu chiar la o putere unică sau la o „mare

monarhie europeană“ ce ar putea rezulta în urma unor conflagrații sau convulsii interne. Proudhon vede în federalism „forma politică a umanității“.

⁴³ Renouvin, *op. cit.*, p. 13, 19; Duroselle, *op. cit.*, p. 252-253 precizează că Johan Kaspar Bluntschli a propus o Uniune de 18 state europene suverane, formată dintr-un Consiliu Federal care să reprezinte guvernele și un Senat reprezentând popoarele ce urmau să colaboreze și să coopereze între ele, cu excluderea instituirii unui „stat european unic“. Renan, contemporanul său, a dorit inițial stabilirea unor frontiere precise și a specificat: „Dacă Europa face acest lucru, ea va pune pentru viitor germenul celei mai fecunde instituții: vreau să zic a unei autorități centrale, un fel de Congres al Statelor Unite ale Europei, judecând națiunile, impunându-se în fața lor și corijând principiul naționalităților cu principiul federației ..., va fi bine să se formeze o coaliție permanentă și preventivă, pentru menținerea și asigurarea intereselor comune, care sunt, înainte de toate, acelea ale rațiunii și civilizației“, vezi Voyenne, *op. cit.*, p. 155-156.

⁴⁴ Renouvin, *op. cit.*, p. 155-156.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Idem, *op. cit.*, p. 11.

⁴⁷ Voyenne, *op. cit.*, p. 158-160 la Capitolul *Congresul Științelor Politice*. Nefiind mulțumit de sau cu spectrul regimurilor politice europene din vremea lui, Anatole Leroy-Beaulieu a afirmat: „Nu numai visătorii sau filosofii, oamenii pătrunși de un ideal poate suprauman de pace și de justiție sunt aceia care se gândesc să realizeze această veche utopie a unei uniuni europene, dar, de asemenea, și spiritele pozitive care se îngrijesc înainte de toate de interesele materiale sau de avantajele politice și sunt preocupate de pagubele ce pot costa bătrâna Europă, în lumea lărgită a popoarelor contemporane, provocate de urile și dezbinările sale intestinale“.

⁴⁸ Renouvin, *op. cit.*, p. 13-14.

⁴⁹ Idem, *op. cit.*, p. 15.

⁵⁰ Idem, *op. cit.*, p. 40.

⁵¹ Idem, *op. cit.*, p. 15.

⁵² Idem, *op. cit.*, p. 16. Despre Czartoryski și geneza Ideii europene vezi M. Kukiel, *Czartorzski and European Unity. 1770-1861*, Princetown, 1955.

⁵³ Suci, *Programele naționale ...*, în „Revoluția de la 1848 ...“, Cluj, 2000, p. 25-50.

⁵⁴ Renouvin, *op. cit.*, p. 16.

⁵⁵ Suci, *Lupta naționalităților din Imperiul habsburgic pentru înfăptuirea programelor lor politice la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj“, XV, 1972, p. 170-171.

⁵⁶ Renouvin, *op. cit.*, p. 15.

⁵⁷ Idem, *op. cit.*, p. 16.

⁵⁸ Vezi pe larg Suciuc, *Antecedentele dualismului austro-ungar și lupta națională a românilor din Transilvania. 1848-1867*, București, 2000; Idem, *Aspects de la question d'Orient reflétés dans les articles de Karl Marx et Frederik Engels des années 1853-1856*, în „Revue Roumaine d'Histoire“, 12, nr. 3, 1973, p. 515-531.

⁵⁹ Renouvin, *op. cit.*, p. 16-17.

⁶⁰ Idem, *op. cit.*, p. 15 și 17.

⁶¹ Idem, *op. cit.*, p. 18-19. Pecqueur este considerat și de Duroselle ca făcând parte din grupul acelor personalități care au apărut ideea uniunii europene prin opera lui „Despre pace, despre principiul și realizarea ei“, apărută în 1842, Duroselle, *op. cit.*, p. 215. Este deci clar că uniunea europeană era legată de ideea păcii.

⁶² Renouvin, *op. cit.*, p. 19.

⁶³ Duroselle, *op. cit.*, p. 252-253; Renouvin, *op. cit.*, p. 19.

⁶⁴ Renouvin, *op. cit.*, p. 20.

⁶⁵ Idem, *op. cit.*, p. 20.

⁶⁶ Soulier, *op. cit.*, p. 239-240. Vezi și Voyenne, *op. cit.*, p. 112-115 la Capitolele Sfânta Alianță și Directoriul european; Duroselle, *op. cit.*, p. 197-205 la Capitolul Garanțiile noului sistem european: Sfânta Alianță și Quadrupla Alianță.

⁶⁷ Soulier, *op. cit.*, p. 240; Duroselle, *op. cit.*, p. 200-203. Despre geneza Doctrinei Moroc și consecințele ei apropiate și îndepărtate vezi Samuel Eliot Morison, *The Oxford History of the American People*, New York, Oxford University Press, p. 441-418, 441, 444, 580, 662-663, 728, 1099; Kennedy, Bailey, *The America Pageant*, Brief Edition, Volume I, Lexington, Massachusetts, Toronto, 1986, p. 123-124, 150, 233, vol. II 339, 359, 374, 377, 4651; Bernard Bailyn, Robert Dallek, David Bion Davies, *A History of the American People*, Lexington, Massachusetts, Toronto, vol. I, 1985, p. 390-391, 396, 402; vol. II, p. 518-519, 658-660, 668, 692, 712.

⁶⁸ Soulier, *op. cit.*, p. 242-246.

CAPITOLUL III

**Cele două Europe: cea adevărată
și democrată și cea dezeuropenizată,
asiatizată și tiranizată de comunism.
Realizarea Europei Unite și necesitatea
extinderii în limitele ei naturale și firești**

3.1. Factorii geopolitici și influența lor asupra destinelor democrației și a comunismului

Specialiști cunoscuți și recunoscuți ca experți în geopolitică au intuit că realizarea unui proiect de făurire a Europei Unite – fie el și pe faze sau pe anumite zone la început – era o operă, pe cât de nouă și de grandioasă, pe atât de dificilă, care nu era de conceput decât într-un context internațional determinat și controlat în sens pozitiv de marile puteri democratice ale lumii. Este cunoscut faptul că, în general, de-a lungul istoriei, marile puteri terestre au personificat regimurile tiranice, iar cele maritime, mai mobile și cu orizonturi mai largi, pe cele democratice. Unii autori au privit prin această prismă raporturile geopolitice ale conflictelor antice dintre Occident și Orient, desfășurate pe spațiile geoistorice ale celor două civilizații contradictorii ce se opuneau una alteia și erau incompatibile ca, de pildă, războaiele lui Alexandru cel Mare, reprezentant al lumii greco-macedonene, și Persia autocrată, sau cele mai vechi, ale expedițiilor medio-persane împotriva întregii lumi grecești. Pentru perioada modernă, s-a considerat ca încheiată formarea unui centru de putere axat pe așa-numita „heartland“, deci o regiune centrală care ar constitui inima planetei și ar putea să amenințe grav lumea democratică. În trecut, hoardele migratoare până la otomani și mongoli au atacat de la bazele lor din stepele asiatice multe spații europene pe care le-au cucerit, iar locul mongolilor a fost preluat de ruși.

S-a considerat că a fost un mare câștig pentru omenire că imobilismul european răsăritean sau chiar un izolaționism al acestuia, impus de puterile autocrate, îndeosebi terestre, din acest spațiu, a putut fi depășit de-a lungul timpului de mobilitatea puterilor europene occidentale maritime. Începutul

a fost făcut prin rezultatul considerabil atins odată cu descoperirea drumului spre India de la Capul Bunci Speranțe care a permis stabilirea legăturii dintre navigațiile occidentale și orientale din spațiul vast euro-asiatic, chiar dacă ea a fost făcută pe un itinerar deturnat și ocolit. Ea a avut însă meritul de a permite forțelor maritime să-și facă simțită prezența și puterea și să neutralizeze, într-o oarecare măsură, avantajul strategic reprezentat de poziția centrală deținută de forțele nomade ale stepelor și de urmașii lor. S-a asigurat, totodată, înzestrarea creștinătății cu puterea mobilă maritimă cea mai importantă înainte de mobilitatea aeriană din istoria omenirii și în pofida unor conflicte destul de numeroase între puterile interesate să-și păstreze sau să-și achiziționeze cât mai multe poziții peste mări și oceane, fie ele militare sau comerciale, s-a ajuns, în ultimă instanță, până în secolul al XX-lea, la un fel de unitate ultimă de comandament naval capabil să-și desfășoare forțele pe un ocean unic și continuu, care înconjoară teritoriile terestre și insulare de pe glob.

În concluzie, strategia navală modernă a puterilor maritime democratice a permis atât salvarea cât și extinderea regimurilor democratice în lume. Începutul a fost făcut și apoi consolidat și extins prin înaintarea Europei în lume, efectuată de creștinii portughezi, spanioli, olandezi, englezi și francezi, care au răspândit peste mări și țări credința în Christos, au creat cu timpul popoare și națiuni noi, au răspândit în câteva cazuri, ideile și structurile democratice de acasă în anumite zone de pe glob, odată cu capitalul și tehnologia lor superioară. Europa, avansând în lume de-a lungul secolelor, și-a înmulțit cu peste treizeci de ori suprafețele maritime și litorale la care avea acces și a luat, astfel, un avantaj considerabil prin faptul că era capabilă să influențeze și să pună sub presiune variabilă, dar cu intensitate insistentă, întinderile și puterile terestre ale Eurasiei, exact acelea care constituiau „heartland“-ul, deci forțele din acele spații care au amenințat-o în trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat. Dintre acestea, în epoca modernă, Rusia era

cea mai periculoasă și mai amenințătoare, deoarece era capabilă să amenințe mercur, să preseze și să inducă spaima în sufletele locuitorilor din Finlanda, întreaga Scandinavie, Polonia, Turcia, Persia, India și chiar China și astfel să înlocuiască și să dea prin ea însăși o nouă viață și forță de expansiune vechilor raiduri centrifuge ale oamenilor din stepă, în condiții cu totul noi și agravante datorate capacității de distrugere quasitotală pusă la dispoziție de știința și tehnologia nouă.

Pericolul rusesc era amplificat și de faptul că această forță terestră era capabilă să-și construiască și să-și asigure în interiorul ei vast o mobilitate feroviară impresionantă, dublată și de pozițiile maritime și oceanice ce le-a achiziționat, chiar dacă ele au fost efectuate mai târziu și erau mai modeste decât ale puterilor prin excelență maritime. De fapt, pe întregul glob pământesc, Rusia era „heartland“-ul mondial, ocupând poziția centrală strategică, pe care o deținea Germania în Europa. Deci Rusia era capabilă să lovească peste tot, dar și să fie atacată de peste tot, dinspre toate coastele ei maritime și oceanice, cu excepția celor nordice. Deși s-a afirmat în mod obiectiv că în secolul a XIX-lea unii conducători ruși au realizat că pentru Rusia legea fundamentală era de a nu deține nimic dincolo de mări – din care cauză au renunțat la Alaska destul de ușor – așa cum pentru Marea Britanie era esențial să păstreze supremația pe oceane, totuși, în secolul al XX-lea, a survenit prin forța de penetrație a ideilor bolșevice în lume dirijate tot de la matca sau centrul moscovit roșu, posibilitatea ca, fără anexiuni teritoriale directe, Rusia să-și facă simțită influența și presiunea în mai multe puncte de pe glob, primejduind și amenințând și unele poziții deținute de emisfera geopolitică a puterilor maritime.

În duelul multiseclar dintre „heartland“ și puterile maritime, s-a ajuns în epoca modernă și contemporană la o concluzie de importanță covârșitoare pentru destinele omenirii și a evoluției ei generale spre democrație, progres și pace și anume la caracterul nociv și periculos atât pentru libertate generală a popoarelor, cât și pentru cea personală a indivizilor ce alcătuiau

sau compuneau națiunile, ce l-ar fi reprezentat încheierea unei alianțe dintre Rusia și Germania, deci dintre „heartland“-ul mondial și cel „teritorial“ european. Această forță combinată ar fi fost capabilă să constituie un fel de „Stat-pivot“, care folosind atât capacitățile militare terestre extrem de puternice, dar și cele navale în creștere, putea să amenințe serios teritoriile și coastele maritime ale puterilor occidentale, care reprezentau în lume forțele și erau simboluri universale ale democrației. În asemenea situații, s-a afirmat, pe bună dreptate, că, din punct de vedere militar, dacă Franța, Olanda etc. ar fi atacate de forțele negre reunite ale „heartland“-ului, era strict necesar ca flotele extracropene, conservându-și supremația mondială pe ape și folosind și Anglia ca un „cap de pod“, să sară împreună cu britanicii în ajutorul acestor puteri, inclusiv cu aducerea și intrarea în luptă a unor trupe terestre de desant care să țină piept potențialilor atacatori alături, desigur, de armatele celor atacați. În jocul de forțe ale celor două grupuri combatante ce se profilau la orizont, au apărut, după părerea experților, factori noi ce țineau de globalizarea potențială a războiului pe această direcție și care solicitau ca și puterile maritime democratice să nu-și neglijeze forțele armatelor terestre și prin aceasta să împiedice măcar indirect, ca centrul de presiune al „heartland“-ului să nu-și poată concentra eforturile la o dezvoltare intensivă a flotelor proprii, care să le amenințe serios superioritatea din spațiul euroasiatic. Desigur, în cazul globalizării conflictului, nu numai Anglia, Franța, Italia, Olanda etc. urmau să devină „capete de pod“ ale armatelor puterilor maritime extracropene, dar și Egiptul, India, Coreea sau alte spații importante pentru geopolitica și geostrategia mondială¹. Unii specialiști din perioada interbelică au intuit și impactul forțelor aeriene asupra destinului puterilor ce se vor confrunta, dar importanța acestora a apărut în toată plenitudinea și greutatea lor în obținerea victoriilor de pe fronturi abia în timpul celui de Al Doilea Război Mondial și în deceniile ce au urmat.

Oricum, dacă privim lucrurile prin această retrospectivă oferită de specialiștii în geopolitică din perioada interbelică și suntem obligați s-o facem dacă nu vrem să pierdem din vedere evoluția generală a întregului secol al XX-lea, marcat esențial de cotiturile din 1918, 1945-1947, 1989-1991 –, ne dăm seama, destul de clar, că, cel puțin în anii 1939 august – 1941 mai, lumea a fost la un pas „de fericire“ iar democrația la un pas de prăbușire. Centrul ruso-german al hinterlandului sau heartland-ului a început să funcționeze provocând direct conflagrația mondială și împărțirea sferelor de influență în Europa Centrală și Răsăriteană² și, în scurt timp, a fost urmată de cucerirea de către germani a unor puteri maritime occidentale³. Dacă avem în vedere și puterea de șoc a Japoniei Imperiale, care s-a făcut în scurt timp simțită, realizăm că joncțiunea acestor forțe pe plan mondial ar fi amenințat oricare altă putere mare și democrația, atâta cât mai subzista și mai exista pe glob. Accastă perspectivă sumbră a unei primejdii de asemenea proporții i-a trezit, până la urmă, și pe responsabilii de la Washington; iar S.U.A., atacată, mai mult sau mai puțin prin surprindere, își aruncă peste bord neutralitatea și intră în foc și în Pacific și în Atlantic, atât pentru a-și apăra poziții și interesele proprii, cât și puterile maritime mai mari sau mai mici europene occidentale, ce au funcționat și au fost purtătoare ale unor regimuri democratice în lume secole de-a rândul.

De fapt, nevoia de a apăra democrația în lume a plutit în atmosferă încă înainte de decembrie 1941 iar Pearl Harbour n-a fost decât scânteia care i-a neutralizat pe „neutraliști“, transformați pe loc în războinici convinși și decizi să lupte până la zdrobirea dușmanilor. Au existat însă și lunile penibile de dinainte, când Anglia, singură și serios amenințată, ținea steagul sus în lupta împotriva pericolului nazist; dar, și atunci, S.U.A., deși neutră, a găsit mijloacele financiare de a ajuta Londra și de a o dota cu echipamente de război⁴. În acea perioadă Europa a fost la un pas de prăbușire, fiind căzută în mare parte pradă ordinii impuse de germanii bruni de la Berlin

și rușii roșii de la Moscova. Cu toate acestea, „leul britanic“, care a fost Churchill, a spus clar că englezii vor lupta pe pământ, în aer și pe apă până la zdrobirea totală și finală a nazismului. Dacă privim lucrurile, nu static, ci în evoluția lor generală de-a lungul deceniilor ce au urmat și au marcat perspectiva dar și retrospectiva secolului al XX-lea, trebuie să recunoaștem că defectiunea din câmpul geopolitic al „heartland“-ului ruso-german, survenită în iunie 1941, prin atacul lui Hitler contra lui Stalin, a fost de mare importanță și a contribuit la obținerea victoriei finale de către Națiunile Unite și de către democrație în general; și această afirmație este valabilă chiar și în pofida suferințelor îndurate de cetățenii Europei Centrale și Răsăritene căzuți pradă „părintelui“, dar, de fapt, călăului popoarelor, care a fost Stalin. A fost un noroc că stătea în firea și natura gangsterilor continentali, personificați de Hitler și Stalin, să se ucidă unul pe altul și să nu colaboreze până la sfârșit unul cu altul. Nu dorim să facem nici un fel de speculații și nici să efectuăm „raționamente“ prin prisma sau filtrul lui „dacă și cu poate“; dar, chiar și din punct de vedere pur retoric sau teoretic, ne putem pune chinuitoarea întrebare oare cum și când ar fi fost zdrobită o eventuală alianță dintre Tokio-Moscova-Berlin (de Roma lui Mussolini n-are rost să amintim, deoarece era slabă și în interior și în exterior), dacă ea ar fi rămas în picioare și ar fi fost funcționabilă în întregimea ei.

Întrucâtva „iunie 1941“ a însemnat retrospectiv și negarea „heartland“-ului din 1917-1918, deci a acelei monstruoase coaliții dintre Germania Imperială și Rusia leninistă; dar, oricum, tâlharul Stalin, devenit amic al marilor puteri democratice, a rămas cu toate teritoriile anexate în timpul prieteniei lui cu Hitler, la care a mai adăugat și altele, atât în Europa cât și în Asia Extremului Orient. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că și acea conspirație germano-rusă, care l-a adus pe Lenin la putere și a dus la Pacca de la Brest-Litovsk și la cea de la Buftea-București, permițând Centralilor să-și concentreze focul împotriva Antantei Occidentale, a survenit din fericire prea

târziu, când înfrângerea puterilor maritime democratice n-a mai fost posibilă, deoarece marea putere democratică de peste Ocean a sărit în ajutorul lor și și-a făcut simțită forța și eficiența în războiul european, ceea ce a dus la înfrângerea heartland-ului reprezentat de Germania Kaiserului și de aliații ei dintre care unii au dispărut pentru totdeauna. Într-un fel Primul Război Mondial a însemnat nu numai lupta pentru împărțirea și reîmpărțirea lumii, dar și un conflict între democrație și adversarii ei. Germania Imperială a avut anumite caracteristici ale unui regim monarhic parlamentar – ca și Austro-Ungaria de altfel –, dar el nu era cu adevărat democratic, deoarece a fost clar că în problemele de pace și de război, de diplomație, puterea de decizie și deci ultimul cuvânt au fost deținute de Kaiser, de generalii și amiralii săi și nu de societatea civilă germană ce l-a urmat de altfel cu fidelitate.

Considerăm util să revenim asupra evoluției Austro-Ungariei mai ales că s-a afirmat adesea că a constituit multă vreme un factor geopolitic important pentru pacea și securitatea Europei iar după 1918, folosindu-se de eșecul „statelor națiuni” de la Versailles, înregistrat între 1938-1941, unii au evocat-o cu nostalgie până în zilele noastre. Fără să neglijăm factorii geopolitici amintiți, am dori să privim sau să reprivim lucrurile și prin prisma presiunilor exercitate de forțele democratice și federaliste asupra destinului Austro-Ungariei, Monarhie parlamentară, dar – ca și în Germania, în armată și diplomație, puterea de decizie era în mâinile Împăratului-Rege și nu a parlamentelor sau a comisiilor mixte parlamentare. Iar dacă Germania și Austro-Ungaria și-au creat geopolitica lor, aceasta a dat naștere automat la două contrageopolitici, una interioară, provenită de la națiunile supuse din Monarhie, dar angajate în lupta pentru libertate și democrație națională și alta externă, derivată de la marile puteri europene maritime la vest și de Rusia Romanovilor la est.

Intuind ca nimeni altul contradicția esențială ce o purta în structurile ei fundamentale Austro-Ungaria, marele istoric și

patriot ceh, dar, concomitent și adept al europeismului, Frantisek Palacky, a prevăzut prin această prismă și necesitatea și cauza dispariției Monarhiei. Protestând împotriva acuzațiilor de reacționarism aruncate de liberalii austrieci și unguri asupra slavilor, el a precizat că tocmai aceia care îi asupreau fără rușine, formulând asemenea aserțiuni, operau o adevărată întoarcere a lumii pe dos, deoarece dualismul însemna nu dublu centralism, un dublu rău care, chiar pentru cel mai modest intelect, era mai rău decât unul singur. Palacky și-a exprimat regretul că Monarhia n-a putut să devină o asociație de națiuni eliberate în care să domnească justiția, deci n-a fost posibilă transformarea ei într-o Europă zonală centrală și răsăriteană de tip elvețian, așa cum au dorit-o și au conceput-o majoritatea locuitorilor ei. Vinovați de această involuție a lucrurilor, preciza Palacky, erau doar germanii și ungurii care „și-au permis să câștige dominația și să-și stabilească prin ea un exclusiv despotism național, care într-un stat multilingv și constituțional este un non-sens politic și nu poate dura mult“.

Cu alte cuvinte, în concepția marelui istoric, democrația nu putea fi limitată, frântă în mai multe bucățele mici din care unele erau „oferite“ unor națiuni, altele nu, deci, era un non-sens să te limitezi doar la libertatea juridică și cetățenească sau la cea socială la care aveau acces toți și s-o neglija sau s-o limitezi pe cea națională a majorității locuitorilor Monarhiei, deoarece acest sistem purta în sine germenul distrugerii lui, datorat contradicției în termenii fundamentali și definiții ai democrației europene, care solicita pentru toți adepții și locuitorii Europei însumarea armonioasă a libertăților naționale, sociale și cetățenești. Un apel spre democrație și federalism, spre formarea unei Europe zonale ca exemplu și pas spre făurirea Europei Unite întregi a fost făcut și de către românul și europeanul Aurel C. Popovici prin formula mult mediatizată, dar rămasă fără ecou, a „Statelor Unite ale Austriei Mari“ și, cu mult înainte, s-au făcut doar auzite, dar nu și respectate dorințele și avertismentele austriacului Anton Springer, care a propus cu

multă căldură și convingere federalizarea etnică a Monarhiei, ca singura formulă valabilă și viabilă pentru progresul și asigurarea libertății națiunilor din acest spațiu european, în faza evoluției lor la mijlocul secolului al XIX-lea. Și acest austriac le-a atras atenția în mod deosebit conaționalilor săi, dar și maghiarilor, că austriecii și ungurii, fiind minoritari din punct de vedere etnic, n-au drept nici unii, nici alții și nici împreună sau alături la „comandamentul“ Monarhiei, lucru repetat și de László Teleki, care și-a avertizat prietenii și colegii de luptă că pentru progresul democrației europene, al federalizării și asocierii unor națiuni libere și egale între ele, era necesară eradicarea concepției fundamental greșită reprezentată de „axioma“ conservării Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan. Dar majoritățile covârșitoare ale șefilor politici austrieci și unguri și-au asigurat tocmai „comandamentul“ Monarhiei și integritățile statelor lor istorice formate prin jafuri și anexiuni de teritorii sau prin alianțe dinastice⁵.

Considerăm util să reamintim, chiar cu riscul de a ne repeta, că sensul major al dorințelor, scopurilor esențiale urmărite de politica maghiară, a fost dezvăluit destul de sincer, chiar dacă într-un mod naiv, de unii gânditori unguri în discuțiile destul de deschise purtate cu prietenii lor români. Desigur, în cele mai multe cazuri, în secolul al XIX-lea, relațiile dintre liderii români și unguri se desfășurau potrivit dictonului – mult răspândit în epocă – „amicus personae, inimicus causae“. Astfel cunoscutul publicist Paláshy Sándor, redactor responsabil la ziarul guvernamental „Ellenör“, era prieten personal cu avocatul român Ioan Dragoș. Desigur, Paláshy era la curent cu toate culisele și secretele politicii interne și internaționale ale Austro-Ungariei, lucru de care era convins și Dragoș, care a certificat faptul că prietenul său ungur era frate de cruce cu Csernátony, amic cu Tisza și Andrásy, în solda cărora se afla, și prin desele contacte cu ministrul-președinte al Ungariei și cu ministrul de Externe al Austro-Ungariei le cunoștea opțiunile de bază ale politicii lor. Într-o discuție amicală din 1877, Paláshy l-a

informat pe Dragoș că Andrásy și mai mulți politicieni unguri, exprimând voința generală a națiunii maghiare, se vor alia în curând cu puternica Germanie Imperială (fapt realizat în 1879). O Germanie câștigată pentru cauza ungară își va da concursul pentru asigurarea supremației maghiare asupra slavilor și românilor din Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan. În mod subtil, redactorul ungar dorea să-l prevină pe prietenul său român și să-i inoculeze ideea că în fața unei asemenea coaliții puternice, nici el și nici alții ca el, n-aveau șanse să mai lupte sau să-i reziste ci, era mai rațional și mai cuminte, să fie ascultători și cetățeni supuși, loiali și disciplinați ai statului ungar.

Palásthy i-a mai relatat lui Dragoș și alte preferințe sau opțiuni ale politicii patronilor săi, pe care le accepta și le apăra și el cu toată convingerea și anume că oricând ar re izbucni în Europa un război între francezi și germani, ungurii ar sări imediat în ajutorul prietenilor din Berlinul imperial. Autoîncurajându-se și lăsându-se prins de un suflu plin de optimism privind câștigurile și viitorul ungurismului, asigurat de făurinda mare alianță germano-austro-maghiară, Palásthy i-a mărturisit lui Dragoș că nutrea speranțe întemeiate în privința maghiarizării slovacilor, mai ales dacă guvernul va investi, în timp util, cu un milion de florini mai mult pentru învățământul din nordul Ungariei. Redactorul ungar i-a mai spus prietenului său român – nu știm dacă cu regret sau nu – că pe români, și, mai ales, pe cei din Ardeal, nu mai era posibil să-i maghiarizezi (deci șansele ar fi fost probabil mai mari în Banat, Crișana, Maramureș), deoarece aveau prea mulți intelectuali. Însă, oricum, Palásthy, nu știm nici de data aceasta, dacă s-a autoliniștit sau a dorit să-l liniștească pe Dragoș, când i-a spus că el, personal, era pe deplin convins că românii erau mai puțin periculoși decât slavii. Pentru a nu exista nici un fel de dubii, redactorul maghiar îi precizează lui Dragoș, pe un ton sentențios și pedagogic, că ungurii nu vor admite niciodată ca Transilvania să fie anexată României, deoarece Ungaria nu-și putea permite să-și

piardă hotarele „naturale“ de la Carpați și, cu toate că nu-i crede periculoși, sau, prea periculoși, pe români, Palásthy nu admite nici un fel de împăcare cu ei pe baza drepturilor naționale colective și nici o autonomie provincială internă pentru Transilvania. Pus la curent atât de direct de prietenul său ungar, Dragoș îl roagă imediat pe Barițiu să-i prevină pe miniștrii de la București asupra viitoarei evoluții a politicii ungare care, printre altele, dorea și urmărea ca, sprijinită fiind de Germania, să-i asuprească și pe români. Dragoș îl previne și el pe Barițiu că românii nu se puteau aștepta la nimic bun de la maghiari care, de frica slavilor, fug sau sar în brațele lui Bismarck, nesocotind națiunea română din Transilvania, despre care șefii din Ungaria nu știau multe lucruri. De fapt, Palásthy oferă un exemplu concret de colaborare dintre factorii geopolitici din „heartland“ – Austro-Ungaria și Germania – împotriva democrației, federalismului și a stabilirii unui climat pașnic în Europa națiunilor⁶. În 1878 și după aceea Bucureștiul a avut nevoie de Berlin, de Viena și de Budapesta împotriva Moscovei; dar viitorul a impus tot alianța cu puterile euroatlantice împotriva Puterilor Centrale.

Am revenit asupra acestor informații și situații cu scopul de a sublinia cu tărie și fără teama de a greși prea mult că, din moment ce democrația și federalismul au fost stopate de dualism, lupta dintre cele două tabere ce se confruntau pe diverse planuri a rămas la ordinea zilei nu numai în interiorul Austro-Ungariei, dar a fost transmisă sau strămutată și în exterior, manifestându-se într-un fel sau altul la nivelul întregii Europe. De fapt, în secolele al XIX-lea și al XX-lea, lupta dintre vechi și nou, confruntările politice, militare, insurecțiile luate, judecate și interpretate fiecare în parte sau toate la un loc în șuvoiul continuu ce l-au provocat sau l-au lăsat în urmă au constituit un fel de permanență mai mult sau mai puțin reliefată la suprafață dar venită din adâncuri. Ea trebuia să rezolve probleme esențiale, să ofere soluții, să înlăture dilemele dureroase în care se zbătea societatea umană și anume să decidă cine vor fi învingătorii și cine vor fi învinșii: regimurile

monarhice absolutiste sau cele monarhice parlamentare, forțele politice conservatoare sau cele liberale, principiul naționalităților, libertatea și egalitatea popoarelor care luptau să aibă și ele acces la state proprii și la istorie sau marile regate și imperii multinaționale și asupraitoare, ai căror șefi, monopolizând istoria sau dreptul la istorie doar pentru ei, afirmau că principiul naționalităților era identic cu negarea istoriei și, în ultimă instanță, toate lucrurile, eforturile, luptele și frământările oamenilor și popoarelor s-au îndreptat spre tăierea unui nod gordian, prin rezolvarea cu prioritate a contradicției sau problemei fundamentale care să ducă la victoria finală a democrației împotriva oricăror regimuri de asuprire națională, de dictatură și de tiranie.

Prin această paradigmă și din acest punct de vedere trebuie interpretat Anul 1918, dar și anii ce l-au precedat și l-au urmat, fie că este vorba de 1848-1849, 1859-1866, 1877-1878 sau 1939-1941, 1945-1947, 1989-1991. Toți acești ani au marcat cotituri importante în istoria omenirii, au ilustrat lupta dură dintre bine și rău, dintre progres și regres, dintre tiranii și democrații, când favorabile, când defavorabile taberelor ce stăteau față în față și se confruntau. Dar mersul ascendent l-au parcurs democrațiile, deoarece modelele occidentale de guvernare democratică au fost treptat adaptate și adoptate de statele și națiunile din Europa Centrală și Răsăriteană, în grade diferite, este drept, și în funcție de nivelul atins de civilizațiile materiale și spirituale ale „receptorilor“ din această zonă; și chiar dacă forțele negre ale dictaturilor brune și roșii au stopat acest drum ascendent la sfârșitul perioadei interbelice sau a doua și după Al Doilea Război Mondial, până la urmă evoluția evenimentelor a dus la dispariția mai întâi a unei dictaturi, dar apoi, după un timp mai îndelungat și pentru unii din acest punct de vedere și mai chinuitor, și a celeilalte. S-a făcut astfel loc speranței generale și îndreptărite în libertatea cetățenilor și națiunilor europene în ansamblul lor, care și-au verificat și adevărat capacitatea de a impune și a asigura victoria democrației, a cărei mamă sau

matcă a fost tot Europa Occidentală și Atlantică.

Ea, ajutată de forțele și puterile maritime de peste Ocean, a constituit și după 1947-1948, speranța în victoria generală a democrației, ea a negat spiritul regimurilor dictatoriale roșii, ascunse sub denumirea falsă de „democrații“ populare și chiar și atâta timp cât regimurile democratice occidentale și cele comuniste orientale au coexistat, lupta dintre ele a rămas la ordinea zilei, s-a manifestat din adâncuri, în mod acut, dar în forme mai mult sau mai puțin directe. A fost clar că și în aceste decenii, ca și în cele anterioare, democrația și dictatura au rămas incompatibile una cu alta și coexistența nu mai putea dura mult. Desfășurarea evenimentelor contemporane, ca și evoluția timpului ce este și va deveni istorie, au demonstrat cu elocvență că, în „teaca“ comună, care a fost Europa, nu mai puteau încăpea două „săbii“, că era strict necesar și obiectiv să rămână una singură și anume aceea care asigura proprietatea și libertatea cetățenilor, libertatea, egalitatea și asocierea liber consimțită, armonioasă și benefică pentru toți și pentru toate națiunile. Căderea dictaturii și victoria democrației este și să sperăm că va fi și va rămâne premisa premiselor pentru extinderea și consolidarea Europei Unite în limitele ei firești, că vor fi înlăturate toate obstacolele oricât de mari și de dificile ar fi ele, apărute în calea făuririi ei, pentru ca această mare și mult așteptată operă să nu constituie niciodată și nicicum un fel de „lost opportunity“, de care istoria a văzut destule și pe care ar fi timpul și ar fi înțelept să le evite pentru totdeauna.

Primul Război Mondial a apărut și s-a manifestat pe scena istoriei moștenind și purtând în sine și unele sarcini sau având și unele misiuni de îndeplinit legate de mersul înainte al democrației europene. După părerea noastră, Anul 1918 și, legat de el, făurirea Sistemului de la Versailles a demonstrat că forțele democrației în mișcare s-au concentrat în Antanta Cordială și Occidentală, în S.U.A. și în aliații lor mai mici și nu în Puterile Centrale și prietenii lor mai mici sau mai mari. Dar a fost un mare noroc – dacă am putea spune așa – că Rusia Imperială,

care a constituit „heartland“-ul mondial, nu s-a aflat în aceeași tabără cu „heartland“-ul european, ci, dimpotrivă, cel puțin până în decembrie 1917, s-au confruntat în război, astfel că Germania a fost nevoită să lupte pe două fronturi, fiind ținută în centru, chiar dacă teritoriul dominat și controlat prin ea de Puterile Centrale crescuse simțitor. Iar când heartland-ul rus s-a apropiat de cel german și armatele germane s-au năpustit asupra englezilor și francezilor, belgienilor, americanilor, în 1918, zarurile erau deja aruncate, era târziu atât pentru Berlin, cât și pentru Viena imperială și Budapesta regală.

Ca și Primul, Al Doilea Război Mondial s-a manifestat pe scena lumii și sub aspectul unei conflagrații ce includea în sine și lupta dintre tiranie și democrație și, în acest sens, marea miză a rămas tot salvarea regimurilor democratice, acolo unde acest lucru a fost posibil sau s-a dovedit a fi posibil, la sfârșitul luptelor, deși, la început, intențiile Cărtii Atlanticului, semnate și parafate însă și de mâini mincinoase, proclamau dorința de a generaliza democrația, de a asigura dreptul popoarelor la independență națională, la respect și egalitate pe plan internațional, la libertatea de a-și alege libere guvernării și regimurile politice. O bună parte din aceste principii și suflul înnoitor și mobilizator spre democrația internă și internațională s-au regăsit și au continuat ideile generoase din Covenantul propus de Woodrow Wilson în Primul Război Mondial.

Considerăm că „marea miză“ menționată rămâne, prin importanța, conținutul și mesajul ei, în picioare, funcționează continuu și în timpul operațiunilor militare și după aceea, chiar dacă în mod fortuit Stalin și Uniunea Sovietică, s-a urcat sau a fost urcată în căruța democrației mondiale. Defecțiunea din tabăra gangsterilor a înlăturat perspectiva ca neagresiunea și împărțirea sferelor de influență sovieto-nazistă sau ruso-germană, să evolueze spre o alianță efectivă dintre „heartland“-ul mondial și cel european, deci dintre cele două poziții centrale de forță terestră, care, să nu uităm, putea fi întărită considerabil și de Tokio. Totodată, alianța ruso-americano-engleză, a fost benefică

din punct de vedere tehnic și geostrategic, deoarece a situat a doua oară Germania la mijloc, între Londra și Moscova și, în ultimă instanță, a zdrobit-o între două fronturi. Practic vorbind, dacă privim lucrurile în perspectiva generală a permanenței menționate anterior, a fost bine pentru cauza democrației că doi tirani s-au bătut și s-au slăbit reciproc, în loc să-și unească forțele malefice și a fost de-a dreptul benefic pentru viitorul democrației că din două rele a rămas în picioare doar unul, chiar dacă era de potențialitatea uriașă a forței rusești ce a continuat să constituie și după 1945 „heartland“-ul mondial înzestrat acum cu multe tentacule și în afara lui.

Nu este loc, nici timp să analizăm aici modul în care statul totalitar roșu, complicitar din august-septembrie 1939 cu statul brun nazist în declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial, s-a trezit în scurt timp în alianță cu cel mai puternic stat democrat din lume. Oricum, merită să menționăm că primul brâu de securitate a fost achiziționat în acea perioadă a anilor 1939-1940 de Moscova prin anexarea unor părți din Polonia, Finlanda, România și cucerirea integrală a Estoniei, Letoniei și Lituaniei și bineînțeles că acest deocamdată „mic brâu“ s-a lărgit imediat după 1945-1947 prin reproducerea și extinderea regimului bolșevic de la centru⁷. Este interesant să amintim și faptul că unii au afirmat că, după declanșarea atacului hitlerist din iunie 1941, existența acestui brâu roșu și străbaterea sau parcurgerea lui de către trupele germane, chiar dacă n-a durat prea mult, și-a avut rolul său în depășirea crizei „sufletești“ a lui Stalin și a acoliților săi (surprinși de actul dușmănos săvârșit de foștii amici) care, după ce și-au revenit, au început să organizeze rezistența și să prevină victoria Războiului Fulger prevăzută și dorită de Berlin încă din primele luni⁸. Nu ne interesează nici motivele – deși explicabile geostrategic și militar – pentru care anglo-americanii, după ce au vâslit în aceeași barcă cu Stalin, au considerat, după unele ezitări, că acest brâu trebuia menținut – cu anumite rezerve și excepții – pentru că, întărind marele lor prieten de la Răsărit câștigau și

pentru ei coeficiente de siguranță și de speranță în plus pentru apropierea înfrângerii Axei.

În aceste condiții, aliații – în pofida unor declarații de principii și de idei generoase enunțate anterior – au recunoscut până la urmă și au parafat toate anexiunile efectuate de U.R.S.S. în perioada când își împărțea sferile de influență cu acordul Germaniei hitleriste⁹ devenită acum inamicul nr. 1 comun. Mai mult decât atât, în timpul tratativelor dintre cei trei mari Roosevelt-Churchill-Stalin – deși, în scurt timp se va vedea că practic a fost vorba numai de doi –, s-a agreat ca U.R.S.S. să beneficieze și de o centură exterioară de state, care să constituie un alt brâu protector, menit să apere Uniunea Sovietică de alte eventuale atacuri dinspre Vest. Nu ne mai interesează controversele politologilor sau istoricilor de o orientare sau alta, purtate în jurul aprecierii intențiilor ce i-au animat pe cei trei mari prieteni. Unii au susținut că occidentalii n-au înțeles și nici n-au interpretat acest brâu ca un spațiu extins al regimurilor comuniste, ci au sperat și au dorit doar ca în sfera de influență sau de siguranță sovietică să funcționeze numai guverne reprezentative și democratice în interior, dar care în exterior să fie aliate și să semneze tratate de prietenie cu U.R.S.S.-ul¹⁰. S-a crezut sau s-a sperat că același lucru l-a dorit și Stalin, mai ales că a desființat Cominternul, a susținut „viva voce” și în scris, în declarații publice liniștitoare (sau amețitoare) pentru prietenii lui mari occidentali că U.R.S.S.-ul nu va opera niciodată și niciunde exporturi de revoluție comunistă¹¹.

Oricum, judecând evoluția geopolitică de până atunci, apare o „ușoară” – deși explicabilă, prin contextele interne și internaționale diferite în care s-a produs – contradicție între puterile maritime atlantice de după 1918 care au sprijinit un brâu sau cordon sanitar de state rezultate din Sistemul de la Versailles în Europa Centrală și Răsăriteană, menit să constituie o barieră împotriva Uniunii Sovietice și aceleași forțe mari, înzestrate cu regimuri democratice, care în timpul și în primii ani după cel de Al Doilea Război Mondial, au susținut un „brâu” sau un spațiu

de siguranță pentru Moscova. În fața acestei „ușoare“ contradicții dintre politica occidentală interbelică și postbelică, nici noi nu ne putem abține să constatăm că primul a servit cauza generală a democrației europene iar al doilea cu precădere pe cea a tiraniei roșii din Europa. Nu este nici spațiu și nici timp să comentăm, sau să condamnăm jocul „bilețelilor“ care a trasat sferile de influență în Europa Centrală și Răsăritenă și a fost jucat de Stalin și Churchill la Moscova, în 1944, lucru ce i-a adus multe acuzații „cinicului“ prim-ministru al Marii Britanii. Nu trebuie totuși să uităm că „cinicul“ Churchill, în afară că era reprezentantul și purtătorul celei mai vechi democrații din Europa în Națiunile Unite în marea coaliție contra Axei, a propus zadarnic în anii anteriori ca a doilea front să fie deschis în Balcani, în care caz trupele anglo-americanе și cele aliate lor ar fi putut apăra, concret, pe teren, în 1943-1944 și ideea restabilirii regimurilor democratice din această zonă (inclusiv cea carpatică unde Antonescu putea să redea puterea unci coaliții democratice de tip Maniu-Brătianu). Era clar că dacă „amicul“ Churchill și-ar fi putut impune propunerea, nu mai era nevoie să facă pe „cinicul“ și să schimbe bilețele cu Stalin. Numai că Churchill nu era doar cinic, era și realist și în ultima lui calitate a realizat imediat că nu-i mai rămâneau multe șanse să modifice situația de pe un teren sau teritoriu considerabil controlat de Armata Roșie și că era nevoie să încerce salvarea a ceea ce se mai putea salva în acest spațiu.

Se știe că în „agrementul“ de la Moscova, unde Stalin a primit 90% în România, 80% în Ungaria și Bulgaria și 50% în Iugoslavia iar Churchill 90% în Grecia și 50% în Iugoslavia, n-a fost vorba despre Polonia. Întrucât și aici a fost însă omniprezentă și puternică doar cizma roșie rusească și acest stat deși n-a fost nominalizat și „sacrificat“ pe hârtie, totuși pe teren și în viață a avut în scurt timp aceeași soartă, a rămas în sfera de influență sovietică, a fost bolșevizat în câțiva ani, ca și celelalte state satelite din brâul „protector“ al Moscovei care putea însă potențial deveni și o bază de lansare a unui eventual atac al

acesteia contra puterilor maritime occidentale. De fapt, Stalin și-a mărturisit în fața unor comuniști europeni orientali alte opțiuni sau păreri ce se băteau cap în cap cu cele susținute în fața prietenilor occidentali anume că Al Doilea Război Mondial ar avea o caracteristică cu totul nouă și specifică în sensul că pe teritoriul unde se aflau trupele marilor puteri trebuia neapărat impus și regimul politic al acestora¹². Ceea ce era într-adevăr nou și malefic totodată, a fost faptul că Europa Centrală și Răsăriteană a fost singura vizată și silită să-și piardă în acest context regimurile parlamentare în favoarea totalitarismului, deoarece în Europa Occidentală, oricum, trupele americane nu erau în situația de a impune democrația în state parlamentare și democratice ca Franța, Anglia, Olanda, Danemarca, Belgia etc., deoarece aici acest sistem exista de secole, ci, doar, a fost vorba de a-l ajuta și a-l proteja pentru a funcționa în condiții mai bune și mai avantajoase ca înainte de război.

Primul-ministru britanic nu poate fi judecat și nici etichetat cu diverse epitete sau adjective doar pentru ceea ce a făcut în octombrie 1944, la Moscova, deoarece și oamenii politici, ca și evenimentele interne și internaționale, nu pot fi analizați pe momente, acte și părți separate unele de altele. Este strict necesar ca pentru a formula o caracterizare justă și obiectivă să se aibe în vedere întreaga lor activitate și evoluție politică. În fond, tot Churchill a fost acela care, încă în 1920, a atras atenția opiniei publice că sistemul bolșevic rus va constitui într-un viitor, mai mult sau mai puțin apropiat, o amenințare serioasă pentru pacea și democrația lumii și, tot el, a redeschis la Fulton, în prezența lui Truman, lupta împotriva pericolului ce-l reprezenta Uniunea Sovietică. În acel moment, Churchill era în opoziție, deoarece fusese bătut în alegeri, cu un an în urmă de laburistul Atlee. Însă el, ca un adevărat reprezentant și apărător al democrației, s-a felicitat că națiunea sa continuă să posede forța și capacitatea de a-și alege periodic și alternativ guvernării. El a deplâns acele popoare constrânse să trăiască în totalitarism.

Nașii Sistemului de la Versailles din perioada interbelică,

care au fost probabil constrânși să devină – cel puțin parțial – proparii lui, în condițiile excepționale ale celui de Al Doilea Război Mondial, din necesitatea de a nu-și supăra sau de a-și întări marele prieten de la Răsărit, s-au dovedit a fi naivi dacă au crezut într-adevăr că după încheierea acestuia, va fi posibilă organizarea de alegeri democratice în Europa Centrală și Răsăriteană¹³ sau că vor dăinui multă vreme guvernele de coaliție care să concentreze toate forțele antifasciste din aceste țări: comuniști, social-democrați, liberali, agrarieni, creștin-democrați, monarhiști, republicani. Chiar unde „minunca“ s-a săvârșit, ca, de pildă, în Ungaria și Cehoslovacia, ea n-a ținut mult, deoarece comuniștii, ajutați de marele protector de la Moscova, au înscenat procese deputaților democrați din Parlamente, conducători și membri ai altor partide decât cele comuniste, i-au înlăturat, i-au încarcerat și pe mulți i-au lichidat fizic, pentru a-și deschide drumul spre monopolul puterii de stat și spre totalitarism. „Tovarășii de drum“ din aproape toate statele din Europa Centrală și Răsăriteană au dispărut în scurt timp, sau din viață, sau de pe scena vieții politice iar dacă au rămas pe ici, pe colo, au devenit simple umpluturi sau marionete ale regimurilor de „democrație“ populară, de tristă și vic memorie¹⁴.

Considerăm fără rost acele afirmații sau supoziții acceptabile doar ca simple speculații de „experiment istoric de laborator“ – care susțin că la început, sau la un anumit moment dat, Stalin a fost serios înclinat să-și respecte promisiunea de a nu induce comunismul în brâul sau centura exterioară de siguranță, dar că fiind „speriat“ de eventualitatea pătrunderii capitalului american de la Vest spre Est prin Planul Marshall și simțindu-se direct amenințat, sau prevăzând că-și va putea pierde „centura“, a trecut la contraofensivă și a bolșevizat rapid și total întreaga Europă Centrală și Răsăriteană până în 1948¹⁵.

Printre speranțele care s-au prefăcut în fum și scrum s-a numărat și aceea că regimul comunist și Uniunea Sovietică „urcătă“ în aceeași căruță cu marile puteri democratice și maritime ale lumii și lovită atât de dur și de serios de atacul nazist care a

provocat și în spațiul ei hecatombe de morți, se va umaniza în urma suferințelor îndurate. S-a crezut că sub impactul luptei generale comune împotriva Axi, U.R.S.S. se va apropia într-un fel sau altul de statele democratice și de principiile ce le guverneau, renunțând cu timpul la totalitarism sau la amenințări și intervenții în exterior. Practica a dovedit că „lupu-și schimbă părul dar năravul ba“ și deci lupul roșu n-avea cum – prin natura și substanța regimului bolșevic ce-l purta cu sine – să se transforme în bine, lucru dovedit de faptul că acei „lupi mici“ care au dorit poate sincer să-și schimbe natura și să umanizeze socialismul de la ei de acasă, au fost înlăturați de la putere sau chiar împușcați în unele cazuri de intervențiile comandate și executate de „marea lupoaică roșie“ de la Moscova și de formația loială a celorlalți „căței“ ce o ascultau și o urmau în cadrul Tratatului de la Varșovia.

Întotdeauna există însă în istoria celor mai complicate sau mai cumplite evenimente din evoluția societății umane – cum a fost și cel de Al Doilea Război Mondial – și voci lucide care văd sau prevăd esența lucrurilor. În general, asemenea voci sau judecăți de valoare, ce au fost verificate de practica vieții politice interne, zonale sau internaționale la scurt timp după enunțarea lor, au aparținut unor specialiști sau experți remarcabili în studiul politicilor internaționale. Exemplul a fost oferit de N. Spykman, H. Mackinder și alții, „părinții“ ideii necesității creării unei alianțe internaționale a puterilor maritime democratice pentru însăși existența lor viitoare în fața aptitudinii Uniunii Sovietice, odată ieșită, întărită și victorioasă din război, de a exercita o presiune puternică spre a avea acces la supremația mondială. Această soluție a fost propusă și a devenit publică în 1942-1943, din păcate ultimul an de viață al lui N. Spykman, Director al Facultății de Studii al Relațiilor Internaționale a Universității din Yale, expert de o abilitate profesională remarcabilă și de o luciditate rară. Însă ideea lui și a celor ce au gândit ca el a fost salvatoare pentru cauza democratică, înfrângerea tiraniei roșii europene și a prins viață, prin crearea

NATO, în 1949.

În plină alianță și colaborare de război a anglo-americanilor cu sovieticii, N. Spykman, H.Y. Mackinder, H.W. Weigert (dar ultimii și după război)¹⁶ au intuit că în scurt timp omenirea, cauza democrației și libertății popoarelor, se va confrunta doar cu un singur „Hitler“ care va fi Iosif Visarionovici Stalin.

Numai că acum „heartland“-ul mondial roșu și-a întins tentaculele până în Manciuria, Insulele Curile și întreg Sahalinul, avea bază la Porth-Arthur în Extremul Orient și prin trupele sale controla și domina spre Apus un spațiu imens euro-asiatic până dincolo de Oder-Neisse. Unei asemenea forțe gigantice – subliniau specialiștii amintiți – trebuia să i se opună forța geostrategică combinată a țărilor maritime din Europa Occidentală și din Asia, capabilă să o strângă într-un inel tot atât de puternic să împiedice Uniunea Sovietică să aibă acces și la mările Sudului. S-a considerat că supraviețuirea civilizației materiale și spirituale, a sistemului politic și cultural occidental în ansamblul lui, solicita cu urgență ca să fie protejat de forțe strategice combinate și bine structurate, care să impună respect în lume și să însumeze resurse umane democratice numeroase și armonios concentrate într-un spațiu politic și militar de control, având în Franța un veritabil cap de pod, în Anglia un aerodrom internațional avansat iar din punct de vedere militar, financiar, economic și tehnologic era necesar să se îmbine și să se completeze cu resursele importante oferite de S.U.A. și Canada¹⁷.

În fond, a fost evident că prin unirea forțelor democratice de la Estul și Vestul Atlanticului de Nord, s-a dat o nouă vigoare aceluși areal numit „inner-Europa“, mult slăbit după 1944, dar care în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, mai ales, a fost dătător de ton în privința punerii în funcțiune a revoluției industriale și a răspândirii ei în lume, a exportului de capital uman, tehnologic și financiar, peste mări și oceane, și nu în ultimă instanță a constituit prin Anglia, Franța, Olanda, Belgia, Suedia, Danemarca, Norvegia, Italia etc. o centură sau un nucleu al democrației, al unei civilizații materiale și spirituale

avansate, de ale căror vârfuri numai S.U.A. s-a putut apropia sau compara atunci ca nivel de trai și de libertate ale cetățenilor. Statele care poartă în ele însele germeii democrației sunt capabile să învețe din greșelile și înfrângerile proprii, să se corecteze și să le îndrepte în timp util, dar, în mod „fatal“ în sensul bun al cuvântului, atunci când ies în lume sunt menite să ducă și să răspândească prin ele însele aceiași germeni ai democrației în spațiile în care activează și își fac în mod direct simțită prezența și prestigiul din punct de vedere material, politic și cultural. În acest context, am dori să subliniem că în acele momente când s-a realizat combinarea și armonizarea dintre democrația internă și internațională, din această fericită sinteză, a rezultat o geopolitică sau geostrategie benefică ce a oferit un coeficient de siguranță, un scut serios și puternic pentru conservarea și continua libertate a indivizilor și popoarelor, accesul lor la dreptul la rezistență împotriva asupririi anunțate sau enunțate cu atâta forță și generozitate în Declarațiile americanilor, francezilor, polonezilor, la 1774, 1789, 1791 și practicate deja demult de regimul monarhic parlamentar din Marea Britanie.

Englezii au învățat din înfrângerea și lecția amară aplicată lor de americani între 1774-1783 – desigur cu ajutorul aliaților de atunci ai lui Washington – că americanii au perceput bine ideile lui John Locke, ale Revoluției glorioase sau pe cele din Habeas Corpus Act. N-a mai avut rost ca Londra și Regele, de la centru, să încerce fărâmițarea libertăților, să accepte doar dreptul la proprietate și la egalitatea juridică și să blocheze de pildă aplicarea în arealul american a principiului, atât de iubit de britanici, că nici o putere nu putea percepe impozite, de la un popor, fără consimțământul liber al aleșilor și deputaților acestuia întruniți într-un singur for legislativ și reprezentativ. Practic vorbind, Regele George al III-lea și miniștrii săi, de genul lordului North, au crezut că dacă pot sau este posibil să fărâmițeze substanța de granit a libertății vor reuși să blocheze accesul americanilor la libertatea și independența națională. Dar

națiunea britanică și-a ales periodic guvernării, i-a pedepsit pe cei ce n-au văzut clar înspre ce se îndreptau faptele și au eșuat, au dat puterea altor echipe sau partide. Iar de-a lungul deceniilor ce au urmat, națiunile canadiană, australiană, neo-zeelandeză etc. au fost înzestrate cu constituții democratice și, așa cum am subliniat anterior, în secolul al XX-lea Commonwealth-ul a devenit model de organizare democratică a unui segment important din instituțiile, viața și relațiile internaționale.

3.2. Instaurarea terorii roșii în Europa Centrală și Răsăriteană

La sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial, spre deosebire de Primul, când legăturile Occident-Orient erau largi și au funcționat până la granițele cu U.R.S.S., asigurând pacea internă și securitatea internațională a multor națiuni din Europa Centrală și Răsăriteană, lucrurile au evoluat sau mai precis au involuat într-o direcție drastică, democrația s-a oprit undeva la vest de Oder-Neisse, în acest spațiu central-oriental generalizându-se tirania de tip stalinist. Moscova și Gulagurile ei s-au revărsat spre țările și popoarele controlate de Armata roșie, unde au început să fie distruse societățile civile incompatibile cu regimul comunist deoarece s-au bazat, în sistemul economic, pe proprietatea privată și în cel politic pe principiul separării puterilor în stat, pe drepturile și libertățile omului și ale cetățeanului, pe cele ale partidelor politice, ale diferitelor biserici și confesiuni și ale asociațiilor și organizațiilor înființate de ele, pe activitatea unor sindicate naționale sau pe ramuri ce acționau liber și apărau tot așa interesele membrilor lor. Societatea civilă, singura compatibilă cu democrația, alegea și controla statul și nu invers și, tocmai de aceea, în concepția bolșevică ea trebuia să fie distrusă în tot spațiul Europei Centrale și

Răsăritene controlat de ruși pentru a face loc tipului monopolist de Stat-Partid¹⁸. Comisarii politici și serviciile speciale sovietice, la adăpostul Armatei Roșii, au acordat o mână de ajutor eficientă tovarășilor lor din Ungaria, Bulgaria, Polonia, România, Cehoslovacia, în distrugerea speranței refacerii democrațiilor și societăților civile de tip occidental. De fapt, aici s-a operat distrugerea regimurilor de dictatură militară și fascistă de diferite nuanțe în favoarea exclusivă a regimurilor comuniste totalitare de același tip stalinist.

Cei eliberați de sovietici, fie că le-au fost dușmani sau prieteni, au simțit imediat binefacerile cu care i-au coplesit „cliberatorii” lor. Din 9 milioane de unguri, 600.000 au fost deportați și 200.000 nu s-au mai întors niciodată acasă. Mulți și-au găsit moartea pe drum sau în lagăre de tranzit, dar pe aceștia nu i-a înregistrat nici o statistică. Comuniștii bulgari au împușcat 2.138 de personalități de prim rang începând de la regenți, parlamentari, miniștri, industriași, judecători până la ofițeri superiori, politicieni, ziariști și 30.000-40.000 de rangul al doilea lichidați în cadrul „epurărilor sălbatice”: preoți, comercianți, funcționari locali, învățători, primari. Tovarășii de la Sofia s-au luat într-un fel la întrecere peste decenii cu marele lor model – Lenin – și au reușit astfel ca, în cel mai scurt timp, să-i facă „de răs” și să-i depășească pe foștii lor exploatare de clasă și de acasă care, între 1923-1944, n-au reușit să execute decât 5632 de oameni¹⁹. Polonezii eliberați de Armata Roșie și de N.K.V.D. încep și ei – sau mai precis reîncep – să guste din deportările efectuate de ruși, mai ales dacă au făcut parte din Armia Krajowa ce asculta de guvernul de la Londra și nu din armata populară condusă de Zigmunt Berling și controlată de ruși²⁰.

Tot ce nu era comunist sau prieten al Moscovei trebuia „pacificat” în Polonia pentru a deschide accesul la putere pentru comuniștii polonezi, operațiune efectuată și controlată minuțios și constant de generalul Ivan Serov și agenții săi, prin deportări, procese, detenții, execuții. Generalul a excelat în asemenea domeniu și în anii 1939-1941 atât în fosta Polonie,

cât și în Baltikum. Însă Moscova a recurs și la alte metode mai „fine“ sau mai „s sofisticate“ pentru a întări puterea și prestigiul comuniștilor polonezi în țară sau cu scopul de a neutraliza, a diviza sau învrăjbi nemulțumirea și rezistența celorlalți polonezi. Pentru teritoriile ocupate în 1939, Stalin, având și consimțământul marilor săi aliați occidentali, a oferit Poloniei așa-numitele teritorii recuperate, foarte dezvoltate economic²¹, cu o bogată și evoluată civilizație urbană și rurală de sorginte germană, din care au fost strămutați spre Vest 6.300.000 de nemți. În același context au mai fost expulzați 2.900.000 de germani din Cehoslovacia, 200.000 din Ungaria, peste 100.000 din Jugoslavia²²; și, în acest mod, Germania, vinovată direct de declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial, care a dus și a condus tancurile rusești până la vest de Oder-Neisse, și-a plătit într-un fel greșelile și credințele în realizarea visurilor de supremație și de dominație din lebensraum-ul nazist.

În 1945, Partidul Micilor Agrarieni din Ungaria „și-a permis“ să câștige alegerilor cu 57%, faptă gravă în ochii comuniștilor monopolitiști condamnați brusc să fie minoritari în Parlament. În numai câțiva ani, acest Partid care a dat președinți de Consilii de Miniștri și de Adunări naționale, miniștri și deputați, primari ai Budapestei, a fost lichidat prin procese, arestări și executarea șefilor săi. Tovarășii mari sovietici i-au ajutat pe tovarășii mici unguri în această muncă de curățire a drumului spre puterea totalitară, într-un mod deosebit și anume, pentru a le da mult curaj, l-au arestat, în 1947, ei înșiși, pe Béla Kovács, secretarul general al agrarienilor, pentru complot contra securității Armatei Roșii, și l-au dus în Uniunea Sovietică. Aceeași soartă a împărtășit-o și Partidul sau Uniunea Agrariană din Bulgaria care i-a ajutat pe comuniști să accedă la putere în 9 septembrie 1944 și a intrat în guvernul așa-zis de coaliție prin șeful ei, Nicolae Petkov, devenit vice-președinte al Consiliului de Miniștri. Numai că Petkov, un democrat adevărat și nu fals precum colegii lui roșii de Cabinet, a realizat imediat cu cine a avut de-a face, și-a dat demisia și a organizat Opoziția Unită

împotriva comuniștilor. Aceștia l-au arestat în plină ședință a Adunării naționale, împreună cu alți deputați, dovadă că bolșevicii n-au avut nici un respect față de aleșii poporului și n-au considerat pe nimeni imun sau scutit de condamnările și gloanțele lor. Arestat la 5 iunie 1947²³, a fost condamnat la moarte în 16 august, sub acuzația de „complot armat“ (în Parlament!) contra guvernului și spânzurat la 23 septembrie 1947. La proces, când și-a auzit rostită sentința de condamnare la moarte prin spânzurare, „în numele poporului bulgar“, Petkov a specificat și a protestat cu demnitate: „Nu! Nu în numele poporului bulgar. Eu sunt trimis la moarte din ordinul stăpânilor voștri din străinătate, cei de la Kremlin sau din alte părți. Poporul bulgar, zdrobit de tirania sângeroasă cu care voi doriți să falsificați justiția, nu va da crezare niciodată infamiilor voastre“²⁴.

Din „echipa roșie de șoc“ care l-a lichidat pe Petkov a făcut parte și Traiko Kostov care a fost și el spânzurat doi ani mai târziu de tovarășii lui de clasă și de ideii. Procesele agrarienilor unguri au fost organizate sub egida ministrului comunist de justiție László Rajk, lichidat și el în scurt timp la Budapesta. Lucrețiu Pătrășcanu a fost și el ministru al Justiției în timpul marelui proces al agrarienilor (național-țărăniștilor) români care a dus la lichidarea partidului și la condamnarea echipei Maniu-Mihalache, fiind și el arestat în 1948 și executat după moartea lui Stalin, când asemenea acte au devenit foarte rare²⁵. Comunistul intelectual a deranjat însă chiar și în închisoare echipa muncitorească din jurul lui Dej, care a dispus împușcarea potențialului adversar în celula sa. Serviciile speciale sovietice și cele cehoslovace au trecut și la lichidarea unor figuri militare de notorietate publică ca generalul Heliodor Pika, mare patriot și democrat, prieten sincer al U.R.S.S. în lupta antihitleristă comună, dar care n-a permis arestarea cetățenilor cehoslovaci refugiați pe teritoriul ei. El i-a enervat în mod insistent pe securiștii sovietici pe care i-a silit să elibereze din gulaguri și din închisori peste 10.000 de cehoslovaci.

Procesul împotriva lui Pika a fost organizat cu complicitatea securistului comunist de la Praga, Bedrich Reicin și întrucât bolșevicii, indiferent de etnie și de naționalitate, au întors într-adevăr lumea pe dos și din minciună au făcut adevăr, l-au acuzat pe general că a sabotat în favoarea britanicilor operațiunile armatei cehoslovace din U.R.S.S. în timpul războiului, pe când lucrurile au stat exact invers. Condamnat la moarte, Heliodor Pika a fost spânzurat la 21 iunie 1949 în închisoarea din Plzen (Pilsen), iar Bedrich Reicin le-a mărturisit prietenilor săi că adevăratul motiv al lichidării fizice a generalului a fost că serviciile speciale sovietice au fost timorate și neliniștite de faptul că acesta cunoștea prea multe din secretele și ticăloșiile făcute de ei și le putea oricând divulga. Desigur, însuși Bedrich Reicin știa multe sau chiar prea multe despre serviciile de informații sovietice, fapt ce l-a dus la ștreang și pe el trei ani mai târziu²⁶.

Tot la Praga i s-a înscenat un proces public infam deputatului Partidului Socialist Național și primar în Brno, Iosef Podsednik care a fost condamnat în 1949 la 18 ani de temniță pentru activitate ilegală vizând răsturnarea prin violență a regimului de „democrație“ populară în legătură cu reacțiunea externă. Partidul Socialist Național din Cehoslovacia n-a avut nimic în comun cu național-socialismul german fiind un partid de structură social-democrată și profund umanistă. Podsednik s-a lăudat mereu că este și partizanul ideilor lui Thomas Masaryk, adevărat părinte al democrației cehoslovace și ca socialist a crezut la un moment dat că era posibilă și utilă colaborarea cu comuniștii. Convingându-se că aceștia erau departe de orice democrație și de umanism, Podsednik, așa primar de Brno cum era, a reflectat că era preferabil s-o ia la fugă din calea comuniștilor; dar, din solidaritate de partid, s-a decis să rămână să ia apărarea și să-i protejeze pe colegii lui care numai în Moravia numărau 60.000 de oameni. Totul a fost zadarnic, partidul a fost dizolvat și conducătorii lui s-au trezit sau în închisoare sau au fost trimiși pe lumea cealaltă. Printre conducătorii Partidului

Comunist Cehoslovac care au asistat și au ajutat din umbră ca procesul lui Podsednik să iasă „bine“ în stil comunist s-a numărat și Otto Sling care a râs zgomotos și cu satisfacție când s-a pronunțat sentința. În 1952, Otto Sling este condamnat la moarte și executat; iar în 1963 Josef Podsednik ieșea din închisoare și vedea lumina zilei și o rază de libertate personală – chiar dacă era limitată și controlată – după 15 ani de pedeapsă nemeritată²⁷.

Oricum, Podsednik a avut noroc că a scăpat cu viață întrucât alți conducători democrați și socialiști au fost executați în 1950 în urma condamnărilor pronunțate de instanțele de justiție dirijate de comuniștii cehoslovci în colaborare cu serviciile secrete de specialitate trimise de Stalin. O „performanță“, pe cât de celebră pe atât de tristă, în organizarea represiei politice din Europa a constituit-o spânzurarea liderei socialiste Milada Horavka. Femeie de mare curaj, cu dragoste de țară și de democrație, ea a fost închisă și pe timpul regimului nazist de ocupație cinci ani²⁸. Practic vorbind, și acest incident sau coincidență de acest gen, demonstrează – dacă mai e nevoie de așa ceva – că cele două regimuri de dictatură, seamănă mult unul cu altul, prin reprimarea oricărui spirit democratic de libertate individuală și națională și de demnitate umană, indiferent că respectivele tiranii s-au aflat în fazele de înțelegere sau de conflict acut. Pentru a-și impune monopolul puterii, bolșevicii și instanțele judiciare comuniste din Cehoslovacia au făcut totul pentru a distruge societatea civilă prin lichidarea tuturor partidelor, a sindicatelor libere, a asociațiilor protestante și catolice ale căror sedii și averi bine constituite și minuțios adunate au fost expropriate de Statul-Partid de la Praga. N-a rezistat nici marca asociație sportivă Sokol (Vulturul), de veche tradiție în mișcarea pentru libertate și independență națională, care în 1948 număra încă 700.000 de membri, redusă și ea la neputință și neființă²⁹.

O dată cu distrugerea societăților civile din Europa Centrală și Răsăriteană s-a operat și lichidarea bisericilor unite cu

Roma³⁰, arestarea episcopilor lor, dar și internarea sau persecutarea cardinalilor și episcopilor romano-catolici sau a ierarhilor și preoților ortodocși recalcitranți și lichidarea multor mănăstiri și ordine călugărești de orice confesiune. Închisorile și lagărele naziste „se întâlneau“ peste numai câțiva ani și peste spații cu cele comuniste sau mai precis erau revitalizate de acestea în sensul că în numeroase cazuri adăposteau aceleași personalități. Episcopul de Litomerice din Boemia, Stepan Trochtá, arestat în 1942 „s-a plimbat“ până la victoria antinazistă prin câmpurile de concentrare de la Terezin, Mathausen și Dachau doar pentru ca în iulie 1954 să fie condamnat de comuniști la un sfert de secol de detenție. În 1942 a fost internat de naziști și arhiepiscopul de Praga, Iosef Beran, în câmpurile de concentrare de la Terezin și Dachau pentru ca, în 1949, să fie internat din nou în temnițele comuniste cehoslovace, iar cu un an înainte Primatul albanez, arhiepiscop de Shköder, muria în reședința supravegheată sub „îngrijirile“ atente ale poliției secrete. Arhiepiscopul de Durres, Vincent Prendushi, n-a mai apucat să-și termine cei treizeci de ani de muncă forțată la care a fost condamnat deoarece a fost trimis în eternitate în 1949 de către temnicerii săi comuniști după ce, în 1948, episcopii Volai și Ghini au fost condamnați la moarte și executați. Iar dacă se găsea câte un musulman ca juristul Mustafa Pipa care să-i aperc pe franciscani era și el executat imediat. Cardinalii József Mindszenty și Stepan Wyszynski ai Ungariei și Poloniei au făcut și ei cunoștință cu închisorile comuniste sau au fost consemnați în mănăstiri, în cele mai fericite cazuri, împreună cu unii episcopi și cu mulți membri ai ordinelor călugărești franciscane sau dominicane³¹.

La Praga, în 1952, serviciile cehoslovace speciale au organizat împreună cu șefii și omologii lor de la Moscova și un alt gen de proces politic public, de data aceasta, unul cu totul special, care a dus la arestarea și executarea capilor Partidului Comunist Cehoslovac. Stalin a obținut „aprobarea“ prealabilă a

lui Klement Gotwald, președintele Republicii, pentru lichidarea lui Rudolf Slansky, secretar general din 1945 și președinte al „Grupului celor 5“, un organism special creat pentru a dirija represiunea roșie, vice-secretarii generali Bedrich Geminder și Iosef Frank, închis și de naziști între 1939-1945, Ludvik Frejka, Rudolf Margolius, Karel Svab, Vladimir Clementis și alții. Opt șefi și miniștri comuniști din 11 executați au fost evrei³², iar Stalin se pregătea și la el acasă să reprime un așa-zis complot evreiesc care s-ar fi întins și ar fi activat pe întreg teritoriul U.R.S.S.. De fapt, Stalin a lichidat mulți dintre bolșevicii care au participat la lovitura de stat din 1917 și i-au înfrânt apoi pe albi, probabil printr-o ciudată și originală „rotire a cadrelor“, printre aceștia fiind Troțki, Zinoviev, Kamenev și alții³³. Se știe că mulți evrei de stânga au întărit cadrele comuniste din U.R.S.S. și din afara ei. Spiritul comunist s-a reîntâlnit și în ceea ce privește antisemitismul în unele din țările ce au alcătuit „brâul roșu“.

Regretabile au fost destinele amare ale tuturor națiunilor din Europa Centrală și Răsăriteană, distrugerea societăților civile, a drepturilor omului și cetățeanului, a proprietății ca bază a libertății, arestarea și executarea liderilor partidelor democratice și a unor prelați ai diferitelor biserici și confesiuni și nu în ultimă instanță arestarea și deportarea unor mase mari de oameni, ca, de pildă, aproximativ 800.000 în Ungaria și peste 1.000.000 în România, despre care nu se putea spune în nici un caz că erau numai moșieri, bancheri, industriași ce exploatau până la sânge popoarele³⁴. Este clar însă că fără Armata Roșie și aparatele noi de stat ale „democrațiilor“ populare nu s-ar fi putut opera niciodată distrugerii de asemenea proporții într-un spațiu considerabil din Europa. Nu trebuie însă să se creadă că tot răul a plecat exclusiv de la bolșevicii din Moscova, deoarece și șefii comuniști practicau teroarea de mase și puterea totalitară. Această realitate verificată și verificabilă ne face să afirmăm că adepții comuniștilor n-au avut nici un Dumnezeu, ei n-au aparținut de fapt nici unei etnii sau naționalități erau doar bolșevici setoși de putere. Una din trăsăturile comune ale

tuturor comuniștilor și anume aceea de a-și ucide orice adversar politic a fost mărturisită public de Klement Gotwald cu mult înainte ca acesta să devină șeful statului comunist cehoslovac și să aplice pe scară largă înlăturarea dușmanilor de clasă de tot felul.

A fost clar că în perioada interbelică societatea civilă cehoslovacă a fost puternică, democrația cetățenească și libertatea partidelor funcționau din plin, dovadă că Klement Gotwald era deputat în Parlamentul de la Praga. În 1929, colegii lui democrați din parlament i-au reproșat că prea urmează cu fidelitate ordinele Moscovei la care șeful Partidului Comunist Cehoslovac a răspuns cu cinism: „Noi suntem partidul proletariatului cehoslovac și cartierul nostru general revoluționar suprem este într-adevăr Moscova. Și noi mergem la Moscova ca să învățăm, știți ce? Noi mergem acolo pentru a învăța de la bolșevicii ruși cum să vă punem ștreangul în jurul gâtului. Iar voi știți că bolșevicii ruși și-au câștigat o faimă de maeștri în acest domeniu”³⁵. Dar Gotwald a devenit el însuși un maestru „în acest domeniu” și satisfacția cu care a vorbit în 1929 despre dexteritatea rușilor roșii în execuții a demonstrat că era făcut din același aluat.

Privind retrospectiv situațiile din Europa Centrală și Răsăriteană și comparând anii cheie 1947 și 1918, noi bănuim că noțiunile de învingători și de învinși după Al Doilea Război Mondial își pierd mult din conținut și din rezonanță deoarece toate națiunile din lagărul comunist au fost într-un sens perdante, sau învinse, în ceea ce privește atât libertatea individuală cât și cea națională reală. Desigur, din punct de vedere formal pe hârtia și în spiritul Tratatelor de Pace din 1947, Polonia, Cehoslovacia, Jugoslavia au figurat printre învingători, au primit anumite compensații teritoriale, au expulzat milioane de minoritari germani etc, iar România, Ungaria, Bulgaria au semnat actele generatoare de drept internațional ca învinse. Ungaria a retrocedat teritoriile luate în 1939-1941 când era prietenă cu Hitler, Bulgaria a retrocedat și

ca teritoriile luate tot atunci de la greci și iugoslavi, dar a rămas cu cele luate de la românii învinși ca și ei în război, România a rămas fără Basarabia, Nordul Bucovinei și ținutul Herței, dar a reprimit Nordul Transilvaniei întrucât, după 23 August 1944, a ocupat totuși locul IV în contribuția militară la înfrângerea Germaniei naziste³⁶. Cu toate acestea România, controlată de sovietici, n-a putut deveni cobeligerantă, dar Italia a semnat Tratatul de Pace în această calitate deși a fost și ea aliată cu Hitler și guvernul lui Badoglio și Regele de la Roma au trimis contra germanilor cu mult mai puține divizii decât guvernele regale de la București.

Italia a putut deveni cobeligerantă deoarece a rămas în „inner Europa“, sub influența puterilor maritime de structură democratică care aveau alte concepții atât despre viața internă cât și despre cea internațională a popoarelor. Sovieticii l-au decorat pe Regele Mihai I cu Ordinul Victoria dar n-au decorat Regatul România cu statutul de cobeligerant³⁷ deoarece această calitate ar fi permis Statului Român să ceară și retrocedarea teritoriilor răpite în iunie 1940 – deși un guvern chiar cu statutul de cobeligerant dominat de comuniști era puțin probabil să fi făcut acest gest – sau să pretindă diminuarea imenselor despăgubiri solicitate de Moscova. Merită să amintim în treacăt că Regele de la Roma a părăsit Italia devenită Republică în urma unui Referendum real, democratic și liber exprimat pe când Regele de la București a părăsit România, metamorfozată tot în republică, în urma unui act terorist și de intimidare efectuat de șeful Partidului Comunist Român și de un prim-ministru promoscovit aflați sub protecția tancurilor lui Stalin, fapt semnificativ pentru diferența esențială sau de substanță ce a existat între cele două state și între cele două emisfere europene de geopolitică.

Nu dorim să reducem la nimic importanța Tratatelor de Pace, în destinul sau conștiința colectivă a popoarelor din Europa Centrală și Răsăriteană, învingătoare sau învinse, dar, oricum ea a pălit cu timpul în fața dezastrului general și

generalizat operat de regimurile comuniste care i-au privat pe toți acești europeni de proprietățile și libertățile lor cetățenești și spirituale, de dreptul de a călători și de a-și vedea semenii mai îndepărtați până când s-a ajuns prin parafrizare să se scrie: „heureux qui communiste (non comme Ulysse) a fait un bon voyage“. Unul din cele mai sumbre și mai triste recorduri înregistrate de aceste regimuri comuniste a fost că în multe cazuri i-au privat pe cetățeni de propria lor patrie iar cei care nu s-au simțit mulțumiți în nici un fel în țara lor s-au considerat apatrizi și s-au refugiat în Europa Occidentală și în statele avansate de peste Ocean. Tiraniile n-au creat, ci au distrus patrii și numai democrațiile s-au dovedit capabile să le dea viață și să le țină în viață.

Retrospectiv putem realiza cu ușurință groaza cu care sufletele a zeci de milioane de europeni din spațiul central-răsăritean, ai căror strămoși strigaseră „vin turcii“ și „vin tătarii“ au rostit cuvintele fatidice „vin rușii“ și, concomitent, dând dovadă de o sfântă, simplă și superbă naivitate au șoptit plini de speranță „vin americanii“. Americanii însă aveau interes și priorități geopolitice europene și extraeuropene globale și nu puteau face o politică cehoslovacă, română, ungară etc., în primii ani postbelici. Inițial, administrația Trumann, trezită din amorțela și moleșeala roosveltiană a pus piciorul în prag acolo unde s-a putut, a obținut retragerea trupelor sovietice din Iranul de Nord, a protejat cu succes Turcia presată zadarnic de Stalin să-i acorde poziții strategice favorabile în Strâmători, pe care le dorise închise pentru Occidentali și „apărate“ exclusiv de el și de turci, și a preluat din mâinile obosite ale britanicilor sprijinirea forțelor democratice din Grecia victorioase împotriva insurgențelor comuniști.

Odată făcuți primii pași în acceptarea spațiului central-europen în această postură sau interpretare strategică nu s-a mai putut face cale întoarsă și americanii și-au dus politica din această direcție până la capăt, recunoscând faptul împlinit prin vocea „autorizată“ a Secretarului de Stat James Byrnes care a

afirmat deschis că S.U.A. a recunoscut explicit interesele speciale ale Moscovei în Europa Orientală. Zarurile au fost deci aruncate, comentatorii sau observatorii clarvăzători și realiști de pretutindeni au văzut limpede ce culoare are sau va avea soarta popoarelor din Europa Centrală și Răsăriteană; zadarnic același James Byrnes avertiza în 1946 că, în pofida faptului că americanii au ieșit foarte mult în întâmpinarea cererilor și intereselor sovietice, ei fiind puternici și partizani convinși ai democrației, nu vor mai admite încălcarea ideilor și principiilor generoase proclamate în „Magna“ Charta a ONU-lui³⁸.

3.3. Statele Unite ale Americii în apărarea democrației occidentale europene, versus Uniunea Sovietică în impunerea comunismului central-răsăritean

Din moment ce americanii s-au hotărât să facă totul pentru a bloca extinderea pericolului comunist spre Vestul Europei și să întărească aici sistemele democratice de guvernare, această acțiune a însemnat indirect pentru toți anii dinainte de 1989 pentru Europa Centrală și Răsăriteană, cu bătaie lungă în viitor, un ajutor în menținerea unei psihologii sănătoase a popoarelor, bazată pe încrederea în valorile generale ale democrației și pe speranța în renașterea și extinderea ei pe întregul continent. Continuitatea regimurilor democratice în Europa Occidentală a însemnat un fel de negare a „adevărurilor“ și „superiorităților“ de tot felul, trâmbițate de propaganda și ideologia bolșevică în pofida „coexistenței pașnice“ ce a funcționat normal în timp, dar în favoarea democrației occidentale și nu regimul comuniste subminându-le atât din interior și din exterior

Când a cerut aprobarea Congresului pentru acordarea unui ajutor economic de 400 milioane de dolari Greciei și Turciei,

Truman a spus limpede că pe viitor politica S.U.A. va ajuta popoarele libere care rezistă subjugărilor de către minoritățile comuniste înarmate din interior și din exterior. Practic vorbind, Washingtonul a început să părăsească politica de conciliere față de Moscova care, în multe privințe, s-a asemănat cu atitudinea Franței și a Angliei față de Hitler, până în 1939. Doctrina Truman din 1947 a însemnat preluarea conștiință și voluntară de către americani a rolului de prim lider al lumii libere, ceea ce a însemnat înlăturarea multor șovăieli și stângăcii și asigurarea că trupele americane vor rămâne în Europa pentru a apăra democrația și, totodată, a risipit teama, mai mult sau mai puțin întemeiată, că tancurile lui Stalin vor putea ajunge până la Atlantic³⁹.

Mulți americani realiști au regretat soarta popoarelor din Europa Centrală și Răsăriteană. George Kenan a simțit un gust amar când a intuit, poate ca nimeni altul, că pe proprii săi colegi conciliatori, reprezentați de Byrnes și alții ca el, nu-i interesa nimic altceva decât să ajungă cu orice preț la un acord cu Moscova și anume nu numai în Europa dar și în Asia. Marele diplomat american, înzestrat cu un spirit abil de observație și de pătrundere a lucrurilor și cu mult realism, a specificat că Byrnes n-a fost interesat niciodată să afle ce era dincolo de aceste acorduri cu rușii, deoarece ele s-au referit și s-au repercutat asupra altor popoare ca iranienii, românii, coreenii, despre care nu știa nimic. Singurul lucru urmărit de diplomații de felul lui Byrnes era ca, prin aceste acorduri, să-i mulțumească pe cei din S.U.A. încă prieteni cu Moscova⁴⁰.

Însă Kenan, fiind ambasadorul S.U.A. la Moscova, i-a cunoscut politica în profunzime și poseda în plus informații directe și indirecte prețioase furnizate și de alți specialiști, astfel că a intuit clar ce anume dorea echipa de la Kremlin concentrată în jurul lui Stalin și dominată de ideologia comunistă, de extinderea și de necesitatea asigurării victoriei ei în lume, de promovarea securității U.R.S.S. în fața sau contra „încercuirii capitaliste“. El și-a avertizat conașionalii că este riscant să creadă în durata acordurilor cu sovieticii, sau în

permanența coexistenței pașnice, din moment ce șefii de la Kremlin aveau ei înșiși credința că aceasta nu era posibilă până la sfârșit și doreau, din străfundurile ființelor lor, să disloce armonia internă a societății americane, modul ei tradițional de viață, ca și autoritatea internațională a S.U.A., dacă puteau sau dacă vor considera vreodată că aceste lucruri erau necesare și vor conveni securității U.R.S.S.. Din judecățile de valoare enunțate și constatate de Kenan a rezultat clar incompatibilitatea de perspectivă și de viitor dintre democrația mondială, al cărei prim lider și apărător era S.U.A. și dintre regimurile comuniste protejate și dirijate cel puțin de la început de U.R.S.S. (cu anumite excepții ca, de pildă, China care curând va contesta locul și rolul acesteia în lumea comunistă). De fapt, Kenan a fost inspiratorul politicii de „îndiguire“ (containment) a comunismului în lume care a pus capăt aceluiaș appasement–conciliator. În „Sursele conduitei sau conducerii sovietice“, Kenan a pus punctul pe i – deși nu și-a semnat documentul – și a recomandat direct ca S.U.A. să aplice cu vigență și cu pricepere o politică de contraforță, sau de contrapondere, care să anihileze manevrele, șiretlicurile și schimbările de peste noapte sau surprizele de care era plină politica sovietică în lume⁴¹. Timpul a dovedit că doctrina lui Kenan a avut un caracter defensiv, deși unii comentatori și critici i-au reproșat că recomandările de acest gen vor duce la un al treilea război mondial. Militarii americani n-au venit și nici n-au putut să vină în anii 1950 să lupte în Europa Centrală și Răsăriteană, dar au luptat, în Coreea și Vietnam.

La 5 iunie 1947 generalul George Marshall a făcut public Programul Redresării economice și politice a Europei, specificând că era logic ca S.U.A. să facă tot ce-i stă în putință pentru a asista și a ajuta efectiv la restabilirea unei sănătăți economice normale în lume, fără de care nu se poate ajunge la nici o stabilitate politică și nici nu se putea asigura pacea. A fost deosebit de clar pe plan mondial și european că S.U.A. din anii 1947-1948 a avut o politică diferită față de anii 1919-1921 și de cei următori când, grație boicotului senatorial american,

Washingtonul a întors spatele Europei și Ligii Națiunilor, promovând neutralismul. Acum americanii nu numai că iau inițiativa înființării O.N.U. în 1945, dar se interesează din plin, cu toată convingerea și forța lor financiară de însănătoșirea Europei distrusă de cel de Al Doilea Război Mondial. În concluzie, Doctrina sau Planul Marshall a dorit să îndrepte lucrurile și în Europa Centrală și Răsăriteană, să înlăture slăbiciunile și șovăielile americane anterioare pe cale pașnică, economică și diplomatică.

George Marshall i-a oferit, în aprilie 1947, în cursul unei întrevederi la Moscova, și lui Stalin consistentul ajutor economic și financiar american, deoarece și economia U.R.S.S. suferise cumplit în timpul războiului. Probabil că americanii s-au gândit că dacă se vor intensifica relațiile economice și va prevala o colaborare amiabilă cu rușii și în anii postbelici, aceștia vor tolera ca în statele din Europa Centrală și Răsăriteană, devenite prietene în exterior cu U.R.S.S., să se păstreze o autonomie internă puternică și să se permită alegeri libere și funcționarea unor guverne de structură democratică. Unii specialiști au afirmat că Stalin, având și el nevoie de dolarii americani, ar fi avut anumite momente de ezitare și i-a cerut lui Marshall să mai aștepte și să nu se găbească cu investiția, pentru a câștiga un timp de reflecție după care urma să-i dea un răspuns limpede. S-au făcut multe speculații și asupra motivelor care l-au determinat pe Stalin să se opună, dar aceste supoziții n-au o importanță majoră față de rezultatul la care s-a ajuns. De la bun început Marshall a interpretat recomandarea lui Stalin de a avea răbdare ca o sumbră invitație de a aștepta ca toată Europa să cadă în mâinile Moscovei Roșii⁴².

Occidentalii s-au temut într-adevăr ca Moscova să nu-și impună voința și în viața lor politică, folosindu-se de puternicele partide comuniste din țările lor. N-a mai contat nici prezumtiva angoasă a lui Stalin că o Europă Occidentală reîntărită și completată cu o Germanie puternică și democratică formată în zonele americană, engleză, franceză ar dezavantaja U.R.S.S. pe

plan internațional și nici teama că statele din Europa Centrală și Răsăriteană, refăcute economic cu ajutor american și funcționând cu regimuri diferite vor fi în curând pierdute. Odată ce Moscova s-a opus pătrunderii capitalului de la vest la est, direcție unică de mișcare a banilor și a investițiilor de câteva secole, Europa a fost despărțită în două. S-a dat o lovitură grea și dureroasă spiritului comun european, care s-a afirmat ciclic în multe momente din istoria secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea.

Distrugerea spiritului comun european, amputarea civilizației europene bazată pe valorile și virtuțile perene ale creștinismului și pe cele ale democrației a fost gravă și dureroasă prin metoda dură a implementării sistemului comunist în toate statele din Europa Centrală și Răsăriteană prin teroare de masă, procese contrafăcute, teroare juridică, arestări, deportări, execuții și gulaguri. În contrast cu această situație, marșul bine calculat și parcurs cu pricepe și cu concursul societăților avansate din Occident al celor 12.500.000.000 de dolari americani investiți de Planul Marshall a reușit între 1948-1951 să scoată din criză economiile din 16 state.

Managementul fondurilor a fost asigurat de Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare, care a insistat ca „recipienții” (statele) ce primeau dolarii să-și mărească propriile producții, să-și extindă comerțul și să facă în contraparte contribuții proprii la fondurile originale. La această colaborare de proporții au participat și s-au bucurat împreună state foste aliate, neutre și foste inamice din timpul celui de Al Doilea Război Mondial. În istorie au existat puține exemple de acest gen, întrucât întreaga acțiune a dovedit un auto-interes luminat și generos deschis și către parteneri și mulți au realizat că nu era în propriul lor interes să fie egoiști. Dar, desigur, sumele cele mai mari au fost acordate – după cum era și normal după mărimea teritoriului și numărul populației – Angliei și Franței, care reprezentau și pilonii democrației europene occidentale⁴³. U.R.S.S. și statele din brâul roșu și-au pecetluit singure drumul

și destinul economic după ce U.R.S.S. a condamnat Ajutorul Marshall ca un fel de viclenie și cursă capitalistă. Moscova a dat dispoziții clare celorlalte state să o imite în toate și să refuze să se lase prinse în „cursa de șoareci“ întinsă de „imperialiștii“ americani.

Comuniștii de la Praga, deși au dorit să asculte de Moscova, n-au putut opri de la bun început ideea de a trimite Delegația cehoslovacă la Conferința de la Paris care lansa Ajutorul, deoarece Președintele Beneš și ministrul de Externe Jan Masaryk și cel de Justiție, P. Drtina, toți democrați, erau favorabili și deschiși în fața generoasei oferte. Dar comuniștii de la Praga au primit un ajutor tovărășesc de la Stalin, care a convocat de urgență o delegație a guvernului cehoslovac condusă atunci de prim-ministrul cu nume de tristă rezonanță în istoria cehă, Klement Gotwald, dar în care intrau și Masaryk și alții și le-a dat un ultimatum ca exact în ziua convorbirilor sau mai precis a ultimatumului sovietic din 10 iulie 1947 să refuze în scris participarea la Conferință. Tonul lui Stalin a fost atât de dur încât Masaryk a fost nevoit să-l asigure că guvernul, poporul, partidele toate din Cehoslovacia nu vor face nici cel mai mic gest contra Uniunii Sovietice și, într-adevăr, guvernul de la Praga a refuzat în acea zi participarea la Conferința din capitala Franței. Cu multă amărăciune în glas Masaryk i-a spus colegului său de Cabinet, Hubert Ripka, ministrul Comerțului și lider al Partidului Socialist-Național, că cehoslovacii nu mai erau decât simpli vasali ai lui Stalin⁴⁴. La scurt timp, serviciile speciale staliniste, în colaborare cu cele comuniste cehoslovace, se pare că „l-au ajutat“ pe Masaryk să sară pe fereastră⁴⁵. Cehoslovacia comunistă a fost deosebit de „recunoscătoare“ memoriei lui Thomas Masaryk, întemeietorul Republicii, aruncându-i fiul pe fereastra biroului său. Iar România comunistă a fost la fel de recunoscătoare memoriei lui Ionel Brătianu, unul din părinții României Mari, omorându-i în închisoare fiul, pe marele istoric Gheorghe I. Brătianu și fratele Dinu Brătianu, șeful liberalilor, care a decedat la 83 de ani în celulă. Tot în celule comuniste a

murit alt părinte al României, Iuliu Maniu, dar și social-democrați ca Iosif Jumanca și Ion Fluieraș, care, printre altele, au comis „crima“ de a participa la Adunarea de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Nepotul Întregitorului, Regele Mihai I, a fost și el alungat. Bolșevicii au încercat astfel să distrugă patriile naționale, democratice și creștine⁴⁶. Până și Finlanda rămasă liberă de comunism în interior și neutră în exterior, a fost intimidată de Moscova și silită să nu participe la Conferința de la Paris. Era o dovadă că Finlanda rămânea prietenă cu U.R.S.S. pe plan internațional.

Oricum au stat lucrurile, decizia Moscovei care și-a convocat vasalii comuniști din Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Iugoslavia, ale căror guverne mai numărau și câțiva miniștri necomuniști, practic neputincioși, dar și pe comuniștii din Italia și Franța ca observatori, la 22-27 septembrie 1947, la Szklarska Poreba, pe pământ polonez, a fost să dea și un răspuns negativ colectiv ofertei economico-financiare americane, bănuită că ar dori să recupereze pe acest plan avantajul politic și militar al Armatei Roșii, care controla de una singură spațiul Europei Centrale și Răsăriteane. Practic vorbind, la Szklarska Poreba, s-a format blocul roșu, numit Biroul Comunist de Informație, ce a rezultat din centura exterioară de protecție a Uniunii Sovietice⁴⁷.

S-a afirmat că regimurile din Europa Centrală și Răsăriteană, între 1945-1947 cel puțin, au fost deosebite de cel sovietic monolit și totalitar de tip Stat-Partid stalinist. Desigur, afirmația este întrucâtva îndreptățită, dar numai dacă privim sau interpretăm lucrurile din exterior, doar formal și la suprafața lor. În afara faptului că bolșevicii albanezi, bulgari și iugoslavi dețineau toată puterea de stat de la bun început, în pofida faptului că în celelalte țări existau proprietăți private și funcționau miniștri și deputați necomuniști – ultimii chiar majoritari în unele cazuri – totul era o simplă formalitate, deoarece și aici se etatizau bănci naționale, se controla producția și repartiția din întreprinderile private, se lichidau partide democratice și tovarășii de drum

necomuniști. Într-un cuvânt se mergea în marș rapid și forțat spre naționalizări de tot felul, spre totalitarismul de tip stalinist ce a funcționat între 1948-1953. Dar noi dorim să subliniem faptul că în pofida existenței miniștrilor și deputaților necomuniști, prin care se mima democrația, probabil pentru ochii occidentalilor, puterea de stat reală au deținut-o tot comuniștii și între anii 1945-1947 care se mișcau și executau – nu mimau – lucrurile tot în stil comunist și în interior și în exterior. Prezența comuniștilor italieni și francezi la Szklarska Poreba s-a datorat dorinței zadarnice a lui Stalin ca proletarii din aceste țări să se opună uniți și cu succes Planului Marshall. În ultimă instanță divizarea politică a Europei a fost mult întărită de divizarea ei economică, iar cele 16 state care au beneficiat de Ajutorul Marshall au pășit înainte pe panta progresului economic și al democrației, iar Uniunea Sovietică și sateliții ei s-au încadrat într-un model de izolare economică autoimpusă. Singurii vinovați de această tristă turnură, de sfășierea în două a Europei au fost regimurile comuniste, subjugate de Moscova.

3.4. Făurirea Europei Unite în zona democrației

În Europa Occidentală, mișcarea ideilor și evenimentelor postbelice a atins dimensiuni morale și reparatorii semnificative. Supraviețuitorii germani antinaziști au fost printre cei mai convinși și sinceri partizani ai reconcilierii internaționale și și-au putut exprima liber, nu numai această opțiune, dar și toate gândurile și concepțiile politice și economice în zona de ocupație anglo-franco-americană, lucru inimaginabil în cea sovietică, mai ales după 1947. La Conferința din Stuttgart a Bisericii Evanghelice Germane, din noiembrie 1945, Pastorul Martin Niemöller a rostit Declarația de Vinovăție, calificată ca un act

moral fundamental, care recunoștea crimele comise de germani în timpul nazismului, își exprima regretul și scuza sinceră pentru tot ce s-a întâmplat și speranța în făurirea unei vieți internaționale pașnice, democratice și ghidată de principiile creștine de toleranță, înțelegere și iertare.

Organizațiile catolice franceze, dirijate de marele pacifist care a fost Marc Sangnier (1873-1950) militau deschis pentru o Europă Unită și victoria unei noi stări sufletești internaționale, promovată de liderul lor în ultimii 30 de ani, în ciuda tuturor greutăților și răutăților comise pe continent. Sangnier credea sincer că în lume va birui această nouă stare de spirit internațională și, așa cum el reconstitua întrucâtva gândirea abatelui Lamennais, dar cu mai multe rezultate practice decât el, marele european care a fost Robert Schuman l-a recunoscut pe Sangnier ca un fel de maestru al său. Lucrul a fost pe deplin explicabil, deoarece, în concepția lui Sangnier, democrația, credința în Christos și europeismul trebuiau să fie și să funcționeze într-o armonie deplină. A fost semnificativ faptul că în domeniul său din Bidonville el a organizat după Primul Război Mondial întâlniri și ședințe franco-germane și europene. Mulți germani din zona de ocupație franceză au fost influențați de ideile democrat-social-creștine ale lui Sangnier și și-au intensificat concomitent și sentimentele europene. În zona europeană liberă a fost posibilă funcționarea timpurie a Uniunii Europene a Federaliștilor care, în 1947, au dezbătut, la Montreux, proiecte de făurire a Europei Unite⁴⁸. Planuri asemănătoare au discutat și cei din Grupul Oxford al lui Lionel Curtis în cadrul Institutului Regal al Relațiilor Internaționale și alții în Mișcarea pentru Reînarmare Morală care – fapt semnificativ – a îmbinat activitatea pentru făurirea Europei Unite cu lupta anticomunistă. Deci proiectele pan-europene din anii 1924 prindeau din nou viață în anii postbelici ai Europei democratice, ceea ce a reprezentat o continuitate a acestui filon al secolului al XX-lea pe linia realizării sintezei europene.

În fond, aceeași mare personalitate democratică a istoriei, înlăturat prin vot de la putere în iulie 1945 și anume „cincul” Churchill, din octombrie 1944, a identificat, cu precizia omului politic de mare statură, drumul pe care urma să-l parcurgă Europa chiar dacă laburiștii britanici aflați la putere persiflau ideea Europei Unite în pamfletele lor publicate în 1950. Încă din 1946, la Westminster College din Fulton–Missouri, avându-l pe Truman lângă el, leul britanic, îngrădit în limitele și poziția mai labilă deocamdată a opoziției, dar liber în gândire și curajos în afirmații publice, Churchill, a afirmat: „De la Stettin pe Baltica [devenit Szczecin – n.n.] la Triest pe Adriatica, o cortină de fier a coborât de-a lungul continentului. Dincolo de acea linie zac toate capitalele din vechile state ale Europei Centrale și Răsăritene – Varșovia, Berlin, Praga, Viena, Budapesta, Belgrad, București și Sofia ... În mod sigur aceasta nu este Europa eliberată pe care noi am luptat s-o făurim”⁴⁹. El i-a sfătuit pe americani, dar și pe guvernânții europeni occidentali, să ia o atitudine mai dârză față de Moscova, ce intenționa să practice o expansiune „nedefinită” și să nu repete greșcila conciliatorilor care, timp de 10 ani n-au făcut nimic serios contra nazismului german.

Foarte mulți americani – cu excepția celor realiști sau clarvăzători – n-au acceptat propunerile lui Churchill, deoarece erau prea obișnuiți să fie alături în multe chestiuni de marele lor prieten de la Răsărit, pe care nu doreau să-l părăsească și cu care nu doreau să intre în conflict sub nici un motiv. Mai mult, pentru a nega ideile și propunerile lui Churchill, unele cercuri britanice naive își exprimau în ziarul „Times” convingerea – ce se va dovedi cu totul eronată în perspectivă – că democrația occidentală și comunismul aveau multe de învățat unul de la altul⁵⁰. Dar nici măcar capitalismul și anumite naționalizări de stat din emisfera occidentală, menite să prevină sau să gireze crizele sau să întrețină funcționarea unor economii sănătoase și prospere, dar fără să afecteze proprietatea și libertatea cetățenilor în ansamblul lor, n-au avut nimic în comun și nici de

„învățat“ ceva de la monopolul comunist de stat din emisfera estică. Naționalizările și exproprierile în Vest se făceau prin dreptă și reală despăgubire și numai în interes public și nu semănau cu hoția roșie din est.

Tot Churchill care se simțea stimulat întotdeauna de criticile îndreptate împotriva lui, de oriunde ar fi venit ele, a deschis într-o altă cuvântare ținută la Zürich o luptă morală majoră și de rezonanță, în timp, pentru ceea ce el numea atunci Statele Unite ale Europei – deci o formație lărgită și rotunjită pe întreaga ei suprafață a Statelor Unite ale Austriei Mari propusă de românul-european Aurel C. Popovici, decedat în minuscula „Europă“ numită Elveția, unde germanii, italienii, francezii și romanșii trăiau și conviețuiau de mai multă vreme în bună pace. Statele Unite ale Europei trebuiau create în scurt timp, deoarece armele atomice puteau adânci și mai mult divizarea Europei și doar această formație completă și rotundă o putea înlătura din calea ei și a progresului popoarelor sale. Viitorul familiei europene depindea mult, preciza Churchill, de hotărârea sau decizia milioanelor de europeni de a face bine și nu rău pe continent și în lume. Mulți l-au ironizat și l-au persiflat din nou pe Churchill, dar contrapondera și negarea lor morală a venit de la părintele ideii Europei Unite, contele Coudenhove-Kalergi, care i-a mulțumit și l-a asigurat că din moment ce o personalitate de talia lui a ridicat vocea în favoarea Europei Unite, guvernele n-o mai puteau ignora multă vreme⁵¹.

Churchill a privit lucrurile pe plan global și ar fi dorit o asociație fraternă între trei cercuri: Commonwealth-ul Britanic, Uniunea Europeană și S.U.A. Britania ar fi urmat să acționeze ca o legătură vitală între cele trei componente. Proiectul a fost prea mare și grandios pentru acei ani, dar, în 1948, s-a organizat, pe cale privată la Haga, un Congres al Europei; cu 800 de invitați în frunte cu Churchill, unde a participat și o Delegație germană puternică și serioasă, condusă de Konrad Adenauer iar Comisia culturală era condusă de alt european convins, spaniolul Salvador de Madariaga, atunci în exil. Aici a

fost combătută tăierea în două a Europei, s-a recunoscut principiul supranaționalității și nevoia pentru state de a renunța la acele părți din suveranitatea lor, dacă existau, care lezau interesele instituțiilor comune.

În cadrul dezbaterilor Congresului, s-au remarcat și personalități ca italianul De Gasperi, francezul Schuman, belgianul Spaak. Churchill a îndemnat în termeni măreți și convingători să se treacă repede la fapte, spunând în fața Congresului: „Noi trebuie să proclamăm misiunea și planul unei Europe Unite a cărei concepție morală va câștiga respectul și gratitudinea omenirii și a cărei forță fizică va fi atât de mare încât nimeni nu va îndrăzni să-i molesteze liniștita-i guvernare... Eu sper să văd o Europă unde bărbații și femeile din fiecare țară vor gândi că sunt europeni în aceeași măsură în care erau cetățeni ai patriei natale și oriunde se vor duce pe acest vast domeniu vor simți cu adevărat și vor spune: «Aici eu sunt acasă»⁵². De Madariaga a dovedit aceeași elocință ca „leul britanic“ în evocarea necesității făuririi Europei Unite care trebuia neapărat să se nască. Europa va trăi – spunea el – când spiritul ce o leagă și-i definește substanța va striga cu putere și convignere „Fiat Europa“ și când spaniolii vor vorbi despre Chartres ca fiind și al lor și la fel englezii despre Cracovia, italienii despre Copenhaga, germanii despre Bruges etc. La Congres s-a propus crearea unei Adunări Europene și a unei Curți Europene a Drepturilor Omului și a unui Comitet ce se va numi al Mișcării Europene⁵³.

Dar, ca întotdeauna în istorie, proiectele noi și înnoitoare de restructurare a instituțiilor și vieții interne și internaționale sau nu sunt înțelese de la bun început sau sperie de-a dreptul pe accia care nu se puteau desprinde prea ușor de mentalitățile și schemele trecutului. Așa că au fost destui politicieni occidentali care au privit cu scepticism sau chiar au ironizat și au criticat ideile și propunerile Congresului de la Haga. Cu timpul aceștia au pierdut, însă, în mod serios, terenul de sub picioare, deoarece a existat și a funcționat un „motor“ foarte concret care mergea în sensul concentrării forțelor militare, economice și politice

curoatlantice și anume teama și angoasa – ce creștea în proporție aritmetică dacă nu chiar geometrică – de comunism. În nici un caz europenii liberi nu concepeau să-și piardă pământurile, fabricile, băncile, prăvăliile și atelierelor mari și mici etc., libertățile cetățenești și cele spiritual-religioase și nu doreau să aibă soarta tristă, amară și amăgitoare a celor din spațiul central-răsăritean, deposedați de toate bunurile și libertățile și transformați în „oameni de tip nou“.

În aceste condiții parteneriatul, vechi deja, din 1941, anglo-american s-a lărgit mult în anii postbelici. La 4 martie 1947, două puteri maritime, înfrânte rușinos în 1940 la Dunkerque, au semnat tot acolo un Tratat de alianță anglo-francez. În 1948, Ernest Bevin propune în Camera Comunelor lărgirea alianței și formarea unei Uniuni a Statelor din Europa Occidentală, în care să intre pe lângă Anglia și Franța țările Beneluxului iar această formație să fie deschisă pentru viitor și să se bazeze pe concursul forțelor americano-canadiene de peste Ocean. Astfel s-a născut, prin Tratatul de la Bruxelles, Uniunea Occidentală, la 17 martie 1948, care includea Beneluxul, Anglia, Franța, Italia, Portugalia, Danemarca, Islanda și Norvegia și la toate aceste state au aderat, la 4 aprilie 1949, S.U.A. și Canada, formând N.A.T.O. Denumirea de Pact al Atlanticului de Nord, n-a fost interpretată în sens strict geografic sau restrictiv din moment ce Italia nu era deloc atlantică ca și Turcia și Grecia, intrate în Organizație în 1952 sau Germania Federală în 1955, fapt ce demonstrează că în această formație au intrat statele dornice să lupte împotriva presiunii internaționale exercitate de Moscova, chiar dacă erau situate mai departe de Ocean⁵⁴; deci, ceea ce a primat atunci a fost necesitatea de a pune și a opune ceva puternic și impunător pe plan global, capabil să țină la respect forța nu mai puțin impresionantă pe plan internațional a „hearthland“-ului comunist, reprezentat de Uniunea Sovietică.

N.A.T.O. a înregistrat în prima sa structură primul său succes – care a părut atunci modest dar s-a dovedit a fi cu bătaie lungă în viitor – în zădărnicierea Blocadei Berlinului organizată

de Stalin prin încercuirea terestră a zonelor occidentale aflate sub controlul anglo-americo-francez. Așa cum Stalin s-a opus pătrunderii dolarului american spre centrul și Estul Europei, el s-a opus și penetrării spre Estul Germaniei a noii mărci germane, ce însemna 10 din cele vechi și a tinerei bănci centrale Bank Deutcher Länder (mama lui Bundesbank), care, sprijinite de americani, au urmărit să însănătoșească întreaga finanță și economic a Germaniei aflată într-un curs intens de denazificare. Opera minoră de boicot comunist antimarcă a reușit ca și cea majoră antidolar și, la 20 martie 1948, mareșalul Sokolovski și subordonații săi, indignați și furioși de această nouă „agresiune imperialistă“, au părăsit Comisia Aliată de Control. Timp de 15 luni, N.A.T.O. prin avioanele americane și britanice au alimentat cu tot ce era necesar pe cei 2 milioane de locuitori din Berlinul Occidental, în cursul a 277.264 de zboruri peste Germania de Vest și au reușit performanța de a trimite 8.000 de tone de ajutoare zilnic. Sovieticii, tot mai furioși, după ce au privit într-o tăcere evenimentele, au ridicat Blocada la 12 mai 1949⁵⁵.

Dincolo de concurența pe plan militar – ai cărei termeni s-au schimbat oricum radical în era armelor atomice –, s-a dus însă o altă luptă surdă, dar fundamentală și decisivă în repurtarea succesului final și anume, aceea dintre finanțele și economiile libere de piață și economiile de tip monopolisto-comunist, care s-a răsfrânt atât asupra nivelului de trai și a câștigului pe cap de locuitor înregistrat în Occidentul democrat și Orientul comunist din Europa, dar și în obținerea unor fonduri uriașe, capabile să sigure accesul la fabricarea celor mai sofisticate și mai avansate tehnologii de producere a armelor atomice nucleare și neutronice din spațiile terestre, maritime și aeriene. În pofida unor regrese și incertitudini înregistrate în anumite faze ale disputelor concentrate și dirijate de cele două super-puteri ce păreau să avantajeze Răsăritul, până la urmă superioritatea și victoria a aparținut în toate direcțiile Occidentului democrat.

Concentrarea economică s-a instituționalizat inițial la Paris, în 16 aprilie 1948, s-a format Organizația pentru Cooperare Economică Europeană, lărgită ulterior la 18, prin aderarea Germaniei Federale și a Spaniei, și înzestrată cu Consiliu, Comitet Executiv, Secretariat General⁵⁶, dar, din care S.U.A și Canada n-au făcut parte, însă au trimis observatori.

Lucrurile n-au mers prea bine, deoarece în cadrul Organizației s-a format o comunitate europeană de 6 state, care s-au opus formării unei zone de liber-schimb la nivel general. Șefii de state și de guverne din Franța, S.U.A., Germania Federală, Anglia au declarat, la 21 decembrie 1959, că statele industriale occidentale posedau destulă energie pentru a favoriza dezvoltarea țărilor mai puțin dezvoltate și a accelera ritmurile de desfășurare a relațiilor economice internaționale. 13 state din O.C.E.E. au hotărât la Paris că se impunea reformarea întregii instituții, au numit un grup de muncă și de inițiativă care să realizeze propunerea și să transforme ideile și principiile noi în fapte, instituții și operații economico-financiare lucrative și benefice. În decembrie 1960 s-a semnat la Paris Convenția pentru Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică intrată în vigoare la 30 septembrie 1961 care a cuprins de data aceasta atât S.U.A. cât și Canada și ulterior Japonia, Finlanda, Australia și Noua Zeelandă, fapt ce demonstrează că organismele economice ale lumii democratice au depășit limitele Europei și erau deschise spre universalism⁵⁷. Într-un context de globalizare a relațiilor internaționale economico-financiare a fost necesară această concentrare instituțională și de mobilizare a marilor capitaluri și apoi de penetrare a lor peste mări și țări, pentru a susține cu mai multe șanse de succes lupta surdă care se ducea – chiar dacă nu se recunoștea deschis – cu forțele omoloage din zona comună. O.C.D.E. avea și ea un Consiliu, Secretariat General și Comitet Executiv iar Statutul ei de funcționare s-a bazat pe acordurile mutuale ale tuturor membrilor ei. În cadrul O.C.D.E. au funcționat alte Comitete și Agenții de profiluri diferite, unele preluate de la vechea O.C.E.E., altele noi (Agenția

Europeană pentru Energia Nucleară, Acordul Monetar European etc.). Un rol important l-a jucat Comitetul de Ajutor pentru Dezvoltare, care a mărit volumul resurselor puse la dispoziția țărilor mai puțin dezvoltate, a analizat ratele și natura contribuției membrilor săi la programele bilaterale sau multilaterale de ajutor, a creat un Centru de formare a experților și un Comitet de Cooperare Tehnică⁵⁸. Totalitarismul comunist a contrapus acestei Organizații Consiliul de Asistență Economică Mutuală, în care, pe lângă statele din Europa Centrală și Răsăriteană au intrat Mongolia și Cuba, iar statele comuniste asiatice, ca Vietnamul de Nord, Coreea de Nord, China, admise ca observatori, au refuzat ulterior să participe la reuniunile Consiliului⁵⁹.

Între timp un grup de personalități au accelerat procesul de formare și de ființare a Europei Unite. Printre ei s-au numărat George Bidault (1899-1983), Jean Monnet (1888-1979), Robert Schuman (1886-1963), René Pleven (1901- !), Paul Henri Spaak (1899-1972), Alcide De Gasperi (1881-1954) și alții. Bidault a avut rezerve față de atitudinea puțin amicală a șefului său, generalul Charles de Gaulle, dovedită în raport cu anglosaxonii în general și indiferent de faza naționalistă de la sfârșitul vieții sale, cel puțin în anii 1949-1950. După aceea a fost un promotor convins al politicii bazate pe Alianța Atlantică și pe Uniunea Europeană. Acești oameni politici au făcut parte din partide diferite, dar pe toți i-a unit, dorința de a da viață unei Europe Unite încadrate armonios în O.N.U. și cu un rol notabil în lume. Monnet a fost economist de formație, dar a avut multă experiență în viața și în funcționarea instituțiilor internaționale, fiind, între 1920-1923, Secretar General Adjunct al Ligii Națiunilor. Chiar în 1940, când Franța era cu cuțitul la gât, el i-a propus lui Churchill formarea unei Uniuni Franco-Britanice. Monnet a crezut sincer în utilitatea unei Uniuni Europene atotcuprinzătoare pe plan economic, politic și militar. Fiind foarte realist a propus ca greutățile ce se vor ivi să fie înlăturate cu grijă și multă răbdare și scopul esențial și fundamental să fie atins fără grabă, treaptă cu treaptă, prin ceea ce el a numit

politica sau procedura funcționalismului care a constat în transferarea graduală a unui număr de „funcțiuni“ sau „sfere de activități“ de la controlul național la cel surpanațional. Într-un fel și Monnet l-a continuat pe Aristide Briand, dar, prin rezultatele concrete atinse de el sau prin metodele și soluțiile propuse pentru funcționarea eficientă a instituțiilor comune, această personalitate a meritat pe deplin să fie numită „Tatăl Europei“.

El a fost ajutat în această construcție europeană de Robert Schuman, personalitate de frunte a Mișcării Catolice de orientare democrat-social-creștină. Luptător în Rezistență, a fost arestat de germani, dar a trecut peste orice resentiment, a realizat că francezii și germanii nu sunt numai și numai francezi și germani, dar sunt și vecini, creștini și europeni și, în măsura în care doreau să rămână proprietari și liberi era necesar să uite trecutul plin de războaie și de sânge, să devină prieteni și să-și armonizeze interesele și sentimentele în făurirea Europei Unite și în buna ei funcționare. Activitatea lui europeană, munca susținută depusă în forurile comune europene, nu l-au împiedicat deloc să-și facă datoria de patriot și de om de stat francez în calitățile lui de prim-ministru sau de ministru de Externe. René Pleven a fost concomitent și un european convins dar și un bun francez, de două ori prim-ministru, dar, care a fost nemulțumit de accentele naționaliste ale lui Charles de Gaulle, pe care l-a și părăsit împreună cu gruparea lui, ce dorea să armonizeze interesele franceze cu cele europene. Pleven a și dovedit că era un bun francez când a activat ca un membru important și cunoscut al Forțelor Franceze Libere dar, în anii postbelici, a dovedit că un bun francez nu era destul de bun francez dacă nu era și un bun european sau partizan convins și de nădejde al Europei Unite. Spaak, un socialist de esență democratică și umanistă și-a făcut din plin datoria de patriot belgian ca ministru de Finanțe, de Externe și prim-ministru, dar și de eminent european deschis și spre universalism în calitatea lui de Președinte al celei dintâi Adunări Generale a O.N.U. De Gasperi a provenit dintr-o familie bilingvă italo-germană din

Tirolul de Sud și, împreună cu toți ceilalți, a alcătuit o formidabilă echipă europeană care a iuțit pasul spre instituirea și funcționarea Europei Unite și concomitent, în calitatea lui de creștin-democrat, a fost premier de mai multe ori în guvernele de coaliție italiene între 1945-1953 care după 1949 acestea au sprijinit fără rezerve N.A.T.O.⁶⁰

La 26 octombrie 1948 s-a decis de către guvernele francez, englez, olandez, belgian, luxemburghez instituirea unui Comitet Permanent însărcinat să studieze și să dezvolte o federație europeană. Comitetul era format din 5 membri anglo-francezi, trei olando-belgieni și doi luxemburghezi. Teza franco-belgiană a marșat pe o adunare generală formată de parlamentele statelor membre cu vot deliberativ de profil bazat pe majoritate, iar teza britanică a contrapus o adunare diplomatică compusă din reprezentanții guvernelor. Discuțiile au fost dure, dar unde există democrație există și dialogul, care exclude monologul de orice tip și se ajunge la stabilirea unor compromisuri favorabile tuturor părților. S-a ajuns astfel la propunerea formării Consiliului Europei constituit dintr-un Comitet de Miniștri, care satisfacea teza britanică și o Adunare Consultativă ce onora pe cea franco-belgiană. Odată semnat Acordul de la Londra, de către cinci state, la 27-28 ianuarie 1949, s-a hotărât invitarea celorlalte state din O.E.C.E. la o conferință pentru elaborarea tratatului de constituire a noii organizații. Pe lângă cei cinci, la 28 martie 1949, s-au întâlnit la Londra, reprezentanții Italiei, Irlandei, Danemarcei, Norvegiei, Suediei, care au semnat, la 5 mai 1949, Statutul Consiliului Europei intrat în vigoare la 3 august același an⁶¹.

Prima Adunare Consultativă s-a ținut la Strasbourg, sediul Consiliului Europei, la 10 august. La Strasbourg și-a avut sediul și un Secretariat Permanent. Din Adunare au fost excluși comuniștii și partidele lor paravan și ea a fost formată în general din socialiști, liberali și creștin-democrați care au furnizat la început cei 140 de deputați trimiși de parlamentele statelor membre. Proportional cu numărul populației, englezii,

germanii vestici, francezii, italienii trimiteau câte 18 parlamentari, turcii 10, belgienii, olandezii, grecii câte 7, austriecii, suedezii, elvețienii câte 6, danezii și norvegienii câte 5 etc. și toți votau liber fără mandate imperative și restrictive de acasă – dar voturile se regrupau în funcție de apartenența politică și nu națională – și își ocupau locurile în ordine alfabetică și nu după statele naționale care i-au mandant tot acolo. Activitatea Consiliului Europei a fost impresionantă, fiind ilustrată de semnarea, până în iunie 1973, a 79 de convenții din care 67 erau în vigoare până la acea dată. De departe, din punctul de vedere al intereselor democrației și al susținerii ideilor, mecanismelor de funcționare și a prestigiului ei în lume, cea mai importantă a fost Convenția Europeană a Drepturilor Omului, fondată încă în 4 noiembrie 1950, dar și cele referitoare la reglementarea pașnică a conflictelor, la păstrarea sănătății publice, la asigurarea reală a tuturor drepturilor sociale ale celor ce muncesc exprimată prin Charta Socială Europeană semnată la Torino în 18 octombrie 1961⁶².

Practic vorbind, între lumea liberă a democrației și cea neliberă a totalitarismelor din Est, pe primul loc s-a desfășurat războiul tehnologic, și al informațiilor și, în cadrul lui, prima a produs mai mult și mai bine, a asigurat venituri mai mari pe cap de locuitor, a luat mai puțin de la gura popoarelor și din bugetul lor anual pentru cheltuielile lor militare, au oferit salarii și pensii mai consistente muncitorilor și funcționarilor. Producând mai mult și posedând monede convertibile serioase, etaloane și datătoare de ton în finanțele mondiale, s-a ajuns de pildă ca în S.U.A. rata proporțională dintre capitalul consacrat înarmării să fie în anumiți ani doar de 33% iar cel rămas societății civile să fie de 67% dar randamentul să fie mai mare decât în U.R.S.S. unde raportul era de 66% pentru cheltuielile militare și 34% pentru cele civile. Valoric, dolarii concentrați în cele 33% procente întreceau cu mult și fructificau tehnologic la cote mai înalte producerea sofisticatelor arme atomo-nucleare. În

Germania Federală raportul dintre capitalul militar și cel civil a fost uneori de 20 la 80 iar în Japonia de 4 la 96.

În fond, muncitorii olandezi, englezi, francezi, vest-germani, suedezi, danezi etc. n-au fost niciodată atât de „crunt exploatați“ de capitalism și de capitaliști, încât să călătorească doar prin miniștrii, deputații și șefii lor de stat. Ei au călătorit, n-au stat la cozi interminabile la mâncare, s-au bucurat de o politică de asigurări sociale temeinică, au avut parte de sindicate libere, au avut dreptul la grevă, care era real nu fictiv, înscris în constituțiile naționale, dar și în dreptul internațional din convențiile europene de profil. Problema muncitorească a putut fi rezolvată satisfăcător, cu răbdare, competență, pe cale legală și evolutivă, doar de regimurile parlamentare și de constituțiile lor democratice.

Nu putem să nu-l admirăm îndeajuns pe Karl Kautsky care, la începutul secolului al XX-lea, le-a atras atenția muncitorilor din Europa și indirect din lumea întreagă că trebuie să se ferească de dictatura bolșevică a lui Lenin și să-și rezolve revendicările sociale și cetățenești *numai și numai* în societățile democratice și pluripartidice pe cale legală, electorală și parlamentară, așa cum s-a și întâmplat prin partidele social-democrate, democrat-creștine, liberale, care prin impozitul proporțional pe venituri, prin politica socială și umanistă, prin asigurările de muncă, sănătate, boală și bătrânețe au făcut din muncitori oameni liberi și cetățeni onorabili. Karl Kautsky, prestigiosul autor al cărții *Communisme et terrorisme*, a dorit din tot sufletul să disocieze clasa muncitoare de terorismul comunist de tip leninisto-stalinist, și să o asocieze la tipologia societăților democratice parlamentare din Europa Occidentală. Detestând faptul că Lenin s-a lăudat că a găsit un model demn de urmat în dictatura iacobină și în Robespierre, Kautsky a afirmat, încă în august 1918: „În nici un caz nu este permis să se creadă că în Europa Occidentală se vor repeta evenimentele Marii Revoluții franceze. Dacă Rusia actuală arată atâtea similitudini cu Franța anului 1793, aceasta este dovada că ea

este aproape de stadiul Revoluției franceze ... Ceea ce se întâmplă acolo, nu este prima revoluție socialistă, ci ultima revoluție burgheză⁶³. Deși bolșevicii erau la putere doar de șase luni și numai câteva indicii lăsausă se întrevadă hecatombele de morți ce vor fi provocate de politica lor, tot în vara lui 1918, Karl Kautsky, care a refuzat și a condamnat dictatura minorității bolșevice bazată pe baionete și pe pumni și nu pe votul democratic – dovadă graba cu care a dizolvat în ianuarie 1918 Adunarea Constituantă – a afirmat profetic pentru evoluția raporturilor dintre social-democrați și comuniști de-a lungul întregului secol al XX-lea: „Opoziția dintre cele două curente sociale rezidă în opoziția dintre două metode funciar diferite: metoda democratică și metoda dictatorială. Cele două curente vor același lucru: emanciparea proletariatului și, odată cu el, a umanității prin socialism. Dar calea aleasă de unii este considerată de ceilalți ca fiind falsă și ducătoare la ruină. Revendicarea dialogului liber ne plasează emblematic pe terenul democrației. Dar scopul dictaturii nu este de a respinge opininea opusă, ci acela de a suprima în mod violent exprimarea ei. Astfel cele două metode ale democrației și ale dictaturii se opun de o manieră ireductibilă chiar înainte de începutul dialogului (sau a discuției). Una cere dialogul, alta îl refuză⁶⁴.

Iată de ce Lenin l-a urât funciarmente pe Kautsky, ca și pe Bernstein de altfel, dar și pe social-democrații, socialist-revoluționarii ruși de dreapta și de stânga, pe care în mare parte i-a și lichidat. După 1945, Dej nu i-a putut vedea în ochi pe Jumanca, Flueraș, Titel Petrescu și le-a dizolvat partidul unindu-l forțat cu cel comunist, sau de ce comuniștii est-germani, bătută măr în alegeri de social-democrații germani din zona sovietică i-au arestat și i-au lichidat urmând aceeași procedură ca în România, Cehoslovacia, Polonia etc. Aceste fapte demonstrează că adevăratele partide ale clasei muncitoare au fost cele socialiste, social-democrate, social-creștine, concentrate în Internaționale liber formate din parteneri egali, ce se respectau nu se ucideau, sau se absorbeau unii pe alții, pe când

liderii comuniști și-au permis, ca în numele clasei muncitoare, să instituie regimuri teroriste și totalitare sau au afirmat deschis că în numele ei, un grup de conducători, luminați de învățătura marxist-leninistă va institui dictatura ei și o va conduce în paradis. Nu cunoaștem cazuri în istoria Internaționalelor socialiste sau social-democrate din secolul al XX-lea, în care să fi fost executați lideri remarcabili ai mișcării muncitorești, dar istoria Cominternului dirijat de Moscova este suprasaturată de asemenea cazuri. Ce bine ar fi fost – o spunem doar retoric în cadrul unui experiment teoretic de laborator istoric și mental – ca proletarii din toate țările să se fie unit în jurul teoriei și a sistemului de idei social-politice profesat de Kautsky, și alții ca el, și nu în jurul teoriilor malefice elaborate, dar din nefericite și aplicate, de Lenin, Stalin, Troțki, Kamenev și alții.

Nu trebuie să se creadă că din punct de vedere economic și financiar, în lumea liberă totul a fost făcut doar de americani. Adevărul este că s-au îmbinat mai mulți factori și s-au combinat investițiile transatlantice cu cele atlantice într-un circuit cu dublu sens. Odată refăcute, trusturi europene multinaționale, ca Royal Dutch Shell, B.P., E.M.Y., Unilever au investit și ele participând la comerțul și piața mondială, inclusiv în schimburile cu piața americană, de unde au venit spre Europa și dolarii trimiși de concernurile Dupont, General Motors, J.B.M., creându-se astfel o interacțiune euro-americană. Europa Occidentală a oferit prin Keynes întregii lumi libere cunoscuta revoluție keynesiană macro-economică privind rolul vital al guvernelor democratice în hrănirea și menținerea climatului sănătos al afacerilor și investițiilor, în managementul crizelor prin susținerea cursurilor valutare, intervenții bănești, rate de interes și o politică mobilă și adecvată de la o perioadă la alta a sistemului de taxe și impozite. Europa Occidentală a fost activă și în finanțele mondiale, aducându-și o contribuție notabilă la îmbunătățirea sistemului monetar internațional declanșat la Conferința de la Bretton Woods care a dus la înființarea Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale,

pusă în funcție sub auspiciile O.N.U., dar cu rol important și în dezvoltarea economiei europene, care a permis ca în cele 16 state din O.E.C.D. populația să crească de la 244 milioane cât era în 1940, la 320 milioane în 1966, și 355 milioane de oameni în 1985, cu venituri solide pe cap de locuitor care nu suportă comparații cu cele înregistrate în Europa Centrală și Răsăriteană⁶⁵.

Dezvoltarea economiei europene s-a datorat și organismelor comunitare de profil puse în funcție după 1951, odată cu înființarea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, prezidată de Monnet, care a pus alături Franța, Germania Federală, Italia și Beneluxul, reușind astfel să prevină reapariția unor baze militar-industriale separate în fiecare din statele membre⁶⁶. Aceste state s-au înțeles să opereze un comerț liber cu cărbune și oțel, să-și reglementeze împreună cotele de producție și de competiție și în caz de crize manifeste și evidente să controleze, tot împreună, prețurile și producția. Anglia, mai egoistă și cu ochii la preferința comercială a Commonwealth-ului, stătea deoparte, dar, pe plan politic și militar acorda o prioritate indubitabilă relațiilor cu S.U.A și calității ei de membru activ al N.A.T.O., pe când Franța, fără să părăsească N.A.T.O., avea anumite rezerve față de „hegemonia” americană și căuta soluții de compromis prin formarea unei Comunități de Apărare Europeană. Au apărut discuții și controverse serioase în cadrul aceluși corp „deliberativ”, dar destul de șubred, înzestrat cu competențe și puteri proprii, care a fost Uniunea Europeană Occidentală din 1955, dar, toți au fost surprinși de Criza Suezului și de intervenția sovietică dură contra Ungariei. Occidentalii au realizat repede că diferendele politice și militare se vor estompa încet, dar sigur, dacă se va opera tot așa o comunitate economică europeană puternică, ce va sta la baza și va completa forța și prestigiul instituțiilor politice comune, deja în funcție, în marșul lor unitar spre făurirea Europei Unite.

Conferința de la Messina, din 1955, a deschis drumul spre integrarea economică ce se va derula în următorii 30 de ani, nu

fără unele greutăți și obstacole care nu i-au putut totuși bloca mersul ascendent spre împlinire. În 1957, se pun bazele Comunității Economice Europene (Piața comună), intrată în vigoare la 1 ianuarie 1958 și Euroatomului⁶⁷. S-au propus și s-au executat în anii următori operațiuni ca: abrogarea tuturor tarifelor interne, formularea unei politici comune în domeniul comerțului exterior, armonizarea agriculturii, transporturilor, taxelor, eliminarea barierelor din calea competiției libere, încurajarea mobilității forței de muncă, a capitalului, a spiritului întreprinzător și a productivității întreprinderilor. În pofida unui boicot incipient dirijat de britanici prin Aria Comerțului European Liber⁶⁸, s-a văzut în scurt timp că economiile din Piața Comună erau mai prospere decât celelalte și până la urmă, Anglia, Irlanda și Danemarca intră și ele în formație, părăsind Aria separatistă în 1973⁶⁹. Pentru englezi accesul în Piață nu a fost deloc ușor, deoarece, în 1961 și 1967, încercările lui Macmillan și Wilson au fost zădărnicate de veto-ul lui Charles de Gaulle care avea mereu câte un dinte contra lumii anglo-saxone și a rolului ei prea copleșitor în instituțiile europene, dar, în 1969, bătrânul general este exclus prin Referendum din viața politică franceză. Înainte de 1969, el a dorit să pună accentul pe „Europa patriilor“ și pe „comunitatea statelor-națiuni“, deschizând o bătălie contra Comisiei Europene a Pieței Comune comparată de unii cu lupta Împăraților germani contra Papilor. Dar Piața Comună s-a întărit semnificativ din punct de vedere financiar și teritorial. Din 1979, Sistemul Monetar European încadra valutele statelor membre într-un cadru-mecanism al ratelor de schimb menit să prevină fluctuațiile prea mari iar European Currency Unit (E.C.U.) deschidea drumul spre Uniunea Monetară Europeană și spre o valută unică europeană. Fondul European Social și Fondul European de Dezvoltare se ocupau de redistribuirea unor fonduri către regimurile mai puțin evoluat din punct de vedere social-economic. În 1975, un Referendum britanic a aprobat intrarea Angliei în Piața Comună, efectuată în 1973 și s-a pus

capăt vechilor interogări și dispute, iar în 1981 Grecia și în 1986 Spania și Portugalia urmau același drum completând numărul membrilor la 12: Belgia, Danemarca, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Portugalia, Spania, Anglia⁷⁰.

După un deceniu, această formație economică sănătoasă și viguroasă s-a dovedit a fi deschisă și compatibilă la aplicarea celor mai îndrăznețe înnoiri și soluții de perfecționare și de funcționare a sistemului integrării. Jacques Delors, fost ministru de finanțe al Franței, supranumit europeanul „fundamentalist“ de către adversarii săi, autor al aceluiași Single European Act (S.E.A.) a propus în 1985-1986 o serie de măsuri menite să făurească o piață unică pentru 320 milioane de clienți, spre 1992, suspendarea frontierelor interne, competiție liberă în afaceri, standardizarea și protecția consumatorului, armonizarea taxelor pentru valorile adăugate și a altor taxe indirecte, standardizarea telecomunicațiilor etc., introducerea votului majorității calificate în Consiliul de Miniștri, câte 10 pentru Germania Federală, Franța, Italia, Anglia, 8 pentru Spania, câte 5 pentru Belgia, Olanda, Grecia, Portugalia, câte 3 pentru Danemarca și Irlanda, 2 pentru Luxemburg. Majoritatea efectivă în luarea deciziilor se obținea cu 54 de voturi din 72 sau cu 75%⁷¹. Procesul integrării s-a accelerat în numeroase sectoare și, ca un semn și un sens al timpului, Consiliul Europei poseda din 1987 un Steag ce includea statele componente, prin cele 12 stele auri pe fondul albastru intens, ce amintea culorile apelor atlantice și mediteraniene limitrofe puterilor maritime democratice. Drumul spre o uniune perfectă era în plină expansiune și era accelerat și de Uniunea Economică și Monetară ca și de cele patru obiective fundamentale fixate în Memorandumul Belgian din martie 1990: Subsidiaritate, Democrație, Eficiență, Coerență. Franco-germanii le completează imediat cu armonizarea condeiilor în cadrul unor politici comune în domeniile securității, a diplomației, justiției și poliției. Mersul spre integrare nu mai putea fi oprit nici măcar de personalități „de

fier“ din interiorul Pieței Comune care au considerat, la un moment dat, că s-a mers prea repede sau s-a ajuns prea departe cu acest proces. Astfel, Margaret Thatcher, repetându-l parcă pe Charles de Gaulles, a început să atace proiectul „Europei super-statale“ - Delors vorbise și propusese ca în câțiva ani să ia ființă un nucleu al unui Guvern European – să combată dur instituirea „personalității europene identice“ și să strige de trei ori „Nu“ în calea mersului mai departe spre unificarea Europei. Doar un grup minoritar britanic au sprijinit-o împreună cu unii conservatori americani care n-au înțeles că Europa Unită va fi complementară S.U.A. în lupta pentru apărarea și promovarea democrației și O.N.U. și nu va deveni o Europă fortăreață antiamericană⁷². A existat deci o deosebire esențială și între unele proiecte germane din secolul al XIX-lea, care doreau o Europă Unită contra S.U.A. și Rusiei și politica Germaniei denazificate și democratice care a intrat într-o Europă Unită prietenă cu S.U.A.

3.5. Rezistența anticomunistă în Europa Centrală și Răsăriteană, extinderea și revitalizarea democrației și a speranței întregirii Europei Unite

În timp ce Europa democratică și liberă se integra, Europa comunistă și neliberă se dezintegra încet dar sigur. Acest proces de dezintegrare a fost benefic în dublu sens și anume a însemnat dispariția Tratatului de la Varșovia și a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc și, odată cu căderea comunismului, a deschis drumul spre integrarea europeană deplină. De fapt, partizanii sinceri ai Europei Unite au dorit ca ea să cuprindă toate statele europene, bogate și sărace, întrucât în formația veche și parțială Europa Unită a fost comparată cu un om în plină creștere (și dezvoltare), dar care merge încă „în scutece de copil“. Europa

urma deci să cuprindă și statele europene din Centrul și Răsăritul continentului, dar acestea trebuiau să se dezică de tradițiile totalitarismului, naționalismului și imperialismului.

Cea mai tristă perioadă a statelor comuniste – cea stalinistă din 1945-1953, a luat sfârșit odată cu moartea marelui dictator și a făcut loc fazei destalinizării din anii 1953-1964, dominată de figura lui Hrușciov, urmată și ea de „epoca stagnării“ din 1964-1985 reprezentată de Leonid Ilici Brejnev⁷³. Unii specialiști au folosit pentru anii de după 1953 termenul de „epoca post-teroristă“⁷⁴. Este drept că Gulagurile au dispărut, procesele politice s-au redus, s-a trecut chiar la eliberarea deținuților politici, la reabilitarea unor victime ale stalinismului, dar regimul comunist rămânea totalitar iar epoca post-teroristă n-a fost totuși lipsită de teroarea tancurilor rusești ce se mișcau rapid în spațiul Europei Centrale și Răsăritene, acolo unde Moscova credea că regimul era în pericol sau că partidele comuniste erau pe punctul de a pierde controlul asupra tuturor instituțiilor centrale și locale. Național-comunismul și o uriașă propagandă în mass-media au fost alte arme, care țineau în ființă regimurile comuniste. Chiar dacă șefii partidelor comuniste și-au subordonat serviciile speciale de securitate acestea au controlat sever societățile din Europa Centrală și Răsăriteană, în continuare.

Dar setea de libertate a omului n-a putut fi stinsă de forțele de represiune comunistă și ea lega într-un fel din străfunduri Europa Centrală și Răsăriteană de cea Occidentală. Lupta pentru libertate a subminat regimurile comuniste din interior, așa cum succesele Europei Unite o făcea din exterior. La 17 iunie 1953 muncitorii din Berlinul de Est ies pe stradă și declanșează o revoltă, reprimată de tancurile rusești care lasă în urma lor 51 de morți. Printre ei s-au aflat și câțiva membri „Stasi“ uciși de muncitori, iar în săptămânile următoare sunt operate mii de arestări pentru a băga groaza în clasa muncitoare în numele căreia se guverna⁷⁵. Alte mișcări și revolte de stradă s-au declanșat la Plsen și Brno în Cehoslovacia⁷⁶. În Polonia rezistența

era surdă, subterană și aproape continuă⁷⁷. Biserica poloneză catolică rezistă demn prin prelații și preoții ei și declară, în scris, că nu există și nu va exista vreodată o putere laică în țară care să reușească să-i despartă pe polonezi de Iisus Christos și de biserica atașată atât patriei cât și Sfântului Părinte de la Roma. Episcopii în scrisori pastorale apără autonomia individuală și personalitatea fiecărui creștin polonez, libertatea lui de gândire interioară și de manifestare exterioară, condamnând implicit forțările artificiale ale comuniștilor de a crea oameni de alt tip decât acela al Marclui Creator. În atmosfera mincinoasă a totalitarismului, care trâmbița deschiderea drumului spre o așa-zisă „lume mare și nouă“ a comuniștilor, biserica poloneză și-a făcut datoria apărând cu voce tare și în enciclice și pastorale scrise, adevărurile perene ale creștinismului, demnitatea și libertatea umană.

Tot biserica poloneză a întreținut viu și unit spiritul națiunii poloneze, privată de statul său de către ruși, prusaci și austrieci între 1794-1918 și a menținut trează în inimi și suflete speranța de a învinge nazismul ce i-a distrus patria – împreună și cu complicitatea inițială a rușilor – în cadrul celei de a patra împărțire a Poloniei în 1939 care a durat până în 1945. Atacând „completa reconstrucție a conștiinței umane“ propusă de comuniști, în „Scrisoarea Episcopatului către Tineretul Catolic Polonez din 1948“ se dădeau asigurări că tinerii polonezi nu vor fi privați de nimeni și nici despărțiți de Dumnezeu și de religie, de învățăturile și comandamentele sale. Biserica îi va crește, îi va educa și îi va apăra în spiritul demnității supreme ca fii liberi și raționali ai lui Dumnezeu, conectați și la destinul laic al lumii și al societății, dar și la salvarea eternă prin Biserica lui Christos. Copleșiți de reproșurile miniștrilor responsabili cu relațiile Stat-Biserică, care-i acuză de activități intense contra guvernului și a statului democrat-popular, prelații resping cu demnitate toate învinuirile și răspund că tocmai în acele vremuri și împrejurări, impuse de regimul comunist din

Polonia, cel mai periculos lucru pentru națiune ar fi despărțirea ei de Biserică, lucru ce nu se va întâmpla niciodată în Polonia. Clericii proveneau și ei din națiune, din țărani de la sate și muncitorii de la orașe. În trecut ei au ridicat primele școli, au fondat biblioteci, spitale, orfelinate, au propagat iubirea față de Dumnezeu fără să uite de iubirea față de aproape. Episcopii le scriau clar miniștrilor comuniști că dacă cineva a iubit într-adevăr Polonia și națiunea, accia erau în primul rând preoții care și-au dat viața pentru libertatea și fericirea lor de-a lungul secolelor, așa că era un non-sens să-i desprindă de la altare și să-i trimită în închisori⁷⁸.

În jurul Bisericii polone s-au concentrat multe cercuri ale societății urbane și rurale, din care unele au trecut și la lichidarea fizică a unor comuniști ca răspuns la represiunile organizate de ei contra forțelor democratice ale națiunii. Printre activiștii lichidați s-au numărat și câțiva evrei și guvernanți și anumite ligi legate de ei au cerut Bisericii să condamne aceste excese fiind manifestări ale Antisemitismului. Primatul a răspuns în 1946 că acei evrei n-au fost uciși din cauza antisemitismului din Polonia, ci fiindcă au fost activiști comuniști de frunte⁷⁹. Timpul a dovedit că Biserica polonă a condamnat hotărât și antisemitismului – ca și comunismul – și tocmai guvernării comuniști din Polonia au dat dovadă de asemenea sentimente, ulterior întâlnindu-se în timp și spațiu cu spiritul nazist dispărut, dar renăscut la scară mai mică, desigur prin politica colegilor sau adversarilor comuniști. Comuniștii polonezi au fost nevoiți să semneze mai multe acorduri cu puternica și invincibila de fapt Biserică a Poloniei începând cu anul 1950. Bierut și subordonații lui au contraatacat și au dorit să-și aservească Biserica deoarece nu s-au putut consola cu gândul că n-o puteau controla, subordona și folosi ca instrument al lor.

Cardinalul Wyszyński (1901-1981) le-a dovedit că strădaniile lor erau zadarnice, că birocratizarea și ctatizarea Bisericii catolice a Poloniei erau sortite unui eșec ireversibil, deoarece între Guvernarea Eternă a lui Iisus Christos și credincioșii lui

nu existau și nu vor exista nici un fel de intermediari. Sfânta Biserică va apăra cu hotărâre Guvernarea lui Christos, deoarece libertatea Guvernării lui Christos era identică și reprezenta cel mai puternic și mai vizibil semn al libertății de conștiință a omului. În concluzie, episcopii și preoții vor rămâne liberi în raport cu regimul laic în problemele spirituale, deoarece dacă ei erau liberi rămâneau liberi și fiii lui Dumnezeu cărora li se garantează libertatea de conștiință. Episcopii întruniți la Cracovia, în 1953, au respins în scris presiunile comuniste prin vocea Primatului. Guvernul a reacționat dur, l-a arestat pe Cardinal, l-a scos din Varșovia, l-a închis, dar, totul, a fost zadarnic. Rezistența acestei națiuni catolice politică și civilă, în aceeași măsură, a continuat și în subteran și la suprafață punându-i pe gânduri pe cârmuitorii comuniști.

În scurt timp aceștia au fost nevoiți să-l scoată pe Cardinal din închisoare, să respecte acordurile cu Biserica, universitatea și proprietățile ei, să stopeze colectivizarea țăranimii poloneze catolice, care rămâne proprietară și într-un fel liberă, să-i înlocuiască pe consilierii sovietici foarte detestați de națiunea poloneză, care operau în serviciile de specialitate comuniste din Polonia⁸⁰. Anumiți conducători comuniști polonezi, invitați la Congresul al XX-lea al P.C.U.S., din 1956, dacă n-au crezut vocile „mincinoase” și „intrigante” din presa imperialistă și „reacționară”, au avut ocazia să audă din gura lui Hrușciov că Moscova lui Stalin a ucis toată conducerea mișcării comuniste poloneze antebelice pe baza unor acuzații false și imaginare. Chiar în sânul conducerii comuniste de la Varșovia, apare un curent care dorea să-și hotărască singură structura fără să consulte neapărat Moscova. În 1956 izbucnesc mișcări simultane de revoltă în Polonia, care cer reforme și libertăți, iar la Poznan muncitorii, în numele cărora era guvernată țara strigă că vor „pâine și libertate” și cer rușilor să plece acasă. Considerând că asemenea manifestări erau prea periculoase și pentru ei, comuniștii polonezi îmbină concesiile cu represiunile și dispun „foc în carne vie”, ucigând 53 de muncitori. Îmbinând represiunea

cu concesiunea, echipa de la Varșovia reușește să rămână la putere și să controleze într-un fel situația generală, deși cedează și pierde controlul total în situații speciale. Oricum, comuniștii polonezi n-au avut de gând să se proclame neutri, să părăsească în plan diplomatic Moscova și Tratatul de la Varșovia, U.R.S.S. fiind în continuare în acei ani singura garanție externă puternică și serioasă a rămânării pe mai departe a „teritoriilor recuperate“ din vest și a celei mai mari părți din fosta Prusie orientală în frontierele Poloniei.

Hrușciov, acuzat de durii din „troika“ și de adepții lor că prin „dezghețul“ dus prea departe ar primejdi și funcționarea sistemului de securitate exterioară din „brâul roșu“, este îngrijorat și sosește pe neașteptate la Varșovia spre care se îndreaptă și diviziile rusești. Surprinzător pentru el, șeful comunist moscovit constată că Armata roșie poloneză blochează toate căile de acces spre capitală, în formații gata de luptă și de foc dacă diviziile ruse nu-și stopează ofensiva, iar liderii bolșevici polonezi se concentrează în jurul lui Wladislaw Gomulka pe care-l dorește secretar general, deși făcuse pușcărie sub acuzația de deviaționism de dreapta sau de naționalism șovin (sau poate tocmai pentru acest motiv). Hrușciov, după două zile de discuții, este de acord să accepte noua linie de la Varșovia și faptele împlinite deja înainte de 1956, fiind convins că drumul polonez al lui Gomulka spre socialism nu afectează interesele sovietice fundamentale. Pe de altă parte, U.R.S.S. nu putea să-și permită din punct de vedere militar, declanșarea unui conflict militar cu cea mai mare aliată a sa din Tratat și din lagărul comunist care, pe deasupra, se anunța în acel an și în anumite privințe foarte curajoasă și hotărâtă să nu cedeze întru totul în fața Moscovei. Mareșalul Rokosowski, deși polonez prin naștere dar rus și bolșevic prin educație și carieră în Armata roșie a lui Stalin, a trebuit să părăsească Polonia împreună cu consilierii săi⁸¹ iar în Armata populară poloneză au fost cooptați unii ofițeri din fosta Armată a Țării. Altor mai bătrâni li s-au plătit pensii.

După ce solii lui Gomulka, Wladyslaw Bienkowski și Zenon Klisko duc tratative în închisoare cu Primatul, acesta este eliberat, se întoarce în capitală, își reasumă toate competențele oficiale⁸², Biserica primește reprezentanți în Seim și se reintroduce educația religioasă în școlile publice pentru elevii ai căror părinți cer în scris acest lucru. În anii următori, însă, conducerea comunistă reprimă orice încercare de reintroducere a pluralismului politic real a sindicatelor libere și speriată probabil de propriile concesii făcute Bisericii încearcă zadarnic să-i reducă influența în sânul societății poloneze. După unii specialiști, liderii comuniști au sperat, că dezvoltarea industriei și științei îi va îndepărta pe toți polonezii și mai ales pe muncitorii de Biserică și îi va apropia de partid, dar lucrurile au evoluat exact invers în anii următori plini de confruntările dintre regim și oponenții ei din societatea civilă poloneză. Paralel cu cedările parțiale din Polonia, tot în 1956, Hrușciiov recunoaște și drumul propriu spre socialism ales de Tito care a rupt-o cu Moscova din 1948 și s-a aliniat lumii a treia și statelor neutre.

În Ungaria, națiune catolică și parțial protestantă, s-a declanșat însă un conflict violent cu regimul comunist represiv intern și extern, iar aici unii generali, ofițeri și soldați maghiari comuniști se luptă cu „Camarazii“ și tovarășii militari sovietici „eliberatori“. Pe străzile Budapestei rezistența cea mai înverșunată contra armatelor Moscovei s-a înregistrat tocmai în cartierele muncitorești. Ernő Gerő, succesorul lui Rákosi, a fost primul care i-a chemat pe sovietici la sfârșitul lui octombrie 1956 pentru a-l sprijini să rămână secretar general. Totuși Andropov nu-l agreează și dorește să-l pună șef pe János Kádár care, ca și Gomulka, fusese închis în perioada stalinistă. Acesta devine secretar general, iar Gerő este dus la Moscova pe urmele lui Rákosi. Presiunea democratică exercitată de națiunea maghiară crește în intensitate, prim-ministrul comunist Nagy Imre cheamă în guvern și miniștri necomuniști, anunță retragerea din Tratatul de la Varșovia și proclamă neutralitatea (probabil spera să obțină în acest sens sprijinul diplomatic

internațional oferit Austriei în 1955). Nu este exclus ca acest prim-ministru comunist – care făcuse pușcărie de aceeași culoare – să se fi scârbit de totalitarismul comunist intern și de U.R.S.S., în care vede și o și proclamă cu voce tare, cea mai periculoasă putere imperialistă de pe glob. Ungurii se concentrează și în jurul Cardinalului lor eliberat Mindszenty József (1892-1975) care fusese condamnat la închisoare pe viață în 1948, pentru a adânci lupta împotriva ateismului comunist.

Pe moment, totul a fost însă zadarnic, deoarece, după câteva fente de convorbiri și promisiuni sovietice de retragere a Armatei Roșii, tancurile acesteia se prăbușesc peste mica Ungarie care apelează în van la O.N.U. și la protecție internațională. Ungurii însă luptă, potrivit unor estimări niciodată certe, ei lasă pe câmpul de onoare al morții pentru o viață liberă, 3.000 de oameni la care se adăugau și 15.000 de răniți. Peste 200.000 de maghiari s-au refugiat în lumea liberă, iar în țară unii participanți la revolta comunistă au fost executați (după unele date 293 după altele 2.000). Printre cei executați au fost și Nagy Imre și apropiații lui, care n-au recunoscut nici legitimitatea intervenției ruse „salvatoare“ a regimului de democrație populară, și nici pe aceea a instalării lui Kádár la putere. Alături de ei au fost executați și militari, în frunte cu Pál Maleter, ministrul Apărării al lui Nagy Imre, comuniști civili ca József Szilágy care în timpul procesului s-a transformat din acuzat în acuzator la adresa comuniștilor ce-l judecau, spunându-le – printre altele – că închisorile regimului fascist al lui Horthy erau sanatorii în comparație cu cele ale regimului de democrație populară. De fapt, unii gazetari comuniști, ca, de pildă, Geza Losonczy, devenit ministru, a murit în închisoare înainte de a apuca zilele procesului. În pofida înfrângerii de moment, însoțită și de 25.000-26.000 de condamnări la închisoare⁸³ a urmat un dezgheț real, nu numai prin amnistierile generale de după 1960, dar și prin reforme economice și sociale semnificative care au dus la socialismul „gulașului“, la mica industrie privată, la fermieri unguri productivi și bine situați

material, la refacerea unor sectoare ale economiei scăpate de sub incidența centralizărilor forțate, lucru pentru care până și unii reformatori sovietici i-au invidiat pe cei de la Budapesta. Deci sângele vărsat în 1956 n-a fost zadarnic, a dat roade în timp și a dus la îmblânzirea regimului.

Unii specialiști în istoria recentă au susținut – poate în mod obiectiv – că românii n-au putut riposta altfel în anii stalinismului, deoarece aici teroarea era mai mare iar Stalin era cu ochii în primul rând pe România, Polonia, Germania Orientală. Nu suntem și nici nu dorim să devenim specialiști în istoria contemporană, de care ne-am interesat în acest material doar ca fiind „fiica” sau urmașa celei moderne și în calitate aproape de „amator” ne-am permis să ne exprimăm numai câteva considerații generale asupra evoluției secolului al XX-lea și a sintezei 1918-1945-1947-1989-1991. În consecință, îi întrebăm tot retoric și îi lăsăm pe specialiștii adevărați să găsească explicațiile la faptul că polonezii și est-germanii au ripostat într-un fel, mai deschis, mai direct și în plină stradă iar românii mai ascuns, mai indirect și la adăpostul codrilor. Oricum, însă, și în România anului 1956, dacă regimul comunist colaborează cu Moscova, unele cercuri intelectuale și universitare – și nu numai – se solidarizează cu mișcarea anticomunistă și antirusă din Ungaria iar în anii următori tot mai mulți români protestează în diferite forme, militează pentru sindicate și gândire liberă iar muncitorii organizează greve și manifestații publice în Valea Jiului și Brașov⁸⁴. Paralel, în toate statele comuniste care vrând-nevrând, au trecut de la teroarea și lichidarea fizică la cea psihologică, ideologică și politică, au continuat mișcările de protest și de condamnare politică în numele democrației și a libertății omenești până la dispariția regimului.

În 1968, în noaptea de 20 spre 21 august, sub numele de cod „Dunărea” – pe care unii europeni din secolul al XIX-lea ar fi dorit-o ca nucleul unei Mici Europe Orientale – mareșalul Greciko, Ministrul apărării sovietice, a declanșat atacul

împotriva Cehoslovaciei, cu 27 de divizii însumând 400.000 de soldați ruși, bulgari, est-germani, polonezi și unguri și înzestrate cu 6.300 tancuri, 800 avioane și 2.000 de tunuri. Istoria n-a cunoscut atacuri ale unui grup de state N.A.T.O. contra unui singur membru N.A.T.O., ceea ce a însemnat și înseamnă că situația Europei Occidentale era normală și calmă nu ca cea a Europei Centrale și Răsăritene. Deci, în epoca „post-teroristă“ teroarea tancurilor rusești se desfășura impetuos pe șenilele lor. În 1968, Cehoslovacia avea 14.300.000 de locuitori, cu mult sub jumătatea locuitorilor francezi din 1940 care au fost atacați de naziști cu doar 2.500 de tancuri iar în iunie 1941, U.R.S.S. a fost atacată cu 3.580 de tancuri. Rezistența cehoslovacă a fost pașnică, dar generală, publică și stradală și au căzut uciși 90 de oameni, au fost arestați unii lideri comuniști ce au dorit să umanizeze și să liberalizeze regimul dar, sub presiune populară, au fost eliberați și reinstalați în posturi, spre disperarea atacatorilor care au dorit instalarea unui guvern „muncitoresc-tărănesc“ care să nu le mai creze nici un fel de probleme. Împotriva intervenției au continuat luni de zile protestele pașnice dar semnificative – oameni, patrioți adevărați, democrați și dornici de libertate – s-au transformat în „torțe vii și arzânde“ – ca, de pildă, studentul Jan Palach, care, prin sacrificiul său a provocat alte proteste și manifestații de stradă. Mult mai târziu, în 1987, Babeș, în numele românilor – patrioți, anticomuniști și iubitori de libertate, se transforma și el în „torță vie și în flăcări“, ceea ce demonstrează că deși cu întârzieri și cu intensități diferite, protestele și rezistența împotriva regimului comunist s-au generalizat în Europa Centrală și Răsăriteană. În 1969, studentul Jan Zajic, l-a urmat în moartea prin ardere de viu spre viața liberă pe Palach iar la Jihlava, în Moravia, împreună cu ei ardea și comunistul de 40 de ani, Evzen Placek care, probabil, a realizat ce eroare a comis când s-a declarat membru al partidului comunist⁸⁵. Încet, dar sigur, mulți comuniști, scârbiți de evenimentele din 1956, 1968, renunță la mesianismul lor

ideologic iar euro-comuniștii italieni, francezi, spanioli etc. resping principiul dictaturii proletariatului și metodele dure de represiune folosite de lagărul socialist, declarându-se pentru pluralismul politic și parlamentarism.

În condițiile în care Nixon duce tratative cu China comunistă, U.R.S.S. participă împreună cu sateliții ei la Conferința de Securitate și Cooperare de la Helsinki din 1975. Statele maritime democratice au afirmat că nu vor folosi forța contra dominației sovietice în Europa Centrală și Răsăriteană, recunosc frontierele existente, exceptând schimbările pașnice obținute prin consimțământ mutual, extind schimbul economic cu Estul, dar obțin de la statele comuniste promisiunea că vor garanta drepturile omului și vor promova schimburi culturale și interumane Est-Vest. Libertățile omului și ale cetățeanului, proclamate diplomatic ca fiind obligatorii și necesare pentru toți europenii, au contribuit în anii următori la subminarea treptată dar sigură a comunismului. Comitetele Helsinki, Charta 77, Solidaritatea etc. adâncesc lupta anticomunistă în Europa Centrală și Răsăriteană. Sfântul Părinte de la Roma, originar din Polonia, acționa cu ardoare și cu tărie spirituală pentru făurirea unei Europe Creștine și libere. Margaret Thatcher, de la Londra îngrijora Kremlinul cu critica ei sarcastică la adresa comunismului iar Reagan nu s-a sfiit să denumească public Uniunea Sovietică drept imperiul răului sau al diavolului⁸⁶. În 1989, Gorbaciov și Bush au anunțat sfârșitul războiului rece, iar comuniștii, ca Honecker, Husák, Kádár, Ceaușescu, Jivkov, Hodja, sunt alungați, după care dispare în scurt timp însuși imperiul „diavolului roșu”⁸⁷. A fost clar că, din moment ce tancurile rusești nu se mai puneau în mișcare pentru apărarea regimului totalitar, comunismul a murit, așa cum aceleași tancuri l-au născut în anii 1945-1948 în Europa Centrală și Răsăriteană.

În anumite privințe anul 1918 renaște după dispariția imperiului sovietic prin revigorarea statelor independente: Lituania, Estonia, Letonia, înghițite de Moscova în 1940,

Armenia, Georgia, Azerbaidjan, Tadjikistan, Ucraina etc. încorporate în anii 1920 iar a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care a înregistrat anumite succese prin unificarea unor state moderne din centrul continentului european, se repune în funcție prin reunificarea Germaniei. „Ceea ce aparține «întregului» – spunea Willy Brandt – „crește și se dezvoltă acum împreună”⁸⁸. Când fosta R.D.G. a devenit parte a Republicii Federale ea a devenit automat, prin această fericită reunificare cu puternicul stat german democratic și, deci prin el, parte a Europei Unite, fără nici o rezervă și fără comentarii. Chiar dacă Bundesbank-ul a avut anumite propuneri și rezerve de ordin financiar, puternica marcă germană de vest s-a schimbat la rata de 1 la 1 cu slaba marcă germană orientală, germanii democrați bogați oferindu-și sprijinul pentru integrarea germanilor săraci în structurile socio-economice și instituționale ale Republicii Federale. Mulți au crezut că Bonn-ul se va concentra doar spre ridicarea Germaniei Răsăritene la nivelul celei Occidentale și își va uita sau își va părăsi vocația europeană. Nimic mai fals, întrucât Articolul 23 al Legii Fundamentale privind reunificarea Germaniei a stipulat clar că și în noua formulă și structură, Republica Federală – care recunoscuse în 1990 și frontierele Poloniei – își va concentra atenția și eforturile spre realizarea unei Europe Unite. R.D.G. a avut o situație de excepție în raport cu celelalte state excomuniste, întrucât a intrat concomitent în propriul stat național federal și în Europa Unită⁸⁹.

În 1992, prin Referendum, deci printr-o autodeterminare bazată pe voința majorității exprimată în această formă, Slovacia se despărțea pașnic și democratic de Cehia⁹⁰, așa cum și Norvegia se despărțise de Suedia în 1905. Chiar și în acest caz, autodeterminarea națională a Slovaciei amintește, ca principiu, de Anul 1918 iar prin schimbarea pașnică a frontierelor pe calea consimțământului mutual este consfințită și Conferința de la Helsinki, dacă slovacii au considerat că ei constituie o altă națiune cu interese specifice sau separate, lucru acceptat și de cehii democrați din 1992, comparabili cu suedezi

din 1905. Slovacia n-au fost perfect mulțumiți de statutul lor nici în perioada interbelică iar în timpul celui de Al Doilea Război Mondial și-au avut un stat propriu, iar după aceea, simțindu-se probabil un fel de vioară a doua în comparație cu Praga, au acționat pentru reactivarea unui stat independent. Tot așa s-au simțit și croații și slovenii catolici. Aceștia, în plus, s-au simțit înșelați și frustrați de concentrarea esenței puterii în Belgradul ortodox în defavoarea Zagrebului și Ljublianei catolice. De fapt, încă din vremea lui Ljudevit Gaj a funcționat din plin, în secolul al XIX-lea – dar și după aceea – dilema: croații, sârbii, slovenii reprezintă o singură națiune cu trei nume diferite sau chiar trei națiuni diferite. În secolul trecut a existat și o anumită concurență între ideea mare croată și ideea mare sârbă, adică între concentrarea speranțelor de emancipare a slavilor de sud în jurul Belgradului sau al Zagrebului. Lucrurile au devenit clare și conflictele s-au adâncit după ce la 1878 croații și slovenii salută intrarea Bosniei și Herțegovinei sub administrația Austro-Ungariei – sperând probabil că dacă reușeau să obțină Regatul Tripartit al Croației, Sloveniei și Dalmației vor încadra în el și Bosnia și Herțegovina – pe când sârbii din Croația și Slovenia și, mai ales, cei din Serbia independentă își exprimă dezaprobarea.

În Primul Război Mondial croatul Trumbić s-a apropiat de sârbul Pašić, nu atât de frica ungarilor și austrieșilor pe cale de a fi învinși și de a-și pierde regatele și imperiile multinaționale, cât mai ales de frica italianilor victorioși care-și doreau coasta dalmațică. Dar prezumția și dorința fierbinte a slavilor de sud catolici a fost și a rămas clară și anume Zagrebul și Ljubliana urmau și trebuiau să fie egale cu Belgradul, așa cum promitea nominal și titulatura noului stat din 1918 Regatul Sârbo-Croato-Sloven. Dar Belgradul impune ideea Serbiei Mari, destituie, pensionează forțat sau chiar arestează membrii ai elitei militare croate, jignește și înlătură funcționarii de stat și magistrații deosebit de competenți croați – care și-au avut statul lor autonom și înainte de 1918 pus în funcție de Nagobda din

1868 – dar și sloveni care au dobândit dexterități și abilități politice parlamentare la Viena și multe competențe locale în administrație și justiție. În condițiile în care se impune centralismul de stat sârb și ortodox, croații se revoltă, Radić Stephan apelează la Consiliul Suprem Aliat cu petiții semnate de sute de mii de croați și, din păcate, chiar la Stalin, pentru a obține independența. Croații și slovenii – aceștia doar parțial și într-un stil mai moderat – continuă lupta contra Belgradului, inclusiv prin boicot parlamentar, după care se încearcă repetate și numeroase compromisuri, se reiau activitățile parlamentare, dar, în mod bizar, sârbii fundamentalisti în susținerea ideii Serbiei Mari, aplică parlamentarismul cu pistolul și-lucid pe Stjepan Radić și pe câțiva din colaboratorii lui.

Urmează dictatura regală a lui Alexandru Karagheorghević care interzice toate steagurile naționale, în frunte cu cel sârbesc, împarte țara numită acum Iugoslavia, în 9 banovine (provincii) botezate după munți, râuri și văi, încercând să oprească vărsările de sânge și să domolească spiritele agitate până la paroxism. Când încearcă să reintroducă regimul monarhic parlamentar și să pună în funcție și împăcarea cu slavii catolici, regele Alexandru este ucis la Marsilia de teroriștii macedoneni aliați cu ustașii croați. A fost o istorie a șanselor pierdute de Iugoslavia și funcționarea ei așa cum s-a întâmplat anterior și cu ocazia ratată spre sfârșitul vieții lui Pašić care, înainte de a muri, a realizat – când era însă târziu că trebuia făcut ceva serios pentru înlăturarea conflictului sârbo-croat și instituirea unui modus vivendi în țară. O ultimă licărire de speranță a fost elaborarea aceluiași Sporazum – mult mai consistent decât Nagodba croato-maghiară din 1868 – contract de stat încheiat sub egida Prințului-regent Paul și a croaților moderați concentrați în jurul lui Vladko Maček care a instituit o Croație puternică și într-adevăr egală cu Serbia ce avea 4.800.000 de cetățeni dar, totul s-a petrecut spre marea nemulțumire a sârbilor din Croația care s-au considerat trădați de Belgrad⁹¹.

Însă și din această încercare n-a rezultat decât o altă nereușită, deoarece sângele vărsat până atunci a dat naștere la resentimente adânci și la pofte de despărțiri totale și ireversibile care s-au manifestat din plin în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, ce revitalizează ideea Croației independente și o pune în funcție. Masacrele balcanice s-au derulat în anii celui de Al Doilea Război Mondial și în primii ani de pace, începând cu cele dintre ustași și cetnicii sau comuniștii sârbi, apoi între aceștia din urmă, la care s-au adăugat luptele contra ocupanților germani și după înfrângerea lor s-au comis crime contra populației civile germane și maghiare. Comunismul domolește spiritele și menține Federația iar croatul Tito – care și-a permis să dea cu „barda“ și în Stalin la 1848 – s-a autointitulat spre sfârșitul vieții și dictaturii sale „ultimul“ iugoslav. Nemulțumirile crup în 1991-1992, croații și slovenii se consideră națiuni diferite de cea sârbă care, rămasă tributară vechii idei a Serbiei Mari care o nega de iure și de facto pe cea iugoslavă, se opune independenței slavilor catolici și conflictul degenerază în războaie naționale sângeroase, însoțite de genociduri și de crime contra civililor, când luptele se extind în Bosnia, Herțegovina, Kosovo⁹². Intervenția forțelor militare N.A.T.O. devine inevitabilă pentru domolirea crimelor și pasiunilor sângeroase, prin eradicarea acestui focar local de război fierbinte și pe harta Europei apar noi state ca Slovenia, Croația, Bosnia-Herțegovina, Macedonia.

În concluzie, așa-numitele destrămări ale Federațiilor Cehoslovacia și Iugoslavia în anii 1992 – care după unii ar pune sub semnul întrebării sau ar distruge spiritul și ordinea europeană instituită de Anul 1918 – o confirmă prin dreptul de autodeterminare până la despărțirea de stat exprimat pașnic sau sângeros de slovaci, croați, sloveni care – repetăm – s-au considerat și era atât treaba lor cât și dreptul lor să se considere națiuni diferite de cehi sau sârbi. Aceste două cazuri specifice nu se pot și nici nu se vor putea extinde vreodată asupra altor state din zonă, întrucât nimeni nu a auzit vreodată de mai multe

„națiuni“ polone, mai multe „națiuni“ letone, lituanicene, estone și române. În cazul românilor, însă, sovieticii au reușit prin persuasiune și presiune malefică exercitată în viața, mințile și mentalitățile mai multor generații, să creeze falsa impresie a unei națiuni „moldovene“ cu statul ei Moldova dintre Prut și Nistru – cu o prelungire rusofonă funestă și peste fluviu. După căderea comunismului, românii devastați material și spiritual de comunism, dezorientați, săraci și nehotărâți, nu-și sorb cel de la doilea Milcov – Prutul – și mărșăluiesc în Europa cu două state române, dintre care cel de-al doilea, botezat Republica Moldova, n-ar trebui să fie decât partea răsăriteană a primului. Dar, deși Pactul Ribbentrop-Molotov a fost declarat caduc, românii „mici“ de peste Prut nu se pot exprima sau nu vor să se exprime prin Referendum pentru refacerea unității naționale, în sensul hotărâtor de la Helsinki, care a prevăzut schimbarea pașnică a frontierelor prin consimțământul mutual al părților interesate și nici românii „mari“ nu întreprind nimic serios pentru a transforma „podul de flori“ în pod de piatră și de contact solid și continuu cu frații lor răsăriteni. Dimpotrivă, se semnează tratate cu imperiul roșu cu puțin timp înaintea dispariției lui de pe scena unei istorii triste și desperate, ce-i poartă pecetea peste timpuri. Dar Barițiu spunea că istoria nu stă ci curge ca Dunărea și dacă vreodată se va dori unificarea ea se va putea exprima democratic și pașnic, concomitent, de ambele părți interesate și conectate împreună, nu separat, la Europa Unită unde, dacă nu există două Germanii – și nici nu trebuia să existe vreodată –, nu trebuie să ființeze nici două Românii care, în condiții normale de pace și de securitate internațională democratică, n-ar fi fost niciodată despărțite.

Este clar că rezistența adâncă, tăcută sau publică, efectuată de popoarele din Europa Centrală și Răsăriteană împotriva comunismului, a fost completată în mod fericit de criticile și presiunile exercitate din afară de statele democratice occidentale, iar succesele certe de ordin economic și tehnologic accelerate și de mobilitatea și libertatea generală a cetățenilor, de conexiunea

promptă a informațiilor, de asigurarea unor venituri solide pe cap de locuitor în spațiul Comunității Europene, au contribuit și ele în felul și cu greutatea argumentelor lor la căderea Blocului sovietic european în totalitatea și întregul lui. Moștenirea comunistă înregistrată în 1992 de statele excomuniste din Europa Centrală și Răsăriteană este semnificativă în privința rămânerii în urmă a venitului pe cap de locuitor, în comparație cu statele Comunității Europene: România 1.089 dolari – Portugalia 8.521, Bulgaria 1.329 – Grecia 7.689, Cehia 2.437 – Belgia 21.815, Ungaria 3.009 – Danemarca 27.485, Polonia 1.963 – Germania 22.032, Slovacia 1.908 – Irlanda 13.758⁹³ etc.

După unii oameni de stat și gânditori sau comentatori politici, revoluția anticomunistă din 1989-1991 a lăsat în urma ei trei Europe: Europa democrațiilor stabile și dezvoltate din Occident, Europa supranumită Triunghiul de la Vișegrad cu Polonia, Ungaria, Cehia, dar spre care se uită și Slovenia și Slovacia și acea Europă ce cuprinde celelalte state din fostul Bloc sovietic⁹⁴. Considerăm că abia acum, după căderea dictaturilor comuniste și extinderea în spațiile europene a regimurilor democratice, s-au creat condiții mai favorabile pentru completarea pe etape sau pe faze a unei adevărate Europe Unite în limitele ei firești și naturale.

După unii Europa avansată și unită deja ar trebui să integreze mai departe toate statele dacă vrea să evite „catastrofa externă”. Unii gânditori, pesimiști la prima vedere, dar realiști prin concluziile stabilite, au fost speriați de teoria desfășurării ciclurilor în evoluția istoriei generale care readuc la ordinea zilei și reactivează și așa-numitele cicluri ale răului deci, războaie, emigrări masive, dictaturi etc.

Dar toate aceste angoase inspirate de anumite viziuni apocaliptice ale unui trecut amar și dureros trebuie să treptat dar sigur depășite întrucât mesajul ce-l transmite secolul al XX-lea, care a scăpat și de nazism și de comunism, este credința învederată și de nezdruccinat că democrațiile interne și democrația internațională instituționalizată, vor face și fac casă

bună, se vor consolida, inclusiv prin completarea Europei Unite de azi, încadrată în O.N.U. În această organizație mondială, ca și în partea ei componentă numită Europa Unită, s-a realizat deja pe baza valorilor perene ale umanismului și creștinismului și cele ale democrației, înțelegerea, consimțământul și armonia între general și particular, internațional, zonal și național. Practica istorică sau istoria recentă a dovedit fără dubii că din moment ce omenirea a luptat atât de mult să scape de nazism, de comunism, de război, este nevoie de un control internațional militar, politic, economic, vigilent și capabil să evite renașterea ciclurilor răului, a dictaturilor de orice culoare și să înlăture pentru totdeauna din istoria omenirii genocidurile, focarele locale de război sau reapariția unor tirani siniștri de genul lui Hitler, Stalin, Lenin. Din trecut trebuie păstrate valorile democrației și cele perene ale creștinătății.

Dorim doar să readucem în memoria celor care au făurit parțial Europa Unită și vor s-o lărgească la limitele ei firești mesajul lansat de Victor Hugo care referindu-se la evenimentele epocii sale (1876), a spus: „Cece ce se întâmplă în Serbia demonstrează necesitatea Statelor Unite ale Europei, iar guvernelor dezunite trebuie să le succedă popoarele unite. Să terminăm odată cu imperiile ucigașe, să distrugem fanatisme și despotisme, să distrugem valeții săbiilor ascuțite, a superstițiilor și dogmelor care doresc domnia militarimii, să punem sfârșit războaielor, masacrelor și carnagiilor. Să promovăm gândirea liberă, schimburile libere, fraternitatea. Este pacea chiar atât de dificil de obținut? Republica Europei, Federația Continentală, nu există altă politică decât aceasta!”⁹⁵ Totodată adepții de acum ai lărgirii Europei Unite nu trebuie să uite nicidecum marile personalități politice, științifice și culturale care, în perioada interbelică au constituit un liant între 1918, Liga Națiunilor – O.N.U., ideea de Europă Unită și s-au concentrat în jurul Uniunii Pancuropene al lui Coudenhove-Kalergi. Din Franța, în jurul Uniunii Pancuropene și-au unit gândurile și speranțele

politicieni ca Briand, Caillaux, Blum, Herriot, Painlevé, Paul Boncour, Daladier, Albert Thomas, din Cehoslovacia Eduard Benes și Thomas Masaryk, din Germania președintele Reichstagului Paul Loebe, Konrad Adenauer, din Italia ex-președintele Consiliului de Miniștri Francesco Nitti și contele Sforza, din Grecia Nicolas Politis, ca să nu mai vorbim de savanți și scriitori de talia lui Albert Einstein, Thomas Mann, Sigmund Freud, Rainer Maria Rilke, Paul Claudel, Paul Valéry, Jules Romains, Miguel de Unamuno, José Ortega y Gasset⁹⁶.

Cât despre făurirea Europei Unite pe etape sau pe zone merită să ni-l readucem în memorie pe Dimitrie Brătianu care după luptele grele din 1848-1849 scria maghiarilor să nu se mai flageleze cu dreptul lor istoric și de cucerire, să accepte propunerile de fraternitate și de egalitate înaintate de români și slavi și, împreună, peste mormintele strămoșilor, să făurească o Confederație Dunăreană care să deschidă perspective noi pentru toți⁹⁷.

Note

¹ Joannis Loucas, *La pensée géopolitique anglo-saxonne au temps des Conférences de la Paix (1919-1920)*, în „La fin ...”, p. 141-156.

² Vezi pe larg C.A. Macartney, A.W. Palmer, *Independent Eastern Europe. A History*, London, New York, 1962, p. 411-449 la Capitolul *The End of the Independence* și cu harta de la p. 410: *Territorial Changes. 1938-1941*.

³ R.R. Palmer, Joel Colton, *A History of the Modern World since 1815*. Seventh Edition, New York, Toronto, 1992, p. 843-845 la Capitolul *The Years Axis Triumph Nazi Europe. 1939-1940: Poland and the Fall of France. Le Monde et son histoire. Nos contemporains*, X, tome 1, par Marcel Roncayolo, Bordas-Laffont, 1971, p. 9-27.

⁴ Kennedy, Bailey, *op. cit.*, p. 425-427; Bailyn, Dallek etc., *op. cit.*, II, p. 752-754 cu accent pe *U.S. Aid to Britain*.

⁵ Suciu, *Antecedentele dualismului ...*, Idem, *Programele naționale ...*, în „Revoluția de la 1848 în Europa Centrală ...”, Cluj, 2000, p. 25-50.

⁶ Idem, *Aspecte ale politicii de asupraire națională și de maghiarizare forțată a românilor din Transilvania în timpul dualismului*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca”, XXVIII, 1987-1988, p. 303-304.

⁷ François Fejtő, *Histoire des démocraties populaires. L'ère de Staline. 1945-1952*, 1956, p. 117-164; Joseph Rothschild, *Return to Diversity. A Political History of East Central Europe since World War II*, Second Edition, Oxford, 1993, p. 76-124 la Capitolul *Comuniștii vin la putere*; Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, Iași, 1999, p. 58-70; Idem, *Mizeria utopiei. Criza ideologiei marxiste în Europa Răsăriteană*, Iași, 1997, p. 17-56.

⁸ Florin, Constantiniu, *De la războiul fierbinte la războiul rece*, București, 1998, p. 99.

⁹ Charta Atlanticului prevedea clar că adepții ei – deci cei ce au semnat-o – nu puteau revendica nici un teritoriu și nici nu puteau admite schimbări teritoriale fără consimțământul populațiilor implicate. Tot atât de clar este că, în virtutea acestui principiu profund democratic, nici U.R.S.S. nu putea să-și aroge „dreptul” de a stăpâni și administra părțile poloneze, finlandeze, Basarabia, Nordul Bucovinei, Ținutul Herței, Statele Baltice și nici puterile occidentale aliate nu erau îndrituite să accepte aceste schimbări operate de Hitler și de Stalin. În interpretarea sovietică, popoarele de care era vorba erau interesate, „prin definiție”, să facă parte dintr-un stat mare socialist și, deci, au consimțit și acceptat faptul cu „mare bucurie” și „avant la lettre”. Desigur, definiția venea și în acest caz de la Moscova, care răstălmăcea și falsifica cele mai frumoase și mai sănătoase principii democratice după bunul plac și după interesul legat de expansionismul statului totalitar rus, ce-l continua pe cel al țarilor. Încă în 24 septembrie 1941, Maiski a informat Londra despre interpretările și interesele sovietice în această problemă. Între 16-28 decembrie 1941, Stalin a pretins clar în fața lui Eden că are nevoie de un acord scris privind acceptarea „noilor” dar, de fapt, mai vechilor frontiere vestice ale Rusiei și U.R.S.S.. El a oferit acceptul ca Anglia să aibe baze după război în Franța, Belgia, Olanda, Norvegia și Danemarca. După ce Eden l-a refuzat, tocmai în virtutea Chartei Atlanticului, Stalin i-a replicat cu cinismul caracteristic că, până în acel moment, era convins că aceasta era îndreptată împotriva Axei, dar, acum, se părea că a devenit un instrument pentru „dezmembrarea” U.R.S.S. Pe de altă parte, strategia generală americană urmărea ca toate problemele teritoriale să fie tranșate la viitoarele conferințe de pace, deci după victoria finală contra Axei și nu în timpul desfășurării războiului sau în cadrul întâlnirilor diplomatice dintre marii aliați. Roosevelt chiar credea că Rusia roșie, care avea nevoie de ajutorul S.U.A., va accepta ca și această chestiune să fie rezolvată în comun și spera că principiile americane vor găsi audiența cuvenită la Moscova sau credea că el personal, îl va

influența benefic pe Stalin în multe chestiuni, inclusiv în cea teritorială. Churchill, mai realist și mai sceptic totodată, nu credea în eficacitatea strategiei generale americane și o dorea amendată cu obținerea prealabilă a unor garanții teritoriale față de U.R.S.S., de unde și ideea lui privind intrarea în Balcani, refuzată de Roosevelt. Teoretic vorbind, articolul 5 al Chartei era benefic, deoarece prevedea ca statele să renunțe la toate cuceririle teritoriale și la orice intervenție în afacerile interne ale altor state după război. Deci, „diplomația de principii“ era bună dacă se putea aplica pe teren; dacă nu, era doar o frază ce suna frumos pe hârtiile semnate de participanții Chartei. Oricum au stat vorbele și principiile, Roosevelt și Eden, având în vedere pretențiile marelui aliat de la Răsărit și speranțele lor în evoluția teatrelor de război, au acceptat ca U.R.S.S. să păstreze Basarabia, partea răpită Finlandei, frontiera cu Polonia să fie stabilită pe linia Curzon cu compensații în Prusia orientală și Silezia. Președintele american a propus ca Yugoslavia să fie despărțită în două state, Serbia și Croația, dar Eden s-a opus categoric. În 1943, la Moscova, Molotov i-a tras bine pe sfoară pe Eden și Hull când a refuzat să acționeze în comun în numele „comunității națiunilor“, în ceea ce privea ocuparea unor teritorii, sau de a nu folosi forțele militare după război în alte teritorii decât „după ce s-au consultat și au căzut de acord“. Formulele „au căzut de acord“, ca și „de a acționa în comun“ au căzut amândouă și a rămas expresia goală de orice conținut și lipsită de orice urmări, „după ce s-au consultat“; or, era mai mult decât clar că această „consultare“ excludea obligativitatea obținerii acordului sau acțiunea de a fi de acord, ca și aceea de a acționa în comun. Practic vorbind, U.R.S.S. a obținut un fel de „charte blanche“ pentru acțiunile sale viitoare pe o bună parte a teritoriilor europene. Roosevelt a acceptat la Teheran pretențiile lui Stalin în Finlanda, inclusiv o bază sovietică la Petsamo; iar când occidentalii și-au oferit oficiile pentru scoaterea Finlandei din război, mareșalul roșu le-a replicat că acțiunea este inutilă, este o pierdere de timp, deoarece Helsinki cere restabilirea frontierei din 1939 pe care el n-o va accepta niciodată. Roosevelt a fost de acord ca Stalin să anexeze Nordul Prusiei Orientale cu Königsbergul, dar n-a acceptat păstrarea Statelor Baltice, deși Stalin a avut tupeul să susțină că acestea și-au exprimat clar dorința de a face parte din U.R.S.S. În acest caz, Roosevelt a solicitat un plebiscit. Churchill, care n-a obținut acordul lui Roosevelt privind stabilirea prealabilă a unei înțelegeri anglo-americane, a acceptat automat tot ce accepta Președintele. În principiu, s-a admis ca Polonia să se deplaseze spre Vest, dar anglo-americanii au crezut că era vorba de Neissa orientală, nu de cea occidentală. La Teheran, Roosevelt a fost de acord cu linia Curzon ca frontieră orientală polono-rusă și Lvovul să aparțină U.R.S.S., dar la Ialta a cerut zadarnic lui Stalin să facă un gest generos și să lase totuși orașul Poloniei. Anglo-americanii au aflat cu stupeoare la Ialta că Stalin dorea

extinderea spre Vest până la Neissa occidentală ceea ce însemna că 6 milioane de germani urmau să-și părăsească orașele, satele natale și domiciliile lor. Stalin a replicat sec că nu există nici o dificultate întrucât aceștia fugeau deja atunci din fața și de frica Armatei Roșii. Roosevelt a răspuns că nu putea lua decizii în această chestiune, deoarece urma ca Senatul să se pronunțe ulterior asupra ei, Duroselle, *op. cit.*, p. 382-383, 385-388, 394-395, 426. Occidentalii au pierdut și o ocazie diplomatică de a-și face simțită influența asupra unor părți din Europa, chiar dacă nu aveau acolo trupe. Britanicii au dorit ca European Advisory Commission să fie un organism puternic, care să-și extindă competențele nu numai în ocuparea și administrarea Germaniei, dar și în alte regiuni europene după victorie. Americanii i-au blocat pe motiv că nu era înțelept să se rezolve problemele de după război, în timpul desfășurării operațiilor militare exceptând înființarea O.N.U., Idem, *op. cit.*, p. 420-421.

¹⁰ Constantiniu, *op. cit.*, p. 100.

¹¹ Ibidem.

¹² Idem, *op. cit.*, p. 101-102.

¹³ Frumoasa „insertiune” scrisă a înțelegerii de la Ialta, „alegeri libere și neîngrădite”, efectuată mai mult la insistențele lui Churchill decât ale lui Roosevelt, care la toate problemele în care Stalin se dovedea a fi rigid și hotărât, părea a fi „vag și agreabil”, a fost interpretată de unii specialiști ca un argument că nici Churchill, nici Roosevelt n-au dorit o influență sovietică generală sau generalizată care să acopere Ungaria, România, Bulgaria, Iugoslavia, decât în limitele unui cordon de securitate exterioară care să fie o piedică în calea unui nou atac german împotriva Moscovei. Nu putem nega nici noi bunele intenții ale marilor protagoniști ai democrației mondiale, dar trebuie să remarcăm că pe teren, în spațiul central-estic european, toate acestea n-au însemnat, nici mai mult, nici mai puțin decât „praf și scrum” în fața acțiunilor și deciziilor Moscovei. Este deci mai mult decât clar că regimul bolșevic stalinist a fost acela care a aruncat în frecvente convulsii destinele și viețile națiunilor europene din acest spațiu. Truman, care a realizat că „acordurile noastre cu Uniunea Sovietică au fost până acum o stradă cu sens unic, și aceasta nu mai poate continua: acum ori niciodată”, l-a criticat dur și deschis pe Molotov și politica patronului său de la Moscova, încât emisarul bolșevic a afirmat că lui nu i s-a vorbit niciodată așa în viață. Președintele a replicat printr-un adevărat mesaj transmis șefilor de la Kremlin: „Îndepliniți acordurile și nu vi se va vorbi așa”. Însă Truman a atacat fără efect politica lui Stalin în Polonia și a încercat, tot fără succes, să schimbe întregul concept al sferei de influență sovietică în Europa Orientală, pretinzând pentru ca instaurarea unor guverne independente de Moscova și a promovată o politică de reconciliere cu Germania, Bailyn, Dallek etc., *The Great Republic*, vol.II, p. 774-776; Constantiniu, *op. cit.*, p. 104. Practic vorbind, unde șefii

Kremlinului și-au instalat soldații din Armata Roșie, s-au instalat regimurile totalitare comuniste iar unde au pătruns soldații occidentali ai democrației, aceste regimuri benefice s-au consolidat, s-au maturizat și și-au croit destine noi prin instituții comune înnoitoare pe plan economic, politic și militar. Odată cu ele, Europa a intrat și ca într-o nouă fază a evoluției sale pe plan intern și internațional.

¹⁴ Tismăneanu, *Reinventarea politicului. Europa răsăriteană de la Stalin la Havel*, p. 42-51.

¹⁵ Despre Planul Marshall vezi Morison, *op. cit.*, p. 1057, 1097; Bailyn, Dallek, *op. cit.*, p. 776, 789; Kennedy, Bailey, *op. cit.*, p. 447-448, 459.

¹⁶ Joannis Loucas, *La pensée géopolitique anglo-saxone au temps des Conférences de la Paix (1919-1920)*, în „La fin ...”, p. 147-148.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Tismăneanu, *Reinventarea politicului ...*, p. 50-57; *Cartea neagră ...*, p. 378-379.

¹⁹ *Cartea neagră ...*, p. 365-366.

²⁰ Idem, p. 345-348 la subcapitolul *N.K.V.D. împotriva Armatei Krajowa (Armata Națională)*. Între 1945-1948 au fost uciși 1.486 de polonezi anticomuniști, iar în 1947 au fost doar 126 de pierderi de vieți comuniste, în confruntări directe. Idem, p. 350.

²¹ Polonia a primit 102.985 km² sau 39.752 mile pătrate din teritoriul Germaniei, mai puțin decât a pierdut în favoarea U.R.S.S.-ului, adică 180.000 km² sau 69.480 mile pătrate. Dar zona fostă germană era din punct de vedere economic o zonă de elită prin complexul industrial și minier silezian, dar posedând și valoroase ferme și gospodării țărănești agricole; s-a sperat că acest transfer va lega într-un fel sentimentele poporului de regimul dominat de comuniști, dar, într-un fel s-a urmărit ca Polonia, integritatea ei nouă și securitatea să depindă de Moscova. Mikolajczyk s-a zbatut zadarnic să evite dependența de Moscova și a căutat ca Polonia să beneficieze de o situație asemănătoare Finlandei, Rothschild, *Return to Diversity ...*, p. 81-82.

²² *Cartea neagră ...*, p. 368.

²³ Idem, p. 370-372. Despre regimurile politice din Ungaria, România, Bulgaria și mărșăviile comise de comuniști vezi și Fejtő, *Histoire des démocraties populaires ...*, p. 85-105 la Capitolul *Le sort des trois satellites de l'Allemagne*.

²⁴ *Cartea neagră ...*, p. 374.

²⁵ Idem, p. 397-399.

²⁶ Idem, p. 375-376, 400. Despre Cehoslovacia vezi valoroasa lucrare a lui Tad Szulc, *Czechoslovakia since World War II*, New York, 1971.

²⁷ *Cartea neagră ...*, p. 376.

²⁸ Idem, p. 376-378. O dată cu Milada Horavka au mai fost executate 3 persoane, 4 au fost condamnate la închisoare pe viață, 5 la închisoare între 15 și 28 de ani, cei implicați în proces fiind lideri ai partidului socialist național, social-democrat, popular iar unul era „troțkist”. Acest proces a erupt în întreaga țară fiind preludiul altor 300 de procese ce au declanșat o adevărată „vânătoare de vrăjitoare”, pusă la cale de comuniști, care au condamnat 7.000 de membri ai Partidului Socialist Național.

²⁹ Idem, p. 380.

³⁰ Pentru destinul trist al românilor uniți vezi Prunduș, Silvestru Augustin, Plaianu, Clemente, *Cei doisprezece episcopi martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, Cluj-Napoca, 1998; Ploscariu, Ioan, *Lanțuri și teroare*, Timișoara, 1993; Știrban, Codruța Maria, Știrban, Marcel, *Din istoria Bisericii Române Unite 1945-1948*, Satu Mare, 2000; Ioan Marius Bucur, *Din istoria Bisericii Greco-Catolice Române (1918-1953)*, Cluj-Napoca, 2003; Cipăianu, Gheorghe, *Une église „reduite au silence”; les gréco-catholiques roumains et le communisme*, în „Transylvanian Review”, vol. VI, No. 1, Spring, 1997.

³¹ *Cartea neagră ...*, p. 381-382. Rothschild, *op. cit.*, p. 87, 102-103 pentru Wyszynski și Mindszenty.

³² Idem, p. 400; Rothschild, *op. cit.*, p. 135-136.

³³ Vezi și Heller, Nekrich, *op. cit.*, p. 251-258, 296; despre reprimarea „complotului iudeo-sionist” dar și al „complotului hainelor albe” vezi *Cartea neagră ...*, p. 231-234.

³⁴ *Cartea neagră ...*, p. 390.

³⁵ Idem, p. 375.

³⁶ Despre Conferința de Pace vezi Fejtő, *op. cit.*, p. 106-113. Autorul susține că pentru pierderea Cadrilaterului, Basarabiei și Bucovinei de Nord, România a fost „consolată” cu retrocedarea Transilvaniei de Nord-Vest, luată în 1940, deși o parte din ea a fost revendicată din nou de Ungaria.

³⁷ Despre impactul politicilor americane și sovietice privind destinul trist al României. Liviu Țărău, *Între Washington și Moscova. Politicile de securitate națională a Statelor Unite ale Americii și Uniunii Sovietice și impactul lor asupra României. 1945-1965*. Cluj-Napoca, 2005.

³⁸ Constantiniu, *op. cit.*, p. 106-118. O excelentă reconstituire a instaurării comunismului inclusiv prin alegeri fără opțiuni sau efectuate de fronturi „naționale” sub forma pluralismelor politice dominate de partidele hegemonice comuniste și fără speranță de a reactiva societatea civilă și democrația, efectuată prin comparații pertinente și subtile, dar care ilustrează convingător și rolul sinistru al scenariilor moscovite, la Virgiliu Țărău, *Alegeri fără opțiuni. Primele scrutinuri parlamentare din Centrul și Estul Europei după cel de-al Doilea Război Mondial*. Cluj-Napoca, 2005

³⁹ Despre Doctrina Truman vezi Morison, *op.cit.*, p. 1058; Bailyn, Dallek etc., *op. cit.*, vol. II, p. 773-776; Kennedy, Bailey, *op.cit.*, vol. II, p. 442, 447; Constantiniu, *op. cit.*, p. 108-109. Ultimul autor are dreptate când afirmă că, pentru acele momente istorice, Doctrina Truman nu s-a putut referi și la națiunile din Europa Centrală și de Est, controlate de Armata Roșie și de Stalin, deoarece ele nu mai erau libere. Însă, dacă privim lucrurile și evenimentele, nu fragmentar, ci în perspectiva evoluției lor, totuși, acest început anticomunist promițător anunța efectele benefice pentru mai târziu în lupta dintre democrație și comunism.

⁴⁰ Constantiniu, *op. cit.*, p. 105. Despre politica lui James Byrnes vezi Morison, *op. cit.*, p. 1055; Bailyn, Dallek etc., *op. cit.*, p. 775.

⁴¹ Despre ideile și principiile sănătoase și realiste ale lui Kenan vezi Morison, *op. cit.*, p. 1046, 1057; Bailyn, Dallek, etc., *op. cit.*, p. 776, 782; Constantiniu, *op. cit.*, p. 105-106.

⁴² Vezi comentarii despre Planul Marshall la Morison, *op. cit.*, p. 1057, 1097; Bailyn, Dallek etc., *op. cit.*, p. 776, 789; Kennedy, Bailey, *op. cit.*, p. 447-448, 459; Constantiniu, *op. cit.*, p. 109-112; Fejtő, *Histoire des démocraties populaires ...*, p. 177-179, 182, 184-186, 190-191, 208, 275, 355.

⁴³ Norman Davies, *Europe. A History*, Oxford University Press, 1997, p. 1064.

⁴⁴ Constantiniu, *op. cit.*, p. 112-113; Rothschild, *op. cit.*, p. 93.

⁴⁵ Rothschild, *op. cit.*, p. 89-97; Fejtő, *op. cit.*, p. 208-221 la Capitolul *Le Coup de Prague*.

⁴⁶ Despre România în această perioadă vezi Ghiță Ionescu, *Comunismul în România. Traducere din limba engleză de Ion Stanciu*, București, 1994, p. 124-173; Dennis Deletant, *Romania under communist rule*, Bucharest, 1998, p. 41-73.

⁴⁷ Constantiniu, *op. cit.*, p. 117-119.

⁴⁸ Berrard Voyenne, *Histoire de l'Idée Européenne*, Paris, 1964, p. 186. Pe de altă parte, un alt specialist, Gerard Soulier, *L'Europe. Histoire. Civilisation. Institutions*, Paris, 1994, p. 260, subliniază și importanța înființării, în 1947, a Uniunii Parlamentare Europene de către Coudenhove-Kalergi, revenit din S.U.A., unde n-a încetat să facă propagandă pentru Europa Unită; și social-democrații europeni, încurajați sau influențați benefic și de „conservatorul” Churchill, au înființat în 1947 o „mișcare pentru Statele Unite Socialiste ale Europei”, pentru ca în scurt timp să renunțe la adjectivul socialist de la State și, în 1948, s-o denumească „Mișcarea socialistă pentru Statele Unite ale Europei”. În ultima formulă se punca deci accent pe contribuția social-democrațiilor europeni la făurirea Europei Unite, fără ca statele componente să fie neapărat „socialiste”. Deci Europa era plasată deasupra ideologiilor, fiind considerată – așa cum se cuvenea – mult mai importantă decât acestea.

La Montreux s-a dat o declarație sau o moțiune a Uniunii Europene a Federaliștilor în care se spunea: „Pentru prima dată în istorie, toate mișcărilor federale europene s-au grupat într-o singură asociație, pentru a face auzită vocea lor care este chiar vocea Europei ... O singură soluție există: uniunea popoarelor în jurul unei puteri federale eficace”, Voyenne, *op. cit.*, p. 186. Pentru Marc Sangnier, vezi Davies, *Europe ...*, p. 1064.

⁴⁹ Davies, *op. cit.*, p. 1065; Soulier, *op. cit.*, p. 263.

⁵⁰ Davies, *op. cit.*, 1065.

⁵¹ Ibidem; Voyenne, *op. cit.*, p. 187; Duroselle, *L'Idée d'Europe*, p. 327; Coudenhove-Kalergi a insistat și asupra ideii că „Paneuropa nu era realizabilă atâta timp cât mari părți din Europa vor fi în mâinile dictatorilor”. Naționalismul exagerat și internaționalismul erau, după părerea lui, alte obstacole în calea făuririi Europei Unite. Bolșevismul era „în esența lui, nu numai extracuropean, dar anticuropean ... șovinismul și bolșevismul duc un război «sans merci»”. A supra unui punct totuși se întâlnesc: lupta contra Europei”, Idem, *op. cit.*, p. 288-289. Alături de Coudenhove-Kalergi s-au aflat, prin cărțile publicate de ei, Gaston Riou, Rappard, Quartara, d'Alia, Arthur Salter, W.B. Curry, W.Y. Yenning, M.A. Bingham și revista „Statele Unite ale Europei”. Mișcarea aceasta s-a manifestat în Europa sau pentru Europa până în 1940, după care Coudenhove-Kalergi a continuat-o în S.U.A. unde a avut adepți (ultimii trei autori menționați erau americani).

⁵² Davies, *op. cit.*, p. 1066. Despre Congresul de la Haga vezi și Soulier, *op. cit.*, p. 260; Voyenne, *op. cit.*, p. 188-189; Charles Zorgbibe, *Histoire de la construction européenne*, Paris, 1993, p. 19-21 iar la p. 22-24 se publică importantul discurs al generalului Marshall privind ajutorul Europei; Marie-Thérèse Bitsch, *Histoire de la construction européenne de 1945 à nos jours*, Paris, 1996, p. 45-48.

⁵³ Davies, *op. cit.*, p. 1066.

⁵⁴ Soulier, *op. cit.*, p. 265; Davies, *op. cit.*, p. 1070-1071; Bitsch, *op. cit.*, p. 43-44; Zorgbibe, *op. cit.*, p. 17-19.

⁵⁵ Davies, *op. cit.*, p. 1067, 1071.

⁵⁶ Soulier, *op. cit.*, p. 264-265; Zorgbibe, *op. cit.*, p. 15-17; Bitsch, *op. cit.*, p. 34-39. Cele 16 state erau: Austria, Belgia, Danemarca, Franța, Grecia, Irlanda, Islanda, Italia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Portugalia, Anglia, Suedia, Elveția, Turcia.

⁵⁷ Bitsch, *op. cit.*, p. 125-131; Soulier, *op. cit.*, p. 272-275.

⁵⁸ Zorgbibe, *op. cit.*, p. 32-61; Davies, *op. cit.*, p. 1080-1082.

⁵⁹ Davies, *op. cit.*, p. 1099-1101.

⁶⁰ Idem, *op. cit.*, p. 1083-1085.

⁶¹ Soulier, *op. cit.*, p. 265-272; Bitsch, *op. cit.*, p. 45-53; Voyenne, *op. cit.*, p. 190-193; Zorgbibe, *op. cit.*, p. 19-21.

- 62 Bitsch, *op. cit.*, p. 54-60.
- 63 *Cartea neagră ...*, p. 707.
- 64 *Idem*, p. 708.
- 65 Davies, *op. cit.*, p. 1080.
- 66 Voyenne, *op. cit.*, p. 196-199; Bitsch, *op. cit.*, p. 41-80; Zorgbibe, *op. cit.*, p. 25-27; Soulier, *op. cit.*, p. 269-270.
- 67 Voyenne, *op. cit.*, p. 206-215; Bitsch, *op. cit.*, p. 108-110; Zorgbibe, *op. cit.*, p. 32-38.
- 68 Bitsch, *op. cit.*, p. 130-131.
- 69 Zorgbibe, *op. cit.*, p. 97-110.
- 70 Bitsch, *op. cit.*, p. 195-235; Davies, *op. cit.*, p. 1086.
- 71 Davies, *op. cit.*, p. 1118.
- 72 *Idem*, *op. cit.*, p. 1119.
- 73 Davies, *op. cit.*, p. 1090.
- 74 *Cartea neagră ...*, p. 408.
- 75 *Idem*, p. 410. S-au efectuat cca 13.000 de arestări.
- 76 Davies, *op. cit.*, p. 1102.
- 77 Tismăneanu, *Reinventarea politicului ...*, p. 75-80; Rothschild, *Return to Diversity ...*, p. 150-153.
- 78 Vezi pe larg Adam Michnik, *The Church and the Left*, Edited, Translated and with an Introduction by David Ost, Chicago-London, p. 53-60.
- 79 *Idem*, *op. cit.*, p. 61.
- 80 Michnik, *op. cit.*, p. 67-78.
- 81 Davies, *op. cit.*, p. 1102-1103.
- 82 Michnik, *op. cit.*, p. 69.
- 83 *Cartea neagră ...*, p. 410-411; Tismăneanu, *Mizeria utopiei ...*, p. 124-129; *Idem*, *Reinventarea politicului ...*, p. 80-90; Rothschild, *op. cit.*, p. 153-160; Szovjet Katonai intervenció, Budapest, 1996; Szokolczai Attila, *Az 1956-os Forradalom és Szabadságharc, Budapest, 2001*.
- 84 Dennis Deletant, *Romania under communist rule*, Bucharest, 1998, p. 183-196; Tismăneanu, *Reinventarea politicului ...*, p. 136-143; Rothschild, *op. cit.*, p. 160-166.
- 85 *Cartea neagră ...*, p. 412-215; Tismăneanu, *Reinventarierea politicului...*, p. 98-110; Rothschild, *op. cit.*, p. 166-173.
- 86 Davies, *op. cit.*, p. 116; vezi și Bernstein Carl, Marco Politi, *Sa Saintité Jean Paul II et l'histoire caché de notre époque*, traduit de l'anglais (Etats Unis) par Frank Straschitz, Ania Ciachanowska, Fabien Viemermet, Martine Leroy-Battistelli, Paris, 1996.
- 87 Rothschild, *op. cit.*, p. 226-262; Fejtő, *La fin ...*, p. 145-328; Tismăneanu, *Reinventarierea politicului...*, p. 161-207.

⁸⁸ Davies, *op. cit.*, p. 1124; pentru independența statelor baltice vezi David Smith, Artis Pabriks, Aldis Pursand, Thomas Lane, *The Baltic States. Estonia, Latvia and Lithuania*, London and New York, 2002, pentru Estonia, p. 43-64; pentru Letonia, p. 45-66; pentru Lituania, p. 87-130; despre prăbușirea comunismului și a imperialismului „diavolului roșu“ vezi Soulier, *L'Europe*, p. 384-393.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Fejtő, *op. cit.*, p. 357-364; Tismăneanu, *Reinventarierea politicului...*, p. 223-225, 250.

⁹¹ Vezi pe larg Banac, Ivo, *The National Question in Yugoslavia. Origins, History, Politics*, Ithaca and London, 1984.

⁹² Fejtő, *op. cit.*, p. 377-391; 476-515 inclusiv interpretările naționalismului după 1989 în întreg spațiul european central-răsăritean; pentru iugoslavi Tismăneanu, *op. cit.*, p. 251 unde se vorbește despre „naționalismul tribalist“.

⁹³ Davies, *op. cit.*, p.1332-1333.

⁹⁴ Idem, *op. cit.*, p. 1128.

⁹⁵ Soulier, *op. cit.*, p. 5.

⁹⁶ Idem, *op. cit.*, p. 252.

⁹⁷ Anastasie Iordache, *Dumitru Brătianu: diplomatul, doctrinarul liberal și omul politic*, București, 2003, p. 132.

INDICE DE NUME

A

- Adenauer, Konrad, 282, 313
Alexander, H. R., 24
Alexandru I., 23, 214, 230
Alexandru, Karagheorghevici de, 109, 310
Alexandru cel Mare, 239
Allen, Paul, 145
Allen, William, 183
Andrássy, Gyula sn., 247, 248
Andrássy, Gyula jr., 75
Andrews, M., 47, 48
Angelescu, Constantin, 147
Annunzio, Gabriele d', 104
Antonescu, Ion, 255
Anvelt, Jean, 24
Appleton, Jesse, 197
Armand, Abel, 56, 58, 149
Arz, von, 81
Avalov, Bermond, 24

B

- Babeş, 306
Badoglio, Pietro, 81, 270
Bailey, Thomas A., 147, 152, 236, 315, 319, 321

Bailyn, Bernard, 236, 315, 318, 319, 320
Baker, 105, 107
Balfour, Arthur, 56, 101, 147, 155
Balodis, Janis, 22, 24
Balzac, Honoré de, 206
Bamberg, baron de, 13
Banac, Ivo, 159, 324
Banks, Nija, 14
Barițiu, George, 16, 249, 312
Barraclough, Geoffrey, 163
Bartosek, Karel, 142
Bastiat, Frédéric, 189
Bauer, Otto, 80
Bedrich, Geminder, 268
Bedrich, Reicin, 265
Benarets, Pierre, 163

Beneș, Eduard, 39, 49, 78, 93, 94, 95, 129, 138, 147, 140, 153, 228, 277, 313
Bentham, Jeremy, 230
Beran, Josef, 267
Beria, Lavrenti Pavlovici, 145
Berling, Zigmunt, 262
Bernstein, Carl, 323
Bernstein, Eduard, 292
Berthelot, Henri Mathias, 137, 138, 152
Bevin, Ernest, 284
Bevione, 72
Bérenger, Jean, 205, 228
Bidault, George, 287
Bienkowski, Wladislaw, 303
Bierut, Boleslav, 300
Bingham, M. A., 322
Bismarck-Schönhausen, Otto von, 131, 209, 210, 233, 249
Bitsch, Marie Thérèse, 322, 323
Bliss, 36, 108
Blum, Léon, 315
Bluntschi, Johann Kaspar, 208, 209, 218, 219, 235

Bocşan, Nicolae, 229, 234
Boilin, Bernard, 152
Bolovan, Ioan, 229
Botha, Ludovic, 124
Bouillon, Franklin, 85
Boulogne, Sylvain, 142
Bourbon, Sixt de, 149
Bouvet, Francisque, 232
Božinov, Mirko, 148
Brandt, Willy, 308
Brătianu, Dimitrie, 178, 313
Brătianu, Dinu, 277
Brătianu, Gheorghe, 277
Brătianu, Ionel, 97, 132, 133, 137, 140, 277
Brejnev, Leonid Ilici, 298
Briand, Aristide, 38, 86, 170, 171, 173, 183, 194, 228, 288, 313
Broferio, Angello, 232
Broşteanu, Ernest, 113
Buchez, Philippe, 205, 206
Bucur, Ioan Marius, 320
Bugšeg, Vilim, 106
Bullit, William C., 112
Burian, Stephan, 77, 155
Burrit, Elihu, 195, 196, 197, 198, 202, 203, 215, 217, 226
Bush, George Herbert Walker, 307
Bymes, James, 271, 272, 273, 321

C

Caesar, Caius Iulius, 129
Caillaux, Joseph, 228, 313
Calfee, Robert, 78
Canning, George, 223
Carol, Habsburg de, 42, 46, 53, 75, 76, 77, 105, 149
Carr, E. H., 142
Castlereagh, Robert Stewart, 223

Cattaneo, Carlo, 182, 192, 202, 203, 212, 232
Cavour, Camillo Benso di, 130, 184, 202
Cârja, Ion, 234
Ceaușescu, Nicolae, 307
Charpy, 136
Chateaubriand, François René, viconte de, 230
Chevalier, Michel, 187, 215, 220, 231
Churchill, Winston Leonard Spencer, 102, 158, 159, 161,
227, 244, 254, 255, 256, 281, 282, 283, 287, 317, 318, 321
Ciachanowska, Ania, 323
Cipăianu, George, 142, 158, 162, 163, 320
Claudel, Paul, 313
Clemenceau, George, 45, 70, 78, 82, 85, 86, 106, 121, 122,
137, 138, 140, 155, 228
Clemente, Plaiianu, 320
Clementis, Vladimir, 268
Coandă, Constantin, 113
Cobden, Richard, 175, 188, 189, 221, 231
Čok, Ivan, 106
Cook, Bernard, 146
Colloredo-Mansfeld, 52
Colton, Joel, 228, 315
Comenius, Jan Amos Komensky, 228
Comte, Auguste, 141, 231, 232
Confucius, 144
Considérant, Victor, 187, 205, 215, 231
Constantiniu, Florin, 316, 317, 318, 321
Coudenhove-Kalergi, Richard N., 167, 168, 169, 170, 173,
227, 229, 282, 312, 321, 322
Courtois, Stéphane, 142
Crombie, 158
Csernátony Lajos, 247
Cunningham, 135
Curtis, Lionel, 280
Curry, W. B., 322
Curzon, Kedleston George Nathaniel, 102
Cvetković, 159
Czartoryski, Adam, 23, 177, 191, 214, 235
Czernin, Ottokar, 38, 41, 42, 46, 148

D

- Daladier, Edouard, 313
Dallek, Robert, 152, 236, 315, 318, 319, 321
Daszynski, Ignacy, 155
Daşcovici, N., 161
Davies, David Bion, 152, 236
Davies Norman, 162, 321, 322, 323, 324
Deletant, Dennis, 321, 323
Delors, Jacques, 296
Dmowsky, Roman, 18, 87
Dodge, David Low, 183, 197
Donald, David Herbert, 152
Dragoş, Ioan, 247, 248, 249
Drăghicescu, Dumitru, 129
Drtina, P., 277
Duroselle, Jean Baptiste, 146, 147, 148, 149, 153, 156, 162, 227, 228, 230, 231, 232, 233, 235, 236, 318, 322
Dvoretzky, Lev, 144
Dzerjinski, Feliks, 33

E

- Echtermeyer, E. T., 193
Eden, Anthony, conte d'Avon, 316, 317
Eduard al VII-lea, 213
Einstein, Albert, 313
Eitchal, G. de, 231
Emile, Paul Maximilian, 194
Enfantin, B. P., 187
Esperey, Franchet de, 108, 116, 117, 137
Evans, Arthur, 104

F

- Fejtő, F.*, 228, 316, 319, 320, 321, 324
Ferdinand I., 46, 97, 112, 137, 138

Fengueray, Henri, 216, 232
Fleck, F., 194, 232
Fluieraș, Ion, 278, 292
Foch, Ferdinand, 85, 107, 159
Foerster, F. W., 53, 54, 149, 233
Fontaine, Pascal, 142
Ford, Henry, 145
Frank, Josef, 268
Franz, Constantin, 232, 233
Frazier, Arthur H., 149, 150
Frederik al II-lea, 229
Frejka, Ludvik, 268
Freud, Sigmund, 313

G

Gachet, 107
Gaj, Ljudevit, 309
Galántai József, 152, 153, 161
Ganetzki-Fürstenberg, Jakob, 14
Garașanin, Iliya, 214
Garbai S., 118
Garibaldi, Giuseppe, 193
Garrett, Grister S., 145
Garrett, Stephen A., 145
Gasperi, Alcide de, 283, 287, 288
Gasset, José Ortega, 315
Gaulle, Charles de, 287, 288, 295, 297
Gentz, F., 186, 230, 231
George al III-lea, 260
Gerö Ernő, 303
Gerson, Louis L., 146
Ghini, 267
Gibbons, 79
Gievstor, Alexandre, 142
Girardin, Emile de, 182, 194, 216, 221, 232
Godin, André J. B., 211

Goga, Octavian, 110
Goldmanis, 20
Goldstein, Erik D., 146
Goltz, Rudiger von der, 22, 23, 24, 27
Gomulka, Wladislaw, 302, 303
Gorbaciov, Mihail Sergheevici, 223, 307
Gotwald, Klement, 268, 269, 277
Gough, Hubert, 24
Grant, Ulysses, 66
Greciko, 305
Gršković, 105
Guderian, Heinz, 173
Guelton, Frédéric, 142, 152, 163
Gyémánt, Ladislau, 162

H

Haller, József, 18
Hammer, Armand, 145
Harding, Warren, 125
Heller, Michel, 141, 143, 144, 145, 320
Henri al IV-lea, 214
Henrys, 139
Herder, Johann Gottfried, 202
Herriot, Edouard, 227, 313
Herron, 54, 74, 94, 149
Hertz, Frederich, 78
Hinković, 72, 77, 105
Hitchins, Keith, 160
Hitler, Adolf, 29, 30, 32, 33, 71, 158, 173, 203, 210, 228, 244, 259, 269, 270, 273, 316
Hlinka, A, 96
Hoditz Poltzer, 46, 53
Hodja, Enver, 307
Hollweg, Betmann, 12
Honecker, Erich, 307
Horavka, Milada, 266, 320

Horthy Miklós, 106, 118, 304
House, Edward Mandel, 38, 40, 44, 45, 55, 56, 105, 108, 151
Hruščiov, Nikita Sergheevici, 298, 301, 302, 303
Hugo, Victor, 182, 194, 197, 206, 209, 210, 220, 222, 226,
228, 312
Hull, Cordell, 317
Husák, Gustáv, 307
Hussarek, 79, 80

I

Iacini, Stefano, 232
Iancu, Gheorghe, 142, 152, 153, 161
Ionescu, Ghiță, 321
Ionescu, Tache, 110
Ionescu, Victor, 137
Iordache, Anastasie, 324
Iovanović, 157
Isamber, Gaston, 219
Iuriga, Ferdiš, 78
Iutikkala Eino, 143

J

Janin, 136
Jászi Oszkár, 118, 121, 161
Jehliča, 96
Jivkov, Todor, 307
Johnson, Paul, 144, 145, 158
Jumanca, Iosif, 278
Jusserand, 46, 47, 147, 292

K

Kádár János, 303, 304, 307
Kamarovsky, 211

Kamenev, Lev Borisovici Rozenfeld, 293
Kant, Immanuel, 184, 185, 226, 228, 230
Kardos, 72
Kauffer, Rémi, 142
Kautsky, Karl, 291, 292, 293
Károlyi Mihály, 51, 52, 53, 81, 116, 117, 118, 149, 161
Keleher, Edward P., 149
Kelly, David, 151
Kenan, George, 273, 274, 321
Kennedy, David M., 152, 236, 315, 319, 321
Kerenski, Alexandr Feodorovici, 14
Keskula, Alexander, 13, 24
Keynes, John Maynard, 228, 293
Kieniewicz, Stefan, 142
King, William H., 49
Király K. Béla, 161, 229
Kirițescu, Constantin, 161
Klapka György, 179
Klisko, Zenon, 303
Korfanty, Wojciech, 88
Korošek, 98, 109, 155, 160
Kostov, Traiko, 264
Koulieri, Olga, 227, 228
Kovács Béla, 263
Kramář, Karl, 93, 94, 154
Krasinski, Valerian, 177
Kukiel, M., 142, 235
Kun, Bela, 30, 114, 116, 135, 136, 138
Kuusinen, 144

L

Ladd, William, 183, 184, 197, 198, 199, 202, 203, 226
Lahovary, Alexandru, 111, 112
Laidoner Johann, 23, 25
Lamartine, Alphonse de, 232
Lammasch, Heinrich, 46, 77, 80, 93, 148, 149

Lamennais, Félicité de, 280
Lane, Franklin, 111
Lane, Thomas, 142, 324
Lansing, Robert, 35, 42, 45, 47, 49, 60, 61, 62, 64, 65, 66,
102, 105, 111, 112, 147, 148, 149, 150, 154
Lazarevici Helpland Al. Israel, 14
Ledru-Rollin, Alexandre, 193
Lemonier, Charles, 231
Lenin, Vladimir Ilici, 13, 14, 15, 16, 25, 27, 28, 29, 31, 37,
43, 118, 120, 136, 142, 143, 144, 145, 158, 159, 244, 262,
291, 293
Leroy-Battistelli, Martine, 323
Leroy-Beaulieu, Anatole, 215, 220, 235
Lichtenberg, Henri, 163
Liebknecht, Karl, 22, 28, 29
Link, Arthur S., 146
Littré, Émile, 214, 232
Litván György, 161
Lloyd, George, 41, 42, 45, 56, 82, 83, 84, 85, 87, 120, 140,
147, 156, 159
Locke, John, 260
Loebe, Paul, 228, 313
Loewenthal, Eduard, 209
Lorimer, J., 218, 219
Losonczy Geza, 304
Loucas, Joannis, 315, 319
Lucaciu, Vasile, 47, 48, 110
Luther, Martin, 231

M

Madariaga, Salvador de, 282, 283
Macartney, C. A., 155, 156, 157, 162, 315
Macchi, Mauro, 232
Macek, Vladko, 103, 159, 310
Mackay, Charles, 194, 232
Mackinder, H. Y., 258, 259

Macler, Fréderik, 144
Macmillan, Harold, 295
MacMillan, Margaret, 145, 146, 152, 155, 156, 158, 159, 160, 162
Maiorescu, Ion, 177
Maiski, Ivan, 316
Maleter Pál, 304
Mamatey, Albert, 62
Mamatey, Victor S., 146, 147, 148, 149, 150, 151, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161
Maniu, Iuliu, 278
Mann, Thomas, 313
Mannerheim, Carl Gustav Emil, 27, 33
Mansberg, N., 151
Mantoux, Etienne, 228
Marchlewski, Iulian, 33
Marghiloman, Alexandru, 113
Margolin, Jean-Louis, 142
Margolius, Rudolf, 268
Maria, regina României, 138
Mario, Alberto, 232
Marshall, George, 274, 275, 322
Martignac, Jean-Baptiste Gay, conte de, 194
Marx, Karl, 193
Masaryk, Ian, 277
Masaryk, Thomas, 45, 49, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 72, 73, 77, 78, 80, 93, 94, 96, 97, 102, 104, 105, 140, 147, 149, 265, 277, 313
Maurras, Charles, 230
Mazzini, Giuseppe, 187, 188, 192, 193, 200, 205, 212, 213, 214, 216, 222, 228, 231
Mazzini, Luigi Andrea, 212
Mensdorff-Pouilly, Albert, 56
Mestugean, V., 144
Metternich, Winnenburg Clement, 186, 223, 230
Michelet, Jules, 231
Michnik, Adam, 323
Mickevicius-Kapsukas, 26

Mihai I., 270, 278
Mihailović, 150, 154, 157
Mikoian, Anastas, 145
Mikolajczyk, Stanislav, 319
Miliukov, Pavel Nikolaevici, 45
Miller, Herbert A., 73, 74, 78
Mindszenty József, 267, 304, 320
Miskolczy Ambrus, 229
Molotov, Viaceslav Mihailovici Skriobin, 29, 32, 33, 139,
144, 145, 153, 317, 318
Moltke, Helmuth von, 131, 233
Monnet, Jean, 287, 288, 294
Montesquieu, Charles de Secondat baron de la Brède et de,
231
Morison, Eliot Samuel, 146, 147, 162, 236, 319, 321
Moroianu, George, 160
Motz, F., 225
Mureșanu, Camil, 229
Mussolini, Benito, 118, 244
Müller, Adam, 233

N

Nagy Imre, 303, 304
Napoleon I., 206, 222, 230
Napoleon al III-lea, 130, 194, 209, 210, 232
Nastasă, Lucian, 163
Naumann, 233
Neamțu, Gelu, 148, 160
Nekrich, Alexander, 141, 143, 144, 145, 320
Nicolae al II-lea, 224
Niedra, Andrevis, 23
Niemöller, Martin, 279
Niessel, 136
Nietzsche, Friedrich, 228, 232, 233
Nieuwenhuis, Domela, 211
Nitti, Francesco, 228, 313

Nixon, Richard, 307
North, F., 260
Nouzille, Jean, 161
Novalis, Friedrich, Hardenberg von, 202
Nowikov, 219, 220

O

Ogarev-Ostrojinski, Ognieslav, 177
Opcensky, Ian, 149
Orlando, Vittorio Emmanuele, 83, 104, 133
Ormos Maria, 161

P

Pabriks, Artis, 142, 324
Paczowski, Andrzej, 142
Paderevski, Ignacy, 18, 40, 72, 73, 104, 105, 140
Page, W. H., 41, 42
Painlevé, Paul, 315
Palech, Ian, 306
Palacky, Frantisek, 177, 214, 246
Palásthy Sándor, 247, 248, 249
Palmer, W. A., 155, 156, 157, 162, 228, 315
Panné, Jean-Louis, 142
Pardieu, 211
Paris, 136
Pašić, Nikola, 55, 72, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 108, 109,
140, 147, 154, 157, 158, 160, 309, 3]0
Pats, Constantin, 24, 25
Paul, Karagheorghevici de, 103, 159, 310
Pavel, Teodor, 141, 143, 229
Pătrășcanu, Lucrețiu, 264
Pecqueur, Constantin, 184, 212, 217, 218, 221, 236
Peel, Robert, 231
Penfield, 41, 42, 148

Pergler, 49
Pershing, John Joseph, 107, 108
Petkov, Nikola, 263, 264
Petrescu, Titel, 292
Péle, 138
Philippart, Eric, 228
Phillips, 77, 105, 111, 154
Piccione, 138
Pichon, Stéphen, 100, 159
Pika, Heliodor, 264, 265
Pibudski, Joseph, 17, 18, 26, 33, 138
Pipa, Mustafa, 267
Pipes, Richard, 141, 143
Placek, Ezven, 306
Pleven, René, 287, 288
Ploscariu, Ioan, 320
Podsednik, Josef, 265, 266
Politi, Marco, 323
Politis, Nicola, 228, 313
Polk, 36, 49
Pop, Adrian, 162
Popovici, Aurel C., 246, 282
Pratt, Julius W., 146
Prendushi, Vincent, 267
Pribičević, 109
Prinen Kanko, 143
Prunduș, Silvestru Augustin, 320
Proudhon, Pierre Joseph, 207, 208, 234
Pursand, Aldis, 142, 324
Putney, 61, 77, 148

R

Radić, Stjepan, 96, 156, 310
Rajk, Lászió, 264
Ranghef, Boris, 160
Rappaport, Armin, 146

Rappard, Quartara, 322
Rathenau, Walter, 31
Rákóczy Francisc II., 117
Rákosi Mátyás, 303
Reagan, Ronald Wilson, 307
Renan, Ernest, 206, 234, 235
Renouvin, Pierre, 145, 152, 154, 155, 158, 229, 231, 232,
233, 234, 235, 236
Revertera, 56, 57, 149
Ridz, Smigly, 24
Rigoulot, Pierre, 142
Rilke, Rainer Maria, 313
Ripka, Hubert, 277
Riou, Gaston, 322
Roberts, Geoffrey, 142
Robespierre, Maximilian de, 291
Rochefoucauld-Liancourt, 183
Rojek, Wojciech, 163
Rokosowski, Konstantin Konstantinovici, 302
Romains, Jules, 313
Romanelli, 135
Romsics Ignác, 229
Roncayolo, Marcel, 315
Roosevelt, Franklin Delano, 71, 144, 254, 316, 317, 318
Roosevelt, Theodore, 51, 60, 149, 224
Rostowski, Emanuel, 142
Rothe, Richard, 194, 232
Rothschild, Joseph, 151, 155, 156, 157, 159, 316, 319, 320,
321, 323, 324
Rousseau, Jean Jacques, 184, 185, 229, 230
Ruge, Arnold, 193, 194, 232

S

Sabath, Adolph, 49
Sagnier, Marc, 280, 322
Saint-Aulaire, Auguste Felix, 138

Saint-Pierre, 185, 228, 229
Saint-Simon Claude-Henri conte de, 186, 187, 212, 216, 221
Salat, Levente, 163
Salter, Arthur d'Alia, 322
Santamaria, Yves, 142
Sarin, Oleg, 144
Sarsina, 56
Sartorius, Johann, 184
Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph von, 202
Schlegel, August, 233
Schlegel, Friedrich von, 202, 233
Schifirneț, C., 152
Schramm, Tomasz, 142, 163
Schuman, Robert, 280, 283, 287, 288
Schücking, 220
Seaton-Watson, Robert, 160
Seekt, Hans von, 145
Seely, John, 211
Seiler, Daniel, 228
Seipel, Ignaz, 228
Seișanu, Romulus, 152
Sellon, conte de, 184
Serov, Ivan, 262
Sforza, 313
Sharp, William G., 38, 150
Sherman, D. S., 163
Shotwell, J. T., 129
Sinclair, 25
Slansky, Rudolf, 268
Sling, Otto, 266
Smith, David, 142, 324
Smuts, Ian C., 56, 120, 121
Sofri, Gianni, 162
Sokolovski, Vassili Danilovici, 285
Sonino, 133, 159
Soulier, Gerard, 227, 228, 229, 230, 231, 233, 234, 236, 321, 322, 323, 324
Spaak, Paul Henri, 283, 287, 288
Speranski, Mihail Mihailovici, 23, 214

Springer, Anton, 246
Spykman, N., 258, 259
Staël, Germaine Necker, baroană de Staël-Holstein, 201, 233
Stalin, Iosif Visarionovici, 29, 30, 31, 32, 33, 71, 120, 139,
143, 144, 145, 153, 158, 203, 210, 223, 244, 252, 253, 254,
255, 256, 257, 259, 263, 264, 266, 267, 268, 270, 273, 275,
277, 279, 285, 293, 301, 302, 305, 316, 317, 318
Stanec, 78, 155
Steed, Wickham, 100, 101, 104, 149, 157, 158
Stefanik, 48, 49, 50, 78, 93
Stoica, Vasile, 50, 72, 77, 110, 111, 112, 148
Stowall, Pleasant A., 48, 51, 52, 75
Straschitz, Frank, 323
Stresemann, Gustav, 86, 228
Stučka, Peteris, 21, 23
Subašić, Ivan, 159
Suciu, Dumitru, 142, 143, 146, 160, 161, 162, 163, 228, 229,
231, 233, 234, 235, 236, 315
Sully, Maximilian de Béthune, baron de Rossy, duc-pair de,
214, 228
Sylvain, Claude, 143
Svab, Karel, 268
Szabady György, 229
Szokolczai Attila, 323
Szilághyi, Iosif Papp, 234
Szilágyi József, 304
Szulc, Tad, 319

Ș

Știrban, Codruța Maria, 320
Știrban, Marcel, 320

T

Tardieu, André, 84, 85
Tarnovski, 44, 45

Tazbir, Janus, 142
Teleki László, 179, 247
Thatcher, Margaret, 297, 307
Thomas, Albert, 313
Thomas, John L., 152
Tilea, Viorel Virgil, 162
Tismăneanu, Vladimir, 316, 319, 323, 324
Tisza, Kálmán, 247
Tito, Iosip Broz, 303, 311
Toivo V. Raun, 143
Torrey, Glen E., 142, 161
Traniello, Francesco, 162
Tresic-Pavčić, Ante, 106
Trochta, Stepan, 267
Troški, Lev Davidovici Bronstein, 14, 16, 25, 158, 293
Truman, Harry, 256, 271, 273, 281, 318
Trumbiç, Anton, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 109, 157,
160, 309
Tuhacevski, Mihail Nikolaevici, 120

T

Țârău, Liviu C., 320
Țârău, Virgiliu, 320

U

Ulmanis, Karlis, 21, 22, 24
Unamuno, Miguel de, 313

V

Vaida Voevod, Alexandru, 78, 112, 135, 155
Valéry, Paul, 315
Vancea, Ioan, 234

Vese, Vasile, 141, 142, 162, 228
Vésinet, 189, 232
Vesnić, 55, 106, 147, 149
Vico, Giambattista, 231
Viemerenet, Fabien, 323
Vilain, Ch., 142, 161
Vilmus, Iuri, 25
Volai, 267
Voldemaras, 26
Voltaire, Francois Marie Arouet, dit, 186, 230, 231
Vopicka, Ch., 34, 147
Vorosilov, Kliment Iefremovici, 145
Voyenne, Bernard, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 321, 322, 323
Vuković, Ianko, 107

W

Wagner, Richard, 233
Wallace, Hugh Cambell, 36
Walters, F. D., 144, 162
Warburg, Max, 14
Washington, George, 260
Wächter, Max, 213
Weber, Victor, 81
Weigert, H. W., 259
Wekerle Sándor, 76
Wereszycki, Henryk, 142
Werth, Nicolas, 142
Wetterhoff, F., 13
Weygand, Maxime, 138
White, Henry, 36
Wilson, Harold, 295
Wilson, Woodrow Thomas, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 62, 65, 66, 69, 70, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 94, 95, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111, 112, 113, 120, 121, 122, 124, 125, 126,

128, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 154, 156, 159, 184, 228,
230, 252

Wood, Gordon S., 152

Woolsey, 66

Wyszynski, Stepan, 267, 300, 320

Y

Yenning, W. Y., 322

Z

Zadic, Jacob, 113

Zajic, Jan, 306

Zatkovič, 96

Zeligowski, L., 120

Zemintas J., 23

Zetkin, Clara, 22, 29

Zimmermann, 13

Zitta, 56

Zorgbibe, Charles, 322, 323

CUPRINS

Cuvântul Autorului	5-8
Capitolul I. 1918 în Europa Centrală și Răsăriteană. Anul libertății și unității de stat a națiunilor majoritare și al dispariției regatelor și imperiilor multinaționale cuceritoare.	9-163
1. 1. Națiunile din Europa Centrală și Răsăriteană între Moscova și Berlin	9-36
1. 2. Statele Unite ale Americii, principiul autodeterminării și națiunile din Europa Centrală și Răsăriteană	36-70
1. 3. S. U. A., Antanta, strategia europeană și rolul lor în interpretarea și aplicarea principiului naționalităților	70-88
1. 4. Cehoslovacii, iugoslavii, românii și diplomația americană la sfârșitul anului 1918	89-113
1. 5. Un paradox: Wilson înfrânt de americani, consecințele retragerii de la Paris și ale boicotării de către Senat a Covenanțului Ligii Națiunilor. Rolul determinant al statelor și diplomației europene în stabilirea noii geopolitici și în stoparea extinderii comunismului	113-163
Capitolul II. Proiecte de realizare a Europei Unite în perioada interbelică și rădăcinile lor istorice	165-234
2. 1. Programele de „elvetizare“ a Monarhiei habsburgice și de făurire a Mitteleuropei în secolul al XIX-lea și influența lor în gândirea politică europeană	165-179
2. 2. Proiecte generale de făurire a Europei Unite înainte de 1918	180-234

Capitolul III. Cele două Europe: cea adevărată și democratică și cea dezeuropeanizată, asiatică și tiranizată de comunism. Realizarea Europei Unite și necesitatea extinderii în limitele ei naturale și firești. 237-322

3. 1. Factorii geopolitici și influența lor asupra destinelor democrației și a comunismului 237-261

3. 2. Instaurarea terorii roșii în Europa Centrală și Răsăriteană 251-272

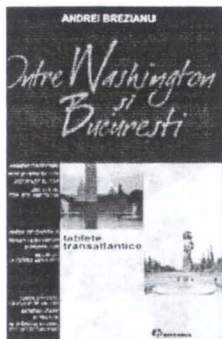
3. 3. Statele Unite ale Americii în apărarea democrației occidentale europene, versus Uniunea Sovietică în impunerea comunismului central-răsăritean 272-279

3. 4. Făurirea Europei Unite în zona democrației 279-297

3. 5. Rezistența anticomunistă în Europa Centrală și Răsăriteană, extinderea și revitalizarea democrației și a speranței întregirii Europei Unite 297-324

Indice de nume 325-344

La Editura HISTORIA au apărut:

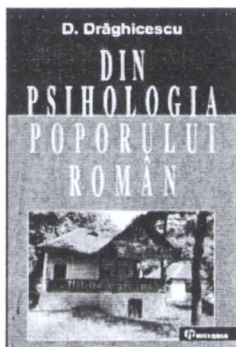
Andrei Brezianu
*Între
Washington
și București*

Nr. pagini: 270
Dimensiuni: 13 cm x 20 cm
Preț: 28 RON

Eseist lucid și strălucit, traducător excepțional din limba engleză (a tradus Swift), Andrei Brezianu a fost, printre altele, director al Postului de radio Vocea Americii. Eserile cuprinse în acest volum constituie o reflecție critică asupra câtorva aspecte și semnale ce marchează evoluția societăților din România și Statele Unite, în primul rând, la acest început de mileniu.

Nr. pagini: 506
Dimensiuni: 13 cm x 20 cm
Preț: 42 RON

Apărută sub auspicii nefavorabile (1907), *Din psihologia poporului român* a constituit prima mare monografie asupra sufletului nostru național, autorul ambiționând o adevărată panoramă istorico-spirituală a poporului român. Și, deși e o carte alcătuită pe baze științifice, lectura ei este pasionantă, prin analiza defectelor și calităților noastre.

D. Drăghicescu
*Din psihologia
poporului român*

Nr. pagini:

Vol. I - 428 Preț 27 RON

Vol. II - 390 Preț 24 RON

Vol. III - 418 Preț 29 RON

Vol. IV - 440 Preț 29 RON

Vol. V - 516 Preț 39 RON

Set complet (vol. I-V)-109 RON

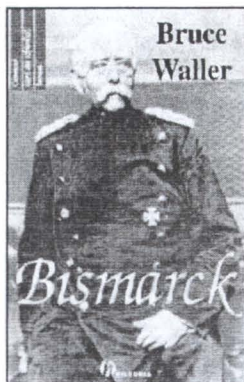
Volumul al V-lea cuprinde însemnările despre ceea ce am putea numi cunoașterea Noii României, a României Mari.

Călătoria în Transilvania din 1923 devine un prilej de entuziasm pentru frumusețea locurilor (drumul de la Turda la Alba-Iulia „este unul din cele mai frumoase drumuri din minunata noastră țară”). Portretele oamenilor politici ai vremii, cât și dragostea suveranei pentru poporul român fac din aceste însemnări o istorie vie și captivantă a anilor de după Primul Război Mondial.

Nr. pagini: 184
Dimensiuni: 14,5 cm x 20,5 cm
Preț: 28 RON

Unul dintre cei mai importanți oameni de stat ai secolului al XIX-lea, Bismarck realizează unitatea Germaniei și face ca Imperiul german să întrecă Austria. Devine cancelar al Imperiului German după războiul din 1870-1871. Până în 1890 rămâne arbitru recunoscut al politicii internaționale (de el este legată noțiunea de *real-politik*). Pentru a izola Franța, constituie Tripla Alianță.

Dar îi iubește oare Bismarck pe germani? De ce nu-i place Wagner? Întrebări la care autorul încearcă să răspundă.

Bruce Waller
Bismarck

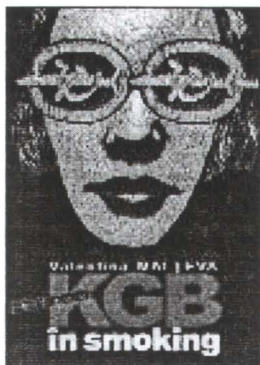

Editat de
Susan Butler
My Dear
Mr. Stalin

Nr. pagini: 408
Dimensiuni: 14,5 cm x 20,5 cm
Preț: 75 RON

Pe baza documentelor aflate în arhivele sovietice, în anul 1957, Ministerul Sovietic al Afacerilor Externe a tipărit lucrarea *Corespondența lui Stalin cu Attlee, Churchill, Roosevelt și Truman*, care va fi reeditată și sub titlul *Corespondența lui Stalin cu Roosevelt și Truman*, lucrare din care lipsesc mesaje-cheie transmise de Roosevelt.

My Dear Mr. Stalin este prima carte care include atât toate mesajele așa cum au fost ele scrise de Roosevelt, cât și toate textele transmise de Stalin, în forma în care Roosevelt le-a citit.

**Valentina
Malțeva**
KGB în smoking

Nr. pagini: 552

Dimensiuni: 17,0 cm x 24 cm

Preț: 55 RON

Ea, fostă jurnalistă, lucrează acum pentru KGB. El este un agent CIA tenace.

Ce se întâmplă când cei doi se întâlnesc și se îndrăgostesc unul de altul ?

Urmăriți aventurile celor doi, într-un roman plin de suspans, în care acțiunea se îmbină perfect cu intriga și dedesubturile celor mai temute servicii secrete.

Nr. pagini: 152

Dimensiuni: 13 cm x 20 cm

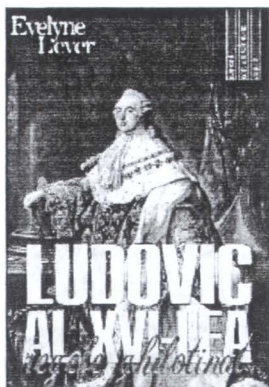
Preț: 20 RON

Puțini oameni dintre cei care l-au cunoscut sau numai i-au citit cărțile (*Moromeții*, *Risipitorii*, *Intrusul*, *Marele singuratic*, *Delirul*, *Cel mai iubit dintre pământeni* etc.) și l-ar fi putut închipui pe marele scriitor în ipostaza de îndrăgostit.

Scrisorile către prima sa soție, poeta Aurora Cornu, ne dezvăluie un alt Marin Preda: un bărbat iubind o femeie frumoasă, capabil de-o mare și sfâșietoare tandrețe.

Marin Preda
*Scrisori către
Aurora*

Evelyne Lever
Ludovic al XVI-lea

Nr. pagini: 672

Dimensiuni: 14,5 cm x 20,5 cm

Preț: 65 RON

Ludovic al XVI-lea (23 august 1754, Versailles - 21 ianuarie 1793, decapitat în Paris), rege al Franței și al Navarrei din 1774 și până în 1789. Este ultimul reprezentant al Absolutismului și prima Victimă a Revoluției Franceze.

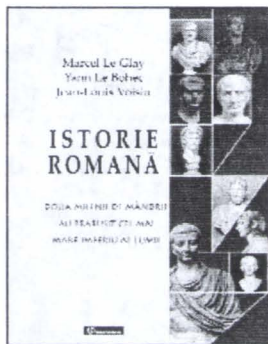
O carte scrisă cu talentul unui romancier. Rămân antologice momentul morții lui Ludovic al XV-lea sau împrejurările în care nepotul ajunge rege.

Nr. pagini: 520

Dimensiuni: 14,5 cm x 20,5 cm

Preț: 45 RON

O carte de „inițiere” în istoria pasionantă a Romei, această mică cetate la început devine capitala celui mai vast și mai durabil imperiu pe care l-a cunoscut istoria. E bine să se știe că imperiul a fost, mai ales, un univers roman (*imperium romanum*) compus din două lumi: Occidentul latin și Orientul greco-latin. Două lumi care, în Antichitatea târzie, se vor disocia în lumea din jurul Romei și cea din jurul Constantinopolului.

Marcel Le Glay
Jann Le Bohec
Jean Louis Voisin
Istorie Romană

Historia

Singura revistă de istorie care te ajută atunci când
trebuie să știi

Apare pe 15 ale fiecărei luni, la toate punctele
de difuzare a presei

Comenzi carte și abonamente revistă: tel./fax: 021.317.90.56; 031.805.89.38;
031.805.89.39; e-mail: vanzaricarte@historia.ro
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro>

„Ceea ce se întâmplă (...) demonstrează necesitatea Statelor Unite ale Europei, iar guvernelor dezunite trebuie să le succedă popoarele unite. Să terminăm odată cu imperiile ucigașe, să distrugem fanatisme și despotisme, să distrugem valeții săbiilor ascuțite, a superstițiilor și dogmelor care doresc domnia militarismului, să punem sfârșit războaielor, masacrelor și carnagiilor. Să promovăm gândirea liberă, schimbările libere, fraternitatea. Este pacea chiar atât de dificil de obținut? Republica Europei, Federația Continentală, nu există altă politică decât aceasta!”

Victor Hugo - 1876

ISBN 973-87922-7-4
ISBN 978-973-87922-7-2

